

**Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola**

**A Doktori Iskola vezetője:
Prof. Dr. Jakab Éva DSc**

Az észszerű időn belüli befejezés követelménye a polgári perben

PhD értekezés

Konzulens:

Prof. Dr. Osztovits András

Készítette:

dr. Rainer Lilla

Budapest

2021

Témavezetői ajánlás

Rainer Lilla az igazságszolgáltatás egyik legfontosabb alapelveinek, a tisztességes eljáráshoz való jognak az egyik részelemét, az ésszerű határidőn belüli befejezés követelményét vizsgálja doktori dolgozatában. Az igazságszolgáltatás működésével kapcsolatos társadalmi elvárás, hogy az eljárások lehetőleg minél gyorsabban befejeződjenek, ami a büntető- és a polgári eljárások esetén egyaránt kiemelkedően fontos. Az ezzel kapcsolatos tudományos munkákat új kihívás elé állítja az információs technológia robbanásszerű fejlődése, amelynek eredményei – paradox módon – beszűkítik a teret és az időt, nyomást helyezve az állami szolgáltatások idődimenziójának csökkentésére is.

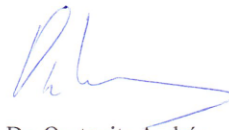
A témaválasztás tehát nagyon aktuális és szerencsés, annak elméleti (dogmatikai) és gyakorlati jelentősége egyaránt ismert. A jelölt módszertana követi ezeket a rétegeket és alapjogi-eljárásjogi elemzés mellett a téma bírósági igazgatási összefüggéseit is vizsgálja. Megalapozottan mutat rá, hogy az eljárások időtartamát alapvetően befolyásolják az eljárásjogi szabályokon kívüli olyan tényezők, mint a bírósági adminisztráció humán- és technikai felkészültsége, a bírák képzése és ösztönzése arra, hogy munkájukat folyamatosan és magas szakmai színvonalon tudják ellátni stb.

A dolgozat kiemelkedő része az az egyéni kutatás, amelynek során a jelölt ez egyik fővárosi kerületi bíróság ügyérkezését megvizsgálva konkrét statisztikai adatsort készített és azt összehasonlította országos és nemzetközi adatsorokkal. Ezekből megállapítható volt, hogy az egyes adatsorok készítői között alapvető fogalmak pontos tartalmában sincs összhang, így nagyon nehéz objektív képet adni arról, hogy a magyar bíróságokon ténylegesen mennyi az átlagos pertartam. A jelölt jól mutat rá arra is, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága retrospektív jelleggel, évekkal később állapítja meg az egyes nemzeti igazságszolgáltatási rendszerek hibáit, így pl. a Magyarországgal szemben 2018-ban meghozott pilot judgement idején már minden mutató szerint jóval kedvezőbb volt a helyzet a pertartamokkal kapcsolatban, mint a strasbourgi bíróság által vizsgált, évekkal korábbi időszakban.

A jelölt mindvégig jelen van a dolgozatban saját véleményével, amit igyekszik megindokolni, alátámasztani. Megállapításainak, javaslatainak többsége „prima facie” jól hasznosíthatónak tűnnek a bírósági joggyakorlat és igazgatás számára.

Mindezek alapján Rainer Lilla dolgozatát, figyelemmel a doktori iskolában is nyújtott teljesítményére, publikációinak számára és minőségére, alkalmasnak találom arra, hogy a tisztelt Doktori Tanács a doktori eljárást megindítsa és a dolgozatot munkahelyi vitára bocsássa.

Budapest, 2021. március 29.

Prof. Dr. Osztovits András

témavezető

Tartalom

1. Bevezetés.....	7
1.1. A kutatási téma meghatározása.....	7
1.2. Az értekezés szerkezeti felépítése, alkalmazott kutatási módszerek	11
2. A tisztességes eljárás követelménye.....	15
2.2. Az észszerű időn belüli eljárás és befejezés követelménye.....	18
2.2.1. A tisztességes eljárásra, valamint az észszerű időn belüli eljárásra vonatkozó nemzetközi követelmények.....	18
2.2.2. Az észszerű időn belüli eljárásra vonatkozó nemzetközi alapelv belső jogba való átültetése.....	23
2.2.3. Az európai alapjogi ítélkezés három pillére.....	25
3. Az észszerű időn belüli eljárás és befejezés időtartama.....	27
3.1. Az eljárás időtartamának meghatározására szolgáló módok.....	27
3.2. Az észszerű idő követelménye az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában.....	28
3.3. A nemzeti bíróságok eljárásának ideje az EU által közzétett igazságügyi eredménytábla alapján.....	32
3.3.1. A magyar bíróságok időszerűségi mutatói az EU Igazságügyi Eredménytáblájában.....	32
3.3.2. Az EU Igazságügyi Eredménytábla adatainak alapja.....	33
3.4. A magyar bíróságok eljárásának időtartama az Országos Bírósági Hivatal által közzétett adatok alapján.....	34
3.5. A hazai statisztika és az EJEB ítéletei közötti eltérés oka és következménye.....	36
3.6. A magyar bíróságok előtti polgári eljárások időtartama a kutatási eredmények alapján.....	39
3.6.1. A Mintabíróság által befejezett ügyek 2019-ben.....	40
3.6.2. A Mintabíróságra 2019-ben érkezett ügyek befejezése.....	44
4. Az észszerű időn belüli befejezést biztosítani hivatott hazai jogszabályi környezet, és annak változásai.....	48
4.1. Az 1911. évi I. törvénycikk szabályozása - a szóbeliség és közvetlenség elve.....	49
4.2. A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi törvény - az egységes perszerkezet.....	50
4.3. Az új polgári perrendtartás - osztott perszerkezet és írásbeli előkészítés.....	53
4.3.1. Az új Pp. alapvetése.....	53
4.3.2. A perszerkezet változásai – az osztott perszerkezet bevezetése.....	54
4.3.3. Az eljárás elhúzódása miatti kifogás a Pp. alkalmazásában.....	57
4.4. A Pp. hatása az eljárások idejére.....	59
4.4.1. Az egy éven belül befejezett ügyek aránya a Mintabíróságon.....	60
4.4.2. Az egy és két év közötti időszakon belül befejezett ügyek aránya a Mintabíróságon.....	69
5. Az eljárás elhúzódásának a bírák személyi körülményeihez kapcsolódó okai.....	79
5.1. Bírák kiválasztása.....	79
5.1.1. A bírák kiválasztásáról döntő szerv.....	80
5.1.2. A bírák kiválasztásának módja.....	81
5.2. Bírák képzése.....	83
5.3. Bírák motivációja, illetve annak hiánya.....	90
5.3.1. A bírák anyagi jellegű motivációja.....	90
5.3.2. A bírák nem anyagi jellegű motivációja.....	93

5.4. Bírák ellenőrzése és elmozdítása	97
5.5. Bírák felelősségre vonása	102
5.5.1. Bírák kártérítési és fegyelmi felelőssége.....	102
5.5.2. Bíróági vezetők felelőssége	103
6. Az eljárás elhúzódása megakadályozásának szervezeti és igazgatási eszközei: a lehetséges intézkedések, és azok megvalósulásának hiánya	106
6.1. Arányos, kiegyenlített munkateher adott bíróság bírái között	106
6.2. Arányos, kiegyenlített munkateher a bíróságok között.....	108
6.2.1. Az ügyáthelyezés kizártsága	112
6.2.2. Bírói státuszok létesítése, megüresedett státuszok betöltése.....	115
6.2.3. Bíróáthelyezés – a kirendelt bíró intézménye	117
6.3. Bírák munkavégzését segítő tényezők: a nem bírói személyi állomány.....	119
6.5. Technikai vívmányok kihasználása – online tárgyalás lehetősége.....	120
6.5.1. Kiaknázatlan lehetőségek a munkateher arányosítása érdekében	121
6.5.2. Az online tárgyalások éles próbája – a veszélyhelyzet	122
6.5.3. Online tárgyalás a jövőben.....	126
6.7. Technikai vívmányok kihasználása - digitalizáció és mesterséges intelligencia a bírósági eljárásokban	128
6.7.1. A digitalizáció és az informatikai támogatás jelentősége	129
6.7.2. Mesterséges intelligencia alkalmazásának lehetősége a bírósági eljárásokban	135
7. A hazai bíróságok felelőssége az észszerű időn belüli eljárás követelményének megsértése esetén	142
7.1. Az eljárás elhúzódása esetén a kártérítéshez való jog hazai szabályozása	144
7.1.1. Az Alkotmánybíróság előtti igényérvényesítés	146
7.2. A hazai bíróságokkal szemben indított kártérítési perek	146
7.3. A magyar állammal szembeni keresetek az EJEB előtt.....	148
7.4. A haza bíróságok és az EJEB előtti elmarasztalások közötti eltérések	151
7.5. Az eljárás elhúzódása miatti felelősség és kártérítés – de lege ferenda.....	154
8. Összegzés	156
Irodalomjegyzék	164
Summary.....	182

1. Bevezetés

1.1. A kutatási téma meghatározása

"Az örökkévalóság nagyon hosszú. Különösen a vége felé."

(Woody Allen)

A bírósági eljárások időtartama tekintetében ugyan nyilvánvalóan nem beszélhetünk objektív értelemben vett örökkévalóságról, ám az egyes ügyek komplexitásához mérhető reális időtartam többszörös mértékű túllépése, az ilyen módon keletkezett eredmények – a bírósági határozatok - végrehajthatóságának erodálódása, illetve az igazszolgáltatást igénybe vevő ügyfelek – néha természetesen szubjektív – érzete folytán sajnos bizonyos esetekben nagyon is helyénvalónak tűnhet a kifejezés alkalmazása. Az észszerű időn belüli eljárás követelménye a tisztességes eljáráshoz való jog olyan szerves és elválaszthatatlan része, melynek különböző szempontok mentén történő vizsgálatával egyértelműen belátható, hogy teljesülése mind elméleti, mind gyakorlati síkon, formális és informális értelemben egyaránt a jogbiztonság meglétének alapvető feltétele.

A jogérvényesítés sikerét jelentős mértékben befolyásolhatja az, hogy mennyi időn belül kerül sor a sérelem orvoslására,¹ és a jogvédelem akkor valósul meg optimális módon, ha a polgári per csak a legszükségesebb időráfordítást igényli, továbbá aránylagosan a legkisebb költségkihatással jár, anélkül azonban, hogy az igazság kiderítése sérelmet szenvedne.² Az idő-tényező valódi elméleti és gyakorlati súlyát főleg az a körülmény adja meg, hogy léte minden polgári eljárásban éppúgy elkerülhetetlenül jelen van, mint az ügyfél, a hatóság és az ügy tárgya, és bár valóban mellőzhetetlen velejárója minden eljárásnak, sajátos vonásai révén el is különíthető az eljárások összes többi alapvető paraméterétől, miután mennyiségi szempontból egzakt módon mérhető.³ Az időtényező általános objektivitása mellett azonban – a szakterület jellemzői okán megjelenő sajátos nézőpontként - feltétlenül figyelembe kell venni azt is, hogy a polgári eljárásnak mind a rövidege, mind a gyorsasága — ténykérdés,

¹ Kengyel Miklós: A polgári igazságszolgáltatás, mint empirikus vizsgálatok tárgya. Társadalomkutatás, 1986. 3-4. 75. o.

² Névai László - Szilbereky Jenő: Polgári eljárásjog. Budapest, 1974. 67. o.

³ Gáspárdy László: Az idő-tényező elmélete és alapvető összefüggései a polgári eljárásjog dogmatikájában. Gazdaság- és Jogtudomány – A MTA Gazdaság- és Jogtudományi Osztályának Közleményei 15 kötet, 1981. 374. o.

de olyan ténykérdés, amely minősítést, értékelést fejez ki, következésképpen csak viszonyítás eredményeként állapítható meg.⁴

Az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog determinálása az alkotmányos jogrend alapköve, egyrészt a vonatkozó rendelkezések normatív szabályozásával, a formális garanciák kategorikus kodifikálásával, másrészt az azok hatékony érvényesülését elősegítő intézkedések érvényesítésével. Az alapjog megfelelő kodifikálásán túl az állam kötelezettsége az alapelv megvalósulását biztosító jogszabályi környezet megalkotása, valamint a megfelelő személyi és anyagi feltételek megteremtése, az ezzel kapcsolatos igazgatási, szervezési feladatok ellátása annak érdekében, hogy egy megfelelően rögzített normatív szabályozás ténylegesen és hatékonyan megvalósulhasson.

A jelen dolgozat fő témája az észszerű időn belüli eljárás hazai status quojának vizsgálata, elemzése és értékelése a nemzetközi és hazai jogi szabályozás, az alkalmazott joggyakorlat és precedens értékű és erejű jogesetek, valamint a bírósági szervezetrendszer jellemzői tükrében, kizárólag a bírósági polgári peres eljárásokra fókuszálva.

A dolgozat fő célkitűzése a polgári per elhúzódása okainak vizsgálata, ezen belül is a jogszabályi környezeten túl a bírósági szervezetrendszerben és az igazgatási környezetben rejlő okok vizsgálata, továbbá az elhúzódás megakadályozására szolgáló, a polgári perrendtartáson kívüli eszközök, lehetséges szervezeti és igazgatási intézkedések elemzése. Más értekezés⁵ már széleskörűen megvizsgálta azt, hogy a polgári eljárásra vonatkozó szabályozás, azaz a hazai polgári perrendtartás megalkotása, mint az igazságszolgáltatás hatékony működésének előfeltétele mennyiben valósul és hogyan valósulhat meg Magyarországon – azzal a megjegyzéssel, hogy bár egy jól megalkotott eljárásjogi törvény szükséges feltétele a perelhúzódások megakadályozásának, önmagában nem jelent csodaszert a problémákra. Miután az észszerű időn belüli eljárás alapelvének megvalósulásához, a polgári perek gyors és hatékony befejezéséhez az eljárásjog által biztosított eszközrendszeren kívül nélkülözhetetlen az igazságszolgáltatási tevékenység megfelelő szervezése és irányítása, a tárgyi erőforrások biztosítása, és mindenekelőtt az eljáró bírák és igazságügyi alkalmazottak megfelelő kiválasztása, képzése és motiválása, a

⁴ Gáspárdy i.m. 376. o.

⁵ Czoboly Gergely: A perelhúzódás megakadályozásának eljárási eszközei. Doktori értekezés, 2014. <https://doktori.hu/index.php?menuid=193&lang=HU&vid=12670>

jelen dolgozat célja ezen utóbbi, eddig széleskörben még nem vizsgált terület helyzetének, valamint lehetőségeinek bemutatása és elemzése.

A bírósági eljárások vonatkozásában egy több összetevős, komplex, dinamikus rendszer jelenik meg, melynek elemzésekor az egyes összetevők egyoldalú, az összképet esetlegesen torzító vizsgálati módszereit elkerülve, az egyes rétegek kölcsönhatásainak figyelembevételével egyfajta holisztikus szemlélet bevezetése és alkalmazása szükséges. A bírósági eljárások rendszerében alapvető összetevők nagy vonalakban a jogszabályi keretek, a szervezeti formák és jellegzetességek, az infrastrukturális háttér, valamint az eljáró bírák személyi attribútumai. Fentiek miatt a kutatási-elemzési folyamat során két fontos alapelvhez történő igazodás vált elkerülhetetlenné. Az egyik ilyen alapelv Thomas Reid skót filozófus által a 18. században kifejtett elmélet, mely szerint minden láncolat – mint komplex rendszer – erőssége megegyezik a láncban szereplő leggyengébb láncszem erősségével.⁶ Az eljárások időtartamának vizsgálata szempontjából tehát nem lehet elegendő egy-egy összetevőnek a javítandóként történő különálló megjelölése, szükséges az egyes összetevők egymás közötti kapcsolatának vizsgálata is, hiszen egy kiragadott tényezőre vonatkozó változtatás egy másik tényezőben okozhatja új anomáliák megjelenését, így például a jogszabályi keret változtatása adott esetben hathat negatívan személyi vagy egyéb erőforráshoz kapcsolódó feltételekre – ami a jó szándék ellenére a fent alkalmazott leggyengébb láncszem elv miatt ismét csak a teljes rendszerre vonatkozó problémahalmaz növekedést, hatékonyságcsökkenést eredményezhet. A másik fontos alkalmazandó elv a szinergia elve, melyet a hiányosságokra átfordítva olyan rendszerelméleti jelenségről beszélhetünk, ahol a rendszer összetevőinél külön-külön tapasztalható hiányosságok összegénél nagyobb, több problémát okozó lesz a rendszer egészére vonatkozóan tapasztalt hiányosság. Mindezen okok miatt elengedhetetlen, hogy a kutatási tevékenység során az egyes részösszetevőkre vonatkozó elemzések közepette is folyamatosan célkeresztben legyen a rendszer teljességére vonatkozó szemlélet. Így a dolgozatban komplex rendszerszintű szemlélettel vesszük sorra azokat az összetevőket, amelyek az észszerű időn belüli eljárás követelményével kapcsolatban központi szerepet játszanak, és egyben vizsgáljuk azon lépéseket és lehetőségeket, amelyek a követelmény megvalósulásának biztosítása és fejlesztése érdekében ajánlottak vagy szükségesnek mutatkoznak.

⁶ Reid, Thomas: Of the powers we have by means of our external senses. In: *Essays on the Intellectual Powers of Man* (Cambridge Library Collection - Philosophy). Cambridge: Cambridge University Press, 2011. doi:10.1017/CBO9780511997150.003

A dolgozattal kapcsolatos hipotézisek a fentieknek megfelelően az egyes összetevők egymásra való kölcsönhatásának figyelembevételével az alábbi főbb szempontokat tartalmazzák. A polgári eljárások jogszabályi keretének, azaz a polgári perrendtartás átalakításának az elsődleges célja az eljárások gyorsítása és hatékonyabbá tétele volt, és a 2018. január 1-jén hatályba lépett Pp. alapvetően alkalmas – vagy legalábbis a korábbi kódexnél lényegesen alkalmasabb – ezen cél megvalósítására. Ugyanakkor önmagában egy időszerű eljárásra alkalmas, azt lehetővé tevő eljárási jogszabály még nem biztosítja az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog, mint igazságszolgáltatási alapelv érvényesülését. Az eljárásjog által meghatározott keretek közötti időszerű működéshez így a megfelelő jogi keretrendszer meghatározása mellett elengedhetetlennek tűnik a szervezeti és igazgatási keretek bizonyos jellegű átalakítása, megcélózva elsődlegesen az egyes szervezeti egységek közötti munkateher kiegyenlítését, és a szervezeti felépítéssel kapcsolatos nagyobb rugalmasság biztosítását. Személyi kérdések vonatkozásában feltételezésünk szerint a bírák kiválasztása, képzése, anyagi, illetve nem anyagi jellegű motivációi és felelőssége tekintetében egyaránt szükséges a jelenlegi helyzet átalakítása a megfogalmazott cél elérése érdekében. Az infrastrukturális háttér vonatkozásában megkerülhetetlennek gondoljuk a 21. századi technológiák által biztosított lehetőségek beépítését és minél szélesebb körű alkalmazását, különös figyelemmel egy általános digitalizációs fejlesztésre, a mesterséges intelligencia alkalmazási lehetőségeinek széleskörű vizsgálatára, online tárgyalások feltételeinek teljes körű megteremtésére, és az eljárások lefolytatása tekintetében egy modern, integrált informatikai ügyintézői rendszer bevezetésére.

Jelen állítások együttesen szolgálják az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog gyakorlati értelemben történő feltétel nélküli biztosítását, és a bírósági eljárásnak, mint szolgáltatásnak biztonság- és értékteremtő módon megvalósuló fejlesztését. A dolgozatban fontos szerepet kap a szolgáltatás értékelésével, a visszacsatolással kapcsolatos szempontok alapos vizsgálata. Az erre vonatkozóan született hipotézis szerint a hazai viszonylatban alkalmazott statisztikai módszerek nem feltétlenül állnak minden esetben összhangban a nemzetközi gyakorlattal, és így némely esetben megkérdőjelezhetik az adatok összevethetőségének autentikus mivoltát. Az alkalmazott hazai statisztikai módszertan elsősorban az állami szervezet nézőpontjából kezeli az eljáráshoz kapcsolódó egyes szakaszokat és időtartamokat, így az igazságszolgáltatást igénybe vevő ügyfél nézőpontjához képest előfordulhatnak bizonyos eltérések. A vizsgálat során konkrét példákat, eseteket is

megidézve mutatunk rá a módszertani különbözőségekre, és az ebből fakadó, hazai viszonylatban felmerülő esetleges hiányosságokra és anomáliákra.

Az értekezés egyes egységei tehát mind valamely, az észszerű időn belüli eljáráshoz való alapelvhez kapcsolódó, arra ható területre fókuszálnak, ugyanakkor terjedelmi korlátok miatt az értekezés nem tud a perelhúzó eljárás kérdéseinek valamennyi összetevőjével részletekbe menően foglalkozni. Így az értekezésben nem vizsgáljuk a perelterelő eszközöknek, az alternatív vitarendezésnek az eljárások időtartamára gyakorolt hatását. A dolgozat nem terjed ki a polgári perek jogorvoslati eljárási szakaszának részletes vizsgálatára sem – lényegében azért, mert az ügyfelek alapvetően az elsőfokú eljárás során találkoznak a bírósági szervezettel és annak működésével, illetve azért, mert az eljárás elhúzóása tipikusan az elsőfokú eljárás során következik be. Nem tartalmazza az értekezés más nemzetek gyakorlatának részletes elemzését sem az eljárások időtartamára ható egyes aspektusok tekintetében, azaz összehasonlító vizsgálat csak rendkívül szűk körben kerül bemutatásra, alapvetően a hazai bírósági szervezetrendszer sajátosságai miatt.

Tudatában vagyunk annak, hogy az eljárások rövidege kevés garanciát nyújt az anyagi jog uralmának tökéletesebb megvalósulására,⁷ azaz, hogy a megalapozott ítélkezési tevékenységet nem feltétlenül segíti elő a gyorsan lebonyolított eljárás. A dolgozatban ezzel együtt – terjedelmi okok miatt – nem elemezzük részletesen az eljárások időtartamának a hatékonyságra gyakorolt hatását, miután a megalapozott ítélkezés feltételeinek részletes elemzése, annak komplexitása, szerteágazó volta és jelentősége miatt önmagában is egy külön értekezés tárgya lehetne.

1.2. Az értekezés szerkezeti felépítése, alkalmazott kutatási módszerek

Az értekezés alapegységeit a vizsgált, az észszerű időn belüli eljárás és befejezés követelményére vonatkozó alapelv érvényesülésére jelentős befolyást gyakorló körülmények alkotják.

⁷ Gáspárdy i.m. 383. o

A bevezetést követő, második fejezetben a tisztességes eljáráshoz való jognak a dolgozat szempontjából releváns részterületei, valamint az észszerű időn belüli eljáráshoz és befejezéshez való jogot, mint igazságszolgáltatási alapelvet rögzítő nemzetközi dokumentumok, és az azok értelmezésére jogosult nemzetközi szervezetek kerülnek bemutatásra. Ezen fejezetben elemezzük az észszerű időn belüli eljárásra vonatkozó nemzetközi alapelv belső jogba való átültetésének megvalósulását is.

A dolgozat harmadik fejezetében mutatjuk be az Emberi Jogok Európai Bíróságának az észszerű időn belüli eljárás és befejezés időtartamára vonatkozó esetjogát, valamint az eljárások időtartamának meghatározására szolgáló módszereket. Ezen fejezetben kerülnek elemzésre a magyar bíróságok időszerűségi mutatói az EU Igazságügyi Eredménytáblája, illetve a hazai statisztikai adatok alapján, valamint itt mutatunk rá a hazai statisztikai adatok és az EJEB ítéletei közötti eltérés okaira és következményeire, felhasználva egyúttal a magyar bíróságok előtti polgári eljárások időtartamára vonatkozó kutatásunk eredményeit is.

A negyedik fejezetben elemezzük az észszerű időn belüli befejezést biztosítani hivatott hazai jogszabályi környezetet és annak változásait, valamint – a statisztikai adatokon alapuló kutatási eredményeink felhasználásával – az új Pp. hatását a polgári peres eljárások időtartamára.

Miután az észszerű időn belüli eljárás abban az esetben valósulhat meg a legszélesebb körben és a leghatékonyabban, amennyiben az eljárás során az időszerű eljárásra képes és alkalmas, megfelelően képzett és továbbképzett, valamint az időszerű és hatékony eljárásra kellően motivált bírák járnak el, a dolgozat ötödik fejezete vizsgálja meg a hazai bírák kiválasztására, képzésére, motiválására, valamint ellenőrzésére és felelősségre vonására vonatkozó szabályozást és gyakorlatot.

A dolgozat hatodik fejezetében elemezzük az eljárás elhúzódása megakadályozásának lehetséges szervezeti és igazgatási eszközeit, így az időszerű eljárás megvalósulása érdekében megtehető, lehetséges intézkedéseket, illetve azok megvalósulásának hiányát. A fejezet kiemelt figyelmet fordít a bíróságok közötti arányos, kiegyenlített munkateher kívánalmára, valamint az arányos leterheltség lehetséges módszereinek elemzésére. Ezen fejezetben foglalkozunk a polgári peres eljárásokban esetlegesen alkalmazható technikai

vívmányok – a digitalizáció és mesterséges intelligencia – bevezetésének és továbbfejlesztésének lehetőségével, valamint bemutatjuk a hazai bíróságok e téren való hiányosságait.

A hetedik fejezet elemzi a hazai bíróságok felelősségre vonásának lehetőségét az észszerű időn belüli eljárás követelményének megsértése esetén, továbbá vizsgálja a hazai bíróságokkal szemben ez okból indított kártérítési perek, valamint az állammal szemben az EJEB előtt indított eljárások statisztikai adatait, és mutatja be a hazai bíróságok és az EJEB előtti elmarasztalások közötti eltéréseket.

A dolgozat záró fejezetében a főbb megállapítások és javaslatok összegzése történik.

A dolgozat témájának összetettsége okán az egyes fejezetekben, vagy akár egyes fejezeteken belül is jellemzően eltérő kutatási módszerek alkalmazására volt szükség, ily módon az egyes témakörökben más-más metódus vált hangsúlyossá.

Az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog alapelvi, jogszabályi háttérének feldolgozása – az azt rögzítő nemzetközi és hazai jogszabályi rendelkezések leírásával – dogmatikai módszerrel történt, és fogalomelemző módszerrel került meghatározásra az észszerű időn belüli eljárás követelménye, valamint az ezzel kapcsolatos alapvetések. Miután a jogszabályi rendelkezések alapján nem határozható meg az észszerű időn belüli eljárás elvárt időtartama, így kvalitatív módszerrel, dokumentumelemzéssel, azon belül tartalomelemzéssel került megvizsgálásra az időszerű eljárással kapcsolatos elvárásokra vonatkozó joggyakorlat. E körben kiemelt figyelmet fordít a dolgozat az Emberi Jogok Európai Bírósága időszerű eljárásra vonatkozó esetjogának vizsgálatára, és ez alapján az észszerű időtartam meghatározásának módszertanára.

Az észszerű időn belüli eljárás és befejezés jogszabályi keretrendszerét biztosító polgári perrendtartás tekintetében jogtörténeti, majd a hatályos szabályozásra vonatkozó dogmatikai elemzéssel kerül megvizsgálásra az, hogy az egyes korszakok szabályozása mennyiben lehet alkalmas az alapelv érvényesülésére. Szintén hagyományos, dogmatikai módszerrel elemezzük a hazai szabályozást és gyakorlatot az ügybefejezések fogalma, vagy az ügyelosztási szabályozás tekintetében, csakúgy, mint a bírák és bíróságok felelősségére

vonatkozó szabályozást és gyakorlatot az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog megsértése esetén.

Kvantitatív összehasonlító adatelemzéssel vizsgáljuk a hazai, valamint a különböző uniós tagállamok ügybefejezési statisztikáit, továbbá statisztikai alapú adatelemzést követően mutatjuk be egy reprezentatívnak tekinthető hazai bíróság polgári ügyszakára vonatkozó érkezési és befejezési adatait,⁸ és a kvalitatív eredmény kvantitatív alapú elemzése történik meg a dolgozatban a mintabíróságra vonatkozóan a hivatalos statisztikai és a számított, tényszerűen valós adatok összehasonlító elemzésének felhasználásával. Kvantitatív adatelemzéssel kerülnek bemutatásra a bírák alkalmatlanná nyilvánításának, illetve a hazai bíróságok közötti munkateher elosztásnak a statisztikai adatai.

⁸ A Fővárosi Törvényszék Elnökének 2021.El.XI.F.12/3. számú kutatási engedélyével

2. A tisztességes eljárás követelménye

Az észszerű időn belüli eljárás követelménye a tisztességes eljáráshoz való jog, mint emberi jogi alapelv része, biztosíték a jogok megfelelő védelmére. Bármely demokratikus jogállam működésének alapja a joguralom, vagyis, hogy a közhatalommal felruházott szervek impériumukat kizárólagosan legitim módon, az általános jogelveknek megfelelően megalkotott jogszabályok felhatalmazása alapján, annak megfelelően gyakorolják. A jogállamiság elvének legfőbb tartalma, hogy a hatalom forrása a jog, amelynek egyértelmű és kiszámítható módon, konzekvens szabályozás révén, koherens rendszerben kell megnyilvánulnia. A jogállamiság inherens tartalmi eleme a jogbiztonság követelménye, azaz a jogi rendelkezések kiszámíthatósága és következetes betartása, alapvető biztosítéka, *conditio sine qua non*-ja pedig a tisztességes eljárás követelményének való megfelelés. A tisztességes eljárás a jogrendszer biztonságának alapköve,⁹ az igazságszolgáltatás megfelelő működésének garanciája.

A tisztességes eljárás követelménye az emberi jogok és alapvető szabadságok hatékony védelmének és előmozdításának eszköze, a jogrendszer konzisztenciájának és a jog érvényesülésének elengedhetetlen feltétele, érvényesülésének mértéke pedig hűen tükrözi az adott állam, jogrendszer demokratikus jellegének mértékét. Az igazságszolgáltatás minősége, az eljárások törvénynek való megfelelése a jogállam kvalitatív mutatójaként jelenik meg. Az eljárás akkor tisztességes, ha annak minden eleme megvalósul, azaz az eljárás az összes részletszabály betartása dacára lehet „méltánytalan”, „igazságtalan” avagy „nem tisztességes”.¹⁰ Az eljárásjogi jogosítványok, mint jogállami garanciák együttes érvényesülése biztosítja az egyéni jogok hatékony érvényesítését, valamint a hozzájuk kapcsolódó jogorvoslati joggal együtt, a jogérvényesítés ténylegessége esetén a demokratikus elszámoltathatóságot.

2.1. A tisztességes eljárás részterületei, kapcsolatuk az észszerű időn belüli eljárás alapelveihez

A tisztességes eljárás ideája generálklauzula, azon alkotmányos elvek, eljárásjogi garanciák

⁹ Kiss Daisy: A fair eljárás. In: Papp Zsuzsanna (szerk.): A magyar polgári eljárásjog a kilencvenes években és az EU jogharmonizáció. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2003. 136. o.

¹⁰ 6/1998 (III.11.) AB határozat.

összefoglaló megnevezése, amelyek a processzuális igazságosság garanciájaként biztosítják, hogy az ítélethez vezető eljárás az alapjogi standardok betartásával történik. A tisztességes eljáráshoz való jog igazságszolgáltatási alapelv,¹¹ és lényegében azokat a garanciákat – például bírósághoz fordulás joga, törvényes bíróhoz való jog, bíróság előtti egyenlőség, a bírói függetlenség, a fegyveregyenlőség, a nyilvánosság elve, a jogorvoslathoz való jog, jogviták észszerű időn belüli elbíráláshoz való joga – foglalja magába, amelyek rendeltetése, hogy a jogok bíróság előtti érvényesítése olyan eljárásban történjék, amely biztosítékot jelent a törvényes és elfogulatlan döntésre. A komplex követelményrendszer alkotóelemei közül a definiáltakon túl számos nem nevesített, de elismert összetevője van a tisztességes eljárás elvének.

A jelen dolgozat vizsgálatának tárgya a tisztességes eljárás részét képező észszerű időn belüli eljáráshoz és befejezéshez való jog, ugyanakkor ezen alapelvhez kapcsolódnak olyan további, szintén a tisztességes eljárás tartalmát alkotó alapjogok, amik a kapcsolatra való tekintettel vizsgálat tárgyát kell, hogy képezzék.

Így releváns a bírói függetlenség elvének kapcsolata az észszerű időn belüli eljárás alapelvével, hiszen ez alapján lehet megítélni, hogy egy bíró mennyiben utasítható, befolyásolható abban, hogy mikor milyen eljárási cselekményeket végez el, és ennek folyamán mikor fejeződik be az adott eljárás. A bírói függetlenség azt jelenti, hogy a bírósági szervezet, és személyükben a bírák is csak a törvénynek vannak alárendelve, az ítélkezési tevékenységükkel összefüggésben nem befolyásolhatóak és nem utasíthatóak, nem lehet velük szemben nyomásgyakorlást, fenyegetést, beavatkozást alkalmazni. Mindez a bíró személyes függetlenségét és a külső intervenció kizárását jelenti: az értelmezésbe, az eljárási eszközök megválasztásába, a tárgyalásvezetésbe való beavatkozás megakadályozását. A bírónak az eléjük terjesztett ügyekben teljesen szabadon, belső meggyőződésük és a tényállás saját maguk által történő értékelése szerint részrehajlásmentesen, valamint a hatályos törvényi rendelkezéseknek megfelelően kell dönteniük, és a bírák nem kötelezhetők a bírói hatalmon kívül álló személyeknek az eléjük terjesztett ügyek érdemi részéről számot adni.¹² Ugyanakkor a közhatalmi státusból eredően a bírói függetlenség nem képzelhető el bizonyos fokú kontroll nélkül, miután csak megfelelő fékek és ellensúlyok képesek egyensúlyban tartani a működését, azaz jogállamban a

¹¹ Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés.

¹² Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (94) 12. számú ajánlása.

függetlenséggel együtt jelenik meg a számon kérhetőség és az átláthatóság, az eljárások egészére vonatkozó transzparencia.

Az észszerű időn belüli eljáráshoz kapcsolódó további alapelv a törvényes bíróhoz való jog, mint a tisztességes eljárás garanciája, mivel kizárólag ennek figyelembevételével alkalmazhatók olyan hatásköri és illetékességi szabályok, amely alapján egy adott eljárás a gyorsabb eljárásra képes bíróhoz, bírósághoz kerülhet. A kettős vetületű törvényes bíróhoz való jog jelenti egyrészt a bírósághoz fordulás jogát, továbbá ezen belül azt, hogy a jogszabályban előre meghatározott bíróság, valamint bíró járjon el az adott ügyben, vagyis azt, hogy egy konkrét ügyben az eljárási törvényekben megállapított hatásköri és illetékességi szabályok szerint irányadó bírói fórum járjon el. Ebből következik, hogy a bíró és az ügy egymáshoz rendelése alkotmányosan csak előre meghatározott, általános szabályok alkalmazásával, objektív alapokon történhet.¹³ A törvényes bírótól való elvonás tilalma – az önkényes ügyelosztási renddel szemben – az eljárás résztvevőit megillető biztosíték, aminek csak egyik eleme a bírósági szervezeti törvény szabályaira épülő szolgálati beosztás szisztémája. Annak megítélésekor, hogy a konkrét ügyben ki tekinthető törvényes bírónak, ugyanilyen súllyal jönnek számításba – többek között – az eljárási törvénynek a hatáskörre, illetékességre, a jogorvoslati rendre és a tisztességes eljárás követelményének biztosítására vonatkozó további rendelkezései. A hatásköri-illetékességi, formálisan meghatározott szabályokon keresztül jutunk el a „törvényes bíróság”-hoz, a bíróságon belül pedig a törvényes bíróhoz való jog elvárásai alapján automatikus ügyelosztási rend alapján, véletlenszerűen kerül kijelölésre az eljáró bíró. Az pedig éppen a törvényelőtti egyenlőség érvényesülését szolgálja, hogy az említett jogszabályok mindenki számára olyan bíró közreműködését garantálják, akitől az ügy tárgyilagos megítélése nyilvánvalóan elvárható,¹⁴ miután az alapelv felöleli a bírói tevékenység olyan materiális minősítési ismérveit is, mint amilyen a bíró függetlensége és pártatlansága.¹⁵ Az elv megfelelő gyakorlati érvényesülése esetén előre ismerten és mindenkire egyformán érvényesen tudható az, hogy az adott ügy melyik bíróság – és ezen belül melyik bíró – előtt kerül lefolytatásra, azaz teoretikusan kizárt az, hogy a bíróságok és a bírák között diszkrecionális döntés alapján lehessen konkrét ügyet célzatosan kiválasztott bíróra szignálni, és ezen keresztül a döntést irányítani. Mindezek alapján az alapelv

¹³ 36/2013. (XII. 5.) AB határozat [32.].

¹⁴ 993/B/2008/AB határozat III.2.

¹⁵ Eser, Albin: A „törvényes bíró” és kijelölése konkrét ügyekben. Magyar Jog 1995/5. 286. o.

manifesztálódása esetén egyrészt nincs lehetőség a törvényes hatásköri és illetékességi szabályok féltételére,¹⁶ másrészt pedig előre meghatározottnak kell lennie nemcsak az eljáró bíróságnak, mint ítélkező testületnek, ahol az adott ügyben döntést hoznak, hanem a konkrét esetben az eljárásra és az ügydöntő határozat meghozatalára jogosult bírónak is. Ezért minden olyan szabályból, ami a törvényes bíró meghatározását szolgálja, amilyen egyértelműen csak lehet, előre ki kell derülnie, hogy melyik bíróság, és melyik bíró jogosult az adott ügyben eljárni.¹⁷

2.2. Az észszerű időn belüli eljárás és befejezés követelménye

A tisztességes eljárás standardjainak gerincét képezi az észszerű időn belüli eljárás követelménye, miután az eljárás tisztességességének alapvető feltétele, hogy az mentes legyen a túlzott, elkerülhető késedelmektől. A polgári per által nyújtott jogvédelem csak akkor hatékony, ha kellő időben és optimális költségráfordítás mellett történik.¹⁸ Az alapelv értelmében mindenkinek joga van ahhoz, hogy az igazságszolgáltatás hatékony jogvédelemben részesítse, a hatékonyság pedig magában foglalja, hogy elméleti törekvés szintjén a lehető legrövidebb, de gyakorlati megvalósulását tekintve is észszerű időn belül szülessen meg a döntés az ügyében.

Az alapelv megvalósulásának vizsgálatához mindenekelőtt szükséges az észszerű időn belüli eljárásra vonatkozó nemzetközi követelmények és szabályozás áttekintése.

2.2.1. A tisztességes eljárásra, valamint az észszerű időn belüli eljárásra vonatkozó nemzetközi követelmények

A tisztességes eljáráshoz való jog évszázadokig azt jelentette, hogy az eljárás egy „helyes” rend szerint került lefolytatásra, majd a jelentése a huszadik század fordulóján eltolódott, és azóta a felek jogainak az eljárás során való érvényesülését jelenti, az alapelv pedig ezen értelmezéssel terjedt el széles körben.¹⁹ Kiemelt és nevesített alapelvvé a tisztességes

¹⁶ Gombos Katalin: *Bírói jogvédelem az Európai Unióban* – Lisszabon után. Complex Kiadó, Budapest, 2011. 120. o.

¹⁷ Osztovits András: *A törvényes bíróhoz való jog a német szövetségi – és az osztrák alkotmánybíróságok joggyakorlatában.* Jogtudományi Közlöny 2005/10. 422. o.

¹⁸ Kengyel Miklós: *Magyar polgári eljárásjog.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 81-82. o.

¹⁹ Langford, Ian: *Fair Trial: The History of an Idea.* Journal of Human Rights, 2009/1. 37. o.

eljáráshoz való jog, és ezen belül is az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog, mint a jogállamiság és a demokrácia alapja a második világháború után vált, a világháborút követő helyzetben, az akkori elvárásoknak megfelelően. Így ezen időszakról kezdve az alapjogok olyan „alapvető jogosultságok, melyek az emberi lét legalapvetőbb értékei, az emberi méltóság és a személyi integritás biztosítására irányulnak.”²⁰ A társadalmi fejlődés, a modern jogállam és alapjogok deklarálása következtében erősödött fel az olyan igazságszolgáltatási rendszer iránti igény, amelyben az alapjogok gátat szabnak az államapparátus mindenhatóságának.

A második világháborút követően az alapjogok kodifikálásának igénye felülírta az államok szuverenitását. Az első univerzális igényű deklaráció az ENSZ 1948-as Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata volt, amely 10. cikkében a független és pártatlan bíróság előtti méltányos²¹ és nyilvános tárgyaláshoz való jogról rendelkezett. Az 1966-ban megalkotott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya a 14. cikk (1) bekezdésében a törvény által felállított független és pártatlan bíróság által lefolytatott igazságos²² és nyilvános tárgyalást rögzítette.²³

2.2.1.1. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye

A második világháborút követően Európa első, igazi nagy nemzetközi szervezete az 1949-ben Strasbourgban létrehozott Európa Tanács, a világ „leghatékonyabb emberi jogi rezsimje,”²⁴ célja pedig az emberi jogok védelme a csatlakozó tagállamokban, és ennek révén a tagállamok ösztönzése az alapjogok hatékony érvényesülésének biztosítására. Az Európa Tanács égisze alatt 1950-ben, Rómában elfogadott Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) 6. cikke polgári és büntető ügyek tekintetében deklarálja a tisztességes eljáráshoz való jogot. Általános és fundamentális jogként rögzíti, hogy mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és észszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és

²⁰ Blutman László: Az Európai Unió joga a gyakorlatban. HVG-Orac Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014. 333. o.

²¹ A magyar változatban „méltányos tárgyalás”-nak fordított eljárás az eredeti angol szövegben „fair hearing”-ként szerepel.

²² Az eredeti angol szöveg ebben az esetben is „fair hearing”.

²³ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.

²⁴ Keller, Helen – Stone Sweet, Alec (szerk.): A Europe of Rights. The Impact of the ECHR on National Legal Systems. Oxford University Press, 2008. 3. o.

kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően.

Az EJEE keretjellel megállapodás, a benne rögzített alapjogok – így a 6. cikk 1. bekezdésében szabályozott észszerű időn belüli elbírálás, valamint a 13. cikkben rögzített hatékony jogorvoslathoz való jog – értelmezésére, a jelentéstartalom kifejtésére és a gyakorlatban történő implementációjára a strasbourgi székhelyű Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) esetjogában kerül sor, amely az egyezményt az egyes jogok tartalmát folyamatosan bővítve értelmezi és alkalmazza. Az EJEB esetjoga olyan jogtömeget alkot, amelyet a tagállamok hatóságai kötelesek figyelembe venni egyrészt az előttük levő eljárások elbírálása során, de akkor is, amikor a jövőbeli jogsértések megelőzésére új szabályozást vezetnek be,²⁵ „erga omnes” hatályt adva ezzel az EJEB ítéleteinek.²⁶ Az EJEE-ben garantált jogok – ideális esetben – a tagállamok előtt is hivatkozhatók, és a tagállami döntés alapjául szolgálhatnak.

Az EJEB az EJEE 6. cikkét számos ügyben értelmezte, és a működésének évtizedei alatt jól megalapozott esetjogot instituált az észszerű időn belüli eljárás tekintetében. Bár az EJEE alapján a tagállamok felelőssége magukra nézve kötelezőnek tekinteni az EJEB végleges ítéletét azon ügyekben, amelyben félként szerepelnek,²⁷ az ítéletben foglalt kötelezések elmulasztása esetére az EJEE nem szabályoz konkrét, materiális jogkövetkezményt. Az ítéletben foglaltak végrehajtását az EJEE 46. cikkének 2. bekezdése alapján az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága ellenőrzi,²⁸ amelynek hatásköre nemcsak az egyedi ügy rendelkezéseire, valamint a megítélt összeg kifizetésének ellenőrzésére terjed ki, hanem az általános jelleggel előírt rendelkezések kontrolljára is.²⁹

2.2.1.2. Az EU alapjogvédelmi rendszere: az Alapjogi Charta

²⁵ Wildhaber, Luzius: A constitutional future for the European Court of Human Rights? *Human Rights Law Journal*, Vol. 23. No. 507. (2002). 162. o.

²⁶ Forst, Déborah: The execution of judgments of the European Court of Human Rights. Limits and ways ahead. *ICL Journal*, Vienna Journal on International Constitution Law, 2013/3. 4. o.

²⁷ EJEE 46. cikk 1. bekezdés.

²⁸ Az 1994. május 11-én elfogadott 11. Kiegészítő Jegyzőkönyvben rögzített módosítások alapján.

²⁹ Venice Commission: Can excessive length of proceedings be remedied? Council of Europe Publishing, 2007. 23. o.

A szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térségnek mindenekelőtt olyan egységes területté kell válnia, amelyben biztosított az alapvető jogok és szabadságok védelme. Az ember és az emberi méltóság, valamint az Európai Unió alapjogi chartájában és az emberi jogok védelméről és az alapvető szabadságokról szóló európai egyezményben rögzített egyéb jogok tiszteletben tartása alapvető érték.³⁰ Ennek elősegítése érdekében – bár az EU valamennyi tagállama tagja az EJEE-nek, és ezáltal az abban foglalt alapjogok betartására köteles – az EU megalkotta a saját alapjogi katalógusát, az Alapjogi Chartát, amelyet – mint az EU írott alapjogi katalógusát – elsődleges jogforrássá a 2009-ben hatályba lépett Lisszaboni Szerződés emelt azzal, hogy ugyanolyan jogi kötőerővel ruházta fel, mint az alapszerződéseket.

Az Alapjogi Charta által védett jogok egyik csoportja az igazságszolgáltatási alapjogok, ezen belül a 47. cikk által szabályozott hatékony jogorvoslathoz és tisztességes eljáráshoz való jog, külön kiemelve a témánk szempontjából lényeges észszerű időn belül való eljárás jogát. A rendelkezést az EJEE 6. cikke ihlette, de az Alapjogi Charta annál szélesebb körű, miután az EJEE által rögzített alapjog a polgári és büntető eljárásokra vonatkozik, az Alapjogi Charta rendelkezése viszont valamennyi, az EU által garantált jogra és gyakorlatra.

Az Alapjogi Charta 52. cikke rendelkezik a jogok és elvek hatályáról és értelmezéséről. Ezen belül a (3) bekezdés célja a Charta és az EJEE közötti összhang biztosítása annak deklarációjával, hogy ha a Charta olyan jogokat tartalmaz, amely megfelel az EJEE-ben foglaltaknak – mint például az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog – akkor a jogok tartalmát, és azok terjedelmét is azonosnak kell tekinteni, de az EU kiterjedtebb védelmet is nyújthat. Az 53. cikk rögzíti a „legkedvezőbb rendelkezés elvét,”³¹ a minimális védelem szintjét, amelynek értelmében a Charta rendelkezései nem értelmezhetőek akként, hogy az szűkítse a közösségi jogot, vagy a tagállami alkotmányok, illetve nemzetközi szerződések által – a saját alkalmazási területükön – garantált alapjogokat.

³⁰ A Stockholmi Program – A Polgárokat Szolgáló És Védő, Nyitott És Biztonságos Európa. A polgárság és az alapvető jogok előmozdítása. Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 115., 2010.5.4.

³¹ Chronowski Nóra – Drinóczy Tímea - Kocsis Miklós – Zeller Judit: Alapjogi Charta. In: Osztoivits András (szerk): Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata I. Complex, Budapest, 2011. 575. o.

Az EJEB esetjoga az Európai Unió Bírósága (EUB) alapjogi ítélkezési gyakorlata számára már évtizedek óta közismert inspirációs forrásnak számít,³² az Alapjogi Charta értelmezése szempontjából pedig már kötelezően mértékadó forrás az EJEE, és a hozzá kapcsolódó ítélkezési gyakorlat – mégpedig úgy, hogy eltérő értelmezés esetén az EJEE az irányadó.³³ Az EJEE az EUB alapjogi gyakorlatának legfontosabb forrása, az alapjogok fejlődésében központi szerepet játszik, és az EUB gyakorlatán is erőteljesen érződik.³⁴ Az EUB elismeri és követi az EJEB gyakorlatát az EJEE értelmezésében, és a két szervezeti közötti jogértelmezési eltérés minimálisnak tekinthető.³⁵ Ezáltal a strasbourgi ítélkezési gyakorlat lényegében megmutatkozik az Európai Unió jogában is, az általános jogelvek keretében biztosított alapjogvédelemmel összefüggésben, miután a közösségi alapjogok tartalmának meghatározásánál különös jelentősége van az EJEE-nek.³⁶ Így az EJEE és esetjoga az alapjogok védelme területén egy széles körben figyelembe vett minimum standardként szolgál az EUB ítélkezése során.³⁷

Az EUB az EJEE által is nevesített, tisztességes eljáráshoz való jogot a közösségi jog egyik alapelveként tekinti, amelynek értelmezésére vonatkozóan az EJEB gyakorlata a zsinórmérték. Az észszerű időn belüli eljárás, mint alapelv esetében is az EJEB esetjoga alapján vezeti le az EUB az ítéleteit, közös európai standardokat állítva fel ezzel.³⁸

Az Alapjogi Charta a szerződésekkel egyenrangú, az elsődleges uniós jog részét képezi, és a tagállamok számára kötelező erővel, közvetlen hatállyal bír, ugyanakkor semmilyen új hatáskört nem eredményez az EU számára. Nem deklarálnak új alapjogokat, csak a már meglévő – és az EUB által korábban is figyelembe vett – alapjogokat kodifikálja úgy, hogy egyébként az EUB az alapjogokat az EUSz 6. cikk (3) bekezdése alapján is alkalmazhatta, és alkalmazta is. A Charta a korábban kialakított emberi jogi katalógus kodifikálását szolgálja, amelyek

³² Szalayné Sándor Erzsébet: Új távlatok az európai alapjogvédelemben. *Közjogi Szemle* 2010/3. 37. o.

³³ Arold, Nina-Louisa - Lorenz Groussot, Xavier - Petursson, Gunnar Thor: *The European Human Rights Culture – A paradox of human rights protection in Europe?* Martinus Nijhoff Publishers, 2013. 245. o.

³⁴ Eeckhout Piet: *External relations of the European Community.* Oxford University Press, 2004. 465. o.

³⁵ Rosas, Allan – Armati, Lorna: *EU Constitutional Law.* Hart Publishing, 2010. 153. o.

³⁶ Blutman László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban.* HVG-Orac Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014. 355. o.

³⁷ Takis Tridimas: *The General principles of EU law.* Oxford University Press, 2006. 342. o.

³⁸ C-185/95. *Baustahlgewerbe kontra Commission.* A társaság egyebek mellett az eljárás észszerűtlen hosszára hivatkozott, az EUB pedig az EJEB esetjogának való megfelelést, azaz azt vizsgálta, hogy az eljárás az EJEB standardjai alapján észszerűtlenül hosszú ideig tartott-e.

ezáltal az Unió alapját biztosító értékek részét képezik.³⁹ Így elsődleges célja a már korábban elismert alapjogok még inkább láthatóvá tétele,⁴⁰ nem pedig újak létrehozása, azaz olyan kvalitatív változás, mely elsősorban nem a Charta tartalmát, hanem a benne foglaltak státuszát érinti. A kodifikált alapjogi arzenál alapján a tagállami polgárok számára létrejött egy olyan katalógus, amelyre uniós jog érintettség esetén közvetlenül hivatkozhatnak, azaz a korábban már elismert alapjogok és alapelvek jogilag kötelező normákká válásával hozzájárulhatnak a szélesebb körű érvényesülésükhöz.

Mindezek alapján a Charta nem változtatta meg alapvetően az alapjogok helyzetét az EU alkotmányos rendszerében, azzal az EU nem vált emberi jogi szervezetté.⁴¹ Az Alapjogi Charta nem egy mindentől különálló alapjogvédelmi rendszert testesít meg, hanem nagyban épít az eddig meglévő alapjogi katalógusokra,⁴² lényegi tartalma pedig az EUB gyakorlatában korábban is figyelembe vett alapjogok tisztázása, kodifikációja.

2.2.2. Az észszerű időn belüli eljárásra vonatkozó nemzetközi alapelv belső jogba való átültetése

A tagállamok belső jogában az alapjogok a legmagasabb szintű normák között helyezkednek el, mely normákhoz az egész belső jogrend igazodik.⁴³ Az alapjogi védelmi rendszer nemzetközi alapidokumentumokba foglalását követően azok nemzeti jogrendszerbe való áttemelése a demokratikus jogállam alapvető jellemzője. Magyarország mind az EJEE-t,⁴⁴ mind az Alapjogi Chartát⁴⁵ annak hazai törvénnyel való kihirdetésével a belső jog részévé

³⁹ Gombos Katalin: A jog érvényesülésének térsége az Európai Unióban. Wolters Kluwer, Budapest, 2014. 176. o.

⁴⁰ Alapjogi Charta preambuluma.

⁴¹ Rosas, Allan: When is the EU Charter of fundamental rights applicable at national level? Jurisprudence (Mykolo Romeris University), 2012/4. 1276. o.

⁴² Bakó Beáta: Uniós alapjogok a tagállamokban. Az Alapjogi Charta alkalmazási és értelmezési problémái. Iustum Aequum Salutare, 2015/ 1. 179. o.

⁴³ Blutman László: Az Európai Unió joga a gyakorlatban. HVG-Orac Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014. 333. o.

⁴⁴ 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről.

⁴⁵ 2007. évi CLXVIII törvény az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról szóló lisszaboni szerződés kihirdetéséről.

tette. Az észszerű időn belül eljárásra vonatkozó alapelvet rögzíti az Alaptörvény,⁴⁶ valamint a bírák jogállásáról szóló törvény is.⁴⁷

A 2017. december 31-ig hatályos rPp.-ben⁴⁸ a bíróság főszabályként szubjektív alapú, felróhatóságtól függő felelőssége alóli kivételként került – dogmatikailag helytelenül, anyagi jogi szabályként az eljárási kódexben – a bíróságok feladataként szabályozásra a tisztességes eljáráshoz, valamint a perek észszerű időn belül való befejeződéséhez fűződő, objektív felelősségen alapuló sérelemdíj, mint kártérítés iránti igény. Az alapjog rögzítésén túl ez a rendelkezés volt hivatott biztosítani a félnek az eljárás észszerű időn belüli befejezéséhez való jogának sérelme esetén a kártérítés jellegű sérelemdíjat, melynek elbírálásakor kiegészítő jelleggel feltétlenül szükséges az rPtk. anyagi jogi szabályainak alkalmazása.⁴⁹ A rendelkezés forrása egyértelműen az EJEE 6. cikkében megfogalmazott alapelv volt: az eredetileg méltányos elégtételt biztosító kártérítés 2003. július 1-i bevezetéséről rendelkező 1999. évi CX. törvény indokolása alapján a jogalkotó célja a perrendtartás elveinek összhangba hozása a nemzetközi egyezményben vállalt kötelezettségekkel, rögzítve, hogy a jogalkotó a rendelkezés megalkotásakor az EJEB eseti döntéseit is figyelembe véve utal azokra a szempontokra, amelyek a per észszerű időn belül történő befejezésének megítélésakor relevánsak.

Az új Pp. kodifikációja során koncepcionális döntés született arról, hogy az észszerű időn belüli eljárásra vonatkozó alapelv, valamint az ennek megsértése esetére szabályozott

⁴⁶ Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése: Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, észszerű határidőn belül bírálja el.

⁴⁷ A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (Bjt.) 37. § (3) bekezdése alapján a bírósági eljárást az ügy tárgyszerűsége és az eljárás sajátosságai által meghatározott észszerű határidőn belül köteles elbírálni.

⁴⁸ Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (rPp.) 2017. december 31. napjáig hatályos 2. § (1) bekezdése alapján a bíróságnak az a feladata, hogy a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és észszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát érvényesítse.

(2) A per befejezésének észszerű időtartama a jogvita tárgyát és természetét, valamint az eljárás lefolytatásának egyedi körülményeit is figyelembe véve határozható meg. Nem hivatkozhat a per észszerű időn belül történő befejezésének követelményére az a fél, aki magatartásával, illetve mulasztásával a per elhúzódtatásához maga is hozzájárult.

(3) Az (1) bekezdésben foglaltak teljesítésének elmulasztása esetén a fél – az alapvető jogait ért sérelemre hivatkozással – sérelemdíjra tarthat igényt, feltéve hogy a sérelem a jogorvoslati eljárásban nem orvosolható. Ha az (1) bekezdésben foglaltak teljesítésének elmulasztásából eredően a fél kárt is szenved és az a jogorvoslati eljárásban nem orvosolható, a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai szerint követelheti a jogsértőtől kárának megtérítését. A sérelemdíj iránti igény, illetve a kártérítés elbírálása során a bíróság soron kívül jár el. A sérelemdíj, illetve a kártérítés megítélését nem zárja ki, ha a bíróság nevében eljáró személynek az okozott jogsértés közvetlenül nem volt felróható.

⁴⁹ BDT2008.1811.

sérelemdíj a 2018. január 1-től hatályba lépett új polgári perrendtartásban nem fog szerepelni. A jogalkotó az új Pp. koncepciója⁵⁰ alapján az intézményt nem az eljárási kódexben, hanem más jogforrás keretei között kívánta szabályozni. Ennek megfelelően a Pp.⁵¹ már nem tartalmazza az rPp. 2. §-ának rendelkezéseit – sem az alapelvet, sem a megsértése esetére biztosítandó kártérítésre vonatkozó szabályozást.

2.2.3. Az európai alapjogi ítélkezés három pillére

Az EU által képviselt „gazdasági Európa” és az Európa Tanács által megtestesített „emberi jogi Európa” közötti eltérést egyértelműen mutatja, hogy míg az EJEB tisztán alapjogi bíráskodást folytat, „végső jogorvoslati szervként” kizárólagos feladata az EJEE-ben foglalt alapjogok sérelmének orvoslása, addig az EUB nem egy emberi jogi bíróság, ítélkezési tevékenysége alapvetően gazdasági, ami a közösségi jog széleskörűbbé tételével eltolódhat alapjogi felé, létrehozva ezzel az emberi jogok egységes európai standardját.

Az EUB és az EJEB közös pontja a transznacionalitás, a két szervezet tevékenysége viszont a jogalkalmazás célja alapján jelenleg egyértelműen elhatárolható: bár az EUB alapjogi tevékenysége során, párhuzamos gyakorlatot folytatva figyelembe veszi az EJEB jogértelmezését, célja alapvetően nem az emberi jogok, hanem az uniós jog védelme. Az EU nem egy „szuperállam”, éppen ezért nem is láthatja el egy „szuper alapjogokat őrző” szervezet szerepét az államok felett,⁵² így a kontroll-szerepe még az Alapjogi Charta kötelező érvényűvé válását követően is korlátozott – csak azokban az esetekben minősül elsődleges jogforrásnak és rendelkezik primátussal, ha a tagállamok uniós jogot alkalmaznak, vagy ültetnek át.

Ugyanakkor az alapjogvédelem Európában elsődlegesen nemzeti feladat. Az alapjogok belső kontrollját hagyományosan a nemzeti alkotmánybíróságok és legfelsőbb bíróságok látják el, az EJEB és az EUB feladata – a szubszidiaritás elvének figyelembevételével – a külső kontroll ellátása. Így a tagállamoknak a saját alkotmányuk és az EJEB esetjogának figyelembevételén túl, uniós jog alkalmazása esetén kötelezettségük a Charta rendelkezésének az alkalmazása is – egyrészt azzal a kiegészítéssel, hogy az EJEB esetjoga

⁵⁰ Az új Pp. koncepciója: <http://www.kormany.hu/hu/dok?page=2&source=5&type=402#!DocumentBrowse>

⁵¹ a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.)

⁵² Weller Mónika: Az Európai Unió Alapjogi Chartája. Acta Humana 2001. No. 43. 39. o.

minden esetben különös figyelmet érdemel, miután az EUB is az EJEB joggyakorlatára támaszkodik, másrészt pedig azzal, hogy a Charta 52. cikk (3) bekezdése alapján az EUB alkalmazhat magasabb szintű jogvédelmet, mint az EJEB, de alacsonyabb szintűt soha. Az így kialakult hárompilléres alapjogi ítélkezési rendszer létrejöttével az alapjogok védelme, és ezen belül az észszerű időn belüli eljáráshoz, mint igazságszolgáltatási alapjoghoz való jog védelme nemzeti, uniós és európai szinten is érvényesül.

3. Az észszerű időn belüli eljárás és befejezés időtartama

Az észszerű időn belüli eljárásra vonatkozó követelményt rögzítő nemzetközi dokumentumok és a hazai jogszabályi környezet áttekintését követően szükséges annak vizsgálata, hogy mi minősül az eljárás észszerű időtartamának, és pontosan mikor is tekinthető egy eljárás észszerű időn túlinak.

Sem az EJEE, sem az EJEB esetjoga nem fektet le kifejezett, meghatározott, az elfogadhatóság határait kijelölő időintervallumot, mint ahogy a Pp. sem rögzíti azt, hogy milyen időtartam számít észszerűn túlinak. Az Alkotmánybíróság értelmezésében az észszerű idő követelményének az az eljárási idő felel meg, amely szükséges és észszerűen elegendő az ügy elbírálásához, a megalapozott döntés meghozatalához.⁵³ Természetesen nem létezik erre vonatkozó általános érvényű, eset-független és a minősítés szempontjából teljes, objektív követelményrendszer. Mindig a konkrét eset összes körülménye alapján dönthető el, hogy mi az észszerű határidő, ugyanakkor bizonyosan nem vonható az észszerű határidő fogalmába az az időszak, melynek során nem folyik vizsgálat, vagy olyan tárgyban folyik, amely nem tartozik az üggyhez. Így az indokolatlan késlekedés mindenképp az észszerű határidőn belüli döntésre vonatkozó kötelezettség negligálásának minősül.

3.1. Az eljárás időtartamának meghatározására szolgáló módok

A per a keresetlevél iktatásával indul, feltéve, hogy az alperesnek azt kézbesítették, és akkor ér véget, amikor a jogerős befejező határozatot minden félnek kézbesítették.⁵⁴ Ebből következően egy per befejezéséhez szükséges idő a per megindulása, azaz a keresetlevél bírósághoz való megérkezése és a jogerős, ügydöntő határozat meghozatala között eltelt időszak, azaz egy bírósági eljárás akkor minősülhet befejezettnek, ha abban a bíróság további eljárási cselekményt már nem teljesíthet, és a jogvita a felek között véglegesen eldőlt. Ez az értelmezés jelenik meg az EJEB gyakorlatában, amikor az EJEE 6. cikke szerinti jogsértés megítélése során az eljárás hosszát vizsgálja: az EJEB értelmezésében a keresetlevél benyújtásától a végleges jogerős ítélet, majd az esetleges felülvizsgálati eljárásbeli ítélet meghozataláig terjed a teljes, abszolút pertartam, és ezt az időszakot kell

⁵³ 8/1992. (I. 30.) AB határozat

⁵⁴ Gáspárdy László: A polgári perek tartamát meghatározó tényezők rendszerének alapjai. Publicationes Universitatis Miskolciensis, Series Juridica et Politica, Tomus II, Miskolc, 1987. 105. o.

figyelembe venni annak felméréséhez, hogy ténylegesen mennyi ideig tartott egy bíróság előtt az adott eljárás. Így az EJEB joggyakorlatában az eljárás akkor „befejezett,” amikor a bírósághoz forduló fél kérelme véglegesen elbírálásra került.

Ettől eltérő az a számítási mód, ami alapján a hazai bíróságokon minősül „befejezett”-nek egy ügy. Az eljárás időtartamára vonatkozó magyar statisztikai adatok alapja a bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII.1.) IM Rendelet (Büsz.) 39. §-a, amely szerint befejezett az az ügy, amelyben a bíróság ügydöntő határozatot hozott, így ítéletet, egyezséget jóváhagyó végzést vagy bírósági meghagyást, de ezen kívül befejezett az az ügy is, amelyben a keresetlevelet visszautasították; félbeszakadt vagy szünetel az eljárás; vagy a bíróság az eljárást felfüggesztette vagy megszüntette. Befejezett az az ügy is, amelynek más ügyhöz történő egyesítéséről vagy áttételéről rendelkezett a bíróság, és befejeztként kerül be a statisztikai adatokba az az ügy is, amelyben a fizetési meghagyásos eljárás iratait, illetve a keresetet tartalmazó iratot más bíróságnak küldik meg.

3.2. Az észszerű idő követelménye az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában

Az EJEB az eljárás hossza szempontjából először a figyelembe veendő pertartamot állapítja meg, majd pedig azt, hogy az ügy körülményeire való tekintettel az észszerűnek minősülhet-e.⁵⁵

Az eljárás hosszának megállapítása során az EJEB gyakorlata alapján polgári eljárásban a kezdő időpont, az EJEE 35. cikk 1. bekezdésében foglaltaknak megfelelően általában a keresetlevél benyújtása, de – figyelemmel arra, hogy az állam valamennyi hatósága eljárásáért felelős – lehet ennél korábbi is, pl. adott esetben az előzetes közigazgatási eljárás⁵⁶ vagy gyámhatósági eljárás⁵⁷ is beleszámítódik a pertartamba. Az eljárás vége pedig az az időpont, amikor a nemzeti bíróság a végleges határozatot meghozta, azzal, hogy ebbe nemcsak a felülvizsgálati eljárás, hanem adott esetben a nemzeti alkotmánybíróság eljárása⁵⁸

⁵⁵ Kudła v. Poland (30210/96.) §102-117.

⁵⁶ Schouten and Meldrum v. the Netherlands (19005/91., 19006/91.)

⁵⁷ Olsson v. Sweden (No. 1) (10465/83.)

⁵⁸ Süßmann v. Germany (20024/92.)

is beletartozhat, mint ahogy az EJEB a végrehajtási eljárást is a teljes eljárás integráns részének tekinti.⁵⁹

Az EJEB esetjogában nagy különbségek vannak annak megítélésében, hogy mi számít az észszerű időn belüli elbíráláshoz való jog megsértésének: az ügy körülményeihez képest adott esetben a nyolc éves időtartam sem tekinthető észszerűtlenül hosszúnak,⁶⁰ míg más esetben viszont az alig két éves időtartam is lehet jogsértő.⁶¹ Az EJEB értelmezése alapján⁶² az észszerű időtartam követelményének megtartását az ügy valamennyi körülményére tekintettel kell megvizsgálni, e körbe pedig négy vizsgálati szempont vonható: az ügy komplexitása, a fél és az eljáró szerv magatartása, valamint az ügy tétje, illetve annak a fél szempontjából való jelentősége. Az észszerű időn belüli eljárással kapcsolatos felelősség tekintetében az EJEB előtti kimentési lehetőség, amely az eljárás észszerű hosszát igazolhatja, csak erre a négy tényezőre vonatkozhat, ugyanakkor azok egy adott időtartamon túl nem szolgálhatnak kimentési alapul: egy ponton túl az EJEB előtti alperes, az állam felelőssége ténylegesen objektivizálódik, és a felelősség nem menthető.

Az ügy bonyolultsága – mind eljárásjogi, mind az anyagi jogi komplexitás esetén – igazolhatja az eljárás hosszát. Így figyelembe vehető pl. a tanúk száma, a bizonyítási eljárás nagysága,⁶³ az ügy bonyolult ténybeli vagy jogi megítélése. Ugyanakkor, a komplex ügyeket is megfelelő szakértelemmel és szorgalommal kell intéznie az eljáró bíróságnak: az EJEB előtt nem pusztán a tárgyalások száma, hanem az érdemi tárgyalások, és azokon a bíró aktivitása is mérlegelésre kerül, az ügy bonyolultsága pedig egy adott időtartamon túl nem lehet kimentési ok.

A fél eljárása, közrehatása tekintetében az EJEB vizsgálja egyrészt azt, hogy a kérelmező megtett-e minden tőle észszerűen elvárható az eljárás gyorsítása érdekében, másrészt pedig, hogy saját magatartása mennyire volt jóhiszemű, és mennyivel felelős ő maga is az elhúzódásban,⁶⁴ azaz a felet terheli az az időtartam, amivel az eljárás elhúzódásához ő maga

⁵⁹ Martins Moreira v. Portugal (11371/85.) §44, Zappia v. Italy (24295/94.) §16.

⁶⁰ Katte Klitsche de la Grange v. Italy (12539/86.)

⁶¹ X. v. France (Serie A. no. 236-A.)

⁶² Frydlender v. France (30979/96.) §43., Pélissier and Sassi v. France (25444/94.) § 67., Comingersoll S.A. v. Portugal (35382/97.) §19., Börsök Bodor v. Hungary (14962/03.) §31.

⁶³ Humen v. Poland (26614/95.) §.63.

⁶⁴ Erkner and Hofauer v. Austria (9616/81.) §68.

hozzájárult.⁶⁵ A fél kötelezettsége, hogy a neki fontos eljárási lépések teljesítése során gondosan járjon el, a perelhúzó taktikáktól tartózkodjon, hozzájáruljon az eljárás gyorsabb befejezéséhez,⁶⁶ vizsgálat tárgyát képezi viszont az is, hogy mennyire határozottan lépett fel a bíróság a rendelkezésre álló eszközökkel a perelhúzó magatartás megelőzése, szankcionálása érdekében.⁶⁷ Kiemelendő, hogy míg az EJEB esetjoga szerint a kérelmezőnek nem róható fel az, ha igénybe veszi valamennyi rendelkezésre álló hazai jogorvoslatot,⁶⁸ addig előfordult olyan hazai gyakorlat, mely szerint a fél, aki halasztást kér és eljárási kifogást, illetve elfogultsági kifogást terjeszt elő, valamint a határozatokkal szemben jogorvoslattal él – bár perbeli jogait gyakorolja – maga is hozzájárul a per elhúzódsához, így a bírósággal szemben az eljárás elhúzódsára hivatkozással kártérítési igényt nem érvényesíthet,⁶⁹ az igénnyel kapcsolatos jogosultságát elveszti.

A szerv eljárása tekintetében, az EJEB esetjoga alapján csak az államnak betudható magatartás alapján állapítható meg az észszerű időn belüli elbírálás megsértése.⁷⁰ Az eljáró bíróság magatartása több tekintetben is értékelendő: az EJEB proaktív magatartást vár el a bírótól,⁷¹ így megalapozza a jogsértés megállapítását a bíróság hosszabb inaktív periódusa,⁷² azaz azon időszak, amely alatt nem kerül sor olyan érdemi lépésre, amely közelebb juttatja a pert a befejezéshez. A 9-10 hónapos vagy ezt meghaladó inaktív időszak nem kimenthető, az EJEB esetjoga alapján.⁷³ Ugyanakkor a jogsértés az EJEB szerint megállapítható akkor is, ha nem volt inaktív periódus, de összességében az eljárás észszerűtlenül hosszú volt,⁷⁴ és az EJEB „nincs meggyőződve arról, hogy a hatóságok a szükséges szorgalommal jártak el az ügy mielőbbi befejezése érdekében.”⁷⁵ Az EJEB vizsgálja azt is, hogy pervezetési jogosítványaikkal mennyiben éltek a bíróságok, vagyis felhasználták-e minden rendelkezésre álló eljárásjogi eszközt annak érdekében, hogy minél hamarabb fejeződjön be

⁶⁵ Poiss v. Austria (17/1986/115/163.) §57.

⁶⁶ Unión Alimentaria Sanders SA v. Spain (11681/85.) §35.

⁶⁷ Mincheva v. Bulgaria (21558/03.) §68.

⁶⁸ Erkner and Hofauer v. Austria (9616/81.) §68.

⁶⁹ Fővárosi Ítéletábla 5.Pf. 20.775/2009/7.

⁷⁰ König v. Germany (6232/73.) §§99, 102-105, 107-111., Buchholz v. Germany (7759/77.) §49., Zimmermann and Steiner v. Switzerland (8738/79.) §24.

⁷¹ Cuscani v. United Kingdom (32771/96.)

⁷² Vachev v. Bulgaria (42987/98.) §96., Ciricosta and Viola v. Italy (19753/92.) 28§, Lévai and Nagy v. Hungary (43657/98.) §41.

⁷³ Kuijer, Martin: The right to a fair trial and the Council of Europe's efforts to ensure effective remedies on a domestic level for excessively lengthy proceedings, Human Rights Law Review 13:4, 2013. Published by Oxford University Press. 782. o.

⁷⁴ Doceviski v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia (66907/01.) §32.

⁷⁵ Gázsó v. Hungary (48322/12.) §16.

az eljárás.⁷⁶ Így még a felek rendelkezési elve sem menti fel a bíróságot az észszerű határidőn belül való eljárás kötelezettsége alól,⁷⁷ miután a bíróság feladata gondoskodni arról, hogy a szakértő időben előterjessze a szakvéleményét,⁷⁸ vagy, hogy a távolmaradó tanúk esetében a megjelenésüket a rendelkezésre álló eljárási eszközökkel megoldja.⁷⁹ Kardinális kérdés az eljárás felfüggesztése időtartamának számítása. Az EJEB gyakorlata alapján, az eljáró bíróság magatartása szempontjából az eljárás felfüggesztésének időszaka – a felfüggesztés indokoltságától függetlenül – nem vonható le az eljárás hosszából, hanem abba teljes egészében beleszámít. Más kérdés, hogy amennyiben a felfüggesztés az adott esetben indokolt volt, és időtartama nem haladta meg a még észszerűnek tekinthetőt, ez az ügy objektív körülményeibe és a bonyolultsága fogalmi körébe tartozik, és ekként nem esik az érintett állam terhére.⁸⁰ A hazai joggyakorlatban ezzel szemben a felfüggesztés időtartama – a hosszára és észszerűségére vonatkozó vizsgálattól függetlenül – nem vehető figyelembe az eljárás elhúzódása szempontjából.⁸¹

Az ügy tétje, illetve ezzel kapcsolatban a fél szempontjából való jelentősége alatt az EJEB olyan különleges eseteket vesz figyelembe, amikor a fél érdekei alapján a soron kívüli eljárás elvárható. Ilyenek pl. a szülői felügyeletre, kapcsolattartásra vonatkozó jogviták,⁸² munkaügyi viták,⁸³ személyállapoti perek és gondnokság,⁸⁴ különösen abban az esetben, ha azokat a hazai jog alapján is sürgősséggel kell intézni. Kiemelt ügynek számít az EJEB előtt az is, ha az ügyfél magas korú, vagy halála más okból a közeljövőben várható.⁸⁵

Fontos rögzíteni, hogy az EJEB előtti kimentési lehetőség, amely az eljárás észszerű hosszát igazolhatja, és amely alapján az állam, mint alperes magát a felelősség alól mentesítheti a tárgyalat négy estkörré vonatkozik, azaz az EJEB e körben csak az ügy komplexitását, a fél és az eljáró szerv magatartását, valamint az ügy tétjét vonja vizsgálat alá. Így az állam nem hivatkozhat olyan problémákra, amelyeket az egyezmény-konform működés érdekében saját magának kell megoldania, például munkateherre vagy bíróhiányra, illetve technikai

⁷⁶ Tóth, Magyar and Tóthné v. Hungary (35701/04.) §24.

⁷⁷ Sürmeli v. Germany (75529/01.) §129.

⁷⁸ Wohlmeyer Bau Gmbh v. Austria (20077/02.) §52.

⁷⁹ Kuśmierk v. Poland (10675/02.) §65.

⁸⁰ Grád András – Weller Mónika: A strasbourgi emberi jogi bírósághoz kézikönyve, HVG-ORAC, Budapest, 2011. 344. o.

⁸¹ LB Pfv.III.20.861/2010/19.

⁸² Niederböster v. Germany (39547/98.) §39.

⁸³ Vocaturo v. Italy (11891/85.) §17.

⁸⁴ Mikulić v. Croatia (53176/99.) §44.

⁸⁵ Süßmann v. Germany (20024/92.) §61.

nehézségekre,⁸⁶ miután az államnak úgy kell megszerveznie a jogrendszerét, hogy a bíróságok észszerű időn belül tudjanak végleges döntést hozni,⁸⁷ ha szükséges, akkor jogi szabályozást vagy a gyakorlatot is megváltoztatva ennek érdekében.⁸⁸

3.3. A nemzeti bíróságok eljárásának ideje az EU által közzétett igazságügyi eredménytábla alapján

A hatékony nemzeti igazságszolgáltatási rendszerek elengedhetetlenek az EU alapjául szolgáló értékek fenntartásához, az uniós jog végrehajtásához, és a jogállamiság megőrzéséhez. Az Alapjogi Charta 47. cikkében rögzített alapjog megvalósulása érdekében az Európai Bizottság nyomon követi a nemzeti igazságszolgáltatási rendszerek működését, és rendszeres vizsgálata, monitorozása eredményét 2013 óta évente az EU Igazságügyi Eredménytáblájában rögzíti és hozza nyilvánosságra.

Az Európai Bizottság kommunikációja alapján⁸⁹ az EU Igazságügyi Eredménytábla összehasonlítható adatokat szolgáltat a nemzeti igazságszolgáltatási rendszerek függetlenségéről, minőségéről és hatékonyságáról, és egy olyan információs eszköz, amely segít az EU-nak és a tagállamoknak a hatékonyabb igazságszolgáltatás elérésében. Az eredménytábla főként a polgári, kereskedelmi és közigazgatási bírósági ügyekre összpontosít, közzétételének célja pedig az, hogy segítse az EU-t és a tagállamokat a hatékonyabb igazságszolgáltatás elérésében azáltal, hogy objektív, megbízható és összehasonlítható adatokat szolgáltat az igazságszolgáltatási rendszerek minőségéről, függetlenségéről és hatékonyságáról valamennyi tagállamban.⁹⁰

3.3.1. A magyar bíróságok időszerűségi mutatói az EU Igazságügyi Eredménytáblájában

Az Európai Bizottságnak a tagállamok igazságszolgáltatásának hatékonyságát, minőségét és függetlenségét bemutató Igazságügyi Eredménytáblájában a hatékonyságra vonatkozó

⁸⁶ Vocaturo v. Italy (11891/85.) §17.

⁸⁷ Sürmeli v. Germany (75529/01.) §129., Pélissier and Sassi v. France (25444/94.) §74.

⁸⁸ Kitov v. Bulgaria (37104/97.) §73.

⁸⁹ https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/effective-justice/eu-justice-scoreboard_en

⁹⁰ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Központi Banknak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az EU 2014. évi igazságügyi eredménytáblájáról (COM/2014/0155).

összehasonlító táblázatok az eljárások hosszára, befejezési arányára és a folyamatban levő ügyek számára vonatkozó mutatókat jelenítik meg,⁹¹ és ezen belül részletes elemzésre kerül az, hogy adott eljárástípusok az egyes vizsgált tagállamokban mennyi időn belül fejeződnek be, azaz, hogy hány napra volt szüksége a bíróságnak a döntése meghozatalához.

A legutóbbi, 2020-as Igazságügyi Eredménytábla⁹² adatai alapján, ami a 2018-as adatokon alapul – csakúgy, mint a korábbi években – a magyar igazságszolgáltatási szervezet kiemelkedően jól szerepelt, mivel az elsőfokú polgári eljárások, valamint a közigazgatási peres eljárások intézése terén a magyar bíróságok a hetedik leggyorsabbak az Unióban. A hazai igazságszolgáltatási szervezet az Igazságügyi Eredménytábla alapján a korábbi években is jó eredményeket ért el: 2019-ben és 2018-ban az ötödik,⁹³ míg 2017-ben és 2016-ban is a polgári eljárások intézése során a magyar bíróságok a hatodik leggyorsabbak voltak az Unióban.⁹⁴

3.3.2. Az EU Igazságügyi Eredménytábla adatainak alapja

Az EU Igazságügyi Eredménytábla által megjelenített időszerűségi mutatók a tagállamok bírósági eljárásai közötti különbségek tekintetében relevanciával abban az esetben bírhatnak, amennyiben azok valamennyi tagállam vonatkozásában azonos metódussal kerülnek megadásra, azaz, amennyiben valamennyi tagállam esetében a bírósági eljárások időtartamát azonos módon, és a tényleges pertartam alapján jelenítik meg.

Az Igazságügyi Eredménytáblának az eljárások hosszára vonatkozó, összehasonlító adatainak alapja Európai Bizottság által létrehozott szervezet, a CEPEJ (European Commission for the Efficiency of Justice) adatain alapul, a CEPEJ adatait pedig a tagállamok szolgáltatják.⁹⁵ Így a CEPEJ megkeresése alapján⁹⁶ a tagállamok igazságügyi adminisztratív

⁹¹ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3932_hu.htm

⁹² https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2020_en.pdf

⁹³ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2018_en.pdf

és https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2019_en.pdf

⁹⁴ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2017_en.pdf

és http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/files/justice_scoreboard_2016_en.pdf

⁹⁵ Mohr, Richard - Contini, Francesco: Conflicts and Commonalities in Judicial Evaluation. *Oñati Socio-Legal Series*. 2014/5. 846. o.

⁹⁶ European judicial systems Efficiency and quality of justice. *CEPEJ STUDIES* No. 26. 6. o.

szervezetei adják meg az arra vonatkozó statisztikai adatokat,⁹⁷ hogy az adott tagállam bíróságai előtt hány peres vagy nemperes eljárás van folyamatban, adott évben a bíróságok hány ügyet fejeztek be, vagy, hogy átlagosan egy bírósági eljárás az adott bírósági szinten hány napig tartott.

A CEPEJ-nek ezeket az adatokat, azaz hogy egy adott tagállamban az ügyek mennyi idő alatt fejeződnek be, máshonnan nincs lehetősége beszerezni, csak a tagállamoktól, miután ezek az adatok csak a tagállamok bírósági szervezeteinek állnak rendelkezésre.⁹⁸ Ugyanakkor, a CEPEJ az adatok beszerzése során nem határozza meg azt a metodikát, amivel a tagállamok statisztikai adatokat közlő szerveinek az adatokat számítaniuk kéne, így nem rögzíti azt, hogy az adatszolgáltatás során milyen ügyet kell befejezettként nyilvántartani. Az viszont tagállamonként eltérő lehet – és eltérő is – hogy az adott tagállam igazságszolgáltatási szerve milyen időpontot tekint az ügy megindulása időpontjának, az ügyérkezésnek, de még ennél is nagyobb az eltérés abban, hogy egy tagállam bíróságain mikor minősül egy ügy befejezettnek. Így a nemzeti statisztikák heterogenitása miatt eltérés van abban, hogy egy adott tagállam a CEPEJ részére való adatszolgáltatása során a fent bemutatott tényleges pertartam alapján számítja-e a befejezett ügyeket, vagy más módszert használ.

3.4. A magyar bíróságok eljárásának időtartama az Országos Bírósági Hivatal által közzétett adatok alapján

Az Igazságügyi Eredménytáblában megjelenő adatokkal összhangban az Országos Bírósági Hivatal (OBH) által közzétett hazai statisztikai adatok alapján is a magyar bíróságok az időszerűség tekintetében rendkívül jól teljesítenek, mivel Magyarországon a perek jelentős része: 2019-ben 86,5 %-a, 2018-ban 86,4 %-a, 2017-ben és 2015-ben 87 %-a, 2016-ban 88 %-a, 2014-ben 77 %-a, 2013-ban 93 %-a a bíróságra érkezéstől számított egy éven belül befejeződött.⁹⁹ A nyilvánosságra hozott statisztikai adatok alapján az előző évhez viszonyítva minden évben csökkent a folyamatban maradó ügyek száma: 2019-ben 10,6%-

⁹⁷ Albers, Pim: How to measure the rule of law: a comparison of three studies, 10. o. Conference paper Rule of law conference, Hague Institute for Internationalization and Law, November 2007. <http://rm.coe.int/how-to-measure-the-rule-of-law-a-comparison-of-three-studies-dr-pim-al/16807907b2>

⁹⁸ Johnsen Jon T.: The European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) <https://rm.coe.int/the-european-commission-for-the-efficiency-of-justice-cepej-reforming-/16807910c0%EF%BB%BF>

⁹⁹ adatok forrása: az OBH elnökének éves beszámolója. <https://birosag.hu/orszagos-birosagi-hivatal-0/beszamolok>

kal, 2018-ban 24,6%-kal, 2017-ben 8,5%-kal, 2016-ban 9,6%-kal, 2015-ben 4,1 %-kal, míg 2014-ben 16,6%-kal.¹⁰⁰

A kedvező időszerűségi mutatókat, és az igazságszolgáltatás eredményes működését igazolja a bírósággal szemben indított perekben megállapított kártérítés rendkívül alacsony aránya is. Bár a magyar bírósági eljárásokról külön statisztika nem áll rendelkezésre abban a tekintetben, hogy hány ügy vonatkozott kifejezetten az eljárás elhúzódása miatti sérelemdíj vagy kártérítés megítélésére, de a bíróságokkal szemben indított összes kereset tekintetében (tehát az eljárás elhúzódása miatti kártérítési-jellegű kereseten túl ideértve a bírósági jogkörben okozott kártérítési keresetek mellett a munkaügyi vagy közérdekű adat kiadása iránti és egyéb tárgyú kereseteket) megállapítható, hogy rendkívül magas arányú az alperesi bíróság pernyertessége; 2012-ben a perek 98 %-ában, 2014-ben 95 %-ában, 2015-ben 92 %-ban, 2016-ban 96 %-ban, 2017-ben 98 %-ban, 2018-ban és 2019-ben 99 %-ban került elutasításra a bíróság ellen – bármilyen tárgykörben – benyújtott kereset. A 2013-ban jogerősen befejezett 454 ügyből csak 20 esetben lett részben vagy egészben pervesztes az alperes bíróság, 2015-ben ugyanez az arány a 93 elutasított keresethez képest 8 marasztalás, 2017-ben az 555 befejezett ügyből 9, 2018-ban a 694 ügyből 8, 2019-ben a 442 befejezett ügyből 6.¹⁰¹

Mindez viszont ellentétben áll azzal, hogy az EJEB egy 2015. október 16-án jogerőre emelkedett pilot judgment-ben¹⁰² az észszerű időn túl elhúzódó eljárások jogorvoslati rendszerének átalakítására vonatkozó kötelezettséget írt elő Magyarország számára.¹⁰³ Az EJEB az ítéletben – azon túl, hogy a konkrét ügyben megállapította az észszerű időn belüli elbírálásra vonatkozó követelmény megsértését, és kártérítést ítelt meg a kérelmezőnek – általánosságban is deklarálta, hogy az eljárások elhúzódása vonatkozásában a Magyarországgal szemben megállapított jogsértések alapján egy visszatérő, illetve

¹⁰⁰ adatok forrása: az OBH elnökének éves beszámolója. <https://birosag.hu/orszagos-birosagi-hivatal-0/beszamolok>

¹⁰¹ adatok forrása: az OBH elnökének éves beszámolója. <http://birosag.hu/obh/elnokei-beszamolok/feleves-eves-beszamolok>

¹⁰² Az EJEB az eljárási szabályzatának 61. cikkében 2011 óta szabályozott pilot judgment eljárást abban az esetben alkalmazza, ha egy adott nemzeti jogrendszerben rendszerszintűnek tekintett hiányosságot észlel, és ezzel összefüggésben nagyszámú kérelem van (vagy feltételezhető, hogy lesz) a plénum előtt. A pilot judgment eljárás során az EJEB meghatározza a jogrendszer hiányosságát, és – a többi hasonló jellegű ügy elbírálásának felfüggesztése mellett – határidő szabásával előírja az adott tagállamnak, hogy milyen intézkedéseket tegyen a jogrendszerében. Ha a tagállam az előírt kötelezettségének eleget tesz, az EJEB törli az ügylajstromból a még folyamatban levő ügyeket, ennek elmulasztása esetén viszont folytatja a felfüggesztett eljárások elbírálását.

¹⁰³ Gázsó v. Hungary (48322/12.)

permanensen jelen levő probléma van, amely EJEE-vel ellentétes gyakorlat alapján áll fenn. Az ítélet alapján a rendszerszintű problémák természetét mutatja az is, hogy az ítélet meghozatalakor is kb. 400 ilyen tárgyú ügy volt Magyarország ellen folyamatban, és a kérelmek száma folyamatosan nő.

3.5. A hazai statisztika és az EJEB ítéletei közötti eltérés oka és következménye

Az EJEB elmarasztaló ítéletei és pilot judgment-je, illetve a hazai és az Igazságügyi Eredménytáblában megjelenő statisztikai adatok között fellelhető ellentét miatt érdemes részletesen megvizsgálni, hogy mi az alapja a nyilvánosságra hozott statisztikai kimutatásoknak, azaz, hogy milyen adatgyűjtés alapján került rögzítésre a hazai bíróságok kimagasló teljesítménye.

Magyarország a CEPEJ részére a hazai eljárások időtartama tekintetében azokat a statisztikai adatokat szolgáltatja, amelyek az OBH Elnökének éves beszámolóiban is megjelennek, és amelyek kalkulálásának alapja a bírósági lajstromprogramban (BIIR – Bírósági Integrált Információs Rendszer) befejezettként megjelölt bírósági ügyek. A BIIR lajstromprogramba egy ügy „befejezett”-ként történő feltüntetésére a Büsz. 39. §-a alapján kerül sor. E szerint befejezett az az ügy, amelyben a bíróság ügydöntő határozatot hozott, így ítéletet, egyezséget jóváhagyó végzést vagy bírósági meghagyást, de ezen kívül befejezett az az ügy is, amelyben a keresetlevelet visszautasították; félbeszakadt vagy szünetel az eljárás; vagy a bíróság az eljárást felfüggesztette vagy megszüntette. Befejezett az az ügy is, amelynek más üggyhez történő egyesítéséről vagy áttételéről rendelkezett a bíróság, és befejezettként kerül be a statisztikai adatokba az az ügy is, amelyben a fizetési meghagyásos eljárás iratait, illetve a keresetet tartalmazó iratot más bíróságnak küldik meg.

A fentiek alapján a hazai statisztikai adatok a lajstromba befejezettként bejegyzett ügyeken alapulnak, ami jelenthet elsőfokon jogerőre emelkedett ítéletet, de ugyanúgy jelenthet olyan ügyet is, ami – új lajstromszámon – folytatódni fog a bíróság előtt. A visszautasított keresetlevelet a felperesnek lehetősége van ismételten benyújtani, ezzel együtt – mivel a keresetlevél visszautasítása befejezésnek minősül – ilyen esetben a perfelvételi szakasz előtt az ügy már egyszer „befejeződött.” A szünetelés miatt befejezett eljárás folytatódhat, ha a felek valamelyike az erre irányuló szándékát bejelenti a bíróságnak, a félbeszakadt eljárás pedig bizonyosan folytatódni fog akkor, amikor az elhunyt / megszűnt fél jogutódjának

megállapítására sor kerül csakúgy, mint az az eljárás, amit egy másik bíróság vagy hatóság eljárása miatt függesztett fel a bíróság. Nem ritka eset az, hogy gyakorlatilag ugyanaz az ügy két lajstromszámon folyik a bíróság előtt: mert a felperes kétszer nyújtotta be a keresetlevelet, vagy akár azért, mert a bíróság kezelőirodája azt tévedésből kétszer nyomtatta ki, vagy a keresetet tartalmazó irat benyújtásakor nem észlelte, hogy az a már lajstromszámot kapott fizetési meghagyásos ügy aktanyomatához kapcsolódik. Ezekben az esetekben az egyesítés miatt az ügyben már van egy befejezés azt megelőzően, hogy a bíró érdemben megvizsgálta volna az ügyet. Előfordult már olyan eset is, amikor a jogi képviselő nélkül eljáró felperes három bírósághoz is – a saját lakóhelye szerintihez, az alperes lakóhelye szerintihez, meg az ingatlan fekvése szerinti bírósághoz is – benyújtotta a keresetlevelet, a három bíróságból kettő pedig áttételről rendelkezett, így ebben az esetben a keresetlevél érdemi vizsgálata előtt már két, áttétel miatti befejezés is bejegyzésre került a lajstromprogramba ugyanabban az ügyben.

Így megállapítható, hogy a hazai statisztikai adatok – és így a CEPEJ részére szolgáltatott, és az Igazságügyi Eredménytábla időszerűsége vonatkozó kimutatásának alapjául szolgáló adatok is – nem minden esetben alapulnak a tényleges pertartamon, és nem feltétlenül jogerős ügydöntő befejezéshez, a jogerős ítélethez kötődnek, hanem számos esetben – akár többszörösen is – befejezettnek számíthat egy ügy akkor is, amikor az eljárás még akár több évig folytatódni fog. Kimondható tehát, hogy az ügy befejezése vonatkozásában a statisztikai adatokat is szolgáltató alkalmazott módszertan elsősorban az adminisztratív következményekkel járó mérőföldköveket tekint relevánsnak, melyek azonban az ügy érdemi, szemantikai-tartalmi lefolyására, illetve befejezésére vonatkozóan nem determinisztikus, legfeljebb valamely mértékben sztochasztikus kapcsolatban állnak.

Az Igazságügyi Eredménytábla alapján az időszerűségi mutatók azt tüntetik fel, hogy hány napra volt szüksége a bíróságnak a döntése meghozatalához – ugyanakkor releváns kellene, hogy legyen az, hogy milyen döntésre vonatozik a statisztikai adat, az egyes adatok összehasonlíthatóságához pedig elengedhetetlen lenne, hogy a mintavétel folyamata megegyezzen. Így míg Magyarország tekintetében az Igazságügyi Eredménytáblában megjelenik minden, a Bűsz. alapján befejezésnek minősülő intézkedés, addig más tagállamban, például az Igazságügyi Eredménytábla táblázata alapján Magyarország mögött

végző Olaszországban vagy Romániában¹⁰⁴ csak az ügyet végleg lezáró érdemi döntés fog befejezést jelenteni, ami után az eljárás további folytatására már nincs lehetőség.

Az Igazságügyi Eredménytábla adatait a fent kifejtettek alapján a tagállamok szolgáltatják, adott esetben egymástól eltérő, szubjektív számítási mód alapján. Ennek következtében az Igazságügyi Eredménytábla a standardizálás hiányának okán módszertanilag megkérdőjelezhető eszköz a nemzeti igazságszolgáltatási rendszerek működésének értékeléséhez, az alapján a nemzeti statisztikai mutatókat nem feltétlenül érdemes összehasonlítani, így az Eredménytáblában megjelenített adatok ugyan bizonyos szintű tájékoztató jelleggel rendelkeznek, ám önmagukban, egyéb témába vágó vizsgálatok lefolytatása nélkül nem alkalmasak arra, hogy kizárólag azok alapján összevessék a tagállamok igazságszolgáltatási rendszerének hatékonyságát.

Megítélésünk szerint annak a jelentősége, hogy a tagállamok által szolgáltatott adatok összevethetők túlmutat azon, hogy az Eredménytábla adott esetben nem összehasonlító adatokat tartalmaz. Az Igazságügyi Eredménytábla megalkotásának deklarált célja az, hogy segítse az EU-t és a tagállamokat a hatékonyabb igazságszolgáltatás elérésében azáltal, hogy objektív, megbízható és összehasonlítható adatokat szolgáltat az igazságszolgáltatási rendszerek minőségéről, függetlenségéről és hatékonyságáról. Így az Eredménytábla célja az, hogy segítsen nyújtson a nemzeti hatóságoknak abban, hogy javítsák az igazságszolgáltatási rendszereik hatékonyságát¹⁰⁵ - azaz az optimális cél annak bemutatása lenne, hogy egy adott tagállam igazságszolgáltatása mely területen van elmaradva más tagállamokétól, és milyen hátrányok leküzdése, milyen gyengeségek korrigálása szükséges egy adott tagállamban.

Az Igazságügyi Eredménytábla – miután nem tartalmaz arra vonatkozó utalást, hogy az adatok forrása, a gyűjtésének módja eltérő lehet – azt a látszatot kelti, hogy adott tagállam igazságszolgáltatási rendszere jobban teljesít, mint más tagállamé, a jelen vizsgált esetben pedig azt, hogy gyorsabban jár el egy adott bírósági ügy elintézésé során. Azt a kimutatást és rangsorolást, ami az Eredménytáblában megjelenik, fenntartások és a szolgáltatott

¹⁰⁴ Ontanu, Elena Alina - Velicogna, Marco - Contini, Francesco: How many cases? Assessing the comparability of EU Judicial datasets. *Comparative Law Review*, 2017/2. 31. o. https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID2990558_code835984.pdf?abstractid=2990558&mirid=1

¹⁰⁵ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3932_hu.htm

statisztikai adatok különbözőségének szem előtt tartása nélkül elhinni és figyelembe venni nem segíti elő a probléma-felismerést és a fejlődést, hanem megtévesztő lehet, és eredményezheti azt, hogy egy, az Eredménytáblában jól szereplő tagállam a szükségesnél nehezebben ismeri fel, hogy az igazságszolgáltatási rendszere fejlesztésre, az időszerűségi mutatói javításra szorulnak. Ennek következtében kiemelkedően fontos, hogy a hazai igazságszolgáltatási szervezet esetén – függetlenül az Igazságügyi Eredménytáblában elért előkelő rangsorolástól – tisztában legyünk azzal, hogy a bírósági eljárások tényleges, abszolút időtartamának számítása esetén Magyarország feltehetően hátrébb szerepelne az Eredménytábla által megjelenített rangsorban, és tisztában legyünk azzal is, hogy az eljárások időszerűsége tekintetében a hazai igazságszolgáltatási szervezet további odafigyelést és fejlesztést igényel.

Érdemes megjegyezni, hogy a hazai statisztikai adatok, valamint az EJEB megítélése közötti kontraszt további okaként értékelhető, hogy a nominálisan folyamatosan csökkenő hazai mutatók ellenére még mindig jelentős a két éven túl folyamatban levő ügyek száma. Így például a Fővárosi Törvényszék az ügyteher csökkentését is célzó „Szolgáltató Bíróságért!” program keretében 2015-ben 4.752 két éven túli ügyet fejezett be, ugyanakkor, az év végén 3.491 két éven túl folyamatban levő peres ügyet tartott nyilván¹⁰⁶ - amelyek már olyan ügyek, amik alapul szolgálhatnak az EJEB előtti kártérítésre. Így feltételezhető, hogy az eljárások jelentős részének átlagosan észszerű időtartam alatti lefolytatása esetén is kialakulhat egy viszonylag magas ügyszám, ahol az igazságszolgáltatás – egyes eljárási típusok vagy eljárási intézmények diszfunkcionalitása okán – az észszerű időtartam strasbourgi standardjainak nem tud megfelelni.¹⁰⁷

3.6. A magyar bíróságok előtti polgári eljárások időtartama a kutatási eredmények alapján

Az OBH Elnökének 2019. évi beszámolója alapján¹⁰⁸ 2019-ben az országban a perek döntő többsége, 86,5%-a – vagyis 256.519 db ügyből 221.990 db ügy – az adott ítélezései szintre

¹⁰⁶ Adatok forrása: A Fővárosi Törvényszék működéséről szóló összbírói tájékoztató, 2015. 43. o. <http://fovarositorvenyszek.birosag.hu/kozerdeku-adatok/gazdalkodasi-adatok/a-mukodes-torvenyessége-ellenorzesek/a-mukodes-eredmenyessége-teljesitmeny>

¹⁰⁷ Bóka János: „To Delay Justice, Is Injustice” – az észszerű időtartam követelményének összehasonlító vizsgálata. In: Badó Attila (szerk.): A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika. Összehasonlító jogi tanulmányok. Gondolat, Budapest, 2011. 134. o.

¹⁰⁸ <https://birosag.hu/beszamolok/az-orszagos-birosagi-hivatal-elnokenek-2019-evi-beszamolaja>, 15. o.

érkezéstől számított 1 éven belül befejeződött, civilisztikai ügyszakban a Fővárosi Törvényszék területén ez az arány 83,2 %-os volt. A fent ismertetett, a befejezett ügyek számának meghatározására vonatkozó statisztikai módszerre, valamint a hivatalos statisztikai adatok és az EJEB megítélése közötti éles ellentmondásra figyelemmel érdemesnek tűnik megvizsgálni azt, hogy egy átlagos bíróságon ugyanebben az évben, 2019-ben hogyan alakult a statisztikai szempontból befejezett, illetve a ténylegesen – ítélettel, bírósági meghagyással, jogerős megszüntető végzéssel – befejezett ügyek aránya.

A vizsgálatunk tárgya egy, a Fővárosi Törvényszék területén működő járásbíróság¹⁰⁹ (továbbiakban: Mintabíróság), amelynek az OBH statisztikája alapján 2019-ben – a Fővárosi Törvényszékre vonatkozó statisztikai adat alapján – a peres ügyek 83,2 %-át kellett befejeznie egy éven belül, vagy – az országos átlaggal összehasonlítva – 86,5 %-át.

A Mintabíróság BIIR-ben rögzített adatai alapján a Mintabíróságra 2019-ben 2.263 polgári, és 172 gazdasági ügy érkezett, azaz polgári ügyszakban az ügyérkezés száma 2019-ben 2.435 ügy volt.

3.6.1. A Mintabíróság által befejezett ügyek 2019-ben

A Mintabíróságon 2019-ben 2.173 polgári és 149 gazdasági ügyet, azaz mindösszesen 2.322 ügyet fejeztek be polgári ügyszakban. A BIIR adatai alapján a 2.322 befejezésből az érkezéstől számított egy éven belül befejezett ügyek száma polgári ügyek tekintetében 1.892, gazdasági ügyek tekintetében 125, azaz 2019-ben polgári ügyszakban mindösszesen 2.017 ügyet fejeztek be az érkezéstől számított egy éven belül. Ebből következően, a statisztikai adatok alapján a Mintabíróságon 2019-ben befejezett ügyek 86 %-a egy éven belül fejeződött be, azaz a Mintabíróság pontosan az OBH adatainak megfelelő arányú befejezés produkált 2019-ben, amiből megállapítható, hogy a Mintabíróság alkalmas arra, hogy az ügyérkezési és befejezései mutatói az OBH statisztikájában közétett országos adatokkal összevetésre kerüljenek.

Más lehet viszont a megítélése a befejezett ügyek számának, amennyiben megvizsgáljuk a Mintabíróságon 2019-ben befejezett ügyek befejezőmódját, azaz azt, hogy a befejezett

¹⁰⁹ a Budapesti IV. és XV. Kerületi Bíróság. A bíróság statisztikai adatainak vizsgálata a Fővárosi Törvényszék Elnökének 2021.EI.XI.F.12/3. számú kutatási engedélye alapján került elvégzésre.

ügyek közül hány minősül „tényleges” befejezésnek, vagyis olyannak, ami után az eljárás a Mintabíróságon nem folytatódhat tovább. Ilyen „tényleges” befejezésnek tekintjük az ítéleti befejezést, amennyiben az ítélet elsőfokon jogerőre emelkedett, vagy másodfokú bíróság azt helybenhagyta, vagy megváltoztatta, mivel ezekben az esetekben az ügy a Mintabíróságon tovább nem folytatódik – ebből következően a hatályon kívül helyezett ítélettel az ügy nem tekinthető ténylegesen befejezettnek, hiszen azt a Mintabíróságnak ismételt tárgyalnia kellett. Ténylegesen befejezettnek tekintjük a jogerős, azaz ellentmondással nem érintett bírósági meghagyást, a jogerős megszüntetést, a jogerős egyezséget jóváhagyó végzést, hiszen ezekben az esetekben sem folytatódhat a Mintabíróságon az eljárás. Tényleges befejezésnek tekintjük továbbá a jogerős visszautasító végzést, amennyiben ezt követően a felperes a Pp. 178. § (1) bekezdése szerinti határidőn belül a keresetlevelét ismételt nem terjesztette elő. Nem tekinthetjük viszont tényleges befejezésnek a visszautasítást, ha utána a felperes a keresetlevelet ismételt előterjesztette; illetve a szünetelést, ha azt követően az eljárás nem szűnt meg, hanem folytatódott a Mintabíróságon. Nem tekintjük tényleges befejezésnek a félbeszakadást és a felfüggesztést, a más üggyel való egyesítést sem, miután ezen eljárásoknak folytatódniuk kell a Mintabíróságon, illetve a jogerős áttételt elrendelő végzést sem, hiszen azt követően az eljárás másik bíróságon fog folytatódni.

Így a 2019-ben a Mintabíróságon befejezett ügyek befejezésmódját vizsgálva, a BIIR adatai alapján az egy éven belül befejezett 2.017 ügyből ítélettel fejeződött be 556 ügy, amelyből a vizsgálatunk befejezéséig¹¹⁰ még egy sem indult újra a Mintabíróságon – azaz vagy elsőfokon jogerőre emelkedett az ítélet, vagy azt a felsőbb bíróság helybenhagyta, megváltoztatta, hatályában fenntartotta, vagy pedig a felsőbb bíróság előtti eljárás még nem fejeződött be a vizsgálatunk befejezéséig. Bírósági meghagyással fejeződött be 198 ügy, amelyből ellentmondás vagy igazolási kérelemnek való helyt adás miatt folytatódott 21 ügy, azaz bírósági meghagyással ténylegesen 177 ügy fejeződött be. Egyezséget jóváhagyó végzéssel fejeződött meg 61 ügy, amelyből egy sem indult újra. Megszüntetéssel fejeződött be 559 ügy, amelyből viszont újraindult – vagy másodfokú hatályon kívül helyezés, vagy igazolási kérelemnek való helyt adás miatt – 43 ügy, azaz megszüntetéssel ténylegesen 516 ügy fejeződött be. Visszautasítással, illetve az rPp. 130. §-a szerinti idézés kibocsátása nélküli elutasítással fejeződött be 400 ügy, amelyből a keresetlevelet 83 esetben nyújtotta be

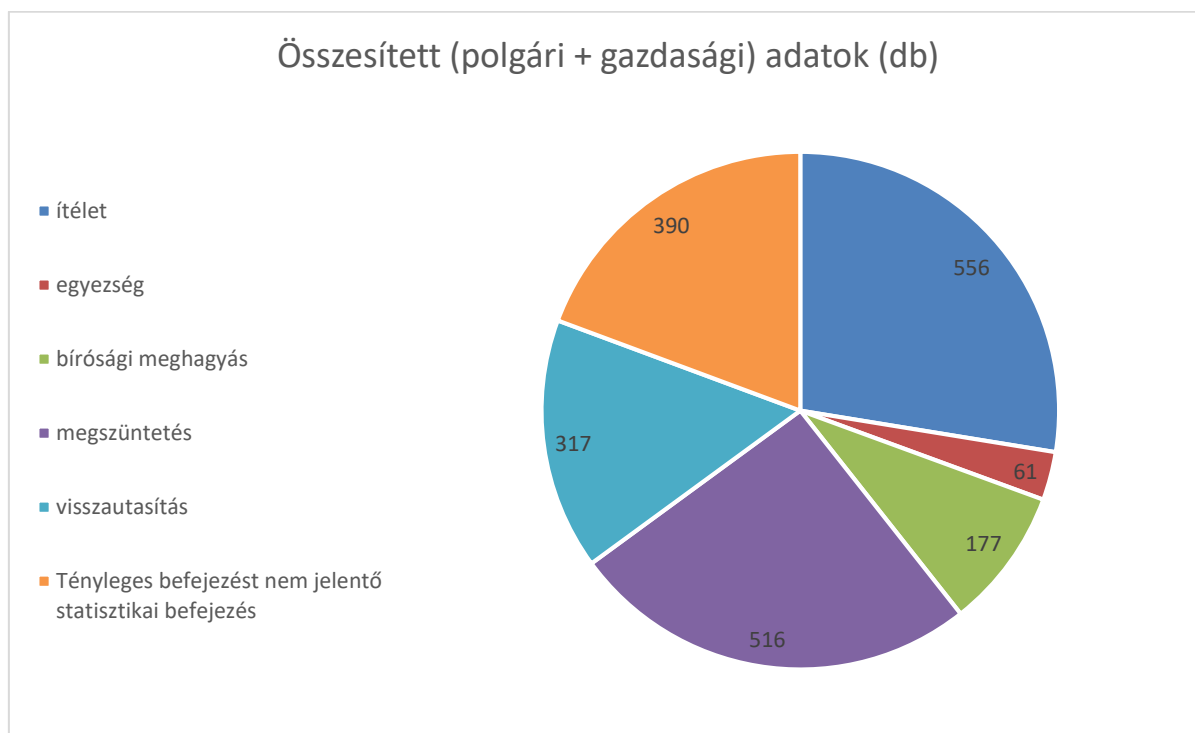
¹¹⁰ 2021. február 15.

újra határidőben a felperes, így visszautasítással vagy idézés nélküli kibocsátással ténylegesen 317 ügy fejeződött be.

A fenti adatokat foglalja össze rendszerezett formában az alábbi táblázat és diagram.

2019-ben 1 éven belül befejeződött eljárások (db)	polgári összes	polgári folytatódó	polgári ténylegesen befejezett	gazdasági összes	gazdasági folytatódó	gazdasági ténylegesen befejezett	összesített ténylegesen befejezett
ítélet	549	0	549	7	0	7	556
egyezség	59	0	59	2	0	2	61
bírósági meghagyás	182	20	162	16	1	15	177
megszüntetés	493	36	457	66	7	59	516
visszautasítás	387	77	310	13	6	7	317
tényleges befejezést nem jelentő statisztikai befejezés			355			35	390

3.6.1.1 táblázat

3.6.1.1 ábra

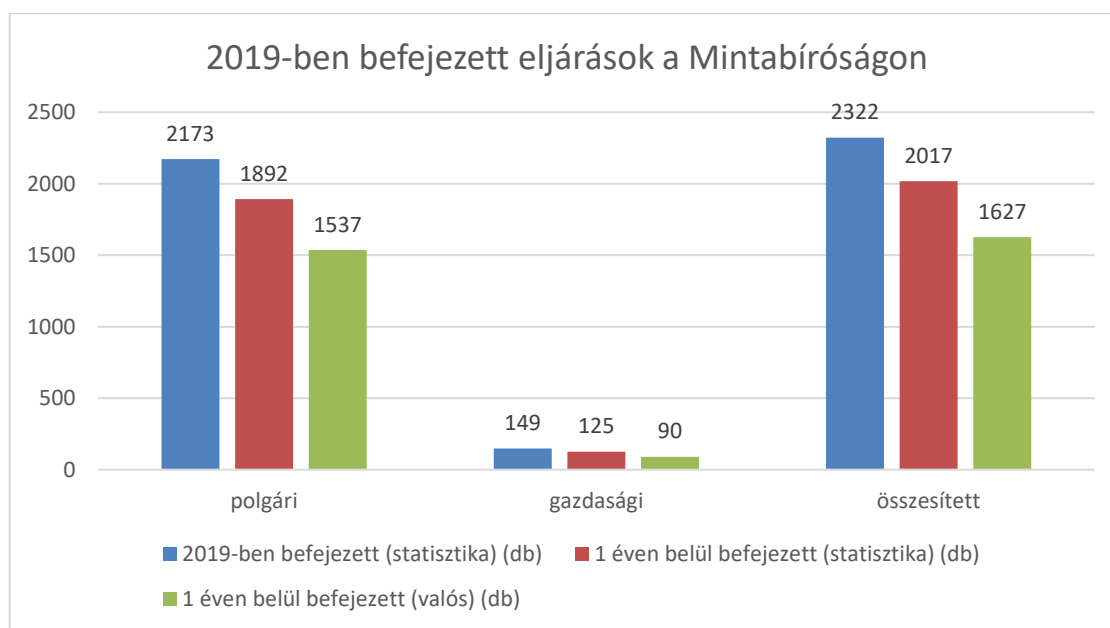
Így a vizsgálatunk alapján – az OBH által közzétett átlagos befejezési mutatókkal azonos statisztikai adatokat produkáló – Mintabíróságon a 2019-ben befejezett 2.322 ügyből

ténylegesen, véglegesen 1.627 ügy fejeződött be egy éven belül, azaz a 2019-ben befejezett ügyek 70 %-a fejeződött be egy éven belül úgy, hogy azok befejezése ténylegesnek és véglegesnek tekinthető.

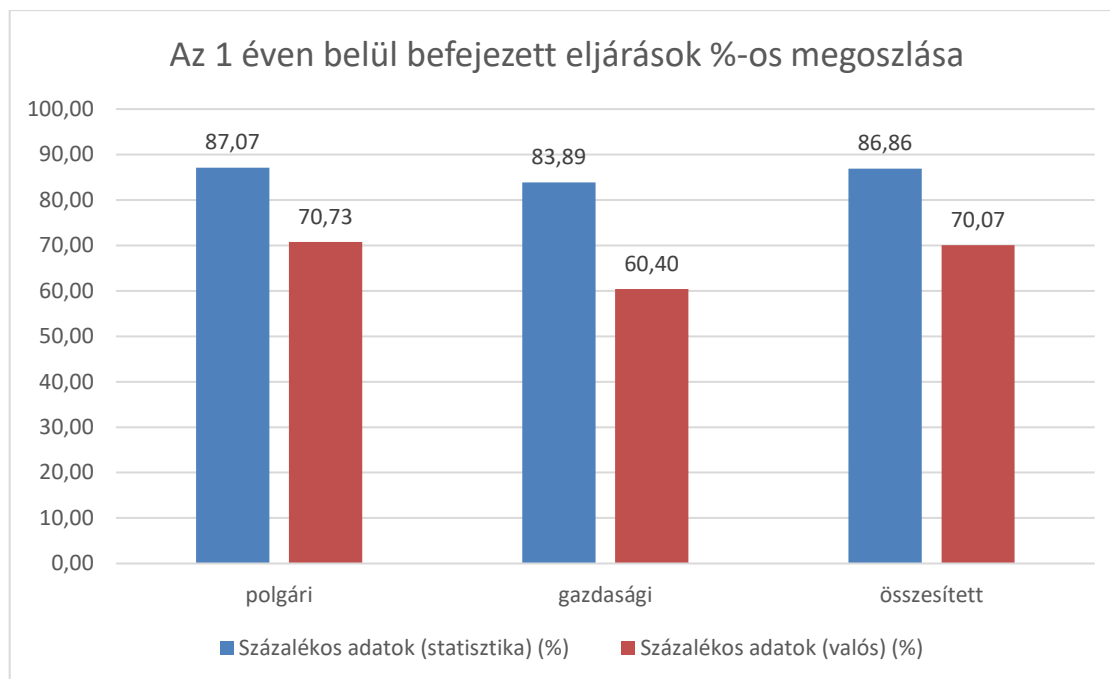
Az alábbi táblázat részletesen mutatja a darabszámokra és a százalékokra vonatkozó kivonatolt adatokat, melyek utáni grafikonok vizuálisan segítik az adatok értelmezését.

2019-ben befejezett eljárások a Mintabíróságon	polgári	gazdasági	összesített
2019-ben befejezett (statisztika) (db)	2173	149	2322
1 éven belül befejezett (statisztika) (db)	1892	125	2017
1 éven belül befejezett (valós) (db)	1537	90	1627
1 éven belül befejezett százalékos adatok (statisztika) (%)	87,07	83,89	86,86
1 éven belül befejezett százalékos adatok (valós) (%)	70,73	60,40	70,07

3.6.1.2 táblázat

3.6.1.2 ábra

3.6.1.3 ábra

3.6.2. A Mintabíróságra 2019-ben érkezett ügyek befejezése

Vizsgáltuk azt is, hogy a 2019-ben a Mintabíróságra érkezett ügyek közül hány ügy befejezése történt meg a polgári ügyszakban egy éven belül. A Mintabíróságra 2019-ben 2.263 polgári és 172 gazdasági ügy érkezett, azaz polgári ügyszakban az ügyérkezés száma 2019-ben 2.435 ügy volt. A 2019-ben érkezett 2263 polgári ügyből 2150, míg a 2019-ben érkezett 172 gazdasági ügyből 159 került befejezésre a vizsgálat befejezésének időpontjáig, így akkor 126 ügy volt még mindig folyamatban.

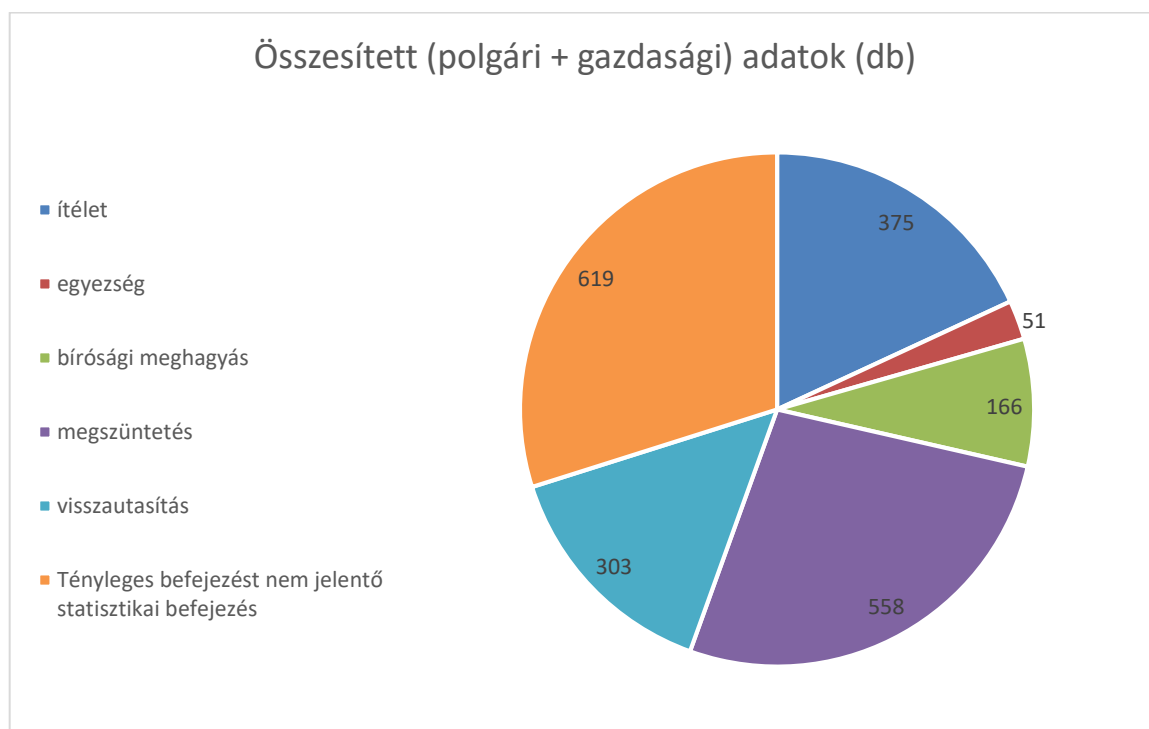
A 2019-ben érkezett 2.435 ügyből a BIIR adatai alapján egy éven belül statisztikailag befejeződött 1927 polgári és 145 gazdasági, azaz mindösszesen 2.072 ügy, azaz a 2019-ben a Mintabíróság polgári ügyszakához érkezett ügyek 85 %-a egy éven belül befejeződött, amely nagyságrendileg megegyezik az OBH által közzétett statisztikai adatokkal.

Az érkezett 2.435 ügy tekintetében is vizsgáltuk azt, hogy hány ügynek történt meg a tényleges befejezése egy éven belül. A vizsgálat alapján 376 ügy fejeződött be ítélettel, amelyből a vizsgálat befejezésének időpontjáig igazolási kérelemnek való helyt adás miatt egy indult újra, így 375 ügy vagy elsőfokon jogerőre emelkedett, vagy a másodfokú bíróság azt helybenhagyta vagy megváltoztatta, vagy pedig az ítélet másodfokú felülbírálata a vizsgálat befejezésének időpontjáig nem történt meg. Bírósági meghagyással 194 ügy

fejeződött be, amelyből újraindult 28 ügy, így bírósági meghagyással ténylegesen, véglegesen 166 ügy fejeződött be. Egyezségi jóváhagyó végzéssel zárult 51 ügy, amelyből egy sem indult újra. Megszüntetéssel fejeződött be 580 ügy, amelyből újraindult a vizsgálat befejezésének időpontjáig 22, míg visszautasítással fejeződött be 376 ügy, amelyből újraindult 73, így megszüntetéssel ténylegesen 558 ügy, visszautasítással 303 ügy fejeződött be. Az alábbi táblázat mutatja a polgári, a gazdasági és az összesített adatokat kivonatolt formában, majd az azt követő diagram szemlélteti az összesített darabszámokra vonatkozó eloszlásokat a tényleges befejezés vonatkozásában.

2019-ben érkezett 1 éven belül befejezett eljárások (db)	polgári összes	polgári folytatódó	polgári ténylegesen befejezett	gazdasági összes	gazdasági folytatódó	gazdasági ténylegesen befejezett	összesített ténylegesen befejezett
ítélet	371	1	370	5	0	5	375
egyezség	50	0	50	1	0	1	51
bírósági meghagyás	177	26	151	17	2	15	166
megszüntetés	511	17	494	69	5	64	558
visszautasítás	359	66	293	17	7	10	303
Tényleges befejezést nem jelentő statisztikai befejezés			569			50	619

3.6.2.1 táblázat

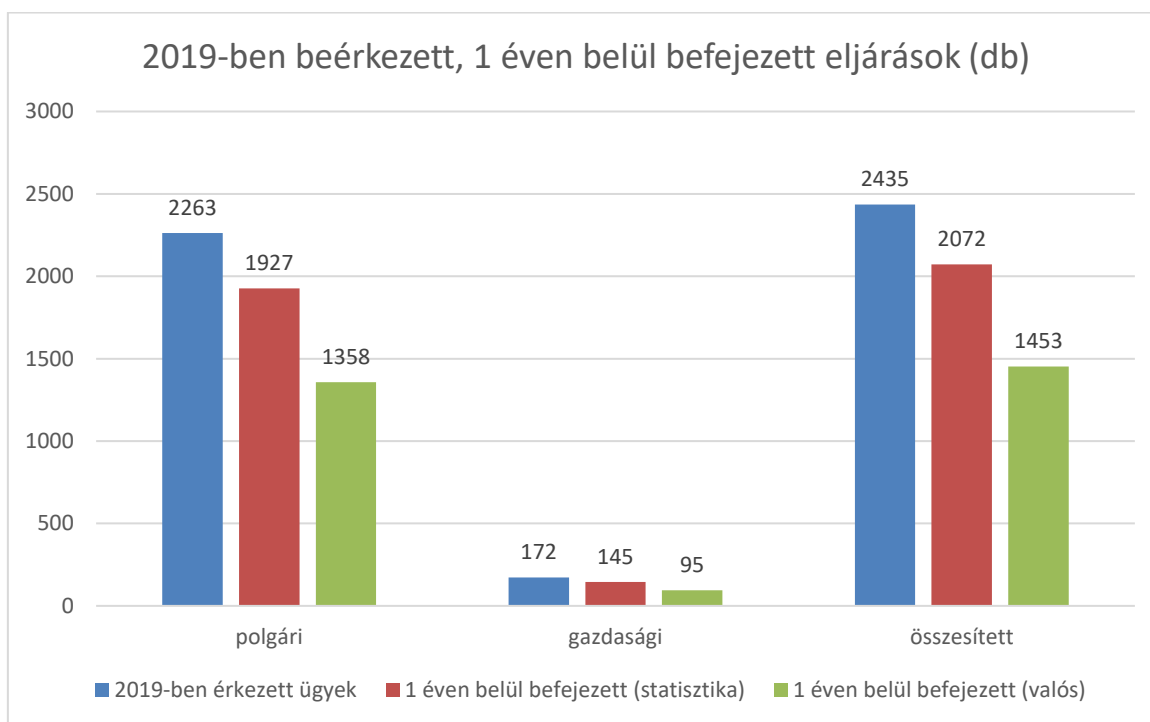

3.6.2.1 ábra

A tényleges befejezések számát vizsgálva így az egy éven belül érkezett 2.435 ügyből 1.453 fejeződött be a Mintabíróság előtt ténylegesen,¹¹¹ azaz az ügyek 60 %-a, amely lényegesen eltér a statisztikai alapon számolt 86,5 %-os, vagy akár a Fővárosi Törvényszékre vonatkozóan közzétett 83,2 %-os aránytól, és amellyel a hazai bíróságok már nyilvánvalóan nem tudnák elfoglalni az EU Igazságügyi Eredménytáblájában a fent ismertetett előkelő helyezést sem. Az alábbi táblázat tartalmazza a 2019-ben érkezett és 1 éven belül befejezett eljárásokra vonatkozó adatokat kivonatolt formában mind a statisztikai, mind pedig a tényleges befejezés tekintetében. A táblázat utáni grafikonok hivatottak szemléletesebbé tenni a statisztikai és a tényleges adatok közötti különbséget úgy a darabszámokra, mint a százalékos eloszlásra vonatkozóan.

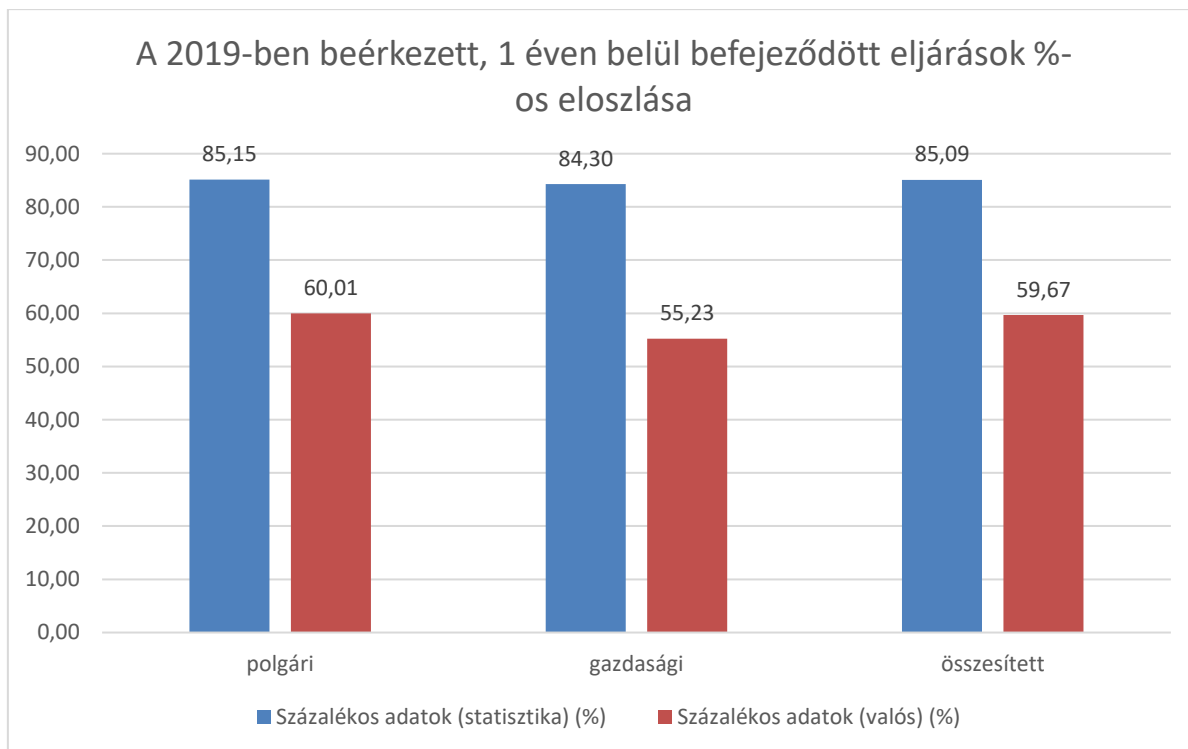
2019-ben érkezett, 1 éven belül befejezett ügyek	polgári	gazdasági	összesített
2019-ben érkezett ügyek	2263	172	2435
1 éven belül befejezett (statisztika)	1927	145	2072
1 éven belül befejezett (valós)	1358	95	1453
1 éven belül befejezett százalékos adatok (statisztika) (%)	85,15	84,30	85,09
1 éven belül befejezett százalékos adatok (valós) (%)	60,01	55,23	59,67

3.6.2.2 táblázat

¹¹¹ Ez az arány egyebekben a későbbiekben még alacsonyabbá válhat, tekintettel arra, hogy vizsgálatunk során ténylegesnek és véglegesnek tekintettük azokat a befejezéseket is, amelyeknek másodfokú felülbírálatára a vizsgálat befejezésének időpontjáig még nem történt meg.

3.6.2.2 ábra

3.6.2.3 ábra

Összefoglalva megállapítható, hogy a közzétett, a hivatalos statisztikában és az alapján az EU Igazságügyi Eredménytáblájában is megjelenő kedvező adatok nem minden esetben reprezentálják a teljes, valós képet, hiszen azokban szerepelnek olyan befejezőmódok is – áttétel, egyesítés, felfüggesztés, nem jogerős megszüntetés, nem végleges visszautasítás – amellyel az adott ügy ténylegesen nem fejeződött be, hanem ugyanazon, vagy másik bíróság előtt változatlanul folyamatban van. A vizsgálatunk alapján a ténylegesen befejezett ügyek aránya a Mintabíróságra vonatkozóan elmarad a hivatalos statisztikában szereplő adatoktól, amiből következik, hogy az eljárás időszerűsége további szélesebb körű vizsgálatokat, és ezek eredményétől függően további fejlesztést igényel. Erre figyelemmel a következő fejezetekben vizsgáljuk meg azt, hogy a polgári peres eljárásokra vonatkozó jogszabályi környezet, azaz a polgári perrendtartás alkalmazásával az eljáró bíró képes lehet-e az időszerű eljárásra, valamint azt is, hogy melyek lehetnek azok a bírák személyét, vagy a bírósági szervezetet érintő kérdések, amelyek előmozdíthatják az eljárások rövidebb időn belüli befejezését.

4. Az észszerű időn belüli befejezést biztosítani hivatott hazai jogszabályi környezet, és annak változásai

Az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog determinálása az alkotmányos jogrend alapköve, egyrészt a vonatkozó rendelkezések normatív szabályozásával, a formális garanciák kategorikus kodifikálásával, másrészt az azok hatékony érvényesülését elősegítő igazgatási intézkedések érvényesítésével. Így az alapelv megvalósulását biztosítandó megfelelő személyi, anyagi feltételek megteremtése, az ezzel kapcsolatos igazgatási, szervezési feladatok ellátásának megtétele mellett szükséges az észszerű időn belüli befejezést lehetővé tevő jogszabályi környezet megalkotása. Amennyiben pedig az eljárások az adott államban jelentős számban elhúzódnak, úgy annak megakadályozása az igazságszolgáltatás gyorsítását elősegítő valamennyi rendelkezés és körülmény komplex és konzisztens, mindemellett hatékony átalakítása révén érhető el, azaz ahhoz mind a megfelelő eljárási szabályok megalkotása, mind a szükséges igazgatási intézkedések megtétele elengedhetetlen.

A normatív szabályozás tekintetében nemcsak az eljárást gyorsító részletszabályoknak van jelentősége, hanem annak is, hogy az eljárás alapkonceptiója, jellege alkalmas legyen az eljárás észszerű időn belüli befejezésére. Az alapelv megvalósulásának előfeltétele a tárgyalás megfelelő előkészítettsége, valamint a per folyamának és szerkezetének szabályozásával az egész perrend struktúrájának, dinamikájának meghatározása, és ezzel végső soron a hatékonyság és időszerűség biztosítása. A per dinamikája tekintetében megkülönböztethető tárgyalási rendszerek – az osztott és az egységes, illetve a kettő elemeit ötvöző ún. vegyes rendszer – között lényeges különbségek vannak, és azok alkalmazása során megmutatkoznak azok előnyei és hátrányai. Így az eljárás gyorsasága szempontjából az egyes részletszabályokon túl kiemelt jelentősége van annak, hogy egy adott állam perrendtartásában milyen tárgyalási rendszer kerül megalkotásra.

Magyarországon évtizedek óta állandó jellegű törekvés a bírósági eljárások gyorsítása és hatékonyabbá tétele, az eljárások észszerű időn belüli befejezése. A 2018. január 1-jén hatályba lépett új polgári perrendtartás megalkotásának alapkonceptiója volt az eljárások gyors lezárását és időszerűségét biztosító eljárási szabályok megalkotása, miután a koncepció értelmében a bírósági eljárások hatékony és időszerű lefolytatásához elengedhetetlen egy új törvény megalkotása.

A dolgozat jelen fejezetében áttekintjük a polgári eljárásra vonatkozó múltbeli és jelenlegi szabályozást, kiemelt figyelmet fordítva az eljárás gyorsítását célzó rendelkezésekre, valamint azokra a perjogi intézményekre, amelyek alkalmasnak bizonyultak a perek észszerű időn belüli befejezésére vonatkozó követelménynek való megfelelésre.

4.1. Az 1911. évi I. törvénycikk szabályozása - a szóbeliség és közvetlenség elve

A polgári perrendtartást szabályozó 1911. évi I. törvénycikk (1911. évi törvény) vezette be a magyar polgári peres eljárásba a XIX. századi jogfejlődés során az osztrák és német szabályozás alapján kialakult alapelveket, azaz a szóbeliséget, a nyilvánosságot, a közvetlenséget, és a bizonyítékok szabad mérlegelését.¹¹² A szóbeliség elvének bevezetése a per dinamikájának megváltoztatásával jelentősen átalakította a per menetét, ugyanakkor pusztán a szóbeli tárgyalás elvének alkalmazása a per elhúzódásához vezethetett volna, aminek következtében „a tárgyalás megoldhatatlan gombolyaggá válik, amelynek fonalai kisiklanak a bíróság kezéből.”¹¹³ Ennek megakadályozására a törvénycikk két együttesen alkalmazandó eszközt vezetett be: az írásbeli előkészítést és az osztott perszerkezetet, azaz a polgári pert két „perszakra” osztotta, perfelvételi és érdemleges tárgyalásra, amelyet az ún. percezúra választott el egymástól.¹¹⁴

Az 1911. évi törvény elválasztotta egymástól az írásbeli keresetlevelet és a tárgyaláson szóban előadott keresetet. Az írásbeli keresetlevél egy előzetes tájékoztatásként volt figyelembe vehető, mind a bíróság, mind pedig az ellenfél tekintetében, és idézőlevélként, idézési kérelemként csak a per előkészítésére szolgált, amihez "a felperes kötve nincs és a tárgyaláson más keresetet is adhat elő, bár ekkor az ebből eredő halasztás költségét ő viseli.”¹¹⁵ Az 1911. évi törvény törvényszéki eljárásban megkívánta a tárgyalásnak az írásbeli előkészítését, ugyanakkor a szóbeliség elve alapján megkövetelte, hogy a felperes a keresetét a tárgyaláson szóban is előadja.

¹¹² Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben. Osiris, Budapest, 2003. 174. o.

¹¹³1911. évi I. törvény indokolás a harmadik cím negyedik fejezetéhez

¹¹⁴ Kengyel im, 269. o.

¹¹⁵1911. évi I. törvény indokolás a 129. §-hoz

Az eljárás elhúzódásának megakadályozását célozta az osztott perszerkezet bevezetése, a tárgyalás egységének megbontása. Az első, perfelvételi szakban a perakadályok vizsgálata történt, miután azok „a pergátló kifogások nyomban és a per érdemétől elkülönítve tárgyalandók,”¹¹⁶ és fennállásuk esetén a bíróság a pert megszünteti, azaz nem fektet felesleges időt és energiát egy olyan per tárgyalásába, amelyben érdemi döntés nem hozható. Ha a per megszüntetésére nem kerül sor, akkor a perfelvételi szakban történik az alperes érdemi ellenkérelmének előadása, amellyel a perfelvételi tárgyalás elérte a célját: megtörtént a peralapítás, és a percezúrával lezárásra került a perfelvételi szak, amely után – kevés kivételtől eltekintve¹¹⁷ – további pergátló kifogások előadására nem volt lehetőség.

Mindez azt is jelentette, hogy az 1911. évi törvény a perfelvételi szabályokkal „nem fektetett nagy hangsúlyt az érdemi tárgyalás előkészítésére.”¹¹⁸ Gyorsította az eljárást, hogy az alperes rá volt szorítva a pergátló kifogásai haladéktalan előterjesztésére, ugyanakkor – annak előírásával, hogy a perfelvétel és az érdemleges tárgyalás között harminc napos tárgyalási időközlet kell tartani – az érdemleges tárgyalásra újabb határnapot kellett tűzni, vagyis szűk körben volt csak lehetőség az egy tárgyaláson való elintézésre. Szintén a gyors elintézés hátráltatta az, hogy az írásban előterjesztett keresetlevélben előadottakhoz a felperes nem volt kötve, keresetként a szóbeli tárgyaláson tett előadása szolgált.

4.2. A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi törvény - az egységes perszerkezet

Az 1911. törvénnyel szemben a szovjet mintára megalkotott rPp. az osztott szerkezet alkalmazásáról áttért az egységesre arra hivatkozással, hogy az 1911. évi törvény nemcsak túlzottan bonyolult szabályozást vezetett be, hanem az ügyek egy részében – a per folyamatába beiktatott külön perfelvételi tárgyalással – a perek elintézését is merőben feleslegesen késleltette.¹¹⁹ Az egységes szerkezetű perrendben a tárgyalási rendszer nem különült el egymástól mereven elválasztott szakaszokra, hanem a tárgyalás egységes folyamat volt függetlenül attól, hogy a bíróság egy vagy több tárgyalási határnapon tartott-e tárgyalást.

¹¹⁶ 1911. évi törvény 181. §

¹¹⁷ a kivételes eset a hivatalból észlelendő körülményeket jelentette, valamint azokat, melyeket az alperes önhibáján kívül nem érvényesített

¹¹⁸ Kengyel Miklós: A magyar polgári per jog száz éve - az 1911. évi polgári perrendtartás. Magyar Jog, 2011/6. 323. o.

¹¹⁹ A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény javaslatának miniszteri indokolása

Az rPp. szerinti tárgyalási rendben a felperesnek – bár írásbeli (vagy jegyzőkönyvbe mondott) keresetlevél előterjesztésére volt köteles – az első tárgyaláson kellett nyilatkoznia arról, hogy azt fenntartja-e vagy módosítja, utóbbi esetében pedig az alperes, akinek főszabály szerint a keresetre az első tárgyaláson kellett nyilatkoznia,¹²⁰ határidő biztosítását kérhette arra, hogy a módosított keresetre vonatkozó nyilatkozatát előterjessze. Így alapvetően késleltette a jogvita kereteinek tisztázását az, hogy az alperesi nyilatkozatot – vitatja-e egyáltalán az alperes a keresetet, ha igen, milyen okból – rendszerint csak a per első tárgyalásán ismerte meg a felperes és a bíróság, jellemzően még akkor is, ha a bíróság előírta az alperesnek a tárgyalást megelőző, írásbeli nyilatkozat megtételét, miután a bíróságnak nem állt megfelelően hatékony eszköz a rendelkezésére arra, hogy az alperes felhívás ellenére az első tárgyaláson tett, és így késedelmes nyilatkozatát szankcionálja. Keresetmódosítás esetén a nyilatkozat megtétele még tovább húzódott, a per gyors befejezését pedig egyértelműen hátráltatta az, hogy a felperesnek a tárgyalás berekesztéséig lehetősége volt a keresete módosítására. Ezt követően, bár a bíróságnak törekednie kellett arra, hogy a felek az ügyre vonatkozó részletes tényelőadásait és bizonyítási indítványait legkésőbb az első tárgyaláson megtegyék, és a bizonyításra szoruló tények lehetőleg már az első tárgyaláson tisztázódjanak, percezúra alkalmazásának hiányában a felek később is tehettek új tény- és jogelőadást, illetve hivatkozhattak további bizonyítási eszközökre, és terjeszthettek elő további bizonyítási indítványt. Az indokolatlanul késedelmes tényelőadás és bizonyítási indítvány esetén vizsgálni kellett, hogy ez nem a per elhúzását célozza-e,¹²¹ de ebben az esetben is kijelenthető, hogy a bíróságnak a pénzbírságon túl érdemi eszköz nem állt rendelkezésére ennek szankcionálására.

Így az rPp. alapján a bíróságnak nem volt érdemi lehetősége a perelhúzás megakadályozására, a jogalkotó pedig az egységes szerkezet joggyakorlatban megmutatkozott hiányosságait többszöri novelláris módosításokkal igyekezett megoldani. Az rPp. hatályban létének utolsó három évtizedében az rPp. módosításainak jelentős része esetén a jogalkotói indok az eljárás hatékonyabbá tétele és gyorsítása volt. Jellemző, hogy az 1992. és 2005. között megszületett Pp. novellák indokolásaiban összesen 49-szer szerepel az eljárás gyorsítására, illetve az észszerű idő biztosítására való hivatkozás.¹²²

¹²⁰ rPp. 126. § (3) bekezdése.

¹²¹ Kiss Daisy: A polgári per titkai. HVG-Orac, Budapest, 2014. 546. o.

¹²² Kapa Mátyás: A magyar polgári eljárásjog fejlődési tendenciái – különös tekintettel az elektronikus polgári eljárásra, in *De iurisprudencia et iure publico*, 2007/1-2. 2. o.

Az eljárás elhúzódásának megakadályozása érdekében a felek oldalára telepített kötelezettséget a VI. Pp. novella¹²³ annak rögzítésével, hogy a bíróság a fél késedelmes nyilatkozatának bevárása nélkül is határozhat.¹²⁴ A módosítást bevezető törvény indokolása szerint a jogvesztő szankció az „eljárási fegyelem növelése irányába hathat, és a súlyos szankció kilátásba helyezésével kizárni igyekszik a hanyag felperesi magatartás, illetve az alperesi perelhúzás lehetőségét.” Ugyanakkor a szankció alkalmazásának feltétele volt, hogy a fél a bíróság felhívása ellenére késlekedjen, ami bírói aktivitást és az ügy gondos vitelét feltételezte, és ennek hiányában a féllel szemben jogkövetkezmény nem volt alkalmazható, a késlekedése esetén.

A VIII. Pp. novella¹²⁵ módosítása alapján került bevezetésre a jóhiszemű pervitel elve mellett a rendeltetésszerű joggyakorlás követelménye, ami elméletben lehetőséget biztosított a bíróságnak arra, hogy megakadályozza a jóhiszemű joggyakorlás elvével ellentétes cselekményeket, illetve, hogy azokhoz szankciót fűzzön. A lehetséges szankció a pénzbírság, valamint a törvényben meghatározott más jogkövetkezmény, például az, hogy a bíróság érdemi tárgyalás nélkül, végzéssel elutasíthatta a viszontkeresetet, ha nyilvánvaló volt, hogy a fél azt azért terjesztette elő késedelmesen, hogy a per befejezését hátráltassa.¹²⁶ A VIII. Pp. novella a bíróságra telepített tájékoztatási kötelezettséggel¹²⁷ kívánta elérni, hogy a bíró aktív pervezetéssel orientálja a feleket annak érdekében, hogy a fél a bizonyítási indítványait a jóhiszemű és célszerű pervitel követelményeinek megfelelően előterjeszthesse. Ezzel együtt a gyakorlatban az rPp. 3. § (3) bekezdése szerinti tájékoztatási kötelezettség jelentette a legtöbb problémát, miután azt a jogszabály nem rögzítette, hogy az eljárás mely szakaszában kell a bíróságnak eleget tennie ennek a kötelezettségnek, illetve, hogy a bíróság tájékoztatásának mire és milyen részletességgel kell kiterjednie, és hogyan maradhat meg a bíró ezt követően is az ellenérdekű féllel szemben pártatlan, vagy hogy mikor jelenthet ez olyan lényeges eljárás szabálysértést, ami így a meghozott ítélet hatályon kívül helyezéséhez vezethet.¹²⁸ Emellett, miután a pénzbírságon kívül csak kivételes esetben állt szankcionálási lehetőség a bíróság rendelkezésére, a jogintézmény nem tudta betölteni

¹²³ 1995. évi LX. törvény.

¹²⁴ 141. § (6) bekezdése.

¹²⁵ 1999. évi CX. törvény

¹²⁶ rPp. 147. § (1) bekezdés

¹²⁷ rPp. 3. § (3) bekezdése

¹²⁸ Osztoivits András: Új magyar Polgári perrendtartás szükségességéről. Magyar Jog, 2010/3. 160. o.

kellőképpen a rendeltetését, mert elmaradt a valóban hatékony működésének garanciáját jelentő szabályozási környezet megteremtése.”¹²⁹ A VIII. Pp. novella rendelkezett továbbá – a perek gyorsítása érdekében – a bíróság részére előírt, egyes eljárási cselekmények elvégzésére vonatkozó konkrét határidők rögzítéséről, ami valóban jelentős lépés volt a szabályozott és számonkérhető eljárás megvalósításához.

Az rPp. alapján indult eljárásokban alkalmazott egységes tárgyalási rendszer előnye volt, hogy a formalizmus kiküszöbölésével biztosíthatta az ügyek folyamatos tárgyalását, így ha a bíróság a pert nem szüntette meg, nyomban érdemben tárgyalhatta az ügyet, és érdemben határozhatott. A gyakorlatban azonban az egységes szerkezet elméleti előnye az rPp. alkalmazása során nem tudott érvényesülni, miután az esetleges egy tárgyaláson való érdemi elintézés – ami jellemzően a bizonyítási eljárás lefolytatása miatt nem teljesült, így csak elméleti lehetőségként állt fenn – mellett jelentős hátrány volt, hogy a felek a jogvita kereteit a tárgyalás berekesztéséig bármikor megváltoztathatták, ezzel jelentősen késleltetve az eljárás befejezését.

4.3. Az új polgári perrendtartás - osztott perszerkezet és írásbeli előkészítés

Az rPp. novelláris módosításai alapján folyamatos, de nem feltétlenül eredményes törekvés állt fenn az eljárások észszerű időn belüli befejezése tekintetében. Ennek következtében döntött a jogalkotó az új polgári perrendtartás megalkotása mellett, arra tekintettel, hogy az rPp. alapvető szabályozási elemei nem adtak lehetőséget a perjog továbbfejlesztésére, korszerűsítésére, valamint, hogy a több mint 100 módosítás már koherencia-zavarokat, értelmezési nehézségeket okozott, illetve, hogy az elmúlt években megújult a szabályozási környezet, új bírósági szervezeti és jogállási törvény, valamint új Polgári Törvénykönyv került elfogadásra, továbbá, hogy a megnövekedett ügyszámú bírósági eljárások hatékony és időszerű lefolytatásához elengedhetetlennek látszott egy új törvény megalkotása.¹³⁰

4.3.1. Az új Pp. alapvetése

¹²⁹ Döme Attila: A perkoncentráció kulcsa: a közbenszóló határozat, in Németh János - Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai. HVG-ORAC, Budapest, 2014. 393. o.

¹³⁰Az új Pp. koncepciója:

<http://www.kormany.hu/download/f/ca/30000/20150128%20Az%20C3%BAj%20polg%C3%A1ri%20perrendtart%C3%A1s%20koncepti%C3%B3ja.pdf>

Az új polgári perrendtartás megalkotásának elsődleges célja a hatékony per megvalósítása, azaz az időszerű és megalapozott ítélkezés biztosítása. A Pp. vezérmotívuma a perhatékonyság rendszerszintű biztosítása, ami azt jelenti, hogy önmagában a szabályozásnak kell garantálnia a perkoncentráció megvalósulását, és a szabályok nem engedik a perelhúzó magatartást.¹³¹ Az új eljárási kódex főbb szabályozási céljai között elsősorban az eljárás elhúzódságának megakadályozását hivatott biztosítani a perhatékonyság rendszerszintű megvalósításának, az 1911. évi törvényből megismert osztott perszerkezet bevezetésének, a perkoncentrációt biztosító eljárási szabályok megteremtésének, a törvényszéken induló perekben a professzionális pervitel garanciájaként a kötelező jogi képviselőnek az előírása.

A perkoncentráció elve alapján a bíróságnak és a feleknek törekedniük kell arra, hogy az ítélet meghozatalához szükséges valamennyi tény és bizonyíték olyan időpontban álljon rendelkezésre, hogy a jogvita lehetőleg egy tárgyaláson elbíráható legyen,¹³² aminek következtében az eljárás első szakaszában kerül sor főszabály szerint a tény- és jogállítások megtételére, valamint a bizonyítási indítványok előterjesztésére. A bíróság ennek megvalósulását a közrehatási tevékenységével¹³³ és az anyagi pervezetési jogosítványain keresztül biztosítja.¹³⁴

4.3.2. A perszerkezet változásai – az osztott perszerkezet bevezetése

A Pp. az elsőfokú eljárást az osztott tárgyalási rendszer bevezetésével mind funkciójában, mind időben egymástól elkülönülő, két szakra osztja azzal a céllal, hogy a perfelvételi szakra koncentrálódjon a jogvita tartalmának, kereteinek meghatározása, amelyben a szóbeliségen túl az írásbeliség is jelentős szerepet kap, azaz mind az 1911. évi törvény szerinti, mind pedig az rPp. szerinti eljáráshoz képest jelentősen megnövekszik a perelőkészítés szerepe. A perfelvételi szakban eldől a per tárgyi és személyi kerete, és a perfelvételi szak lezárását követően főszabály szerint nincs lehetőség a kereset- és az ellenkérelem megváltoztatására, további bizonyítékok és indítványok előterjesztésére – bár a 2021. január 1. napjától

¹³¹ Szabó Imre: Szakértelem és felelősség. Jogtudományi Közlöny, 2017/9. 372. o.

¹³² Pp. 3. §

¹³³ Pp. 6. §

¹³⁴ Pp. 237. §

bevezetett módosítás az érdemi tárgyalási szakban is lehetővé teszi új tényállítás előadását.¹³⁵

A tárgyalás előkészítése a polgári peres eljárás egyik legkritikusabb szakasza, miután csak az alapos előkészítés biztosíthatja a tárgyalás sikerét, a pertartam lerövidülését,¹³⁶ a Pp. éppen ezért - szemben az 1911. évi törvénnyel - kiemelt hangsúlyt fektet az alapos és körültekintő perelőkészítésre. Ennek célja az általános indokolás szerint egyrészt az, hogy egy bizonyos ponton a bíróság és az ellenérdekű fél is véglegesen rögzültnek tekinthesse a jogvita keretét és tartalmát, ezt követően a rögzült állítások alapján már csak a bizonyítási eljárás és az érdemi döntés meghozatala történjen, másrészt pedig a per elhúzódásának megakadályozása. A keresetváltoztatás a percezúrát követően kizárólag akkor lehet megengedett, ha az a fél önhibáján kívüli okhoz kapcsolódik. A perfelvételi szak lezárását követően az érdemi tárgyalási szak célja, hogy a perfelvételi szakban azonosított jogvita vonatkozásában a bizonyítás lefolytatásra kerüljön, ami az előkészítés következtében sokkal célirányosabbá válhat, és az általános indokolás szerint így a per érdemében korábban születhet döntés.

Az rPp. alapján¹³⁷ is fennállt a kötelezettsége a felperesnek az érvényesíteni kívánt jog, az annak alapjául szolgáló tények és azok bizonyítékainak előadására, azonban a felperes nem volt köteles a keresetlevélben jogi érvelést levezetni. A Pp. ezzel szemben jelentősen kibővíti a kereset kötelező kellékeit, és jogi képviselővel eljáró fél esetén megköveteli a jogalapnak a megjelölését, valamint a jogi érvelés kifejtését,¹³⁸ amely elősegíti a jogvita kereteinek mihamarabbi meghatározását. Szintén az eljárást gyorsítja, hogy az rPp. alapján indult perrel szemben az alperesnek a Pp. alapján, a keresetlevél vagy keresetet tartalmazó irat kézbesítését követően kötelezettsége írásban reagálni, ennek elmulasztása esetén pedig tárgyaláson kívül, bírósági meghagyással kötelezi a bíróság az alperest, a kereseti kérelemmel egyezően, azaz nem kerül sor tárgyalás kitűzésére abban az esetben, ha az alperes a keresetre nem kíván reagálni. Írásbeli ellenkérelem benyújtása esetén pedig már nem csak a részletesen megindokolt kereset, hanem az érdemi ellenkérelem is a bíró rendelkezésére áll, így jellemzően már a per első tárgyalásán rögzíthetők a jogvita keretei.

¹³⁵ a Pp. módosításáról szóló 2020. évi CXIX. törvény 23. §-a

¹³⁶ Kengyel Miklós: Magyar Polgári Eljárásjog. Osiris, Budapest, 2003. 225. o.

¹³⁷ rPp. 121. és 121/A. §

¹³⁸ Pp. 170. § (2) bekezdése

A Pp. szabályozását, az osztott perszerkezet elvét végiggondolva az állapítható meg, hogy a keresetlevél beérkezését követően az első tárgyalás kitűzésére és megtartására később kerülhet sor, mint a korábbi szabályozás alapján. Az rPp. hatálya alatt indult eljárásban a hiánytalan keresetlevél beérkezését követő első bírói intézkedés a tárgyalás kitűzése volt, így az rPp. alapján indult eljárásban a bíró a keresetlevél beérkezése után 2-3 hónappal tárgyalást tarthatott, ugyanakkor az alperesnek lehetősége volt a keresetlevélre vonatkozó nyilatkozatát csak az első tárgyaláson előterjeszteni. A Pp. szabályozása szerint a perfelvételre alkalmas keresetlevél benyújtását annak alperes részére való megküldése követi, aki arra 45 napon belül (amely határidő további 45 nappal meghosszabbítható) terjeszthet elő ellenkérelmet, a bíróság pedig ezzel egyidejűleg megteszi a tárgyalás előkészítése körében szükséges további intézkedéseket.¹³⁹ Az ellenkérelem előterjesztésére nyitva álló határidő a fizetési meghagyásos eljárást követően előterjesztett kereset tartalmazó irat esetében, 2021. január 1. napjától a korábbi 45 napról 30 napra rövidült. A bíróság az alperes írásbeli ellenkérelmének beérkezését követően, az ügy körülményeitől függően a perfelvételi tárgyalás kitűzése előtt további írásbeli perfelvételt rendelhet el, majd ezt követően kerülhet sor az első, perfelvételi tárgyalás megtartására. Ennek eredményeképpen a Pp. szerinti perfelvételi tárgyalás megtartására időben később kerül sor, mint az rPp. alapján indult eljárásban, ezzel együtt addigra már rendelkezésre áll az alperes ellenkérelme, esetlegesen a felperes válaszirata és az alperes viszontválasza, ezen belül pedig valamennyi tényelőadás, jogállítás és bizonyítási indítvány.

Szintén az eljárás gyorsítását célozza a törvényszéki és annál magasabb szintű bíróságok előtti eljárás esetén a kötelező jogi képviselő szabályozása,¹⁴⁰ amellyel növelhető a perek szakmaisága, így hatékonyabb és gyorsabb lehet a jogérvényesítés. Kiemelkedő újítása a Pp.-nek, hogy pontot tett annak az évtizedek óta a jogirodalomban és a bírói gyakorlatban zajló vitának a végére, hogy a bíróság eljárása során a kérelemhez kötöttség, vagy a fél által megjelölt jogcímhez kötöttség érvényesül-e. A Pp. a jogcímhez kötöttséget szabályozza annak rögzítésével, hogy az érdemi döntés nem terjedhet ki olyan jogra, amelyet a fél a perben nem állított.¹⁴¹ A jogcímhez kötöttség komoly felelősséget telepít a felekre és a jogi

¹³⁹ Pp. 179. §

¹⁴⁰ a Pp. 72. § alapján az eljárás során a jogi képviselő kötelező, kivéve a járásbíró hatáskörébe tartozó perekben, illetve a járásbíró határozata elleni fellebbezés másodfokú, törvényszéki szintű elbírálása során.

¹⁴¹ Pp. 342. § (3) bekezdés

képviselőkre is, és a korábbinál nagyobb fokú körültekintést vár el a keresettel érvényesített jog jogalapjának megjelölése tekintetében, azaz magának a keresetnek a végiggondolásában, ami végső soron szintén elősegíti a jogviták minél gyorsabb befejezését is. Az észszerű időn belüli eljárás tekintetében alapvető változásra ad lehetőséget a fokozódó írásbeliség, miután az alaposan előkészített tárgyalások, az időszerű eljárás záloga, hogy a bíróság a lehető leghamarabb megismerje a per jogi, ténybeli, bizonyítási kereteit.¹⁴² Ebből következően a per eredményes előkészítése érdekében a bírónak összességében a korábbiaknál több időt kellene a dolgozóasztala mellett töltenie, mint a tárgyalóteremben. Az eredményes perfelvételi tárgyalás érdekében szabályozza azt a jogalkotó, hogy a fél köteles gondoskodni arról, hogy a perfelvételi tárgyaláson tény- és bizonyítási kérdésekben személyesen, vagy képviselője útján nyilatkozatot tudjon tenni.¹⁴³ Mindezek alapján a szabályozás összességében elősegíti a bírót abban, hogy a jogvita keretei a perfelvételi tárgyaláson rögzüljenek, ami pedig előmozdítja a mielőbbi döntéshozatalt.

4.3.3. Az eljárás elhúzódása miatti kifogás a Pp. alkalmazásában

Tekintettel a jelen dolgozat tárgyára, szükséges megvizsgálni, hogy a Pp. milyen jogérvényesítési lehetőséget szabályoz arra az esetre, ha a bíróság az észszerű időn belüli eljárás és befejezés követelményének nem tud megfelelni. Az eljárás elhúzódásával szembeni jogorvoslat lényegében kétféle jogorvoslati lehetőséget jelent: egyrészt a folyamatban levő eljárások felgyorsítását, a sérelem megelőzését célzó eljárás elhúzódása miatti kifogást, másrészt pedig az utólagos, a már elhúzódtott eljárások vonatkozásában kártérítést nyújtó jogorvoslatot érintő szabályozást. A jelen alfejezetben az eljárás elhúzódása miatti kifogást vizsgáljuk a tekintetben, hogy az alkalmas lehet-e a folyamatban levő eljárás elhúzódásának megakadályozására, míg az utólagos, az eljárás befejezését követően kártérítés megfizetésére vonatkozó igényérvényesítési lehetőség a dolgozat 7. fejezetében kerül részletesen elemzésre.

A folyamatban lévő eljárások észszerű időn belüli befejezését biztosítani hivatott eljárás elhúzódása miatti kifogás 2006-ban¹⁴⁴ került beiktatásra az rPp.-be.¹⁴⁵ A szabályozás

¹⁴² Udvary Sándor: A jövő polgári perrendtartása madártávlatból. Pro Futuro, 2016/2. 126. o.

¹⁴³ Pp. 189. § (6) bekezdés

¹⁴⁴ a bírósági eljárás elhúzódása miatti kifogás jogintézményének bevezetéséhez kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2006. évi XIX. törvény.

¹⁴⁵ rPp. 114/A. §

lényege volt, hogy ha az adott eljárási cselekmény lefolytatására, elvégzésére, vagy adott határozat meghozatalára vonatkozó törvényi határidőt a bíróság az eljárása során elmulasztja betartani, vagy az eljárás folyamán a bíróság utolsó érdemi intézkedése óta eltelt az az észszerű időtartam, amely elegendő lett volna arra, hogy a bíróság egy adott eljárási cselekményt elvégezzen, akkor az ezt sérelmező fél (eljárársban részt vevő személy, beavatkozó, ügyész) az eljárás elhúzódása miatti kifogással az eljárás folytatását, adott cselekmény elvégzését, határozat meghozatalát rövid időn belül elérhesse.

A EJEB több ítéletében is elemezte¹⁴⁶ az rPp. 114/A. §-ában foglalt szabályozást, és valamennyi ilyen esetben arra az eredményre jutott, hogy a magyar jogrendszerben az eljárás elhúzódása miatti kifogás – bár az egyes elmulasztott eljárási cselekmények megtételét orvosolhatja, és benyújtása esetén alkalmas lehet arra, hogy az eljárásnak a benyújtáskori szakaszában a folytatását elérje – nem tekinthető valóban hatékony jogorvoslatnak, mivel a kifogás előterjesztésének esetén sem garantálható az, hogy az eljárás egésze észszerű időn belüli marad. Az EJEB esetjoga alapján az eljárás felgyorsítására alkalmas jogorvoslat hatékonysága függ attól, hogy az mennyiben gyakorol szignifikáns hatást az eljárás egészének hosszára. Az rPp.-ben szabályozott eljárás elhúzódása miatti kifogás viszont csak egyes konkrét, határidőben vagy észszerű időtartamon belül el nem végzett eljárási cselekmények megtételét célozhatja, de nem eredményezheti az egész eljárás észszerű időn belüli lefolytatását – ehhez arra lenne szükség, hogy a fél valamennyi, határidőben el nem végzett eljárási cselekmény esetében külön-külön kifogásolja annak elhúzódását, a kifogást elbíráló bíróság pedig rövid időn belül határozzon arról.

A magyar bíróságok is több esetben jutottak arra a következtetésre, hogy a kifogás nem jelent hatékony jogorvoslati eszközt az eljárás elhúzódásának kezelésére.¹⁴⁷ A következetes bírói gyakorlat szerint¹⁴⁸ a kifogás csak akkor lehet alapos, ha az ügyben eljáró bíróság mulasztása vagy késedelme a kifogás elbírálásakor még fennáll, és ez indokolja, hogy a kifogást elbíráló bíróság a szükséges intézkedések megtételére hívja fel a mulasztó bíróságot,¹⁴⁹ azaz az eljárás elhúzódása miatti kifogást, mint alaptalant el kell utasítani, ha a kifogás

¹⁴⁶ Bartha v. Magyarország (33486/07.) §18., Barna v. Hungary (no.2.) (35364/09.) §15.

¹⁴⁷ Székesfehérvári Törvényszék 25.P.21.867/2011.; Fővárosi Ítéltábla 3.Pf.21.101/2012/6.; Kúria Pfv.III.20.444/2013/16.

¹⁴⁸ Vogyicska Petra: A bírósági jogkörben okozott kár gyakorlata a polgári eljárásban. Magyar Jog, 2015/3. 169. o.

¹⁴⁹ ÍH2006/4/164., Fővárosi Ítéltábla 15.Gpkf.44.474/2006/3.

előterjesztésekor a mulasztás, illetve a késedelem már nem áll fenn. A kifogás előterjesztése és annak elbírálása között adott esetben jelentős idő telhet el, amely alatt a mulasztás orvosolható, és így a kifogás célja, az eljárás folytatása elérhető – viszont ebben az esetben is igaz marad, hogy a törvényi határidőben való eljárás már a kifogás előterjesztésekor sem tudott érvényesülni. Ennek következtében a kifogás intézményének biztosítása nem alkalmas az elérni kívánt cél megvalósítására, miután az eljárási törvényi határidőknek megfelelő folyamatosságra vonatkozó követelmény már annak benyújtásakor is sérül.

Mindezek alapján az rPp.-ben szabályozott eljárás elhúzódása miatti kifogás nem volt alkalmas arra, hogy az eljárás egészének az észszerű időtartamon belül tartását biztosítsa, viszont az eljárás meghosszabbodását eredményezhette a kifogás elbírálásának időtartamával. A Pp.-ben is szabályozásra került az eljárás elhúzódása miatti kifogás,¹⁵⁰ olyan lényegi változást azonban, amely az eljárások felgyorsítására az intézményt alkalmassá tenné, az új szabályozás nem hozott. Az rPp.-ben foglaltakhoz képest szűkült a kérelem benyújtására jogosultak köre,¹⁵¹ ezen túl azonban érdemi változást az új kódex nem vezetett be – mind a kérelem benyújtásának feltételei, mind pedig az elbírálás rendje és határideje változatlan maradt. Ennek alapján megállapítható, hogy a tartalmilag a korábbival megegyező, új kódexben megjelenő szabályozás sem alkalmas arra, hogy az eljárás egészét észszerű időn belüli keretek közé szorítsa.

4.4. A Pp. hatása az eljárások idejére

Miután a Pp. megalkotásának kiemelt célja volt az eljárások elhúzódásának megakadályozása és az időszerűség biztosítása, érdemes megvizsgálni azt, hogy a Pp. hatálybalépésének és alkalmazásának milyen hatása volt az eljárások hosszára. Erre tekintettel a jelen fejezetben összehasonlítjuk a 3.6. pontban bemutatott Mintabíróságon ténylegesen befejezett ügyek időtartamát két rPp. hatálya, valamint két Pp. hatálya alá tartozó év vonatkozásában.

Az összehasonlítás alapjául ezúttal is – csakúgy, mint a dolgozat 3.6. pontjában bemutatott elemzésben – a Mintabíróságra érkezett és befejezett ügyek szolgálnak. Ezen vizsgálat során

¹⁵⁰ Pp. 157- 158. §

¹⁵¹ Az rPp. alapján a fél, a beavatkozó és az ügyész terjeszthetett elő eljárás elhúzódása miatti kifogást, az új Pp. alapján viszont csak a fél.

is a tényleges befejezéseket vesszük alapul, azaz azokat a befejezéseket, ami után az eljárás a Mintabíróságon nem folytatódhat tovább. Ilyen „tényleges” befejezésnek tekintjük ezúttal is az elsőfokon jogerőre emelkedett, vagy a másodfokú bíróság által helybenhagyott vagy megváltoztatott ítéleti befejezést; a jogerős, azaz ellentmondással nem érintett bírósági meghagyást, a jogerős megszüntetést, a jogerős egyezséget jóváhagyó végzést, valamint a jogerős, rPp. 130. §-a szerinti idézés kibocsátása nélkül elutasító végzést, vagy keresetlevelet visszautasító végzést, amennyiben ezt követően a felperes az rPp. 132. § (1) bekezdése vagy a Pp. 178. § (1) bekezdése szerinti határidőn belül a keresetlevelét ismételten nem terjesztette elő.

Az rPp. hatálya alá tartozó év tekintetében a 2016. és 2017. évben érkezett ügyek befejezését vizsgáltuk, miután az rPp. 2017. december 31. napjáig volt hatályban. A Pp. hatálya alá tartozó év tekintetében a vizsgált évünk 2018. és 2019. – bár 2019. tekintetében az ügyek teljeskörű vizsgálatát, azaz valamennyi tényleges befejezés időpontjának vizsgálatát nem lehetséges elvégezni arra figyelemmel, hogy a vizsgálatunk időpontjában¹⁵² még több, a Mintabíróságra 2019-ben érkezett ügy nem fejeződött be, adott esetben (2019. év végén érkezett ügy esetében) az érkezéstől számítva alig egy év telt el. Erre tekintettel a vizsgálatunk során 2016., 2017. és 2018. évek tekintetében vizsgáltuk azt, hogy két éven belül hány ügy fejeződött, valamint 2016-2019 között vizsgáltuk azt, hogy az adott évben érkezett ügyek közül ténylegesen hány ügy fejeződött be egy éven belül.

4.4.1. Az egy éven belül befejezett ügyek aránya a Mintabíróságon

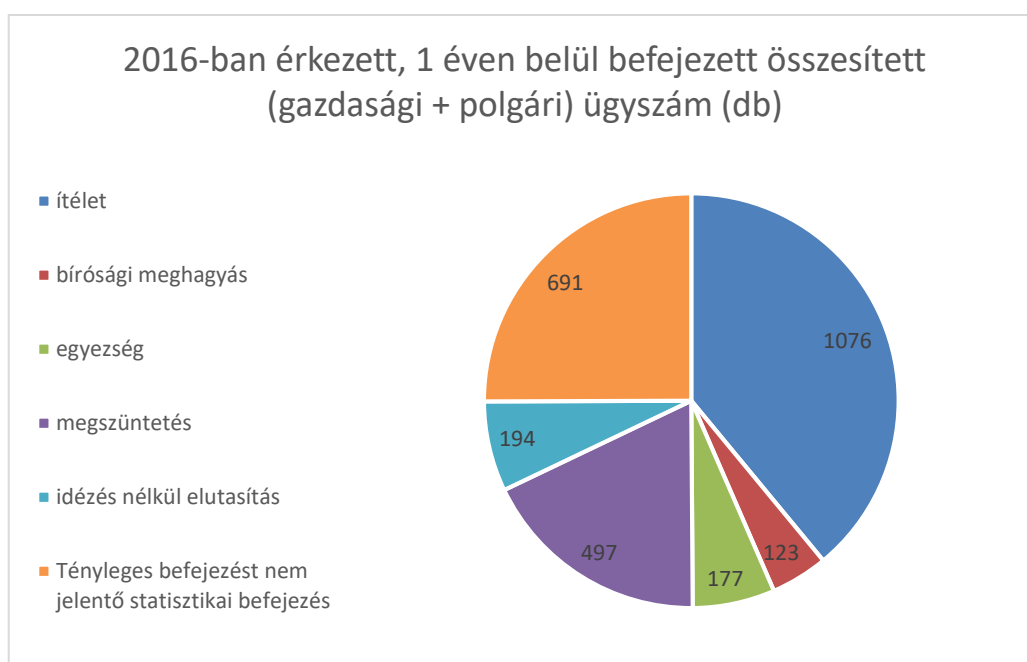
2016-ban a Mintabíróságra 3.126 ügy érkezett, melyből a statisztikai adatok alapján 2.758 ügy, azaz az ügyek 88 %-a egy éven belül befejeződött. Ténylegesen ítélettel befejeződött 1.090 ügy, amelyből véglegesen befejeződött 1.076 ügy. Bírósági meghagyással fejeződött be 157, ebből véglegesen 123 ügy. Egyezséget jóváhagyó végzéssel fejeződött be 177 ügy, ebből valamennyi véglegesen. Megszüntetéssel fejeződött be 535 ügy, ebből véglegesen 497, mint idézés kibocsátása nélküli elutasítással 231, ebből véglegesen 194 ügy. Ezek alapján 2016-ban, az rPp. hatálya alatt a Mintabíróságra érkezett 3.126 ügyből 2.067 ügy fejeződött be ténylegesen egy év alatt, azaz az ügyek 66 %-a.

¹⁵² 2021. február 15.

Az alábbi táblázat adat szinten, kivonatolt formában mutatja a tényleges befejezésnél érintett típusok megoszlását, melyet összesített formában a táblázatot követő diagram szemléltet.

2016-ban beérkezett eljárások 1 éven belüli tényleges befejezése	polgári összes	polgári folytatódó	polgári ténylegesen befejezett	gazdasági összes	gazdasági folytatódó	gazdasági ténylegesen befejezett	összesített ténylegesen befejezett
ítélet	1071	13	1058	19	1	18	1076
egyezség	175	0	175	2	0	2	177
bírósági meghagyás	145	34	111	12	0	12	123
megszüntetés	491	35	456	44	3	41	497
idézés nélküli elutasítás	218	32	186	13	5	8	194
Tényleges befejezést nem jelentő statisztikai befejezés			636			55	691

4.4.1.1 táblázat

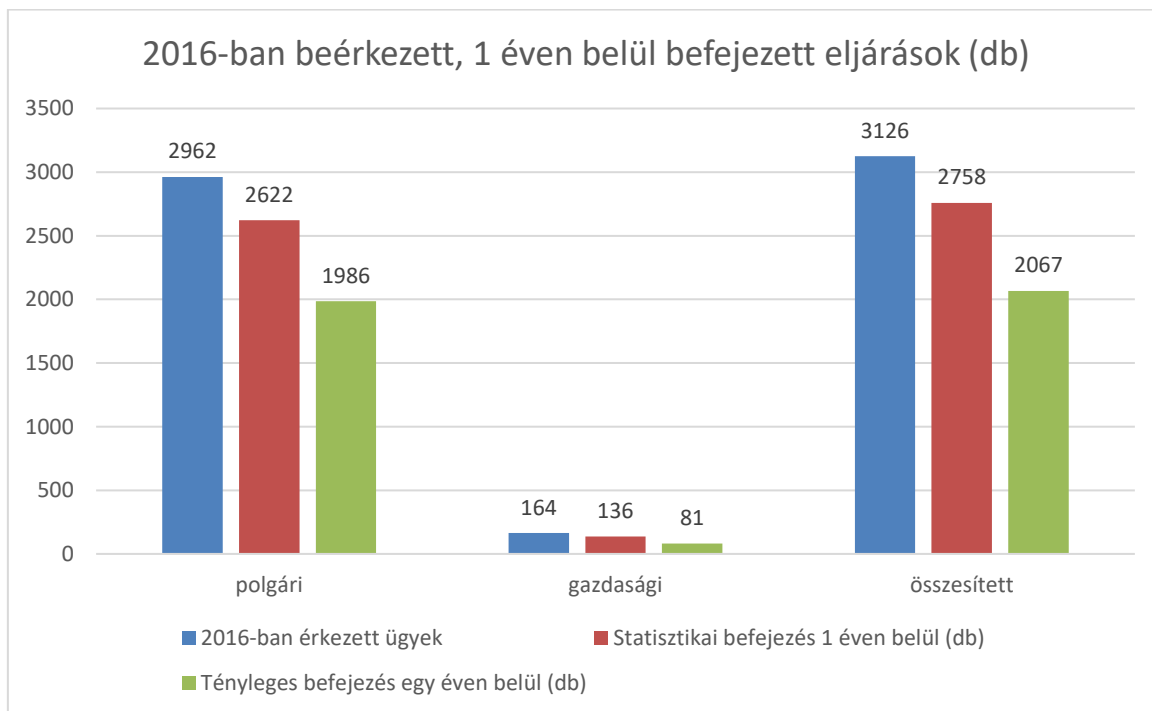
4.4.1.1 ábra

A következő táblázat a beérkezett ügyekhez képest vizsgált statisztikai és tényleges befejezéseket mutatja darabszám alapú, és százalékos megoszlásban.

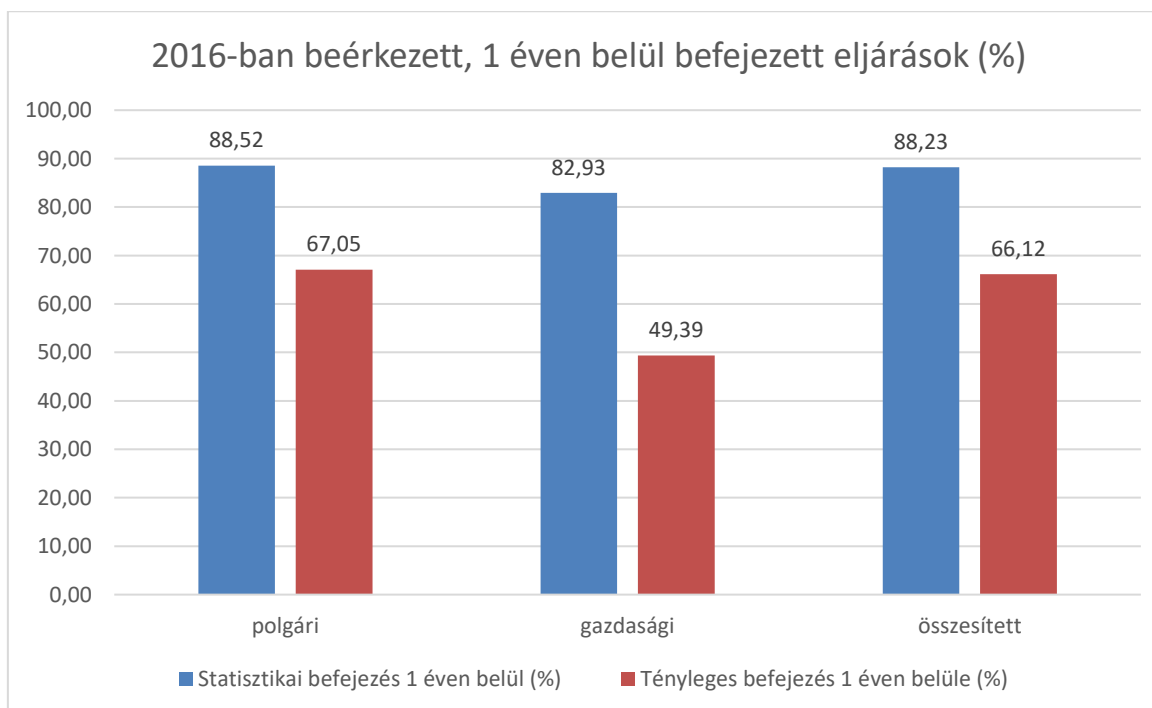
	polgári	gazdasági	összesített
2016-ban érkezett ügyek	2962	164	3126

Statisztikai befejezés 1 éven belül (db)	2622	136	2758
Tényleges befejezés egy éven belül (db)	1986	81	2067
Statisztikai befejezés 1 éven belül (%)	88,52	82,93	88,23
Tényleges befejezés 1 éven belül (%)	67,05	49,39	66,12

4.4.1.2 táblázat

4.4.1.2 ábra

4.4.1.3 ábra

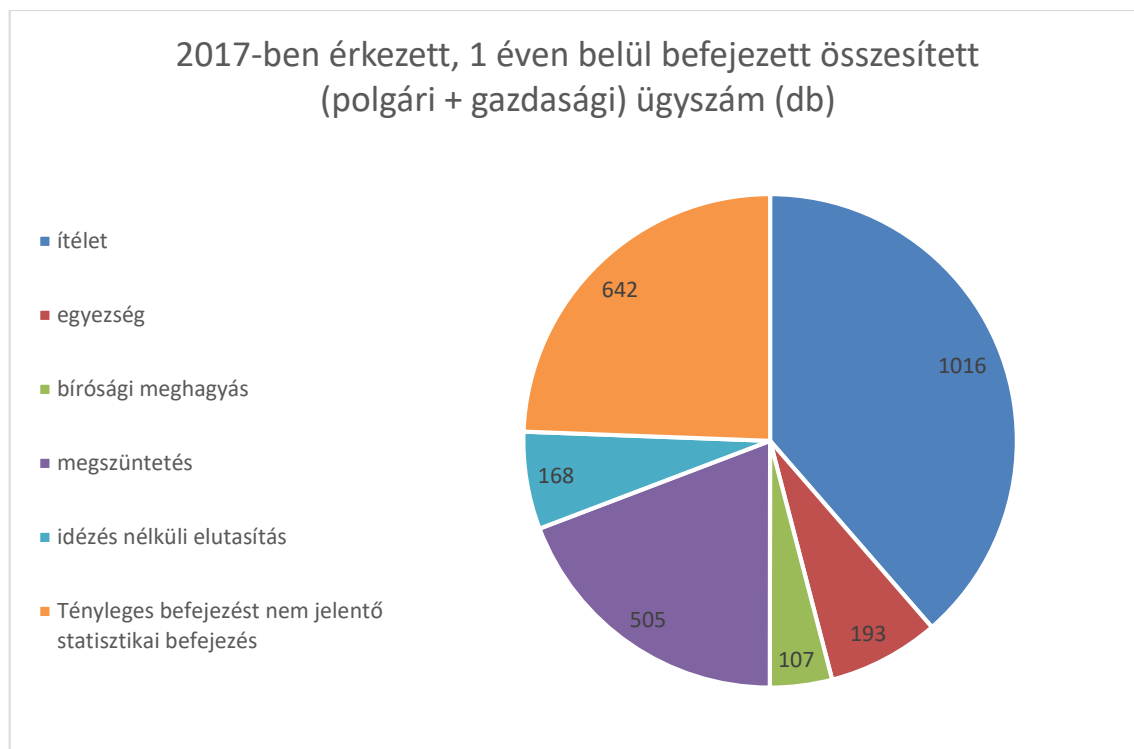
A 2017-ben érkezett összesen 3.047 ügyből statisztikai értelemben, azaz bármely befejezésmóddal 2631, azaz az ügyek 86 %-a fejeződött be egy éven belül. Az érkezett 3.047 ügyből ténylegesen a vizsgálat alapján 1.027 ügy fejeződött be ítélettel, amelyből a vizsgálat befejezésének időpontjáig 1.016 ügy vagy elsőfokon jogerőre emelkedett, vagy a másodfokú bíróság azt helybenhagyta vagy megváltoztatta, vagy pedig az ítélet másodfokú felülbírálatára a vizsgálat befejezésének időpontjáig nem történt meg. Bírósági meghagyással 140 ügy fejeződött be, amelyből újraindult 33 ügy, így bírósági meghagyással ténylegesen, véglegesen 107 ügy fejeződött be. Egyezséget jóváhagyó végzéssel zárult 193 ügy, amelyből egy sem indult újra. Megszüntetéssel fejeződött be 529 ügy, amelyből újraindult a vizsgálat befejezésének időpontjáig 24, míg idézés kibocsátása nélküli elutasítással fejeződött be 215 ügy, amelyből újraindult 49, így megszüntetéssel ténylegesen 505 ügy, visszautasítással 166 ügy fejeződött be. Mindezek alapján 2017-ben, az rPp. hatálya alá tartozó évben a Mintabíróságra érkezett 3.047 ügyből mindösszesen 1.987 ügy,¹⁵³ azaz az érkezett ügyek 65 %-a fejeződött be ténylegesen egy éven belül.

Az alábbi táblázat adat szinten, kivonatolt formában mutatja a tényleges befejezésnél érintett típusok megoszlását, melyet összesített formában a táblázatot követő diagram szemléltet.

2017-ben érkezett eljárások 1 éven belüli tényleges befejezése	polgári összes	polgári folytatódó	polgári ténylegesen befejezett	gazdasági összes	gazdasági folytatódó	gazdasági ténylegesen befejezett	összesített ténylegesen befejezett
ítélet	978	11	967	49	0	49	1016
egyezség	184	0	184	9	0	9	193
bírósági meghagyás	122	31	91	18	2	16	107
megszüntetés	490	22	468	39	2	37	505
idézés nélküli elutasítás	205	43	162	10	4	6	168
Tényleges befejezést nem jelentő statisztikai befejezés			598			44	642

4.4.1.3 táblázat

¹⁵³ Ez az arány egyebekben a későbbiekben még alacsonyabbá válhat, tekintettel arra, hogy vizsgálatunk során ténylegesnek és véglegesnek tekintettük azokat a befejezéseket is, amelyeknek másodfokú felülbírálatára a vizsgálat befejezésének időpontjáig még nem történt meg.

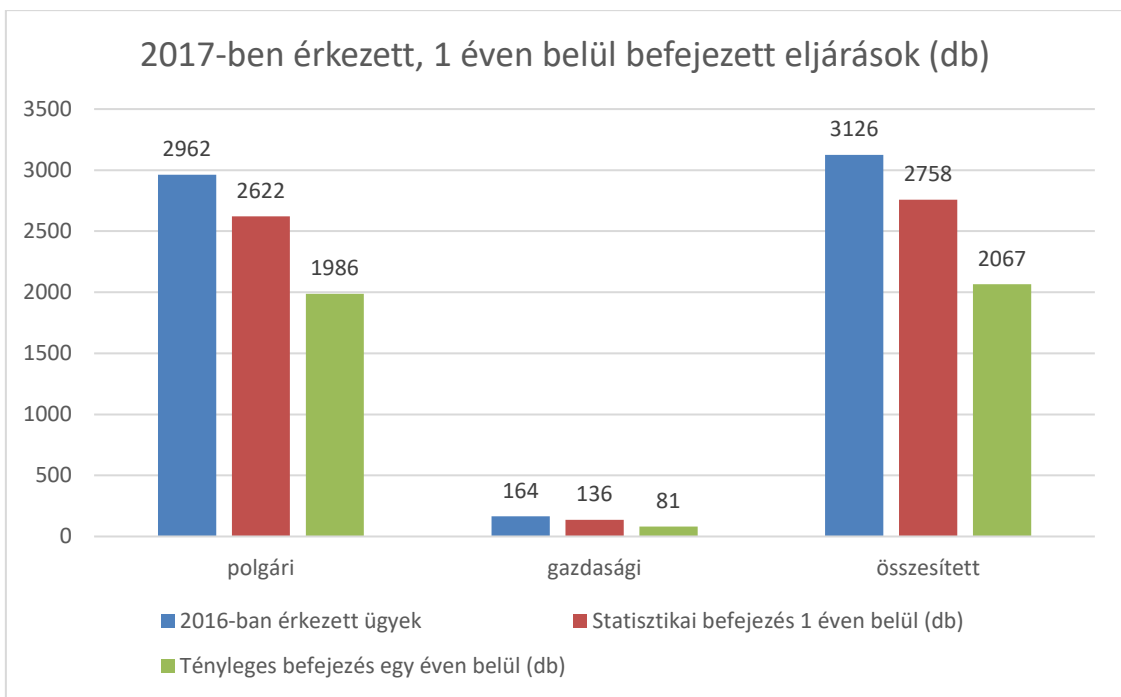

4.4.1.4 ábra

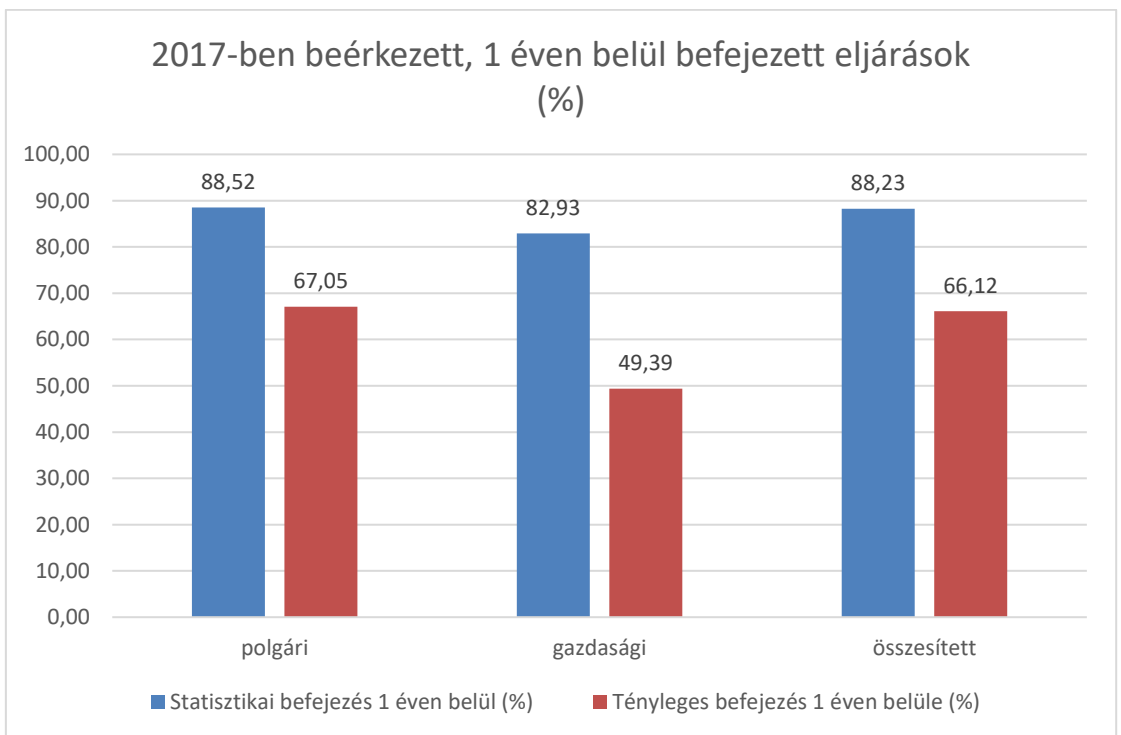
A következő táblázat a beérkezett ügyekhez képest vizsgált statisztikai és tényleges befejezéseket mutatja darabszám alapú és százalékos megoszlásban.

	polgári	gazdasági	összesített
2017-ban érkezett ügyek	2867	180	3047
statisztikai befejezés 1 éven belül	2470	161	2631
valós befejezés egy éven belül	1872	117	1989
Statisztikai befejezés 1 éven belül (%)	86,15	89,44	86,35
Tényleges befejezés 1 éven belül (%)	65,29	65,00	65,28

4.4.1.4 táblázat

4.4.1.5 ábra

4.4.1.6 ábra

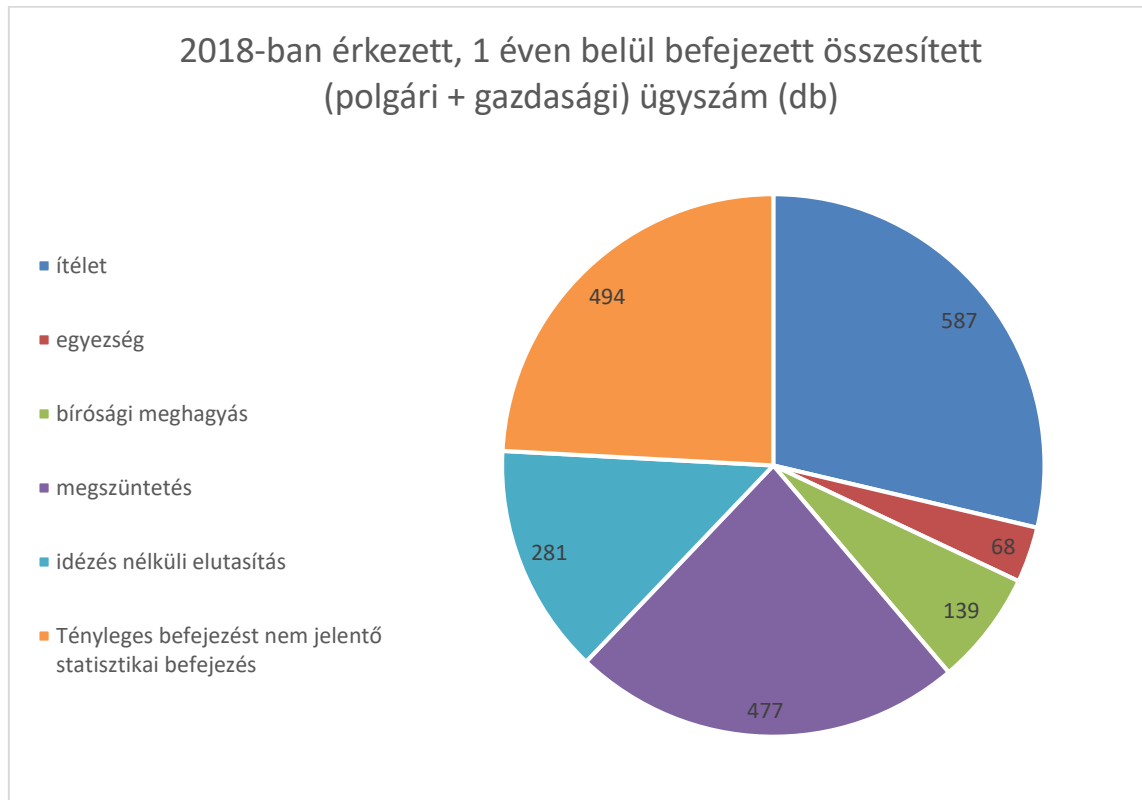
A Pp. hatálybalépését követő első évben, 2018-ban 2.316 érkezett a Mintabíróságra, amelyből statisztikai alapon egy éven belül befejeződött 2.046, azaz statisztikai értelemben egy éven belül befejeződött az ügyek 88 %-a. Ítélettel fejeződött be 591 ügy, melyből végleges 587, míg bírósági meghagyással fejeződött be 165 ügy, melyből véglegessé vált 139. Egyezséggel fejeződött be 68 ügy, ebből valamennyi végleges, míg megszüntetéssel

507, ebből végleges 477 ügy, és visszautasítással 429, melyből végleges 281. Így 2018-ban ténylegesen egy éven belül 1.552 ügy fejeződött be, azaz az ügyek 67 %-a.

Az alábbi táblázat adat szinten, kivonatolt formában mutatja a tényleges befejezésnél érintett típusok megoszlását, melyet összesített formában a táblázatot követő diagram szemléltet.

2018-ban érkezett eljárások 1 éven belüli tényleges befejezése	polgári összes	polgári folytatódó	polgári ténylegesen befejezett	gazdasági összes	gazdasági folytatódó	gazdasági ténylegesen befejezett	összesített ténylegesen befejezett
ítélet	582	3	579	9	1	8	587
egyezség	64	0	64	4	0	4	68
bírósági meghagyás	155	23	132	10	3	7	139
megszüntetés	452	24	428	55	6	49	477
idézés nélküli elutasítás	415	137	278	14	11	3	281
Tényleges befejezést nem jelentő statisztikai befejezés			444			50	494

4.4.1.5 táblázat

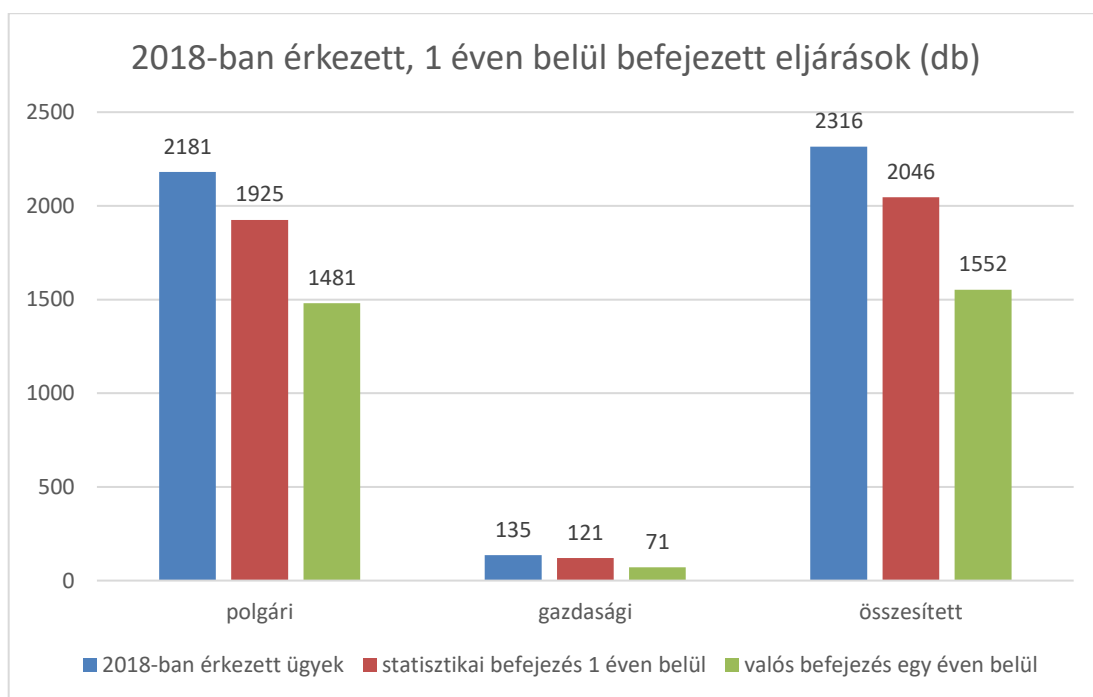

4.4.1.7 ábra

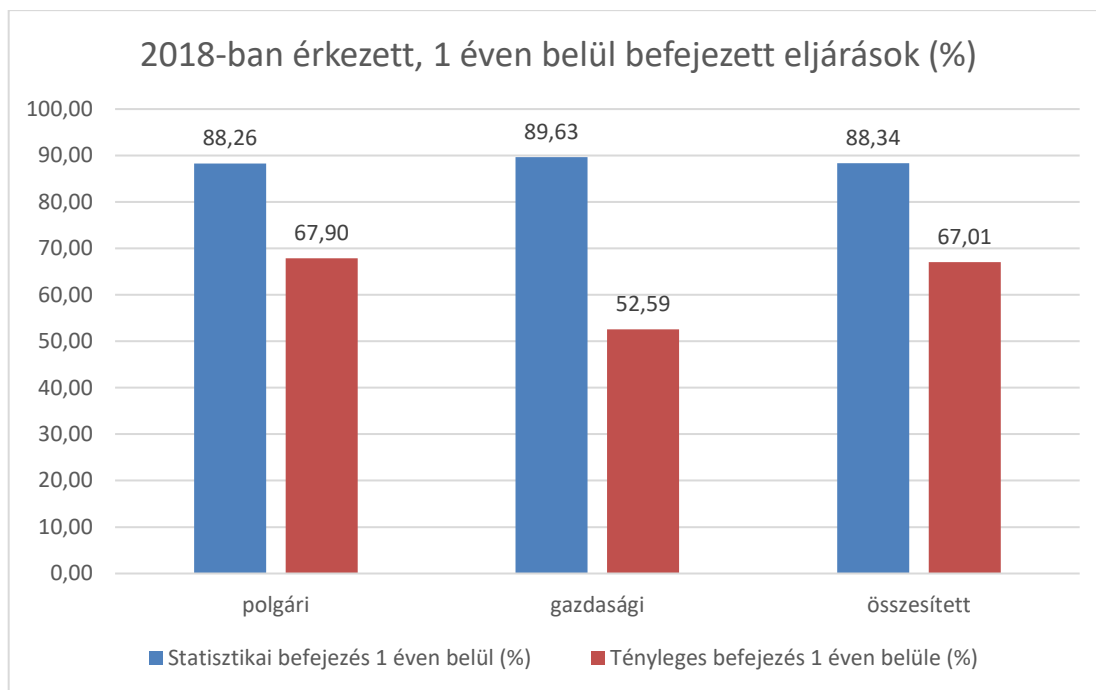
A következő táblázat a beérkezett ügyekhez képest vizsgált statisztikai és tényleges befejezéseket mutatja darabszám alapú és százalékos megoszlásban.

	polgári	gazdasági	összesített
2018-ban érkezett ügyek	2181	135	2316
statisztikai befejezés 1 éven belül	1925	121	2046
valós befejezés egy éven belül	1481	71	1552
Statisztikai befejezés 1 éven belül (%)	88,26	89,63	88,34
Tényleges befejezés 1 éven belül (%)	67,90	52,59	67,01

4.4.1.6 táblázat

4.4.1.8 ábra

4.4.1.9 ábra

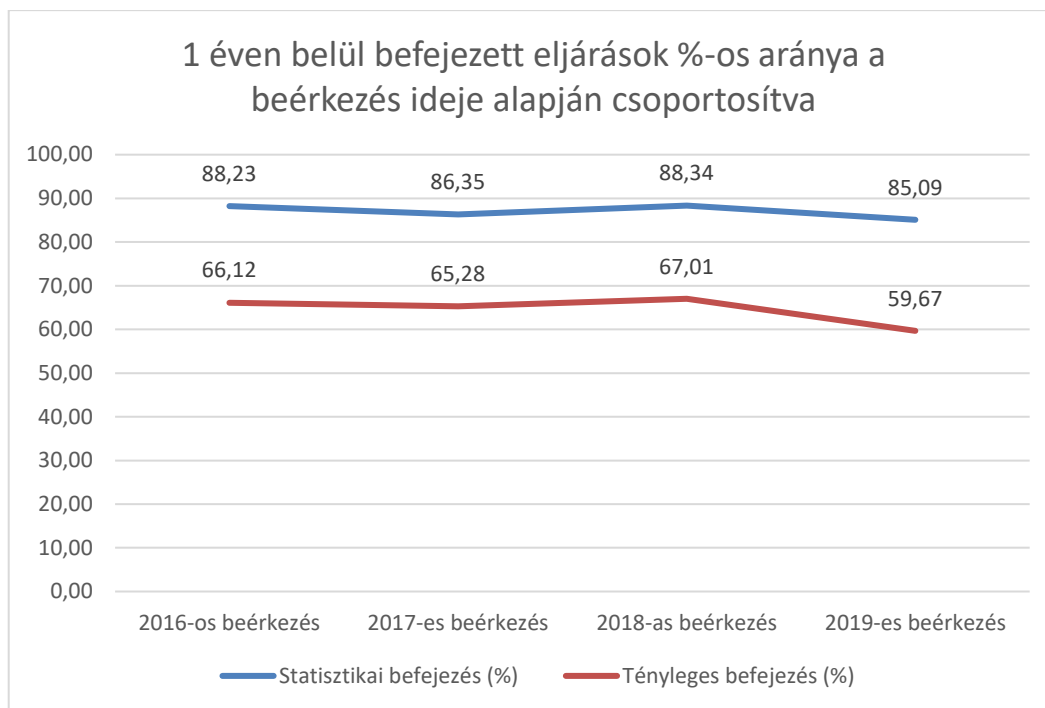
A Pp. hatálybalépését követően, 2019-ben a részletes adatok a dolgozat 3.6. pontjában már levezetésre kerültek. Ez alapján 2019-ben a Mintabíróságra érkezett 2.435 ügyből 1.453 fejeződött be a Mintabíróság előtt ténylegesen, azaz az ügyek 60 %-a (lásd: 3.6.2. fejezet táblázatai és ábrái).

Az alábbi táblázatban összeszedtük a vizsgált évekre vonatkozó statisztikai és tényleges befejezések százalékos arányát.

	2016-os érkezés	2017-es érkezés	2018-as érkezés	2019-es érkezés
Statisztikai befejezés (%)	88,23	86,35	88,34	85,09
Tényleges befejezés (%)	66,12	65,28	67,01	59,67

4.4.1.7 táblázat

A bemutatott statisztikai adatok alapján, az egy éven belüli befejezések tekintetében az rPp. hatálya alá tartozó évekhez képest a Pp. hatálya alá tartozó években a legjobb szándékkal sem állapítható meg növekedési tendencia, azaz ilyen rövid távon vizsgálva, a Mintabíróság adatai alapján nem igazolható az, hogy a Pp. hatálybalépését követően az eljárások időtartalma lényegesen csökkent, és az időszerűségi mutatók lényegesen javultak volna.

4.4.1.10 ábra

Ugyanakkor az egy éven belüli befejezésre vonatkozó vizsgálat adatait alátámasztja az, hogy a Pp. szerinti perfelvételi tárgyalás megtartására időben később kerül sor, mint az rPp. alapján indult eljárásban, hiszen az első tárgyalást részletes írásbeli előkészítés előzi meg, és időben így később kerül sor azon tárgyalás kitűzésére is, amelyen ítélet hozható. Ezzel együtt, mivel a Pp. alapján a perfelvétel lezárásakor rögzülnek a jogvita keretei, és ezt követően azok csak kivételes esetben módosíthatók, feltételezhető, hogy hosszabb, egy évet meghaladó időtartamra vonatkozó vizsgálat esetén az lehetne az eredmény, hogy a Pp. hatálya alatti ügyek hamarabb fejeződnek be. Erre tekintettel a következő alfejezetben az erre vonatkozó vizsgálatot folytatjuk le.

4.4.2. Az egy és két év közötti időszakon belül befejezett ügyek aránya a Mintabíróságon

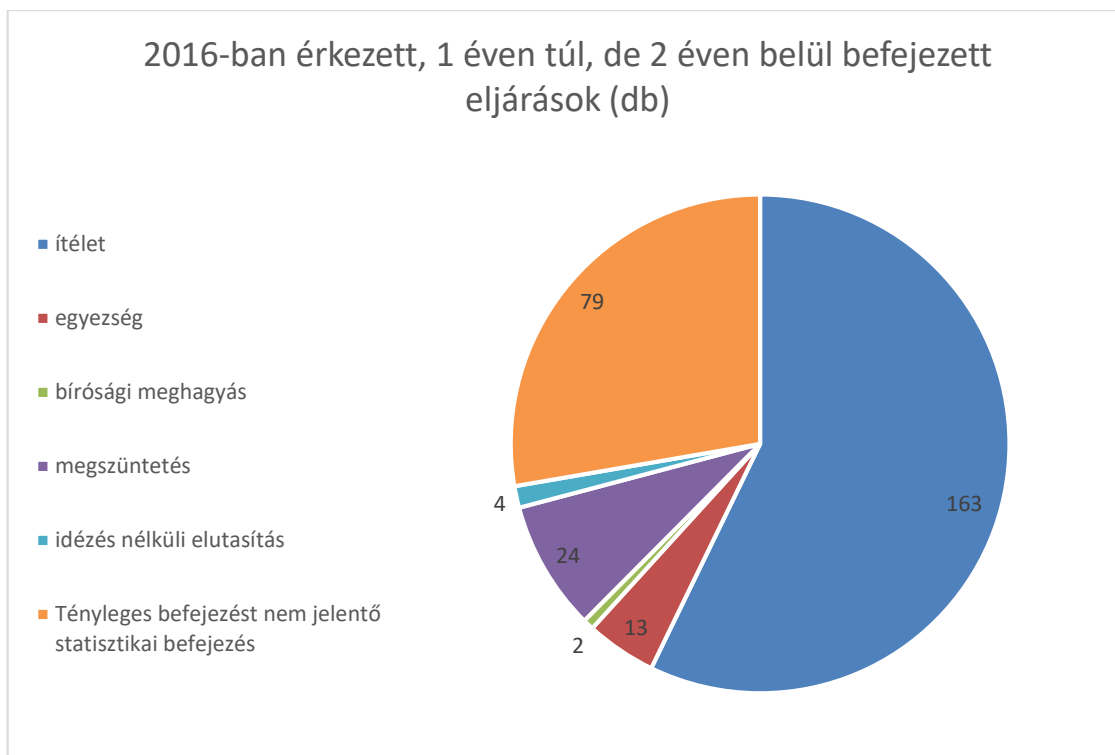
A következőkben az 1 és 2 éves pertartamon belül befejezett ügyek arányát vizsgáljuk a Mintabíróságra 2016-ban, 2017-ben és 2018-ban beérkezett ügyek tekintetében – a 2019. év tekintetében ilyen vizsgálat elvégzése a vizsgálat időpontjában még nem volt lehetséges. A statisztikai adatok összevetésénél figyelemmel kell lennünk arra, hogy amennyiben a leválogatott adatok csak a 2 éven belüli befejezés feltételének kell, hogy eleget tegyenek, úgy a teljes szelektált halmazban benne lesznek a korábban vizsgált 1 éven belüli befejezések

is. Mivel az ügyforgalmi adatok területtől függetlenül viszonylag stabilan azt mutatják, hogy a beérkezett ügyekből az 1 éven belül befejezettek halmaza körülbelül a teljes halmaz 80%-ának felel meg, az 1-2 éven belül befejezetteké pedig körülbelül a teljes halmaz 10%-ának felel meg, így a domináns méretkülönbség révén hiba lenne kizárólag a 2 éves befejezést tekinteni feltételként, mert az eredmény halmaz szignifikánsan nagyobb része (ti. az 1 éven belül befejezetteké) nagymértékben torzítaná a 2 éven belül befejezettekre vonatkozó statisztikai eredményeket. Éppen ezért a vizsgált adathalmazok diszjunktív mivoltának biztosításaként ebben a fejezetben kizárólag az 1 éven túl, de 2 éven belül befejezett eljárásokat vizsgáljuk, beérkezési évenként a 4.4.1 fejezetben levő évenkénti vizsgálatokkal megegyező struktúrában.

A 2016-ban beérkezett, 1 éven túl, de 2 éven belül befejezett eljárások táblázata adat szinten, kivonatolt formában mutatja a tényleges befejezésnél érintett típusok megoszlását, melyet összesített formában a táblázatot követő diagram szemléltet.

2016.	polgári összes	polgári folytatódó	polgári ténylegesen befejezett	gazdasági összes	gazdasági folytatódó	gazdasági ténylegesen befejezett	összesített ténylegesen befejezett
ítélet	164	8	156	9	2	7	163
egyezség	13	0	13	0	0	0	13
bírósági meghagyás	1	0	1	1	0	1	2
megszüntetés	23	0	23	1	0	1	24
idézés nélküli elutasítás	4	0	4	0	0	0	4
Tényleges befejezést nem jelentő statisztikai befejezés			74			5	79

4.4.2.1 táblázat

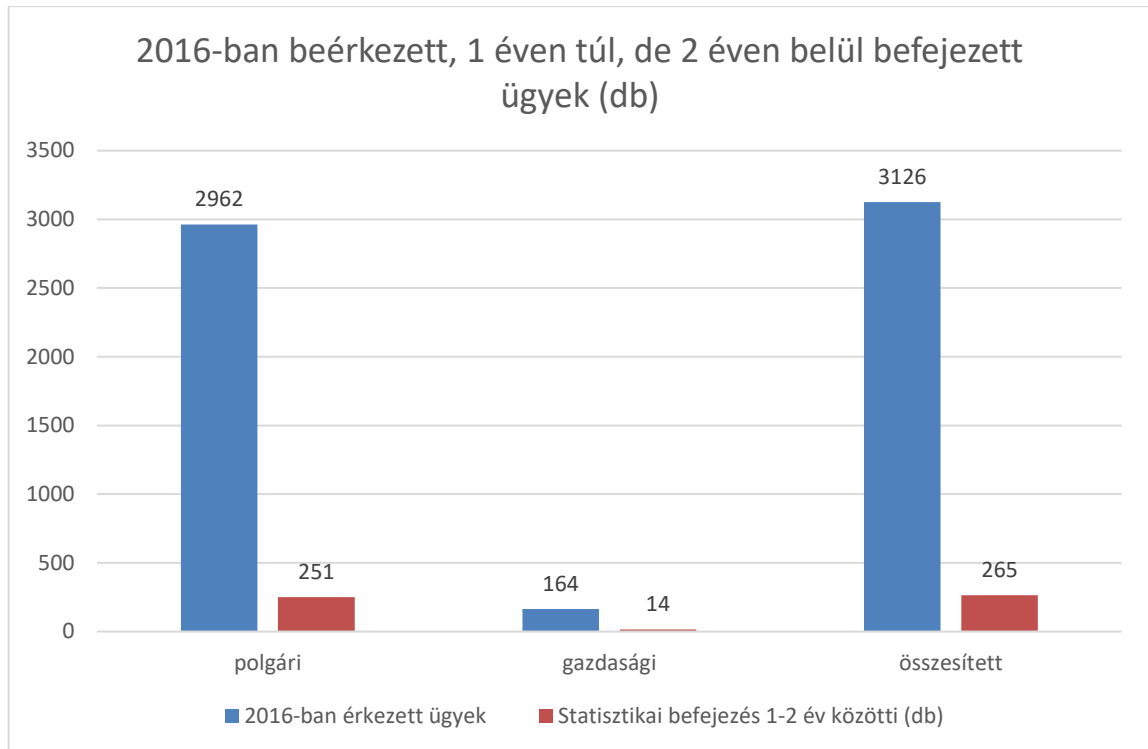

4.4.2.1 ábra

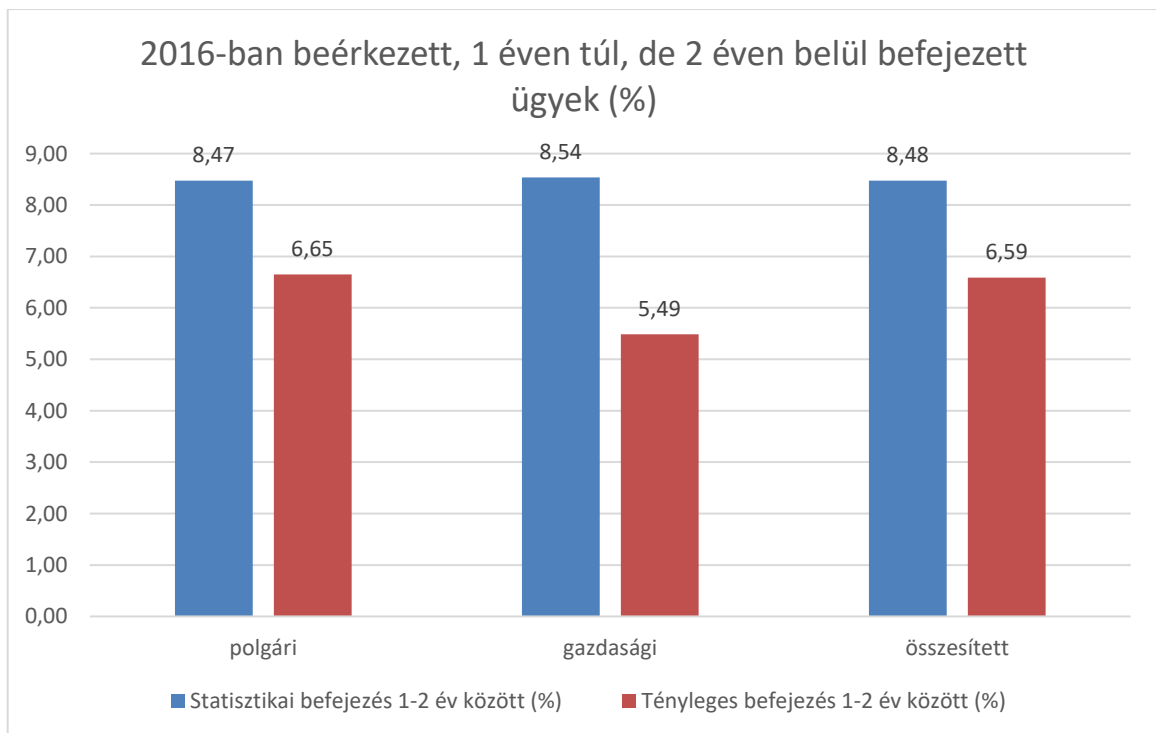
A következő táblázat a beérkezett ügyekhez képest vizsgált statisztikai és tényleges befejezéseket mutatja darabszám alapú és százalékos megoszlásban.

	polgári	gazdasági	összesített
2016-ban érkezett ügyek	2962	164	3126
Statisztikai befejezés 1-2 év közötti (db)	251	14	265
Tényleges befejezés 1-2 év közötti (db)	197	9	206
Statisztikai befejezés 1-2 év közötti (%)	8,47	8,54	8,48
Tényleges befejezés 1-2 év közötti (%)	6,65	5,49	6,59

4.4.2.2 táblázat

4.4.2.2 ábra

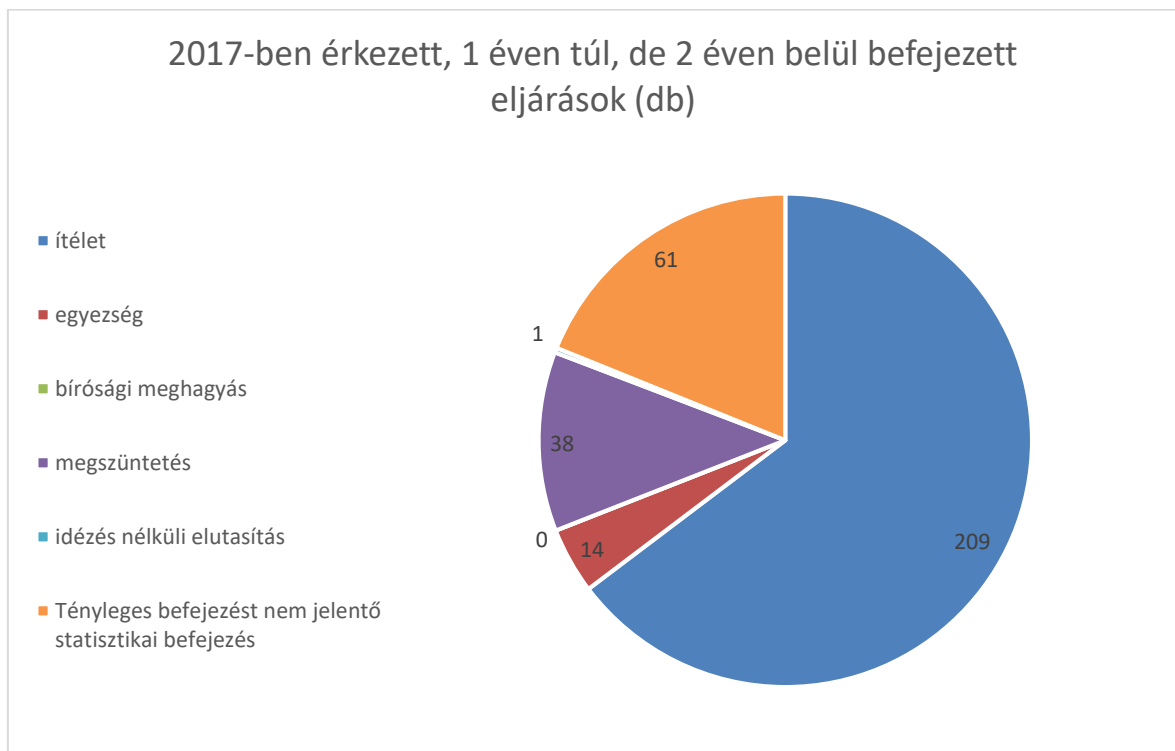

4.4.2.3 ábra

A 2017-ben beérkezett, 1 éven túl, de 2 éven belül befejezett eljárások táblázata adat szinten, kivonatolt formában mutatja a tényleges befejezésnél érintett típusok megoszlását, melyet összesített formában a táblázatot követő diagram szemléltet.

2017.	polgári összes	polgári folytatódó	polgári ténylegesen befejezett	gazdasági összes	gazdasági folytatódó	gazdasági ténylegesen befejezett	összesített ténylegesen befejezett
ítélet	205	6	199	13	3	10	209
egyezség	14	0	14	0	0	0	14
bírósági meghagyás	1	1	0	0	0	0	0
megszüntetés	38	2	36	2	0	2	38
idézés nélküli elutasítás	1	0	1	0	0	0	1
Tényleges befejezést nem jelentő statisztikai befejezés			57			4	61

4.4.2.3 táblázat

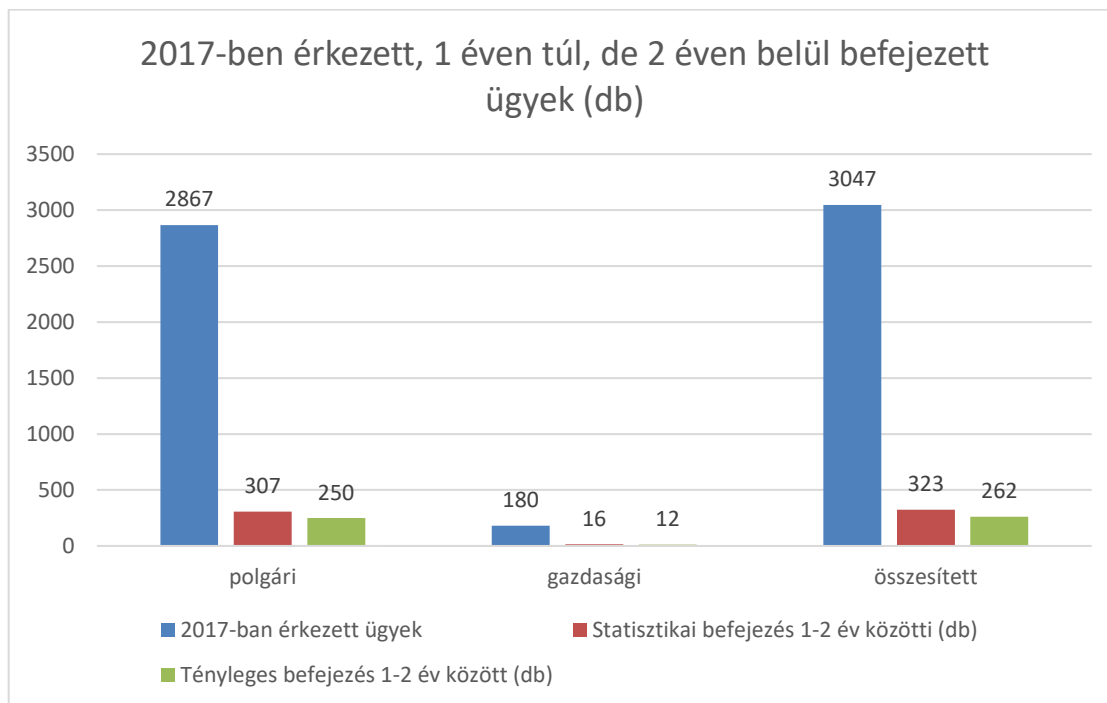
4.4.2.4 ábra

A következő táblázat a beérkezett ügyekhez képest vizsgált statisztikai és tényleges befejezéseket mutatja darabszám alapú, és százalékos megoszlásban.

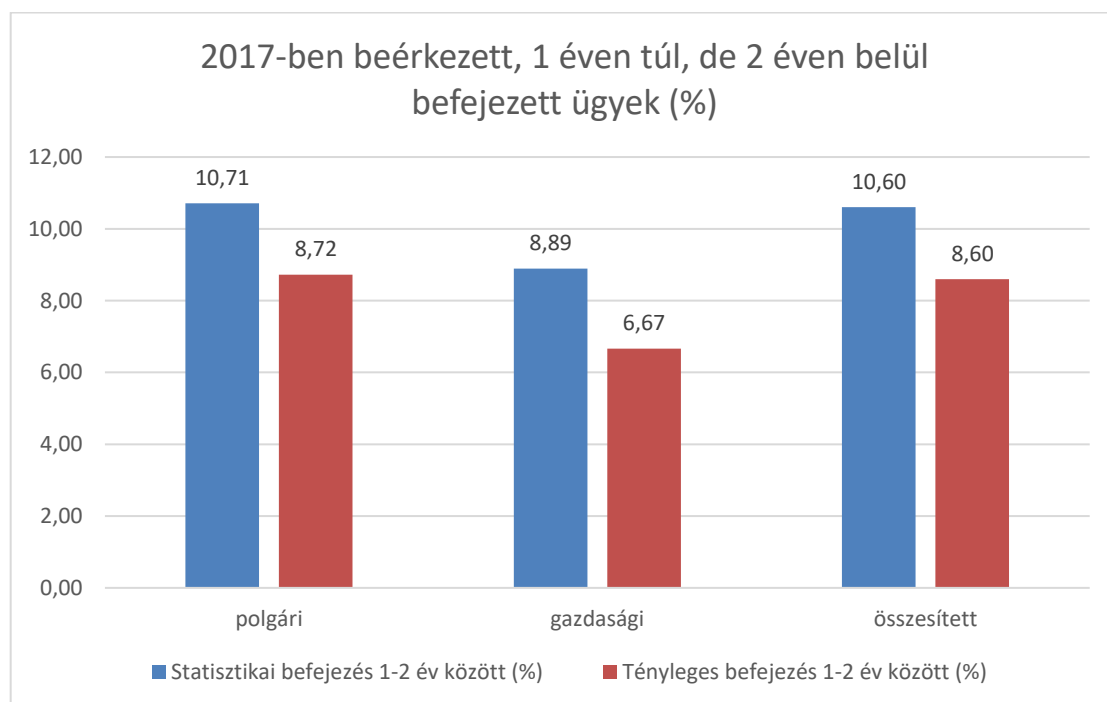
	polgári	gazdasági	összesített
2017-ban érkezett ügyek	2867	180	3047
statisztikai befejezés 1 éven belül	307	16	323

valós befejezés egy éven belül	250	12	262
Statistikai befejezés 1 éven belül (%)	10,71	8,89	10,60
Tényleges befejezés 1 éven belül (%)	8,72	6,67	8,60

4.4.2.4 táblázat

4.4.2.5 ábra

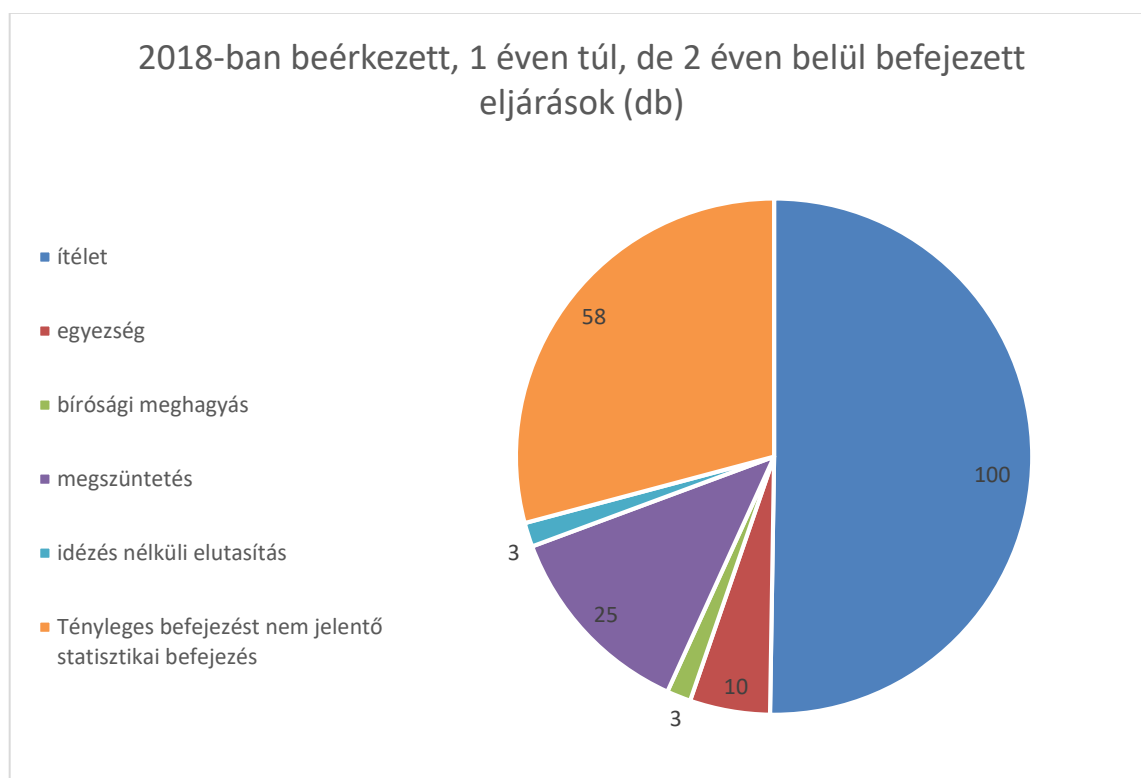

4.4.2.6 ábra

A 2018-ban beérkezett, 1 éven túl, de 2 éven belül befejezett eljárások táblázata adat szinten, kivonatolt formában mutatja a tényleges befejezésnél érintett típusok megoszlását, melyet összesített formában a táblázatot követő diagram szemléltet.

2018.	polgári összes	polgári folytatódó	polgári ténylegesen befejezett	gazdasági összes	gazdasági folytatódó	gazdasági ténylegesen befejezett	összesített ténylegesen befejezett
ítélet	97	2	95	5	0	5	100
egyezség	9	0	9	1	0	1	10
bírósági meghagyás	4	1	3	0	0	0	3
megszüntetés	24	1	23	2	0	2	25
idézés nélküli elutasítás	3	0	3	0	0	0	3
Tényleges befejezést nem jelentő statisztikai befejezés			56			2	58

4.4.2.5 táblázat

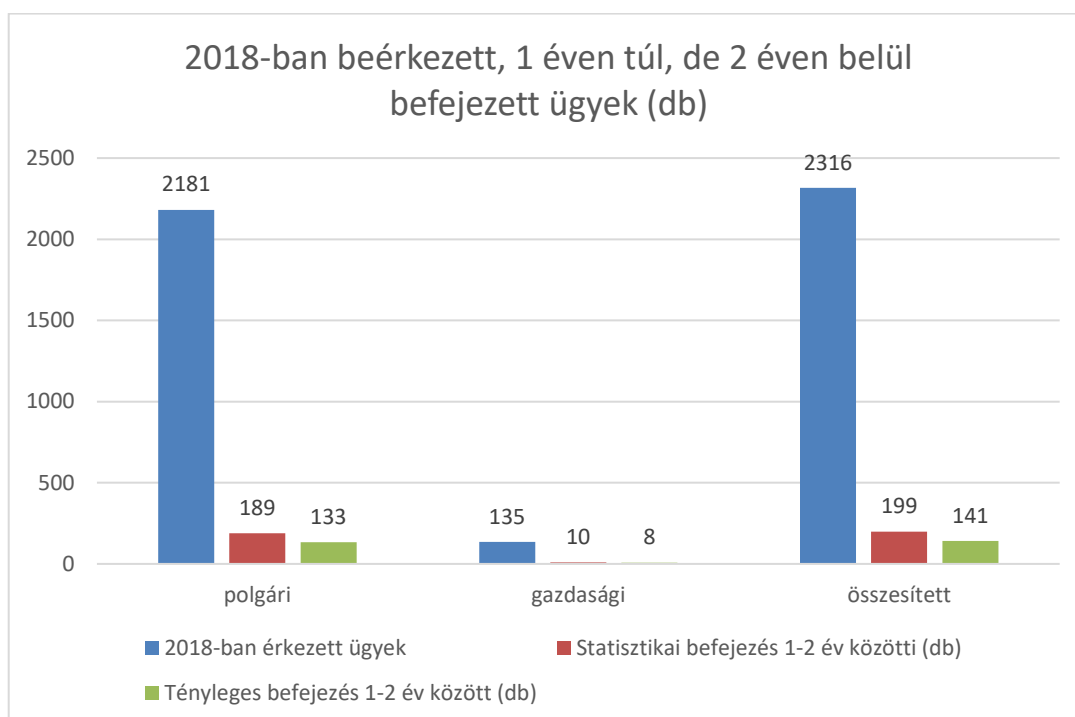

4.4.2.7 ábra

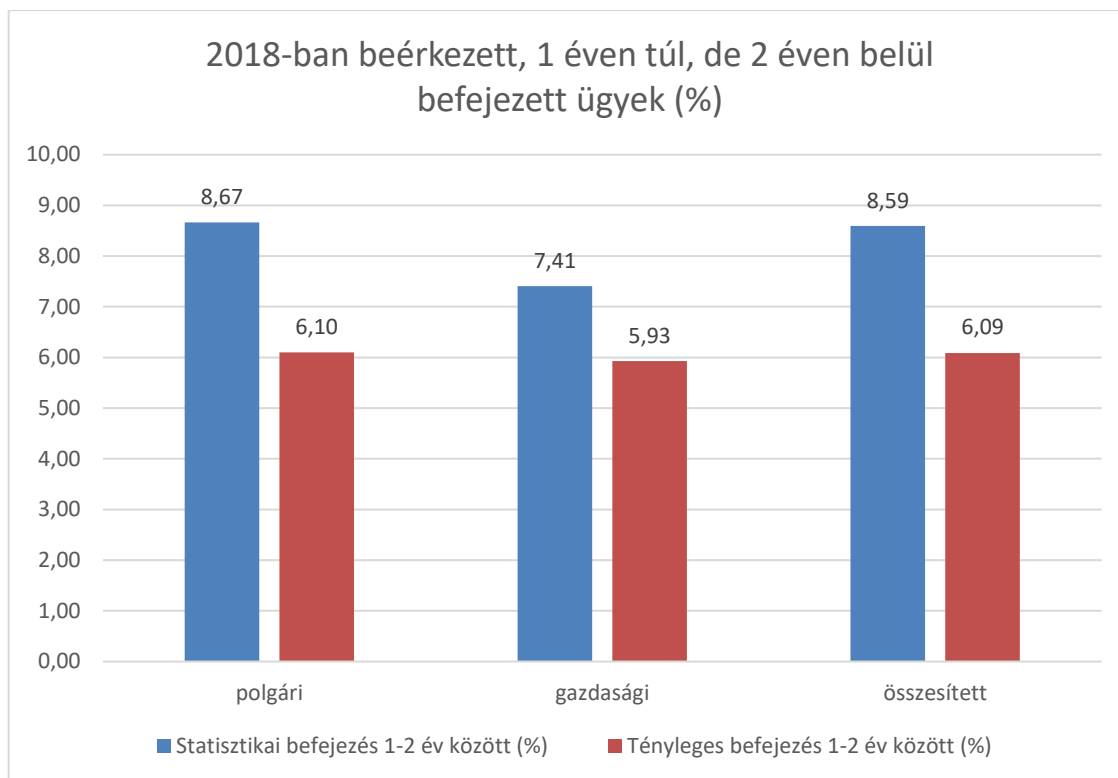
A következő táblázat a beérkezett ügyekhez képest vizsgált statisztikai és tényleges befejezéseket mutatja darabszám alapú és százalékos megoszlásban.

	polgári	gazdasági	összesített
2018-ban érkezett ügyek	2181	135	2316
statisztikai befejezés 1 éven belül	189	10	199
valós befejezés egy éven belül	133	8	141
Statisztikai befejezés 1 éven belül (%)	8,67	7,41	8,59
Tényleges befejezés 1 éven belül (%)	6,10	5,93	6,09

4.4.2.6 táblázat

4.4.2.8 ábra

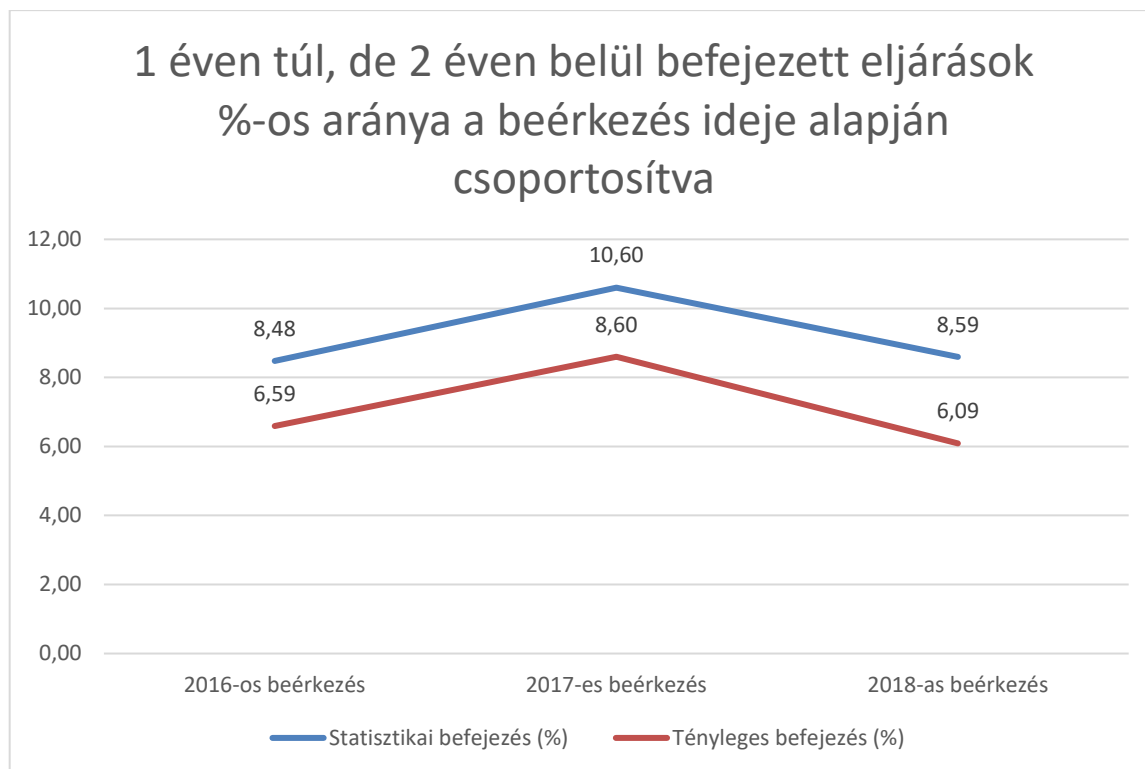
4.4.2.9 ábra

Az alábbi táblázatban összeszedtük a vizsgált évekre vonatkozó statisztikai és tényleges befejezések százalékos arányát.

	2016-os érkezés	2017-es érkezés	2018-as érkezés
Statisztikai befejezés (%)	8,48	10,60	8,59
Tényleges befejezés (%)	6,59	8,60	6,09

4.4.2.7 táblázat

A táblázat adatait grafikonon ábrázolva az időrendiség szemléletesebbé tételével megállapítható, hogy az rPp. hatálya alá tartozó évekhez képest a Pp. hatálya alá tartozó években érintett 1 éven túl, de 2 éven belül befejezett eljárások számában sem tapasztalunk növekedési tendenciát.

4.4.2.10 ábra

Összességében ilyen rövid távon vizsgálva, a Mintabíróság adatai alapján nem igazolható az, hogy a Pp. hatálybalépését követően az időszerűségi mutatók akár az 1 éven belül, akár a 2 éven belül befejezett eljárások tekintetében lényegesen javultak volna.

5. Az eljárás elhúzódásának a bírák személyi körülményeihez kapcsolódó okai

„A polgári jogi konfliktus — társadalmi tömegjelenség,¹⁵⁴ amelyből következően hosszú évtizedek óta kiemelt társadalmi elvárás a bíróságokkal szemben, hogy alkalmasak legyenek nagyszámú polgári per gyors és hatékony elbírálására. Bár a pertartam nominálisan folyamatosan csökken, a társadalmi elégedetlenség azóta sem szűnik,¹⁵⁵ a társadalmi elvárásoknak megfelelő bírósági eljárás megvalósítása pedig az állam feladata. Így az állam feladata az igazságszolgáltatás személyi és tárgyi feltételeinek biztosítása, és az eljárások időszerűségével kapcsolatos problémák felmerülése esetén – az alapjogok korlátozása helyett – az államnak kell úgy megszerveznie a jogrendszerét, hogy a bíróságok hatékonyan, észszerű időn belül tudjanak végleges döntést hozni,¹⁵⁶ ha szükséges, akkor jogi szabályozást vagy a gyakorlatot is megváltoztatva ennek érdekében.¹⁵⁷

Alapvetőnek tűnik, hogy az észszerű időn belüli eljárás abban az esetben valósulhat meg a legzélesebb körben és a leghatékonyabban, amennyiben az eljárás során az időszerű eljárásra képes és alkalmas, megfelelően képzett és továbbképzett, valamint – javadalmazással, illetve egyéb módon is – az időszerű és hatékony eljárásra kellően motivált bírák járnak el, azzal, hogy az előbbieket megvalósítása érdekében elengedhetetlen az eljáró bírák célravezető ellenőrzését, kontrollját biztosító ellenőrzési rendszer kialakítása és fenntartása is. Ennek megfelelően az állam köteles gondoskodni a megfelelő szabályozás kialakításával arról, hogy a bírák jogállásával, javadalmazásával, ellenőrzésével kapcsolatos anomáliák ne vezethessenek az eljárás felesleges, észszerű időn túli elhúzódásához, és hogy a bírák kiválasztása, képzése és kontrollja, valamint javadalmazása révén biztosított legyen a felkészült, hatékonyan eljáró és motivált bírók általi időszerű eljárás a polgári perekben.

5.1. Bírák kiválasztása

Juhász Andor egykori kúriai elnök szerint „jó bíró csak sokat tapasztalt, bölcs észjárású, embertársai sorsát szívén viselő, derült kedélyű, becsületos, erkölcsös jó ember lehet. A jogi

¹⁵⁴ Gáspárdy László: Konfliktushelyzetek a polgári jogi viszonyokban. Gazdaság- és Jogtudomány – A MTA Gazdaság- és Jogtudományi Osztályának Közleményei 13. kötet, 1979. 296. o.

¹⁵⁵ Molnár Judit: Hatékonyság és gyorsítás a polgári peres eljárásban. In: Csáki-Hatalovics Gyula Balázs – Szabó Krisztián (szerk.): Eljárásjogi kodifikáció – nemzetközi hatások. Patrocinium, Budapest, 2018. 54. o.

¹⁵⁶ Sürmeli v. Germany (75529/01.) §129., Pélistier and Sassi v. France (25444/94.) §74.

¹⁵⁷ Kitov v. Bulgaria (37104/97.) §73.

tudás magasabb mértéke nem pótolja a bíróban nélkülözhetetlen emberi jellemvonások egyikének vagy másikának a hiányát.”¹⁵⁸ A „jó bíráskodáshoz”, és ezen belül a hatékony és időszerű eljárás megvalósításához megfelelő szintű elkötelezettség és szakértelem szükséges, amelyre már az ítélező pozícióba kerülő bírák kiválasztásánál kiemelt figyelmet kellene fordítani, és ennek következtében jelentőséggel bír az is, hogy a bírák kiválasztását milyen szervezet, és milyen szempontok és mechanizmus alapján végzi.

5.1.1. A bírák kiválasztásáról döntő szerv

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlása¹⁵⁹ szerint a bírák szakmai pályafutására vonatkozó döntéseknek objektív kritériumokon kell alapulniuk, és a bírák kiválasztásának és karrierjének érdemeken kell alapulnia, tekintettel a képesítésekre, az integritásra, a képességeikre és a hatékonyságukra. Az ajánlás alapján a bírák kiválasztásáról és pályafutásáról szóló döntést meghozó hatóságnak függetlennek kell lennie a kormánytól és a közigazgatástól, a függetlenség megőrzése érdekében pedig a szabályoknak biztosítaniuk kell egyebek mellett azt, hogy a döntést meghozó hatóság tagjait a bírák válasszák meg. Ezzel összhangban, az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által elfogadott, a Bírák Európai Chartája alapján¹⁶⁰ a bírák kiválasztására, kinevezésére vonatkozó döntések során a végrehajtó és jogalkotó hatalomtól független szerv eljárása a megfelelő, olyan szervé, amely tagjainak legalább a felét az igazságszolgáltatás, a bírák legszélesebb körű képviselésével választják meg. Az Európa Tanács tanácsadó szerve, a Velencei Bizottság vizsgálata¹⁶¹ szintén arra a következtetésre jutott, hogy a bírák kiválasztásának folyamatában egy független bírói tanácsnak kell, hogy döntő szerepe legyen, és kiemelkedően fontos, a bírói tanács tagjainak többségét a bírák maguk válasszák meg.

Ezen ajánlások a hazai rendszerben nem valósulnak meg maradéktalanul. A magyar szervezetben minden törvényszéki, azaz megyei bíróság mellett működik egy kizárólag csak bírákból álló bírói tanács (BT), akik a pályázókat meghallgatják, értékelik a szakmai

¹⁵⁸ Juhász Andor kúriai elnök beszéde a Kúria, a Tábla és a közigazgatási bíróság 1931. évi évnyitó ülésén. Népszava, 1931. január 8. 59. évfolyam 5. 4. o.

¹⁵⁹ Recommendation No. R (94) 12 of the Committee of Ministers to Member States on the Independence, Efficiency and Role of Judges, Principle I. 2. c. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804c84e2>

¹⁶⁰ European Charter on the Statute for Judges, 1.1.3. <https://rm.coe.int/16807473ef>

¹⁶¹ European Commission for Democracy Through Law (VENICE COMMISSION) Opinion No. 403/2006, 48-50. o. [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD\(2007\)028.aspx](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD(2007)028.aspx)

képességüket és előmenetelüket. A bírói tanács által felállított sorrenden a törvényszék elnökének, majd ezt követően az Országos Bírószági Hivatal (OBH) elnökének van lehetősége módosítani, és utóbbi az, aki javaslatot tesz a Köztársasági Elnöknek az adott pályázó bírónak való kinevezésére. Az OBH elnökét az Országgyűlés választja meg, és a személyének kiválasztásába a bírónak semmilyen közrehatási lehetősége nincs. Az Európai Bizottságnak a tagállamok igazságszolgáltatásának hatékonyságát, minőségét és függetlenségét bemutató Igazságügyi Eredménytáblája¹⁶² alapján az EU-ban Magyarország az egyetlen olyan tagállam, ahol a kinevezendő bíró személye tekintetében nem közvetlenül a bíróságnak, a bírói tanácsnak vagy hasonló független szervnek, hanem a BT-n kívüli személynek, az OBH elnökének van meghatározó szerepe, amely nem feltétlenül garantálja a kiválasztási folyamat egészére vonatkozó teljes transzparenciát.

Az Egyesült Királyságban például a megüresedett bírói álláshelyek betöltéséről egy független testület, a Judicial Appointments Commission¹⁶³ dönt, míg Dániában egy független bírói tanács határoz a bírói kinevezésre javasolt személyről, amelynek nemcsak bírák a tagjai, hanem mellettük az ügyvédi kamarák, valamint az önkormányzatok által javasolt tagok is részt vesznek a döntéshozatalban.¹⁶⁴

5.1.2. A bírák kiválasztásának módja

A bírák kiválasztására vonatkozó magyar szabályozás elméleti célja, hogy a megüresedett bírói álláshelyre az kapjon kinevezést, aki tudása, képességei, emberi és szakmai kvalitásai alapján erre a legalkalmasabb. A bírói álláspályázatok elbírálásának részletes szabályairól és a pályázati rangsor kialakítása során adható pontszámokról szóló 7/2011. (III. 4.) KIM rendelet alapján a pályázatok elbírálása, a pályázók közötti sorrend felállítása a pályázók objektív, valamint szubjektív pontszámai alapján történik.

Az objektív pontszámok keretében ügyszaktól függetlenül kerül értékelésre a pályázó bíróságon eltöltött szolgálati ideje, a joggyakorlatának ideje, szakvizsgájának eredménye,

¹⁶² EU Justice Scoreboard, 45. o. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2018_en.pdf

¹⁶³ <https://judicialappointments.gov.uk/>

¹⁶⁴ Network of the Presidents of the Supreme Judicial Courts of the European Union, Regulating Judicial Activity in Europe: A guidebook to working practices of the Supreme Courts, Cheltenham, Edward Elgar Publishing Inc., 2014, 8. és Consultative Council Of European Judges (CCJE), Summary Report on the responses by the CCJE member states to the questionnaire for the preparation of the CCJE Opinion No. 18 (2015): "The position of the judiciary and its relation with the other powers of state in a modern democracy."

tudományos fokozata, nyelvismerete, külföldi tanulmányúton, valamint képzéseken való részvétele. Az objektív pontok másik része – szakirányú szakjogászi végzettség, szakirányú publikáció, szakirányú tudományos oktatás, vizsgáztatás – esetében a pontok megszerzésének feltétele az ügyszakhoz kötöttség: azaz a polgári, büntető vagy közigazgatási-munkaügyi ügyszakhoz kapcsolódó tapasztalat. Ezen objektív pontok egy része alkalmas lehet annak felmérésére, hogy a pályázó megfelelő szaktudással, szakmai ismeretekkel rendelkezik-e, ugyanakkor a hatékony bírói munkavégzés iránti elkötelezettség, affinitás mérhetőségét és megítélését nem feltétlenül biztosítja.

Alkalmas lehetne a pályázó elkötelezettségének megítélésére azon személyek értékelése, akik a pályázóról, korábbi munkavégzésének színvonaláról ismeretekkel rendelkeznek. Ugyanakkor, a bírói kinevezés előtt álló pályázó esetében egyedül a – maximálisan megszerezhető 152 (illetve törvényszéki vagy magasabb szintű álláshely esetén 172) pontból maximum 10 pontot érő – bírói tanács előtti meghallgatás, valamint a legfeljebb 20 pontot érő szakmai értékelés keretében vehető figyelembe az, hogy a pályázó rendelkezik-e a hatékony és időszerű eljáráshoz szükséges elhivatottsággal, amely viszont nem feltétlenül elégséges ahhoz, hogy a legalkalmasabb pályázó töltsen be az adott bírói státust. Pszichológiai kutatások alapján¹⁶⁵ a munkahelyi elhivatottság, a hivatással kapcsolatos elkötelezettség és megelégedettség többek között a munkahelyi teljesítmény alakulására is jelentős hatással van, így érdemes lenne megfontolni a bírák kiválasztásának egy olyan rendszerét, amely a szakmai elkötelezettséget a jelenleginél nagyobb mértékben képes figyelembe venni.

Szintén alkalmas lehetne a pályázó elkötelezettségének megítélésére az erre irányuló, célzott pszichológiai vizsgálat. A bírói álláspályázathoz csatolandó, három évnél nem régebbi pályaaalkalmassági vizsgálat¹⁶⁶ egy általános jellegű pszichológiai vizsgálat, amely magában foglalja a vizsgált személy általános orvosi vizsgálatát, beleértve a pszichiátriai vizsgálatot, továbbá a pszichológiai vizsgálatot, ezen belül meghatározott kompetenciák vizsgálatát, ugyanakkor nem ad támpontot a pályázó jövőbeni munkavégzésének, elkötelezettségének előzetes megítélésére vonatkozóan. Kétségre ad okot továbbá, hogy a vizsgálat eredményesnek minősül, ha a pályázó azon megfelel, azonban a minősítését a pályázat elbírálása során nem veszik figyelembe, valamint az is, hogy a vizsgálatot a pályázónak csak

¹⁶⁵ Dik, Bryan J. – Duffy, Ryan D: Calling and vocation at work definitions and prospects for research and practice. *The Counseling Psychologist*. Vol. 37. No. 3. 428. o.

¹⁶⁶ A bírói pályaaalkalmassági vizsgálatáról szóló 16/2020. (V. 25.) IM rendelet

a legelső kinevezését megelőzően kell elkészítenie, ezt követően bírói működése során a pszichológiai alkalmasságának vizsgálatát jogszabály nem írja elő.

Mindezek alapján, a bírák kiválasztására vonatkozó szabályozást áttekintve az állapítható meg, hogy a kiválasztás során nem feltétlenül biztosított annak a követelménynek az érvényesülése, hogy a bírói pozícióra a legelhivatottabb, és az igazságszolgáltatási alapjogok – így az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog – érvényre juttatására leginkább alkalmas pályázó kerül kiválasztásra. A kiválasztási rendszer számos olyan körülményt – pl. nyelvvizsgák, nem szakirányú szakjogász végzettség, nem szakirányú publikáció, minisztériumba való beosztás ténye, bírósági közvetítői tevékenység, részvétel országos programokban – értékel a pályázó javára, amely nincs összefüggésben a hatékony és észszerű eljárásra való alkalmassággal, az elkötelezettséggel, a kiválasztási folyamatban ugyanakkor jelenleg kevés az olyan elem és lehetőség, amely ezen képességet lenne hivatott és alkalmas figyelembe venni.

A bírói munkavégzéshez szükséges szakmai kvalitások és elkötelezettség nagyobb mértékű figyelembevételre érdekében érdemes lenne megvizsgálni más államok kiválasztási mechanizmusát, így például a Franciaországban alkalmazott rendszert, ahol a bírói poszt betöltésére törekvő jelöltek a kinevezésük előtt esélyegyenlőségen alapuló, érdemközpontú, objektív versenyvizsgát tesznek, amely a francia rendszert kiemelkedően meritokratikus, azaz eredményalapú kiválasztásra helyezi,¹⁶⁷ és ugyanígy versenyvizsga alapján kerülnek kiválasztásra a kinevezendő bírók Olaszországban is.¹⁶⁸ Spanyolországban a bírói álláshelyen versenyvizsga útján való beöltésén kívül kiemelendő az is, hogy a meghirdetett bírósági helyek egyharmadát elismert jogászok számára tartják fent, akik legalább 10 éves gyakorlattal rendelkeznek.¹⁶⁹

5.2. Bírák képzése

¹⁶⁷ Nagy Botond: A bírák kiválasztásának összehasonlító vizsgálata. Comparative Law Working Papers 2019/1. 11. o. https://www.ojji.u-szeged.hu/images/dokumentumok/CLWP/nagy_birak_jan.pdf

¹⁶⁸ Badó Attila – Márki Dávid: A bírósági igazgatás Olaszországban. Comparative Law Working Papers 2020/1 – különszám: A bírósági igazgatás összehasonlító vizsgálata. <https://www.ojji.u-szeged.hu/images/dokumentumok/CLWP/OlaszorszagCLWP.pdf>

¹⁶⁹ Badó Attila-Márki Dávid: Bírósági igazgatás Spanyolországban. Comparative Law Working Papers 2021/1 – különszám: A bírósági igazgatás összehasonlító vizsgálata 2. https://www.ojji.u-szeged.hu/images/dokumentumok/CLWP/1_Spanyolorszag.pdf

A bírói kar hivatásrend, fundamentális feladata a professzionális tevékenység, az ítélkezés magas színvonalának biztosítása, a közmegebecsülés megőrzése, tevékenységének célja pedig, hogy szakmailag felkészülten, törvényesen lássa el a rendeltetéséből adódó feladatait. Darák Péter szerint a bírák felkészültsége, szaktudásuk folyamatos gyarapítása nem csupán az ügyek gyorsabb befejezését szolgálja, hanem egyben a bírói függetlenség garanciáit is jelenti, segítve a közös európai igazságügyi kultúra és identitás megerősödését. A bírák alapos, széleskörű felkészültsége, szociális érzékenysége pedig erősíti az állampolgárok igazságszolgáltatásba vetett hitét.¹⁷⁰ Alappal feltételezhető, hogy minél felkészültebb – mind az alkalmazandó anyagi és eljárásjogi szabályok tekintetben, azaz szakmai értelemben, mind pedig az eljárása hatékonyságát és a döntéshozatalt biztosító pszichés tekintetben – az eljáró bíró, annál hatékonyabban és gyorsabban képes az adott ügyben való eljárásra. Éppen ezért kiemelten fontosnak tűnik a bírák folyamatos szakmai és kompetencia jellegű képzése és továbbképzése, élethosszig való tanulása, és kerülendő az, hogy egy bíró a képzési folyamatból kiessen, azaz, hogy a kinevezését követően hosszabb időszakon keresztül továbbképzésben ne részesüljön.

Egyértelműen támogatandó azokon a képzéseken való részvétel, ami a tipikus elhúzódasos esetek kezelésére vonatkozik. Így például, miután a gyakorlati tapasztalatok alapján a külföldi elemet tartalmazó ügyek jellemzően elhúzódnak, támogatandó a külföldi kézbesítésre, külföldi jog alkalmazására vonatkozó képzés. Ugyanebbe az esetkörbe tartozik a szakértői bizonyításra vonatkozó képzés is, mivel szintén gyakorlati tapasztalat, hogy a szakértő kirendelését igénylő ügyek jellemzője az időbeli elhúzódas.

A CEPEJ ajánlása alapján kiemelten fontos a bírák proaktív szerepe az eljárások során, és a bírának az ügyek időbeosztására vonatkozó menedzsmentje, mivel csak ők képesek – a felek érdekeitől függetlenül – meghatározni a perek ütemét.¹⁷¹ Miután a bíró nem csupán az ügy eldöntésére, a határozathozatalra hivatkozott személy, hanem kvázi ügygazdagént irányítja az eljárás menetét annak elejétől a befejezéséig, célszerűnek mutatkozna a bírákat,

¹⁷⁰ Darák Péter: A magyar közigazgatási bíráskodás európai integrációja. A Doktori Értekezés Tézisei, Pécs, 2007. 12.

https://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCUQFjABahUKEwjy82-zKPIAhXBnnIKHe-NACI&url=http%3A%2F%2Fajk.pte.hu%2Ffiles%2Ffile%2Fdoktori-iskola%2Fdarak-peter%2Fdarak-peter-vedes-tezisek.pdf&usg=AFQjCNHd4wtcOodF2PRMsvotltpPzGz_cg&sig2=u4jzOgHDE861qQaGoHrraw&cad=rja

¹⁷¹ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) Compendium of “best practices” on time management of judicial proceedings - Active case management role by judges <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=1073319&Site=COE&direct=true>

mint „project owner”-eket speciális, bírósági eljárásokra szabott projektmenedzsment oktatásban részesíteni. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlása¹⁷² alapján a bírák számára biztosítani kell a hatékony munkavégzésükhöz szükséges feltételeket, ezen belül pedig a megfelelő gyakorlati képzést is, amennyiben lehetséges, úgy más hatóságokkal és szervezetekkel együtt is, és a kinevezésük előtt, valamint azt követően is.

Az Országos Bírósági Hivatal által működtetett Magyar Igazságügyi Akadémia (MIA) egy 2013. szeptemberében kelt, a bírák képzésének megújítására vonatkozó intézményi stratégiában¹⁷³ az akkori képzési rendszer tekintetében alapvető problémaként fogalmazta meg, hogy bár az országban a bírák helyi és regionális képzésének lehetősége adott, de sem a tárgyi erőforrások, sem a személyi erőforrások nincsenek megfelelően feltárva, felkészítve ilyen képzések szervezésére; hogy a központi képzések tekintetében is a képzések nem megfelelően igazodnak a bírósági szervezetrendszer és a bírák egyéni igényeihez; valamint megállapította, hogy az akkori rendszer nem biztosítja az élethossziglani tanulást a bírói szervezetben, miután vannak olyan bírák, akik egy évben több képzésen is részt vesznek, mások viszont egyáltalán nem járnak képzésekre, illetve a kötelező képzések jelenleg csak eseti jelleggel – kezdőbírói képzés, jogszabály-módosításokra reagáló időszakos képzések – jelennek meg. Az intézményi stratégia által leírt képzési koncepció ennek megoldására a bírák számára egyéni képzési terv, valamint minden bíró számára kreditrendszer bevezetését javasolta, amely biztosítaná azt, hogy a bírák folyamatosan részt vegyenek mind a központi, mind pedig a helyi és regionális képzéseken.

A hivatkozott intézményi stratégia megvalósulását vizsgálva ugyanakkor azt állapítható meg, hogy a jelenlegi rendszer nem feltétlenül tudja betölteni a bírák folyamatos és a hatékony, időszerű ítélkezését biztosító képzésének funkcióját. Az intézményi stratégia által hivatkozott egyéni képzési terv, illetve kreditrendszer a bírák tekintetében nem került bevezetésre, és rendkívül kevés az olyan kötelező képzés, amelyen a bírácoknak szolgálati kötelezettségük lenne részt venni. Kötelező a kezdő bírák képzésén való részvétel a határozott időre kinevezett bírák számára, azaz a bíró a kinevezését követő három évben

¹⁷² Recommendation No. R (94) 12 of the Committee of Ministers to Member States on the Independence, Efficiency and Role of Judges, Principle III. 1. a.
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804c84e2>

¹⁷³<https://birosag.hu/orszagos-birosagi-hivatal-0/magyar-igazsagugyi-akademia/szakmai-anyagok/kepzesek/kepzesi-rendszer>

részt vesz kötelező képzésen, ezt követően viszont kötelező képzés számára rendszerint csak nagyobb jogszabályváltozáskor, új kódex hatálybalépésekor kerül előírásra, és tipikusan csak az új szabályozást érintően. 2019-ben például négy, a bírák számára szervezett kötelező képzés volt,¹⁷⁴ az egyik a fiatalok ügveire kijelölt bírák részére szervezett egynapos képzés, a másik a bírósági kiberhálózat tagjai számára megtartott, a mesterséges intelligencia a bűnözésben című képzés, valamint a Pp. és az új Be. hatálybalépésére figyelemmel szervezett kötelező képzés. Ebből következően a polgári bírák számára 2019-ben egyetlen, egynapos képzésen volt kötelező a részvétel, amely a fent ismertetett, a bírák képzésére és állandó jellegű továbbképzésére vonatkozó elvek alapján igen csekélynek tekinthető – összehasonlításképpen: a francia bírácoknak például minden évben öt folyamatos képzésben való részvétel javasolt, és a tanfolyamok általában három napig tartanak.¹⁷⁵

A bírónak jogszabályi kötelezettsége¹⁷⁶ az ítélkező tevékenység gyakorlásához szükséges rendszeres, térítésmentes továbbképzésen részt venni, és ezen kötelezettség megvalósítását elősegíthetné az, hogy mind központi, mind helyi és regionális szinten rendszeresen kerülnek megrendezésre különböző szakmai és kompetenciafejlesztő képzések bírák részére. Ugyanakkor – bár egyértelműen a bíróságok érdekében áll az, hogy a bírák hatékonyan és időszerűen ítélkezzenek, és rendelkezzenek az ehhez szükséges szakmai ismeretekkel és kompetenciákkal – a jelenlegi szabályozás nem támogatja azt, hogy a bírák rendszeresen részt tudjanak venni a fakultatív képzéseken.

A képzési rendszerrel kapcsolatban reális elvárás lenne annak összeegyeztethetősége az érintettek munkaterhelésének alakulásával, így biztosítva azt, hogy a bírácokat egy megfelelően megtervezett és kidolgozott kompenzációs programmal érdekeltté tegye – de legalábbis minimális elvárásként ne tegye ellenérdekeltté – adott képzési formák igénybevételében. A képzések az egyéni szakmai képességek és készségek fejlesztése mellett a teljes szervezetre vonatkozóan egyfajta befektetésként is kezelendők mind közép-, mind pedig hosszútávon, így ezen szemlélet mentén feltételezhető egy szervezeti szintű támogatás szükségessége. A képzés támogatása azt jelentené, hogy ha a képzés a bíró tárgyalási napjára esik, akkor a bíró arra a napra vonatkozóan tárgyalási kedvezményt kap –

¹⁷⁴ Az OBH Elnökének 2019. évi beszámolója alapján, 59. o. <https://birosag.hu/beszamolok/az-orszagos-birosagi-hivatal-elnokenek-2019-evi-beszamolaja>

¹⁷⁵ European Commission: A bírák és ügyészek képzésének bevált gyakorlatai <https://e-justice.europa.eu/fileDownload.do?id=f31ce8dc-1666-42d6-9f4b-9d3006a765d3>

¹⁷⁶ Bjt. 45. § (1) bekezdése

hiszen a bíró nem lesz érdekelt a képzésen való részvételben, ha ez azt jelenti a számára, hogy pótnap tűzésével kell pótolnia a képzés miatt kiesett napot, azaz a heti két napos tárgyalási kötelezettségén túl¹⁷⁷ kell további tárgyalási napot tűznie, és a pótnapon tárgyalandó ügyekre felkészülnie. Jelenthetné a képzésen való részvétel támogatása azt is, hogy nem tárgyalási napra eső képzés esetében is mentesül a bíró a következő tárgyalási napra vonatkozó tárgyalástartási kötelezettség alól, azaz nem kell a képzéssel töltött napját követően másnap tárgyalnia, és a tárgyalásokra a képzéssel párhuzamosan felkészülnie.

A szabályozás szerint azonban¹⁷⁸ a bíró tárgyalási kötelezettsége kötelező központi (a MIA által szervezett) képzés esetén évente legfeljebb hat tárgyalási nappal, ajánlott központi képzés esetén évente legfeljebb két tárgyalási nappal csökken, míg helyi (törvényszék által szervezett), illetve egyéb képzésen való részvételért tárgyalási kedvezmény nem vehető igénybe. Ezek szerint a bírák részére a központi kötelező képzésen való részvételért évi hat tárgyalási nap kedvezmény lenne biztosított, azonban ennyi, egy adott bírót érintő kötelező képzés rendszerint nem is kerül megszervezésre. A központi ajánlott, azaz a bíró által fakultatívan választható képzés esetében viszont a bírót csak évi két nap tárgyalási kedvezmény illeti meg, hasonló helyi képzésért pedig egyáltalán, semennyi sem. Ez alapján a bíró a képzés miatt kimaradó munkájának pótlására vonatkozó kötelezettség nélkül évente két napon vehet csak részt általa választott, a szakmai ismereteit vagy a készségeit fejlesztő képzésen úgy, hogy arra tárgyalási kedvezményt kapjon, hiába lenne egyébként lehetősége ennél sokkal több fakultatív képzés közül választani. Ezt végiggondolva az állapítható meg, hogy nem biztosított teljeskörűen a képzéshez való jog akkor, amikor a bírót a képzésen való részvétel miatt hátrány, azaz többletmunkára, a képzés miatt elmaradt tárgyalás pótlására vonatkozó kötelezettség éri, és a képzésen való részvételi szándékot illetően demotiváló, ha a képzésen való részvétele automatikusan azzal a „büntetéssel” jár, hogy pótnapot kell a bírónak tűznie, azaz a szabályozás nem segíti elő azt, hogy a bíró fakultatív képzésre akarjon jelentkezni a maximált napokon túl. Mivel a képzésekre való jelentkezés amúgy is vezetői engedélyhez kötött, érdemes lenne végiggondolni annak lehetőségét, hogy az engedélyezett képzés automatikusan tárgyalási kedvezménnyel járjon – ha pedig egy bíró ilyen módszerrel

¹⁷⁷ A bíróságok igazgatásáról rendelkező szabályzatról szóló 6/2015. (XI. 30.) OBH utasítás (Igazgatási Szabályzat) 102. § (1) bekezdése alapján az elsőfokú ügyeket tárgyaló bírák az ügyelosztási rend által meghatározott ügycsoportban heti rendszerességgel két napon ítélik meg.

¹⁷⁸ Igazgatási Szabályzat 105/B. § (1), (2) és (4) bekezdése

próbálna „kibújni” a tárgyalási kötelezettsége alól, akkor a vezető egyszerűen megtagadhatja képzésen való részvétel engedélyezését.

Kiemelkedő fontosságú lenne az EJEE értelmezésének, valamint az EJEB esetjogának – specializált – oktatása a jogalkalmazó bírák számára, miután az alkalmazandó jog széleskörű ismerete nélkül nem garantálható olyan magas színvonalú ítélkezés, amely kiállja az EJEB előtti megmérettetés próbáját. A Miniszteri Bizottság ajánlása¹⁷⁹ és akcióterve¹⁸⁰ alapján a tagállamok számára erősen javasolt az EJEE és az EJEB esetjoga tekintetében a bírák rendszeres és folyamatos képzése, miután az EJEE 1. cikke értelmében a tagállamok feladata az abban foglalt jogok biztosítása, annak elsődleges felelőssége a tagállamokat terheli,¹⁸¹ az EJEB esetjoga alapján pedig a tagállam bíráinak kötelezettsége az, hogy teljes hatályt biztosítsanak az Egyezményben rögzített standardoknak, amelyeket az EJEB az esetjogán keresztül értelmezett.¹⁸² Az EJEE-tagállamok által elfogadott Brightoni Nyilatkozat¹⁸³ alapján a tagállamoknak elő kell segíteniük, és ösztönözniük kell a bíróságokat, hogy „vegyék figyelembe az Egyezmény vonatkozó alapelveit a Bíróság esetjogára figyelemmel az eljárások lefolytatása és az ítélelhozatal során,” így szükséges a hazai bíróságok szemléletmódjának és értelmezésének az EJEB esetjogához való igazodása.¹⁸⁴ Az EJEE és az EJEB joggyakorlatának kötelező alkalmazása feltételezné annak széleskörű és megbízható ismeretét, valamint azt, hogy a bíróságok alkalmazzák azt abban az esetben is, ha a felek nem is hivatkoznak rá. A felmérések azt mutatják, hogy a bírák még mindig vonakodnak megfelelően alkalmazni az európai jogot,¹⁸⁵ a magyar igazságszolgáltatási szervezetben viszont elenyésző számú az EJEB esetjogával foglalkozó képzések száma, és nem látható törekvés sem ennek növelésére. Az EJEB esetjogának széleskörű terjesztése érdekében hozta létre az Európa Tanács a "HELP" programot,¹⁸⁶ amelyen keresztül a

¹⁷⁹ Council of Europe Committee of Ministers Recommendation Rec(2004)4 of the Committee of Ministers to member states on the European Convention on Human Rights in university education and professional training.

¹⁸⁰ Third Summit of Heads of State and Government of the Council of Europe: Action Plan, Warsaw 16–17 May 2005. CM(2005)80.

¹⁸¹ Kudla v. Poland (30210/96.) §152.

¹⁸² Fabris v. France (16574/08.) §75.

¹⁸³ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának jövőjéről tartott Magasszintű Konferencia alkalmával az EJEE szerződő államainak Brightonban, 2012 áprilisában kiadott nyilatkozata, 9.c.iv. pont.

¹⁸⁴ Anagnostou, Dia: The European Court of Human Rights. Implementing Strasbourg's Judgments and Domestic Policy. Edinburgh University Press, 2013. 6. o.

¹⁸⁵ EJTN Kézikönyv az Igazságügyi Képzés módszertanáról 21. o. http://www.ejtn.eu/PageFiles/11019/JUST_HU-TRA-00.pdf

¹⁸⁶ mozaikszó, a Human Right Program for Legal Professions rövidítése - Emberi Jogi Program Jogi Hivatásrendeknek. Elérhetősége: <http://www.coe.int/en/web/help/home>

részvevők online tréningekkel, távoktatással elsajátíthatják az EJEE-ben rögzített és EJEB esetjogában értelmezett joganyagot, valamint a nemzetközileg elismert szakértők által készített tananyagot, a magyar igazságszolgáltatási szervezet viszont nem vesz részt a képzési programban.

Emiatt fordulhat elő Magyarországon olyan bírói értelmezés, amely alapján¹⁸⁷ az EJEE, valamint az EJEB esetjoga közvetlenül a magyar jogrendszerben kötelezően nem alkalmazandó, „az Egyezmény szövegéből nem következik, hogy a tagországoknak kötelezően követniük kell az esetjogot,”¹⁸⁸ a jogsérelem elbírálására a hazai bíróság a belső jog alapján jogosult és köteles, az EJEB ítéletei pedig a magyar jogot a jogharmonizáció folytán alakítják.¹⁸⁹ Ezen felfogás alapja egyrészt az az idea, hogy bíróságokat nem az egyezmény köti, hanem a belső jog,¹⁹⁰ másrészt pedig az a – magyar bíróságok számára sok esetben zavaró – körülmény, hogy a strasbourgi ítélezés sokkal messzebbre távolodik el az egyezmény normaszövegétől, mint ahogy az Magyarországon megszokott, így az ítélezésükben kizárólag a törvénynek alávetett bíróságok tekintetében nem világos, hogy mennyiben köti a bírót valami, ami se nem törvény, se nem magyar precedens.¹⁹¹ A kialakult és koherens felfogásra tekintettel 2015-ben a civilisztikai kollégiumvezetők országos tanácskozásukon irányadóként rögzítették, hogy „az eljárási alapjogok megsértése miatt indított perek jogalapja nem a Római Egyezmény 6. cikkének (1) bekezdése, hanem az rPp. 2. §-ának (3) bekezdése”.¹⁹² Ezek után nem meglepő, hogy a magyar bíróságok ítéleteikben rendkívül ritkán hivatkoznak jogalapként az EJEB precedenseire.

Mindezek alapján – figyelemmel a kötelező képzések alacsony számára és tárgyára, valamint a fakultatív képzéseken való részvétel fent kifejtett alacsony szintű támogatottságára – nem állapítható meg az, hogy a szabályozás és a gyakorlat hatékonyan lenne képes támogatni a bírák időszerű és hatékony eljárását elősegítő és biztosító képzését, melynek következményeként olyan tendencia alakulhat ki, melyben a bírák jelentős része ritkán, és akkor is többnyire csak a kötelező, kódexek alkalmazására vonatkozó szakmai jellegű képzésen vesz részt.

¹⁸⁷ Győri Ítéletábla Pf.V.20.072/2015/14/I.

¹⁸⁸ Fővárosi Ítéletábla 1.Pf.21.695/2014/4.

¹⁸⁹ Fővárosi Ítéletábla 5.Pf.20.961/2007/6.

¹⁹⁰ Weller Mónika, *Fundamentum* 2005/1. 59. o.

¹⁹¹ Bán Tamás, *Fundamentum* 2005/1. 47. o.

¹⁹² Emlékeztető a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2015. május 18-19. napján tartott országos tanácskozásáról, Kúriai döntések, 2015/7. 774. o. (X.I. pont)

5.3. Bírák motivációja, illetve annak hiánya

Az ügyek észszerű időn belüli befejezésének alapvető feltétele, hogy a bírák motiváltak legyenek abban, hogy időszerűen intézzék az ügyeket, és a lehető leghamarabb befejezzék őket – amelynek nyilván együtt kell járnia azzal a követelménnyel, hogy a bíróság minél gyorsabban meghozott határozatai egyben megalapozottak is legyenek. A megfelelően motivált bíró az, aki időszerű eljárása során megalapozott és helytálló ítéletet hoz, ezért feltétlenül szükséges annak vizsgálata, hogy az ilyen típusú, megfelelő eljárásra a bírák kellőképpen ösztönözve vannak-e. Az ösztönzésmenedzsment nemcsak bérezést jelent, hanem annál tágabb fogalom: beletartozik a külső, belső motiváció, a nem pénzbeli és a pénzbeli ösztönzés minden fajtája.¹⁹³

Így egyértelmű, hogy célszerű a bírákat motiválttá tenni az ügyek mielőbbi és megalapozott befejezésében, azaz tudatosan érdekelté kell őket tenni arra, hogy törekedjenek az időszerű eljárásra, mert ha a bíró a gondos és időszerű eljárásért semmilyen előnyben nem részesül, jogosan gondolja azt, hogy „ha ugyanannyit keresek, mint az a kolléga, aki nem igyekszik jól dolgozni, kevesebbet fejez be, többet helyezik hatályon kívül, nem érdeklék az ügyei, és nincs más kedvezményem sem, akkor minek igyekezzek?” Ebből következően ahhoz, hogy egy eljárási szabály a céljaként determinált gyorsabb ítélkezési folyamatot megvalósítsa, alapvető feltétel lenne az eljárási szabályt alkalmazó bírák ebben való motivációja, érdekeltté tétele – akár anyagi juttatásokkal, akár más előnyökben való részesítéssel, de ideális esetben a kettő kombinációjával.

5.3.1. A bírák anyagi jellegű motivációja

A hazai bírák javadalmazására vonatkozó jogszabályi rendelkezések¹⁹⁴ vizsgálata alapján az állapítható meg, hogy a bírák anyagi szempontból nem érdekeltek az átlagoshoz képest kiemelkedőbb (vagy akár csak az átlagos) eredmény elérésében, azaz nincs anyagi szempontú motivációjuk a gyorsabb és hatékonyabb eljárásra. A jelenlegi javadalmazási

¹⁹³ Bábosik Mária: Ösztönzésmenedzsment. In: Elbert, Norbert - Karoliny Mártonné - Farkas Ferenc - Poór József (szerk.): Személyzeti - emberi erőforrás menedzsment. KJK., Budapest 1999. 228. o.

¹⁹⁴ A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (Bjt.) XII. fejezet

rendszerben egy „kiváló, magasabb bírói beosztásra alkalmas”¹⁹⁵ értékeléssel rendelkező bíró ugyanannyi jövedelmet kap kézhez, mint egy ugyanolyan ítélkezési szinten eljáró, hasonló szolgálati idővel, viszont csak „alkalmas” minősítéssel rendelkező kollégája.

Ezek alapján a jelenlegi rendszerben az a jellemző, hogy a bírák nem érdekeltek az ügyek mihamarabbi befejezésében. A bírák javadalmazása csak az ítélkezési szint és a gyakorlati idő alapján növekszik, de arra semmilyen hatással nincs a konkrét ügyekben való eljárásnak hossza, vagy minősége. Amennyiben egy bíróságon nem valósul meg az automatikus, ügyérkezésem alapuló ügyelosztás, úgy a bírák demotiváltak a befejezések tekintetében, hiszen hamar belefáradhatnak abba, hogy bármennyi ügyet is fejeznek be, mindig ugyanannyi ügyük van a szintre töltés miatt, viszont ha kevesebb ügyet fejeznek be, kevesebb új ügyet is kapnak, azaz előnyösebb helyzetbe kerülhetnek munkaterhelés tekintetében, ha visszafogják a teljesítményüket.

Mai napig érvényes Gáspárdy László azon, 1983-ban tett megállapítása,¹⁹⁶ mely szerint „ha értéknek fogadjuk el a pertartam rövidségét, minthogy felismertük kedvező politikai hatását, mert csökkenti a pereskedés által kiváltott káros lélektani és vagyoni hátrányokat, öregbíti az állam tekintélyét, szabad bírósági kapacitást szabadít fel a többi per gyorsabb elintézése számára, s megnöveli az igazság kiderülésének esélyét a perben, akkor hatásosabb megoldások után kell néznünk éppúgy mint ahogyan ezt — bár hátrányosabb startpozícióból — teszik más országok is: lényegében hasonló megfontolásokból.” A bírósági szervezetrendszer tagjai esetében jelenleg is megállapítható az, hogy az eljárásstartamok alakulásában anyagilag nem, vagy alig (pl. jutalmazás, előmenetel tekintetében) érdekeltek. Önmagában az a tény, hogy a polgári jogszolgáltatást, mint a hatósági jogalkalmazást általában, monopolhelyzetben nyújtott szolgáltatásként is értelmezhetjük, mindig magában rejti azt a kockázatot, amelyet a versenytársak hiánya anyagi oldalról a technológiai cselekvéssorozat racionalizálása és fürgesége ellen általában kiváltani szokott.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Bjt. 76. § (1) bekezdésének a) pontja.

¹⁹⁶ Gáspárdy László: Két perjogi reform, a pertartam rövidítés eltérő útjai. Jogtudományi Közlöny, 1983/11. 706.

¹⁹⁷ Gáspárdy László: Az idő-tényező elmélete és alapvető összefüggései a polgári eljárásjog dogmatikájában. Gazdaság- és Jogtudomány – A MTA Gazdaság- és Jogtudományi Osztályának Közleményei 15 kötet, 1981. 375. o

A bírák közötti teljesítményalapú – mind az időszerűségi mutatókat, mind pedig az ítélkezési tevékenység megalapozottságát figyelembe vevő – bérezés kialakítása alkalmas lehetne a bírák megfelelő motiválására, az anyagi alapú érdekeltté tételére, azonban ilyen irányú törekvés a bírósági szervezetben nincs, és annak bevezetése természetesen jogalkotási módosítást igényelne. Jelenleg ennek teljes hiánya áll fenn, hiszen a bírácoknak nincs anyagi szempontú motivációjuk a gyorsabb és hatékonyabb eljárásra, azonban a befejezések és eredményességi mutatók alapján kialakítandó, átlátható rendszer, a teljesítményalapú bérezés ezt megteremthetné.

Jogalkotási módosítás hiányában is célszerű lenne legalább azt egyértelművé tenni, és a bírák felé kommunikálni, hogy a bíróságok által szétsztható pénzjutalmak elosztása során kiemelt jelentősége van, lesz az időszerű és megalapozott eljárásnak. Ugyanakkor a gyakorlati tapasztalatok alapján a jutalmazási típusú rendszerekkel elérhető tartós eredmények tekintetében is merülhetnek fel releváns kérdések, illetve problémák. Ilyen jutalom-jellegű anyagi elismerést jelentett a bírácok részére a 2015-ben meghirdetett „Szolgáltató bíróságért program”-ban,¹⁹⁸ valamint a program eredményeinek továbbvitelét célzó, 2016-ben meghirdetett „Fenntartható Fejlődés Programban”¹⁹⁹ való eredményes részvétel, amelynek keretében a kettő-öt év közötti, valamint az öt éven túl folyamatban lévő ügyek minimalizálása terén a bíróságok külön vállalásokat fogalmaztak meg, és annak eredményes teljesítése esetén a bírácok pénzbeli jutalomban részesültek. Ugyanakkor az ilyen programok a bírácokat jellemzően arra motiválják, hogy a két évnél régebb óta húzóódó ügyek tekintetében érjenek el eredményeket, azokat fejezzék be, miután a jutalom az igazgatási döntések alapján kizárólag ebben az esetben illette meg a bírácokat – ha pedig egy bírácnak ilyen ügye nem volt, mert a szakszerű eljárása eredményeként az ügyei nem húzóódtak két évnél tovább, akkor jutalomban nem részesült. Ez a körülmény, hogy a két éven túli ügyekkel nem rendelkező bírác nem kaphat jutalmat, a két éven túli ügyekkel rendelkező viszont azok befejezése esetén igen, a gyakorlati tapasztalatok alapján egyben azt is eredményezheti, hogy a bírácok – pusztán anyagi szempontból – érdekeltté váltak az ügyek két éven túlivá válásában, azaz az elhúzóódó ügyek mielőbbi befejezése érdekében meghirdetett program adott esetben ahhoz az ambivalens és paradox eredményhez vezet, hogy a bírácnak a jutalom miatt „megéri” az ügyeit két éven túli időtartamúvá tenni, majd – amikor ezért már pénzbeli jutalom jár – a két éven túl elhúzóódott ügyet befejezni.

¹⁹⁸ OBH elnökének 2015. évi beszámolója, 74. o.

¹⁹⁹ OBH elnökének 2016. évi beszámolója, 51. o.

A fentiek alapján megállapítható, hogy az igazságszolgáltatási szervezetben a nem megfelelően kialakított feltételrendszerre épülő, az elhúzódó ügyek befejezését, és ezzel indirekt módon az elhúzódó ügyek meglétét honoráló jutalmazási rendszer hosszú távon kontraproduktív hatást eredményezhet. Sokkal hatékonyabbnak tűnik az, ha a bírák az aktuális jutalom ígérete nélkül, a már kialakult rendszer előnyei alapján, belső indíttatásból hajtják végre a feladatot, mert ez folyamatosan, tartósan megéri nekik, és ennek eredménye lesz, miután az egyedüli tartós motivációs eszköz a belső motiváció folyamatos fenntartása, és ezzel valósítható meg a bíró munkavégzésében a „sokat, jól, gyorsan” típusú eljárás.

Az EJEK ítéleteinek vizsgálata alapján – már amennyiben megállapítható az, hogy az eljárás mely szakaszában történt meg az észszerű időn belüli eljárásra vonatkozó alapjog megsértése — a hazai bíróságok a legnagyobb részben az elsőfokú eljárásban nem tudnak megfelelni az időszerű eljárás követelményének, így elsőfokon jellemző az eljárások elhúzódása, az időszerűség követelményének megsértése. Ez értelemszerűen következik abból is, hogy a polgári perrendtartás alapján az elsőfokú eljárásban történik a jogvita kereteinek a meghatározása, és itt kerül sor a bizonyítási eljárás széleskörű lefolytatására. Így indokolt lenne a bírák illetményrendszerének olyan módon történő átalakítása, hogy az időszerű és hatékony eljárásra képes bírák számára ne jelentsen anyagi hátrányt az, ha az ítélkezési tevékenységüket elsőfokú bíróságon folytatják. Ehhez képest viszont a bírák javadalmazásának jelenlegi rendszere szerint a bírák illetménye ítélkezési szintek szerint – jelentős mértékben – növekszik. Így például míg egy járásbírói bírósági bíró beosztási pótléka a bírói illetményalap összegének 20 százaléka, ez az arány törvényszéki bírónál 40 százalék, az ítélőtábla bírónál 70 százalék, míg kúriai bírónál – amely ítélkezési szinten a legritkább esetben fordul elő időszerűséggel kapcsolatos kifogás – 120 százalék. Ezek alapján a jelenlegi illetményrendszer egyáltalán nem motiválja a hatékonyan, időszerűen ítélkező bírákat arra, hogy az – észszerű időn belüli eljárás követelményének megfelelő – ítélkezési tevékenységüket azon a bírósági szinten, azaz az elsőfokú bíróságon folytassák, ahol arra a leginkább szükség lenne.

5.3.2. A bírák nem anyagi jellegű motivációja

„A vezetők feladata az, hogy megtalálják azokat a célokat, amelyek elérése kielégíti a dolgozók szükségleteit, azokat az ösztönzőket, amelyek segítségével elérhetik, hogy a

dolgozók elégedettek legyenek – és a szervezet is egészségesen fejlődjön,”²⁰⁰ azaz anyagi jellegű motivációs lehetőség hiányában is ösztönözni kell a bírákat az időszerű és hatékony eljárásra.

A vonatkozó szabályokat és gyakorlatot megvizsgálva ugyanakkor az állapítható meg, hogy nincs olyan jogszabályi rendelkezés, vagy központi intézkedés sem, amely bármilyen – akár nem anyagi jellegű – kedvezményt, előnyt juttatna az időszerűen eljáró bírónak, azaz nincs olyan jellegű előny, ami egy bírót – nyilvánvalóan a saját lelkiismeretén és hivatástudatán kívül – motiválna arra, hogy minél időszerűbben járjon el. Nem lehet fel olyan igazgatási intézkedés, amely alapján egy átlagosnál több ügyet befejező, vagy egy, az átlagosnál gyorsabban eljáró bíró esetében részére bármilyen előnyt biztosítana, vagy előnyösebb munkafeltételeket teremtené. Automatikus ügyelosztás hiányában pedig az átlagosnál több ügy befejezése nem vezet arra az eredményre sem, hogy a bírónak a következő időszakban kevesebb folyamatban levő üggyel kell megbirkóznia, miután ilyen esetben az arányos munkateher-megosztás²⁰¹ elvére figyelemmel az új ügyekből többet szignálnak rá – azaz, minél több ügyet fejez be egy bíró, annál több új ügyet kap.

Mindezek alapján nem állapítható meg, hogy a bírósági igazgatási szabályok alapján egy bíró akár anyagi jelleggel, akár más módon érdekelt és motivált lenne abban, hogy a rászignált ügyekben minél időszerűbben járjon el. Az egyes bíróságok vezetőinek ezzel együtt saját hatáskörükben számtalan lehetőségük van arra, hogy a már elhúzódtott, két éven túli ügyek mielőbbi befejezésére a bírákat motiválják, azonban érdemes figyelembe venni, hogy az anyagi motiváción túli további kedvezmények esetén mindenképpen érdemes egyénileg, az adott bíróra szabva kialakítani az őt az ügy befejezéséért megillető lehetséges kedvezményt. Így a bírákat érdemes az egyéni szempontjaik alapján ösztönözni, és – lehetőségektől függően – felajánlani nekik, hogy ha egy már elhúzódtott ügyet befejeznek, akkor adott, a bíró által óhajtott kedvezményekben részesülhetnek, ami lehet pl. szignálási kedvezmény, amikor adott számú ügy rászignálásától mentesül a bíró; ügyelosztási kedvezmény, amikor a bíró meghatározhat olyan ügytípust, amelyet nem kíván tárgyalni; felkészülési kedvezmény; írásba foglalási kedvezmény; tárgyalási kedvezmény – amelyet azért is célszerű a jól teljesítő bírák részére felajánlani, mert a tapasztalatok alapján nem

²⁰⁰ Klein Sándor: Vezetés- és szervezetpszichológia. SHL Hungary Kft., Budapest, 2001. 297. o.

²⁰¹ A bíróságok igazgatásáról rendelkező 6/2015. (XI. 30.) OBH utasítás (Igazgatási Szabályzat) 116. § (1) bekezdésének k) pontja.

valós az a feltételezés, hogy a bíró több tárgyalási napon feltétlenül több ügyet is fejez be. Ezzel szemben, ha a bíró tárgyalási kedvezménnyel motivált, akkor inkább fejez be azért egy napon több ügyet, hogy utána egy következő tárgyalási napon kedvezményt kapjon. Kedvezmény lehet a lehetőségektől függően a tárgyalócsere, dolgozószoba-választás, a jegyzőválasztás lehetősége, valamint az az évvégi, évközi jutalom, amelynél a bírósági vezetők rendszerint figyelembe veszik a bírók eljárásának időszerűségét, azonban ebben az esetben ezt célszerű lenne előzetesen kommunikálni is a bírók felé. Ha a bírósági vezetők egy átlátható rendszerben, átlátható feltételek alapján – pl. elhúzódo ügyek befejezése, befejezett ügyek száma, megalapozottsági mutatók – döntenek a jutalmak szétosztásáról, és ezt előzetesen kommunikálják is a bírák felé, akkor a bírók – legalább valamilyen szinten – érdekeltek lesznek az előzetesen közzétett feltételrendszernek való megfelelésre történő törekvésben, így konkrét esetben akár az ügyek időszerű a befejezésében is.

Az anyagi jellegű motiváció mellett a legnagyobb motivációs eszköz a bírák számára a szabadidő, vagyis a munka és a magánélet egyensúlya. Érdemes bevezetni – és a bírák felé kommunikálni – egy olyan rendszert, amely annak a bírónak, aki hamarabb be tudja fejezni az ügyeit, időről időre néhány nap tárgyalási kedvezményt, „rekreációs szabadságot” biztosít, amit akár pihenésre is fordíthat, vagy szakirodalom tanulmányozására, bármi másra, ami a szakmai felkészültségét tovább segíti. Kiemelkedő jelentősége lehetne a bírák motiválása terén az önállóság biztosításának, miután a jól teljesítő, időszerűen eljáró, megalapozott döntéseket hozó bíró esetében feleslegesnek tűnik szigorú rendszerben megszabni, hogy az ügyeit hogyan ossza be, hetente hány tárgyalási napot, és naponta mennyi tárgyalást tartson. Érdemes az ő esetükben megfontolni azt, hogy a jó eredményeik következtében a tárgyalási rendjük tekintetében számukra nagyobb önállóság legyen biztosítva, azaz, hogy nekik lehetőségük legyen maguknak megszabni, hogy hány tárgyalási napot tartanak, egy tárgyalási napon hány ügyet tárgyalnak – mindaddig, amíg az eredményeik változatlanok maradnak. Bevezetésre kerülhetne egy olyan tárgyalási rend is, ami az adott bíró folyamatban levő ügyeinek száma alapján szabja meg azt, hogy a bírót milyen tárgyalási kötelezettség terheli. Ennek eredményeként a lassabban eljáró, és így több ügygel rendelkező bírónak többet kéne tárgyalnia, míg a több ügyet eredményesen befejező, és így kevesebb folyamatban levő ügygel rendelkező bírónak kevesebbet (kevesebb napot egy hónapban, vagy tárgyalási naponként kevesebb ügyet) kellene tárgyalnia, ami pedig motiválhatná a bírakat a több és gyorsabb befejezésre.

Itt érdemes kitérni arra, hogy a bírósági szervezet igazgatása a bírák munkavégzésének rendszere és tárgyalási kötelezettsége tekintetében mindeddig nem alkalmazkodott a Pp. hatálybalépésével, az osztott perszerkezet bevezetésével és az írásbeli előkészítő szak jelentőségének megnövekedésével létrejött megváltozott körülményekhez. Megtörtént a Pp. bírák számára való oktatása, megalkotásra kerültek az ehhez kapcsolódó tanulási segédanyagok, továbbá az alkalmazást elősegítő végzésminták, ezen túl azonban a hatálybalépéssel kapcsolatos további feladatok végiggondolására, intézkedésre mindmáig nem került sor. Így – bár a Pp. alapján egyértelmű, hogy a fokozódó írásbeliség és a perkonzentráció elve miatt a tárgyalás előkészítése során a bírót terhelő feladatok megnövekednek, azaz a bírónak több időt kéne töltenie a dolgozóasztala mellett, és kevesebbet a tárgyalóteremben annak érdekében, hogy a Pp. új szemléletének megfelelő „jó és az ügy előre vitelében elkötelezett bíró”²⁰² szerepének meg tudjon felelni – mindeztidáig nem tapasztalható arra vonatkozó törekvés, hogy az rPp.-re kialakított tárgyalási előírások módosításra kerüljenek. A bírónak a Pp. hatálya alá eső ügyekben is heti két napon kell ítélezési tevékenységet folytatniuk,²⁰³ és ítélezési szintenként és törvényszékenként változó számú tárgyalást kell naponta vagy havi átlagban tartaniuk, ami a Pp. által kialakított elveknek nem felel meg. Az új eljárási kódex alapján célszerű az, ha a bíró a perfelvételi tárgyalásra a lehető legfelkészültebben mehet be, majd a perfelvétel lezárását követően az addigra már rögzült keretek között megfelelő ideje van az érdemi tárgyalási szakra. Felmérések szerint a bírák túlnyomó többsége elsősorban a bizonyítás teljeskörű lefolytatására törekszik még akkor is, ha ebben az esetben az időszorúságnak nem tud maradéktalanul megfelelni, és ha a tárgyalás tervezett időtartama nem elegendő a megidézett tanú kihallgatására, szakértő meghallgatására, akkor elhalasztja a tárgyalást, és ismételten megidézi a tanút, illetve szakértőt.²⁰⁴ A Pp. szabályozása lehetővé tenné azt, hogy a rögzült jogi keretek között a bizonyítási eljárás lefolytatásához ne legyen szükség több tárgyalásra – ez viszont csak akkor valósítható meg, ha a bírónak arra ideje van, és nem terheli a napi adott számú tárgyalásra vonatkozó előírás, azaz ha nem rontja a bíróság statisztikai adatát az, ha a bíró egy nap esetleg csak egy ügyet tárgyal úgy, hogy abban a szükséges bizonyítást lefolytatja, és ítéletet hoz. Mindezen problémán segíthetne az a fentiekben vázolt lehetőség, ha a bíró – az ügyei száma, a befejezési mutatói, az adott ügy időigényessége alapján – maga

²⁰² Molnár Judit: Hatékonyság és gyorsítás a polgári peres eljárásban. In: Csáki-Hatalovics Gyula Balázs – Szabó Krisztián (szerk.): Eljárásjogi kodifikáció – nemzetközi hatások. Patrocinium, Budapest, 2018. 45. o.

²⁰³ Igazgatási Szabályzat 102. § (1) bekezdése

²⁰⁴ Bleier Judit - Molnár Ambrus: Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései - kérdőíves felmérés eredményei és azok gyorselemzése. Forum Sententiarum Curiae, 2016/2. 43. és 53. o.

határozhatná azt meg, hogy mikor és mennyi ügyet tárgyal úgy, hogy közben érdekelt abban, hogy ügyeit minél hamarabb befejezze.

Mindaddig viszont, amíg a bírának sem anyagi, sem más jellegű motivációjuk nincs a jelenleginél időszerűbb és hatékonyabb eljárásra, és a tárgyalások számára vonatkozó elvárások sem segítik elő az ügy minél kevesebb tárgyaláson való befejezését, addig e téren csak és kizárólag a bírák hivatástudatára, lelkiismeretére alapozva lehet remélni az időszerűségi mutatók javulását.

5.4. Bírák ellenőrzése és elmozdítása

A bírának az észszerű időn belüli eljárásra való motiválását jelenti az, ha tisztában vannak vele, hogy az észszerűtlenül hosszú, felesleges és elkerülhető késedelemmel terhelt eljárásuknak következménye lehet. Erre szolgálhat a bírák munkájának rendszeres vizsgálata, ellenőrzése, amely megfelelő formában egyúttal alkalmas lehet arra is, hogy végső esetben akár a nem megfelelően, gyorsan és hatékonyan eljáró bíró hivatalból való elmozdítását eredményezze. A bírák munkáját ellenőrző és értékelő szabályozott, átlátható, kiszámítható értékelési rendszer jogállamisági követelménynek tekinthető, célja pedig egyrészt a bíró fejlődésének segítése, másrészt pedig az alkalmatlan bíró elmozdítása.

A fentiek alapján meglepő az, hogy 1991 előtt a bírák eljárása – a fellebbviteli bíróságok eljárásán túl, ami természetesen csak egy adott ügyben hozott határozat megváltoztatására, hatályon kívül helyezésére terjedhetett ki – semmilyen formában nem került ellenőrzésre, és csak 1991. november 29-i hatállyal került bevezetésre az a rendelkezés,²⁰⁵ amely – csak és kizárólag a bíró kinevezését követően, három év elteltével, egy alkalommal – írta elő a bíró tevékenységének vizsgálatát. Csak 1997. október 1-jétől írta elő rendelkezés²⁰⁶ a bíró munkájának időszakonkénti, rendszeresebb értékelését akként, hogy a határozatlan időre kinevezett bíró tevékenységét a kinevezést követően két alkalommal, hatévenként kellett értékelni, valamint soron kívül akkor, ha a bíró alkalmatlanságának megállapítását kezdeményezték – ami azt jelentette, hogy amennyiben kirívó probléma a bíróval kapcsolatban nem merült fel, akkor 15 éves szolgálati idő után további vizsgálatára nem került sor. Ezt követően csak 2011. március 1-jétől volt hatályos az a rendelkezés, amely

²⁰⁵ A bíróságokról szóló 1972. évi IV. törvény 1991. november 29. napjától hatályos 60/A. §-a

²⁰⁶ A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 1997. évi LVII. törvény (régi Bjt.) 50. §-a

szerint a bíró tevékenységét a kinevezést követő harmadik év eltelte előtt, azt követően a harmadik évben, majd nyolcévenként kell értékelni azzal, hogy utoljára a bíróra irányadó öregségi nyugdíjkorhatár betöltését megelőző hatodik évben lehet azt vizsgálni.

A jelenlegi, a bírák munkavégzésének vizsgálatára és értékelésére vonatkozó rendszer alapján, 2012. január 1. napjától²⁰⁷ a határozatlan időre kinevezett bíró tevékenységét a kinevezést követő harmadik év eltelte előtt, majd a kinevezést követő hatodik évben, ezután nyolcévenként kell – utoljára a felmentési okként meghatározott életkor betöltését megelőző hatodik évben lehet – értékelni, amely lényegében megteremtette a bíró folyamatos – két alkalommal három éven belül, majd azt követően nyolcévenkénti – értékelését. Ezen túl is soron kívül kell értékelni a bíró tevékenységét, ha bármely okból felmerül, hogy annak ellátására szakmai okból nem képes, vagy ha valamely általa tárgyalt per – anélkül, hogy a perben eljáró bíró személyében változás történt volna – két éven túl van folyamatban, és a per iratainak vizsgálata alapján megállapítható, hogy a per észszerű időn belüli befejezését késeleltető, a bíró önhibájából bekövetkezett mulasztás történt.

A jelenlegi rendszerben a bíró tevékenység értékelésének célja²⁰⁸ a bírói munka hatékonyságának és minőségének biztosítása azzal, hogy az értékelés objektív és tárgyyszerű vizsgálat eredményeként visszajelzést adjon az erősségekről és a fejlesztendő területekről, egyben alapja és ösztönzője legyen a további fejlődésnek. Az értékelés alapján történhet meg a bíró alkalmatlanná nyilvánítása és elmozdítása, ezen kívül pedig az értékelés eredményének szerepe van a bíró előremenetelésében is, miután azt figyelembe veszik a magasabb bírói helyre való pályázat elbírálása során,²⁰⁹ valamint a bíró rendkívüli előresorolása és címzetesi címmel való adományozása során.²¹⁰

A bíró értékelése alapjául szolgáló vizsgálatnak ki kell terjednie a bíró tevékenységének időszerűségére is,²¹¹ ennek keretében vizsgálni kell az érintett bíróra vonatkozó ügyforgalmi adatokat; a tárgyalásai észszerű határidőn belüli kitérését, az érdemi befejezések és az

²⁰⁷ A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (Bjt.) 68. §-a

²⁰⁸ 8/2015. (XII. 12.) OBH utasítás bíró munkájának értékelési rendjéről és a vizsgálat részletes szempontjairól szóló szabályzat 1. §-a

²⁰⁹ A bírói állaspályázatok elbírálásának részletes szabályairól és a pályázati rangsor kialakítása során adható pontszámokról szóló 7/2011. (III. 4.) KIM rendelet 5. § (1) bekezdése

²¹⁰ Bjt. 171. §-a és 174. § (1) bekezdése

²¹¹ 8/2015. (XII. 12.) OBH utasítás bíró munkájának értékelési rendjéről és a vizsgálat részletes szempontjairól szóló szabályzat 30. §-a

ügyviteli befejezések arányát, valamint a tárgyaláson és a tárgyaláson kívül befejezett ügyek arányát; az előterjesztett beadványok vizsgálatára vonatkozó eljárási határidők betartását; a tárgyalás elhalasztásának vagy elnapolásának indokoltságát; a pergazdaságosságra való törekvést; a határozatok eljárási határidőben történő írásba foglalását és az ítélet jogerőre emelkedését követően a szükséges intézkedések időszerűségét; továbbá a két éven túli ügy miatti soron kívüli értékelés megállapításait, kitérve arra a körülményre, hogy megfigyelhető-e változás a vizsgált bíró munkájának időszerűségével kapcsolatban; az elrendelt és törvényen alapuló soronkívüliség érvényesülését; a megkeresések eljárási határidőben történő teljesítését; a felterjesztések és az iratok visszaküldésének határidejét, valamint a bírói munka igazgatási ellenőrzése körében készített egyéb kimutatásokat.

Mindezek alapján a bíró tevékenységének rendszeres vizsgálata és értékelése a szabályozás alapján alkalmas kell, hogy legyen arra, hogy a bíró időszerű eljárása ellenőrzésre kerüljön, és hogy az időszerű eljárásra alkalmas bíró alkalmatlanságát az értékelés megállapítsa, és az alapján sor kerüljön az elmozdítására.²¹²

A bírák szolgálati jogviszonya csak egészen kivételes és ritka esetben kerül a bíróvizsgálat eredményeképpen megszüntetésre, jóval alacsonyabb számban, mint ahogy az az eljárások elhúzódása arányából következne. Így például 2019-ben²¹³ a vizsgált határozott időre kinevezett 53 bíró mindegyike határozatlan idejű kinevezésre alkalmas értékelést kapott, a határozatlan időre kinevezett és vizsgált 212 bíró vizsgálatát követően 105 fő eredménye lett az, hogy a bíró kiváló, magasabb bírói beosztásra alkalmas, 69 fő kiválóan alkalmas, 37 fő alkalmas, és mindösszesen 1 bírót értékelték alkalmatlannak, azaz a vizsgált bírók kevesebb, mint 0,4 %-a százaléka találtatott a bírói tevékenység végzésére alkalmatlannak. Ez az arány a korábbi években is hasonló volt, így 2018-ban a vizsgált 304 bíró közül mindösszesen 2, 2017-ben a vizsgált 334 bíróból mindösszesen 1, 2016-ban a vizsgált 255 bíróból szintén csak 1 kapott alkalmatlan minősítést a vizsgálat eredményeképp, azaz a vizsgálat alapján alkalmatlannak talált bírák aránya soha nem haladta meg az összes vizsgált bíró 0,7 %-át.

A bírói vizsgálatok eredményét végigtekintve több szempont alapján is kétséges az, hogy a bíró vizsgálata és a vizsgálat alapján történő értékelés vajon valóban alkalmas-e a hatékony

²¹² Bjt. 81. § (1) és (2) bekezdése

²¹³ Az OBH Elnökének 2019. évi beszámolója, 19. o. <https://birosag.hu/beszamolok/az-orszagos-birosagi-hivatal-elnokenek-2019-evi-beszamolaja>

és időszerű ítélkezés megvalósítására nem képes bírák kiszűrésére. A fenti eredményt követően elég csak végiggondolni azt, hogy egy piaci alapú gazdasági szereplőnél vajon hány esetben fordul elő olyan, hogy többszáz munkavállalóból csak és kizárólag egy munkavállaló munkavégzésével nem elégedett a munkáltató, és évente csak egyetlen munkavállalójának szünteti meg a munkaviszonyát. A bírói tevékenységet és annak értékelését a jellegére figyelemmel nehéz más jogi hivatással összehasonlítani, de mindenképp említést érdemel, hogy a területi ügyvédi kamarák fegyelmi bizottságai,²¹⁴ valamint Magyar Ügyvédi Kamara országos fegyelmi bizottságának másodfokú fegyelmi tanácsa²¹⁵ az ügyvédekkel szembeni fegyelmi eljárások során – dacára annak, hogy az ügyvéd ugyanolyan jogi végzettséggel, szakvizsgával, adott esetben szakmai tapasztalattal és hivatástudattal rendelkezik, ugyanabban a bizonytalan és gyorsan változó jogi környezetben végzi a munkáját, mint egy bíró – a bíróvizsgálatok eredményénél lényegesen, nagyságrendileg több esetben alkalmazta a fegyelmi eljárás alá vont ügyvédekkel szemben akár hanyag ügyintézés, akár a szakmai szabályok megsértése miatt a kamarából való kizárás fegyelmi büntetést. A két eltérő hivatásrend esetében alkalmazott következmény összehasonlíthatóságát nehezíti, hogy az ügyvédi fegyelmi határozatokkal szemben a bíróvizsgálatok eredményei, illetve a bírósági szolgálati bíróságok határozatai még anonimizált formában sem érhetőek el, ugyanakkor az ügyvédi kamarák fegyelmi határozatait végigtekintve megállapítható, hogy a kamarából való kizárások oka sok esetben volt hasonló a bíró alkalmatlanná nyilvánításához vezető okokhoz.

A bírák tevékenységével kapcsolatos vizsgálatot minden esetben bíró folytatja le,²¹⁶ azaz bíróságon kívüli személynek nem lehet beleszólása abba, hogy a bíró a tevékenységét megfelelő színvonalon, időszerűen és hatékonyan végzi-e. Ezért is lenne kiemelten fontos, hogy a vizsgálat ne egy látszatvizsgálat legyen, hanem a vizsgálat eredménye egy tárgyilagos, pontos, megalapozott és körültekintő vizsgálatot követően elkészített objektív értékelés legyen, és ténylegesen kiszűrje az alkalmatlan bírákat. Oka lehet az alkalmatlanként való értékelések alacsony számának az, hogy – bár elméletben nem kizárt, hogy a vizsgálatot végző bíró és a vizsgált bíró földrajzilag távolabbi bíróságon dolgozzanak, és így akár ne is ismerjék egymást – a gyakorlatban a bíró vizsgálatát rendszerint a saját

²¹⁴ így például a Budapesti Ügyvédi Kamara fegyelmi bizottsága, melynek anonimizált határozatai itt érhetőek el: <http://www.bpugyvedikamara.hu/szabalyozas/buk-hatarozatok/a-fegyelmi-tanacs-hatarozatai/>

²¹⁵ melynek anonimizált határozatai itt érhetőek el:

<https://net.jogtar.hu/muk?docid=A20F9004.MUK&getdoc=1&searchUrl=/muk-fegyelmi-kereso/gyors>

²¹⁶ Bjt. 72. § (1) bekezdése

bíróságán dolgozó másik bíró végzi el, ami a közöttük meglévő napi szintű kapcsolat miatt megnehezítheti az alkalmatlanság megállapítását. Erre megoldás lenne egy olyan rendszer, amelyben a bírák vizsgálatát földrajzilag távolabbi bíróságok, törvényszékek vizsgálóbírói végeznék, ugyanakkor az ilyen keresztvizsgálat a gyakorlatban nem megvalósítható. A bíróvizsgálat során szükséges a bíró által intézett nagyszámú iratanyag vizsgálata, amely – a dolgozat 6.7.1. pontjában elemzett, más bíróval megosztható e-akta hiánya, valamint az ügy iratait tartalmazó elektronikus rendszer lassúsága és így használhatatlansága miatt – elektronikus úton nem megoldható, a nagyszámú iratanyag papíron való megküldése és a vizsgálat ideje alatt az eljáró bíróságtól való távoli tárolása szintén problémákba ütközne, így a földrajzilag távolabb levő vizsgálóbírónak nincs lehetősége az iratanyag megtekintésére. A vizsgálat során szükséges továbbá a vizsgált bíró tárgyalásainak megfigyelése is, amelynek online módon való lebonyolítása a dolgozat 6.5.2. pontjában elemzett okok miatt a bírósági szervezetrendszerrel idegen. Erre tekintettel nem szokott az előfordulni, hogy távolabb dolgozó, a vizsgált bíró által nem ismert vizsgáló vizsgálja a bíró tevékenységét, és készítse el a bíró értékelését.

Mindezek következtében alappal feltételezhető, hogy a megfelelő és részletes szabályozás ellenére a bírák értékelésének jogintézménye – a rendkívüli mértékben kirívó esetek kivételével – nem alkalmas arra, hogy az alapján az időszerű eljárás követelményeit rendszeresen nem teljesítő bírák szolgálati jogviszonya megszüntetésre kerüljön. Ennek oka lehet az is, hogy évente csak a bírák átlagosan 12 %-a érintett a bíróvizsgálatban, továbbá az is, hogy a bírák időszakonkénti, kötelező vizsgálatára idővel – a kinevezést követő hat év eltelte után – már ritkábban, nyolcévente kerül sor. Figyelemmel arra, hogy informatikai módszerekkel jelenleg is figyelemmel kísérhető és ellenőrizhető lenne a bíró munkavégzésének minősége – így például az, hogy a bíró hány alkalommal nem tartotta be az eljárási határidőket, vagy hogy az elsőfokú bíró határozatát hány alkalommal helyezte hatályon kívül a fellebbviteli bíróság – érdemes egy ennek ellenőrzését célzó informatikai fejlesztést követően nemcsak szervezeti, hanem egyéni szinten is, szakmai szempontok alapján előre meghatározott objektív mutatók mentén szabályozni a bírák vizsgálatának szükségességét. Ugyanígy megfontolandó a bíróvizsgálat előre meghatározott mutatók mentén való objektívvá tétele, azaz annak a – bírák számára is előre kiszámítható, transzparens módon való – rögzítése, hogy milyen mutatók esetén kell, hogy – a vizsgálóbíró szubjektív értékelésétől függetlenül – sor kerüljön az alkalmatlanság kimondására.

5.5. Bírák felelősségre vonása

Miután a felelősségre vonhatóság, az elszámoltathatóság elősegítené az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog érvényesülését, érdemes megvizsgálni azt, hogy a bírának, illetve a bírósági vezetőknél megállapítható-e a – következményekkel is járó – felelőssége az ügyek elhúzódása esetén. Erre tekintettel a dolgozat jelen alfejezetében azt vizsgáljuk, hogy az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog megsértése esetén mennyiben és hogyan vonhatók felelősségre személyükben maguk a bírák, illetve az ő ellenőrzésükre köteles vezetők.

5.5.1. Bírák kártérítési és fegyelmi felelőssége

A bírósági jogkörben okozott kár – így az észszerű időn túl elhúzódó eljárás miatt a felet ért sérelem – felelőse a Ptk. alapján²¹⁷ nem saját személyében a bíró, hanem a jogi személyiséggel rendelkező bíróság, azaz az ügyben eljáró bíróval szemben a fél igényt közvetlenül nem érvényesíthet.

A bírónak a szolgálati jogviszonyából eredő kötelezettségének szándékos vagy súlyosan gondatlan megszegése esetén áll fenn anyagi kártérítési felelőssége abban az esetben, amennyiben azzal a munkáltatónak kárt okozott.²¹⁸ Így a bíróval szemben a munkáltató bíróság elméletben érvényesítheti azt az anyagi jellegű igényt, ami a bíró időszerűtlen eljárása miatt kárként a bíróságot éri, így például amit a bíróságnak kártérítésként, sérelemdíjként az ügyfél részére ki kell fizetnie. Ilyen – a gyakorlatban nem alkalmazott – igény legfeljebb a bíró három havi illetménye²¹⁹ összegéig terjedne, miután az észszerű időn belüli eljárás követelményének megsértése nem szándékos, hanem gondatlan magatartásnak tekinthető.

A bíró a szolgálati viszonyával kapcsolatos kötelezettségének – így akár az időszerű eljárásra vonatkozó követelménynek – megszegése esetén fegyelmi vétséget követ el.²²⁰ A fegyelmi eljárás megindítását a bírósági vezető kezdeményezheti – azzal, hogy ha a bíró vétkessége enyhébb fokú, és a köteleességszegés nem, vagy csak csekély mértékben járt

²¹⁷ Ptk. 6:549. §

²¹⁸ Bjt. 131. § (1) bekezdése

²¹⁹ Bjt. 132. §

²²⁰ Bjt. 105. § a) pont

következménnyel, a fegyelmi eljárás kezdeményezésétől el lehet tekinteni, és ebben az esetben a bíró figyelmeztetésben részesítendő,²²¹ ugyanakkor a szolgálati jogviszonnyal kapcsolatos kötelezettségszegés mértékétől függően a bíróval szembeni fegyelmi ügyben eljáró szolgálati bíróság fegyelmi büntetéséként indítványozhatja a bíró bírói tisztségéből való felmentését is.²²²

A szolgálati bíróságok határozatai nem nyilvánosak, az OBH Elnökének éves beszámolója alapján pedig nem állapítható meg, hogy a szolgálati jogviszonnyal kapcsolatos kötelezettség miatt alkalmazott írásbeli figyelmeztetéseknek, illetve fegyelmi eljárásoknak hány esetben lehetett oka az eljárási határidőkre vonatkozó kötelezettség megsértése. Az viszont megállapítható, hogy a közel 2.900 fős bírói kar létszámához képest elég kevés esetben kerül sor ilyen típusú intézkedésre: így 2019-ben 11 bíró részesült írásbeli figyelmeztetésben a szolgálati viszonytal kapcsolatos kötelezettségszegése miatt, és 13 esetben indult fegyelmi eljárás bíróval szemben ugyanezen ok miatt. 2019-ben 5 bíró részesült ilyen okból írásbeli figyelmeztetésben, és 5 esetben indult a bíróval szemben fegyelmi eljárás – legalább részben – ügyintézési késedelem miatt.

Mindezek alapján az a fél, akinek az észszerű időn belüli eljáráshoz való joga sérült, a bíróval szemben kártérítést nem érvényesíthet, hanem a munkáltató bíróságnak van arra lehetősége, hogy – korlátozott mértékben – az őt ért anyagi kárt érvényesítse a bíróval szemben, illetve, hogy fegyelmi eljárást kezdeményezzen – előbbire azonban nem ismerünk példát, míg utóbbira igen kevés bírót érintően kerül sor.

5.5.2. Bírósági vezetők felelőssége

A bíróság elnökének a kötelezettsége az, hogy az általa irányított bíróságon az arányos munkateher megteremtése és fenntartása, valamint az ügyérkezési és létszám-aránytalanság kiküszöbölése érdekében folyamatos ellenőrzést végezzen, és hogy elősegítse a bíróságon folyamatban lévő ügyekben az eljárási határidők és az ügyvitel szabályainak megtartását, az ügyek észszerű határidőn belüli befejezését, az elvégzett ellenőrzés megállapításairól pedig

²²¹ Bjt. 108. § (1) bekezdése

²²² Bjt. 124. § (1) bekezdése

- amennyiben az késedelmet vagy mulasztást tárt fel - feljegyzést kell készíteni a szükséges intézkedések meghatározásával.²²³

Ennek alapján a bírósági vezető jogszabályi kötelezettsége a bíróságán az időszerű eljárás figyelemmel kísérése, és a bírósági vezetők rendszeresen folytatnak le ilyen típusú vizsgálatot, tipikusan a két éven túl elhúzódó ügyek vonatkozásában.²²⁴ Ugyanakkor a kötelezettség a vizsgálat lefolytatására és a feljegyzés készítésére terjed ki, nincs azonban a bírósági vezető vonatkozásában jogszabályban meghatározott és a gyakorlatban is érvényesülő következménye annak, ha a hiányos, vagy nem elég körültekintő vizsgálat követően a szükséges intézkedések megtételére nem kerül sor. Ennek következtében bár a bírósági vezető az időszerűség követelményének ellenőrzésére köteles a saját bíróságán, érdemi következménye – akár a vezető anyagi felelőssége, akár a vezetői pozíciója tekintetében – rendszerint nincs annak, ha a lefolytatott ellenőrzés nem tárja fel megfelelő mélységben a hiányosságokat, vagy ha a vezető az időszerű ítélkezési tevékenység biztosítása érdekében a szükséges intézkedéseket nem teszi meg.

Éppen ezért rendkívül üdvözlendő az a gyakorlatban a legutóbbi időkben érvényesülő törekvés, amely szerint az OBH Elnöke több bírósági vezető ismételt kinevezésére irányuló pályázatát – azaz a gyakorlatban a kinevezésének a megújítását – arra hivatkozással nyilvánította eredménytelennek, mert megvizsgálta a vezető által irányított szervezeti egység időszerűségi mutatóit, és megállapította a szervezeti egységen belüli nagyarányú késedelem fennállását. Az OBH Elnökének vonatkozó határozatai²²⁵ szerint a vezető ismételt pályázata folytán feltárt nagy időtartamú késedelmek arra utalnak, hogy a feltárt probléma a pályázó vezetősége idején keletkezett, és a vezetői ciklus alatt mindvégig fennállt, azaz részéről elmaradt a probléma észlelése, vagy amennyiben annak észlelése megtörtént, a probléma megoldására nem került sor. A határozatok alapján a probléma feltárása és megoldása, illetve annak a felsőbb vezetés felé történő jelzése a pályázó feladata lett volna, azonban a késedelmek arra utalnak, hogy a pályázó az ellenőrzési és igazgatási feladatainak nem tett eleget, így az OBH Elnöke a vezető ismételt kinevezésére irányuló

²²³ A bíróságok igazgatásáról rendelkező szabályzatról szóló 6/2015. (XI. 30.) OBH utasítás (Igazgatási Szabályzat) 120. §-a

²²⁴ OBH Elnökének 2018. évi beszámolója, 44. o.

²²⁵ 443.E/2020. (XI. 30.) OBHE számú határozat, 444.E/2020. (XI. 30.) OBHE számú határozat - megjelent: Bírósági Közlöny 2020/12.; valamint 27.E/2021. (II.8.) OBHE számú határozat – megjelent: Bírósági Közlöny 2021/2.

pályázatát nem fogadta el. Ennek alapján – bár a vezetőt anyagi felelősség nem terheli az ilyen jellegű mulasztása miatt, és rendszerint fegyelmi felelőssége sem áll fenn ilyen okból – mégis lehet következménye annak, ha a vezető az időszertűségi követelményekre vonatkozó kötelezettségét nem megfelelően teljesíti, vagy a szükséges intézkedések megtétele iránt nem intézkedik.

6. Az eljárás elhúzódása megakadályozásának szervezeti és igazgatási eszközei: a lehetséges intézkedések, és azok megvalósulásának hiánya

A Pp. szabályozási koncepcióját áttekintve megállapítható, hogy az az osztott perszerkezet bevezetésével, a perkoncentráció elvének megvalósításával az rPp.-nél sokkal hatékonyabb eszköz a bíró kezében arra, hogy az az eljárás elhúzódását megakadályozhassa – ugyanakkor ez az eszköz változatlanul a bíró kezében van. A hatékony és időszerű bírósági eljárással kapcsolatos elvárásokat a Pp. hivatott megvalósítani, azonban önmagában az eljárás kódex rekodifikálása a cél eléréséhez nem elegendő. Bármennyire is alkalmas egy eljárási kódex a megfogalmazott cél, az időszerű ítélkezés és eljárás megvalósítására, mindaddig, amíg ahhoz nem társulnak a megfelelő és hatékony igazgatási intézkedések, és amíg ennek következtében azt a kódexet egy, az eljárás befejezésében nem motivált, esetlegesen leterhelt bírónak kell alkalmaznia, az eredmény elérése legalábbis kétséges. Az eljárási szabályozás mellett legalább ugyanannyira, ha nem jelentősebb lenne azoknak a – bírósági szervezeten belüli, illetve azt érintő – igazgatási intézkedéseknek a megtétele, amelyek az új kódex alkalmazását megfelelően elősegítik, biztosítják az optimális munkakörülményeket és az arányos munkaterhet, valamint alkalmasak arra, hogy az új eljárási szabályokat alkalmazó bírákat érdekeltté tegyék a hatékony eljárásban. A rekodifikálással szemben azonban a bírósági igazgatás terén az érdemi intézkedések megtételére mindeddig nem került sor.

6.1. Arányos, kiegyenlített munkateher adott bíróság bírái között

Az észszerű időn belüli eljárás alapfeltétele a bírák túlterheltségének elkerülése, a bírák munkaterhe közötti aránytalanság felszámolása, valamint az ügyeknek az adott bírósági szinten belüli egyenletes elosztása, és ehhez kapcsolódóan a bírák létszámának az ügyérkezéssel arányos elosztása. Értelemszerű, hogy az a bíró, aki másokkal szemben több ügyet kell, hogy vigyen, vagy kevesebb időt tud egy adott ügygel eltölteni, ami az ítélkezés minőségének és megalapozottságának a rovására megy, vagy pedig arányosabban később tud egy adott ügygel foglalkozni, azt tárgyalni, illetve ítéletet hozni, mint egy kevésbé leterhelt kollégája.

Egyértelműen jó gyakorlatnak tekinthető – a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara kutatásának adatai alapján is – a Debreceni Járásbíróságon 2014. januárjától bevezetett

ügyelosztási rendszer, az ún. debreceni modell,²²⁶ ami a gyakorlati tapasztalatok alapján egy modern, komplex, összetett motivációs rendszer, mely tartós eredményességet garantál. A modell kialakításánál a modern piaci viszonyok elemzését követően annak tanulságait ültették át a bírósági rendszerre, ami egy olyan motivációs rendszert eredményezett, amellyel tartós növekedést, majd a jó eredmények tartós megőrzését lehetett elérni. A modell alapvető eleme az egyenlő munkaterhet biztosító szignálás, ami érdekeltté teszi a bírókat az ügyek mielőbbi befejezésében, mivel a bíró befejezéseinek számától, és a folyamatban levő ügyeinek számától függetlenül biztosítja azt, hogy mindenki azonos számú és nehézségű új ügyet kapjon. Ennek hiányában a bírák demotiváltak, mivel bármennyi ügyet is fejeznek be, mindig ugyanannyi ügyük van a szintre töltés miatt, és megéri nekik visszafogni a teljesítményüket, mert ha kevesebb ügyet fejeznek be, kevesebb új ügyet kapnak. Ha viszont a bíró egy számára átlátható, következetes rendszerben biztosan tudja, hogy a több befejezése nem több új ügy szignálását, hanem kevesebb folyamatban levő ügyet jelent a számára, az erősen motiváló hatású – különösen arra tekintettel is, hogy egy ilyen rendszerben már érdemes megfontolni azt is, hogy a bíró szabadsága odáig terjedjen, hogy maga dönti el, hány tárgyalási napon hány ügyet tárgyal.

Adott bíróságon belüli, a bírák között az ügyek elosztására vonatkozó szabályozást a bíróságon érvényes ügyelosztási rend tartalmazza. A Bszi.²²⁷ alapján a hazai bíróságokon az ügyelosztási rendet – a bírói tanács²²⁸ és a kollégiumok²²⁹ véleményezését követően – a bíróság elnöke legkésőbb a tárgyévet megelőző év december 10. napjáig határozza meg, és az a tárgyéven csak szolgálati érdekből vagy a bíróság működését érintő fontos okból módosítható.²³⁰ A szabályozás alapján az ügyelosztási rendnek tartalmaznia kell, hogy az adott bíróságon milyen összetételű és számú tanácsok működnek, ők melyik ügycsoportba tartozó ügyeket intézhetik, valamint azt is, hogy akadályoztatásuk esetén ki jár el helyettük, és, hogy az ügyek elosztása milyen módon történik.²³¹ A BÜsz. – nem taxatív felsorolással – meghatározza az ügyelosztás módszereit. Ennek alapján az ügyek elosztása, más módszerek alkalmazása mellett történhet a páros-páratlan ügyszámok, meghatározott számcsoporthoz, az alperes nevének kezdőbetűje, a bíróság illetékességi területének

²²⁶ <https://debrecenitorvenyszek.birosag.hu/hirek/20170913/debreceni-modell>

²²⁷ a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bszi.)

²²⁸ Bszi. 151. § (1) bekezdésének d) pontja

²²⁹ Bszi. 155. § c) pontja

²³⁰ Bszi. 9. § (1) bekezdése

²³¹ Bszi. 10. §

felosztása, illetve üzszakonkénti, üzcgsoportonkénti, az ügy tárgya szerinti szakosodás alapján, vagy számítógépes program segítségével történő automatikus ügyelosztás alapján.²³²

A fentiek alapján – a törvényes bíróhoz való jognak megfelelően – a szabályozás tartalmazza azt, hogy az ügyelosztásnak automatikusan kell történnie, azonban nem határozza meg az automatikus ügyelosztás módját. Erre vonatkozóan a hazai bíróságokon egységes gyakorlat nem alakult ki. A rendszer átlátható és kiszámítható működését elősegítené az, ha az automatikus szignálás elve alapján informatikai módszerrel, számítógép segítségével, a vezető közreműködése nélkül történhetne az ügyek szignálása. A hazai bíróságokon ilyen, központilag létrehozott informatikai rendszer nincs, holott a tapasztalatok szerint az olyan országok, ahol automatikus, számítógépes ügyelosztási rendszer működik, a hatékonyság és időszerűség tekintetében kiemelkedően jól szerepelnek. Példaként hozható fel Dánia, ahol az ügyek bírák közötti elosztása random módon, számítógépes rendszerrel történik,²³³ az Európai Bizottságnak a tagállamok igazságszolgáltatásának hatékonyságát, minőségét és függetlenségét bemutató Igazságügyi Eredménytáblája²³⁴ alapján pedig Dánia igazságszolgáltatása kiemelkedően jól szerepel: az elsőfokú polgári, gazdasági és közigazgatási ügyek intézése terén a dán bíróságok a leggyorsabbak az Unióban.

6.2. Arányos, kiegyenlített munkateher a bíróságok között

A kiszámítható és időszerű igazságszolgáltatás akkor valósulhat meg, ha egy hatékony, operatív, a társadalmi és gazdasági változásokra gyorsan reagálni tudó központi igazgatással rendelkezik a bírósági szervezet; egy olyan központi igazgatással, amely az ügyteher különbségeket nem helyi problémaként, helyi érdekek mentén, hanem a maga összetettségében, országosan kezelendő ügyként értékeli, és a megfelelő, törvényben biztosított eszközökkel képes fellépni az aránytalanságok megszüntetése érdekében.²³⁵

Több évtizedes problémát jelent a bírósági szervezeten belül az arányos munkateher kialakítása, amely – bár javuló tendenciák megfigyelhetők – a mai napig nem megoldott

²³² Büsz 31. §

²³³ Fabri, Marco – Langbroek, Philip M: Is there a right judge for each case? A comparative study of case assignment in six European countries. *European Journal of Legal Studies*, 2007/1. 11.o.

²³⁴ EU JusticeScoreboard. file:///C:/Users/Lilla/Downloads/justice_scoreboard_2017_en.pdf

²³⁵ A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bszi.) indokolása

probléma. Ugyan nincs olyan nyilvánosságra hozott statisztikai adat, amelyből országosan, az azonos szinten ítélkező bírák esetében az egy bíróra jutó munkateher megállapítható, és így összehasonlítható lenne, az aránytalan ügyteher érzékelhető a nyilvánosságra hozott, elhúzódó időtartamú ügyekre vonatkozó statisztikák alapján is. A közzétett adatok alapján²³⁶ a két éven túl elhúzódó ügyek aránya szignifikánsan eltérő az egyes törvényszékek között. A statisztikai adatok szerint 2019-ben például volt olyan törvényszék,²³⁷ amelynek járásbírói szintjén a két éven túl folyamatban maradt polgári peres ügyek aránya az összes folyamatban levő peres ügghöz képest 9 %, míg más törvényszéken ugyanez az arány 1 % - azaz azonos szinten ítélkező bírák közül az egyiknek 100 ügyéből átlagosan 1 van folyamatban több, mint két éve, a másik bírónak pedig a 100 ügyéből körülbelül 9. Alappal feltételezhető, hogy ennek oka az, hogy az utóbbi bíró leterheltebb, több folyamatban levő ügye van, így később jut el oda, hogy ítéletet hozzon, és az ügyet befejezze. Gyakori, hogy adott törvényszéken belül is az egyes járásbírói bírák leterheltsége között jelentős eltérés van.²³⁸

Érdeemes egy átfogóbb pillantást vetnünk a 2019-ben folyamatban levő, 2 évnél tovább húzódó polgári peres eljárások százalékos arányának törvényszékenkénti bontására. Az alábbi táblázat tartalmazza a bírósági ügyforgalom 2019. évi adatai alapján²³⁹ adott törvényszékre vonatkozóan a törvényszéken 2019. december 31-én még folyamatban levő, 2 évnél régebb óta húzódó ügyek százalékos arányait.

²³⁶ A bírósági ügyforgalom 2019. éves adatai <https://birosag.hu/ugyforgalmi-adatok/birosagi-ugyforgalom-2019-eves-adatai> 27. lap

²³⁷ a Fővárosi Törvényszék és a Budapest Környéki Törvényszék

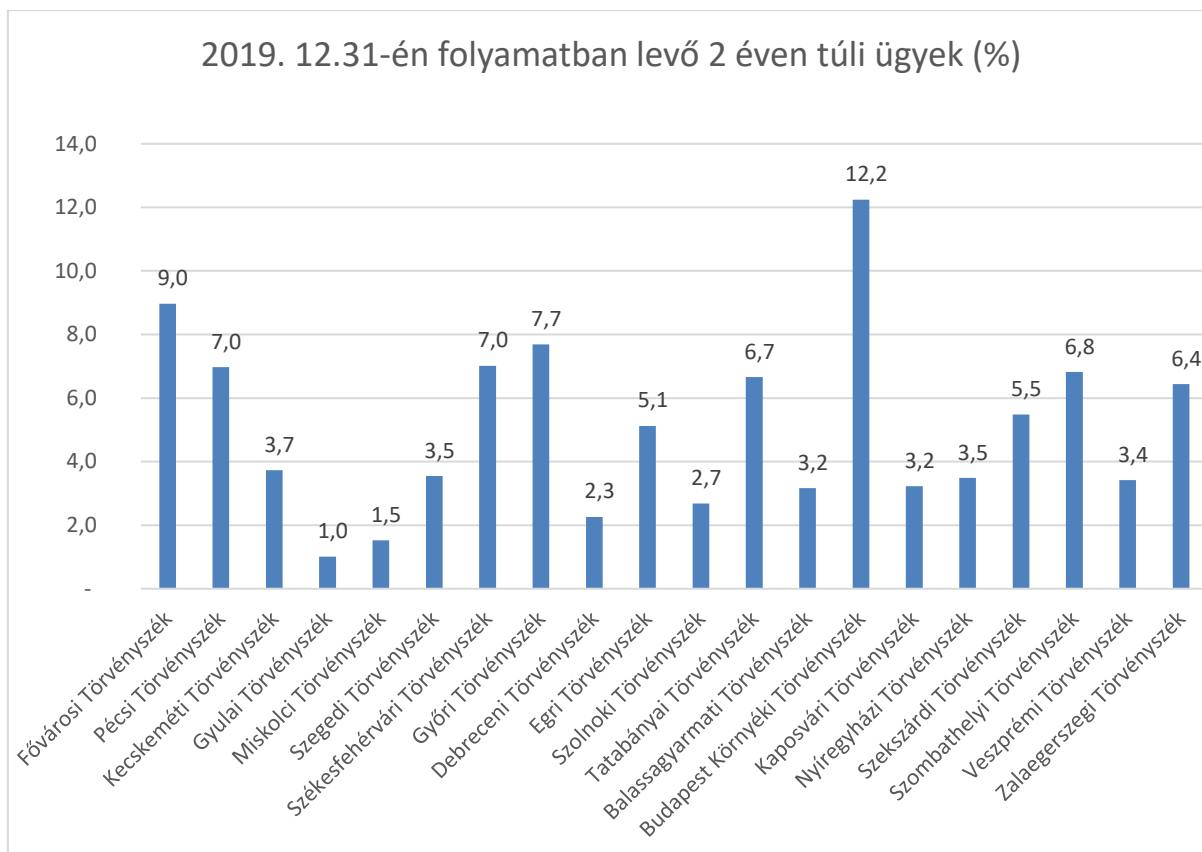
²³⁸ Az OBH elnöke az Országgyűlés Igazságügyi Bizottsága előtt beszámolója során (2017.11.21.) megerősítette, hogy „Én magam is döbbenet tapasztalom azt, hogy az egyik törvényszéken, amelyik a központi régióban van, az egyik bíróságon 30 folyamatos ügye van egy bírónak, a Duna túlsó partján pedig 120-130 ügye van. De nem gondolom, hogy az Országos Bírósági Hivatal elnökének kellene egy-egy törvényszék gondját ilyen mikroszkopikus méretekben megoldani. Ez lenne a vezetői felelősség.” <http://www.parlament.hu/documents/static/biz40/bizjkv40/IUB/1711211.pdf> (58-59)

²³⁹ A bírósági ügyforgalom 2019. éves adatai <https://birosag.hu/ugyforgalmi-adatok/birosagi-ugyforgalom-2019-eves-adatai> 27. lap

Terület	2-3 év	3-5 év	5 éven túl	2 éven túli összesen
Fővárosi Törvényszék	6,2	2,1	0,7	9
Pécsi Törvényszék	4,8	2	0,2	7
Kecskeméti Törvényszék	2,7	0,9	0,2	3,7
Gyulai Törvényszék	1	-	-	1
Miskolci Törvényszék	1,1	0,4	0,1	1,5
Szegedi Törvényszék	2,4	0,8	0,4	3,5
Székesfehérvári Törvényszék	4,5	1,9	0,6	7
Gyóri Törvényszék	4,6	1,9	1,2	7,7
Debreceni Törvényszék	1,7	0,6	0	2,3
Egri Törvényszék	2,9	2,1	0,2	5,1
Szolnoki Törvényszék	2,1	0,4	0,1	2,7
Tatabányai Törvényszék	3,8	2,4	0,4	6,7
Balassagyarmati Törvényszék	1,2	1,5	0,5	3,2
Budapest Környéki Törvényszék	6,2	4,1	2	12,2
Kaposvári Törvényszék	2,3	0,8	0,1	3,2
Nyíregyházi Törvényszék	2,4	1	0,1	3,5
Szekszárdi Törvényszék	3,5	1,6	0,3	5,5
Szombathelyi Törvényszék	3,6	2,5	0,8	6,8
Veszprémi Törvényszék	2,3	1	0,2	3,4
Zalaegerszegi Törvényszék	3,6	2,2	0,6	6,4

6.2.1 táblázat

A 2 évnél régebb óta húzódó ügyek tekintetében az eloszlás egyenetlensége talán még szemléletesebben ábrázolódik a következő diagramon.

6.2.1 ábra

A fenti grafikonon egyértelműen azonosítható egyenetlen eloszlás alátámasztást nyer a táblázat utolsó számoszlopának további vizsgálatával. A számoszlop által tartalmazott számok számtani közepe 5,1%. A medián érték, azaz a számoszlopban levő számoknak, mint számsorozatnak a középértéke 4,4%, ez az átlaghoz képest némileg alacsonyabb, azaz a magasabb értékek enyhén felfelé torzítják az átlag értékét. Ami azonban ennél is jóval beszédesebb adat, az a szórás, ami a matematikai statisztikában megmutatja, hogy az egyes értékeknek átlagosan mekkora az eltérése a számsor átlagához képest. Jelen számsornál a szórás értéke 2,787255401, azaz megközelítőleg 2,8%. Figyelembe véve azt, hogy igen sok esetben az érték maga is 2-3% körül mozog, és a maximális érték is 12% körül van, a 2,8%-os várható átlagos eltérés az átlagtól egy igen jelentős értéket takar, ami az egyenetlenség meglehetősen nagy mértéke által egyértelműen utal arra, hogy a jelenség kiváltó okát nem magyarázhatjuk kizárólag az esetlegesen eltérő szakmai képességekkel és a személyi állomány összetételével – a számokban kétséget kizáróan megjelenik az egyenetlen munkaterhelés jelentős hatása is.

Az időszzerű ítélkezés biztosítása érdekében szükséges lenne a munkateher szervezetrendszeren belüli egyenletes elosztása, amikor minden bíró egyéni munkaterhe megegyezik a többiével, és az egy bíróra jutó átlagos bírói munkateherrel is.²⁴⁰ Itt érdemes megemlíteni azt is, hogy a bírák javadalmazására a bíró vagy a bíróság leterheltségnek semmilyen hatása nincs, azaz az azonos szakmai korú és azonos szinten ítélkező bíró ugyanannyi javadalmazást kap akkor is, ha a folyamatban levő ügyeinek száma 20, mint ha 220 – amelynek a demotiváló hatása a leterheltebb bíró tekintetében külön vizsgálat nélkül is feltételezhető.

Az arányos leterheltség elsősorban létszámgazdálkodási intézkedésekkel lenne megoldható, egyrészt a bírói státuszok átcsoportosításával, másrészt adott bíró tartós távolléte esetén más bíróságról való kirendeléssel, azonban a magyar bírósági szervezetben – a jelek szerint – egyik módszer sem működik hatékonyan. Mindkét esetben az alapvető probléma, hogy az arányosság megvalósítása egyrészt az ügyérkezés, másrészt az ügyhátralék statisztikai adatai alapján történik, azaz az ügyek abszolút számához (érkezés / hátralék) igazodik, ahelyett, hogy az ügyek minőségéhez igazodna – annak felmérését követően, hogy adott ügycsoporthoz milyen bírói és segédszemélyzeti munkaóra, teljesítmény szükséges.²⁴¹ A létszám ilyen alapokon nyugvó elosztása a bírói szervezetben mindeddig nem merült fel. Elméletben az arányos leterheltség megvalósítható lenne egyes ügyek leterheltebb bíróságtól egy kevésbé leterhelt bírósághoz való áthelyezésével is, azonban ez a – gyakorlatban már kipróbált – módszer alapvető aggályok miatt tartható fenn.

A dolgozat jelen alfejezetében a bíróságok közötti arányos leterheltség lehetséges módszereit – azaz az ügyáthelyezést, a bírói státuszok átcsoportosítását, a megüresedett bírói álláshelyek betöltését, valamint a bírák átcsoportosítását, azaz a kirendelést – vizsgáljuk meg azok megvalósíthatósága és megvalósulása szempontjából.

6.2.1. Az ügyáthelyezés kizártsága

²⁴⁰ Örkényi László: Arányos ügyteher elosztás az igazságszolgáltatásban – elvek és teendők. Debreceni Jogi Műhely, 2012/1. 14. o.

²⁴¹ Navratil Szonja: Hatékonyan működnek-e a magyar bíróságok? In: Fleck Zoltán (szerk.): Bíróságok mérlegen II. Pallas, Budapest, 2008. 55. o.

Az egyes törvényeknek a bíróságok hatékony működését és a bírósági eljárások gyorsítását szolgáló módosításáról szóló 2010. évi CLXXXIII. törvény 2011. január 7. napjával a régi Bszi.-be²⁴² bevezetett módosítása – az adott bíróság rendkívüli és aránytalan munkaterhe esete – a Legfelsőbb Bíróság elnöke részére lehetővé tette, hogy az ügy elbírálására az illetékes bíróság helyett kivételesen más, azonos hatáskörű bíróságot jelöljön ki. A szabályozás – az ügyek észszerű időn belüli elbírálásának szükségességére hivatkozással – az OBH felállítását követően az új szervezeti törvénybe, a Bszi.-be is átvételre került,²⁴³ és az ügyáthelyezés lehetőségét 2012. január 1-től Magyarország Alaptörvényének Átmeneti Rendelkezései is tartalmazta.²⁴⁴ A más bíróság kijelölésére vonatkozó eljárás a regionális munkateher-egyenlőtlenségek kiküszöbölésére irányult, ennek érdekében a törvényszékek és ítélőtáblák elnökei a bíróságukra érkező ügy, illetve ügyek csoportja esetén kezdeményezhették az ügy lefolytatására más bíróság kijelölését abban az esetben, ha azok elbírálása a bíróság rendkívüli és aránytalan munkaterhe miatt észszerű időn belül másként nem volt biztosítható. Az eljárás így az illetékességi szabályok módosítását lényegében praktikus okokból, ügygazdaságossági és hatékonysági szempontok alapján, az arányos munkateher megvalósulását és az ügyek észszerű időn belüli befejezését elősegítendő tette lehetővé.

Az Alkotmánybíróság először az OBH elnöke általi ügyáthelyezéshez némiképpen hasonló, a legfőbb ügyészt a Be. alapján megillető ügyáthelyezési jogkört²⁴⁵ nyilvánította alkotmányellenesnek,²⁴⁶ majd ezt követően az Alaptörvény Átmeneti Rendelkezései között szereplő ügyáthelyezésre vonatkozó szabályokat is megsemmisítette.²⁴⁷ A jogalkotó az ügyáthelyezés kérdéskörét ennek ellenére szabályozni kívánta, és az Alaptörvény negyedik módosításával lényegében visszaemelte az Alaptörvénybe az ügyáthelyezésre vonatkozó

²⁴² A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény (rég. Bszi.) 33/A. §

²⁴³ Bszi. 62. § (1) bekezdése, 63. § (1) bekezdése, 76. § (4) bekezdésének b) pontja.

²⁴⁴ Magyarország Alaptörvényének Átmeneti Rendelkezései 11. cikk (3) bekezdése alapján az Alaptörvény XXVIII. cikkének (1) bekezdésében biztosított észszerű határidőn belüli bírói döntéshez való alapjog érvényesülése érdekében mindaddig, amíg a bíróságok kiegyensúlyozott ügyterhelése nem valósul meg, az Országos Bírósági Hivatal elnöke bármely ügy tárgyalására az általános illetékességtől eltérő, de azonos hatáskörű bíróságot jelölhet ki.

²⁴⁵ A Be. 2011. december 20-ig hatályos 17. § (9) bekezdése alapján az eljárásra kiemelt ügyekben (Be. 554/B. §) az a bíróság is illetékes, ahol az ügyész - a legfőbb ügyész döntése alapján - az eljárás észszerű időn belül való illetve soron kívüli elbírálásának biztosítása végett vádat emel.

²⁴⁶ 166/2011 (XII.20.) AB határozat.

²⁴⁷ 45/2012 (XII.29.) AB határozat.

lehetőséget,²⁴⁸ azaz az Alaptörvényben kerültek ismételt rögzítésre azok a szabályok, amelyeket az Alkotmánybíróság korábban alkotmányellenesnek talált.

Az alkotmányosság kérdésében Európa-szerte mérvadónak tekintett szakértői testület, a Velencei Bizottság a negyedik alaptörvény-módosítás kapcsán rögzített kritikája szerint „az ügyáthelyezés rendszere nem egyeztethető össze a törvényes bíróhoz való joggal, ami lényegi elemét képezi a jogállamiságnak.”²⁴⁹ Ugyanezen következtetésre jutva az EJEB az előtte folyamatban levő ügyben²⁵⁰ elmarasztalta a Magyar Államot az ügyáthelyezések gyakorlata kapcsán – megjegyezve, hogy érthető az állam azon hivatkozása, hogy az ügyteher-kiegyenlítés alapvető érdek, amelyhez szervezeti intézkedések szükségesek az észszerűtlenül hosszú eljárások elkerülése érdekében, ugyanakkor az ilyen intézkedéseknek meg kell felelniük a tisztességes eljárás követelményeinek.²⁵¹

Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény ezen rendelkezése tekintetében – kivételesnek tekinthető módon²⁵² – hivatalból vizsgálta az EJEE rendelkezéseibe ütközést, és egyszerre állapította meg az alaptörvény ellenességét és az EJEE megsértését.²⁵³ Az Alkotmánybíróság rögzítette, hogy az ügyáthelyezés feltételeit sarkalatos törvény nem állapította meg, és a jogalkotó nem határozta meg az áthelyezés szempontjait sem. Az eljáró bíróságnak a mérlegelésen alapuló kijelölése azonban így az Alaptörvénynek a tisztességes eljárás követelményét megfogalmazó XXVIII. cikke (1) bekezdéséből következő, a törvényes bíróhoz való jog sérelmét eredményezte, mivel a jogi szabályozás a pártatlan bíráskodás ún. objektív tesztjének nem felelt meg – a pártatlanság objektív követelménye ugyanis csak akkor teljesül, ha a szabályozás kellő garanciát biztosít minden kétely kizárásához. Az általános illetékességi szabályok szerint eljáró bíróság helyett egy adott ügy, vagy ügycsoport ügyeinek egy másik bíróság illetékességébe történő áthelyezése csak abban az esetben egyeztethető össze az EJEE-vel, ha annak anyagi jogi és eljárásjogi szabályait,

²⁴⁸Az Alaptörvény 2013. április 1-től 2013. szeptember 30-ig hatályos 27. cikk (4) bekezdése alapján az észszerű határidőn belüli bírói döntéshez való alapjog érvényesülése és a bíróságok kiegyensúlyozott ügyterhelése érdekében sarkalatos törvényben meghatározottak szerint az OBH elnöke sarkalatos törvényben meghatározott ügyek tárgyalására az általános illetékességű bíróságtól eltérő, azonos hatáskörű bíróságot jelölhet ki.

²⁴⁹A Velencei Bizottság véleménye az Alaptörvény negyedik módosításáról, DocumentCDL-AD(2012)001.

²⁵⁰Miracle Europe Kft. v. Hungary (57774/13.)

²⁵¹Miracle Europe Kft. v. Hungary (57774/13.) §60.

²⁵²Polgári Eszter: Az Alkotmánybíróság esete az Emberi Jogok Európai Egyezményével: az elvárások és a gyakorlat. *Fundamentum* 2015/4. 11. o.

²⁵³36/2013 (XII.5.) AB határozat

illetve előfeltételeit átlátható, előre rögzített, világos, objektív paraméterek felhasználásával rögzíti a törvényhozó, amely nem hagy teret a diszkrecionális jogkörnek.

Mindezek után az OBH elnökének ügyáthelyezési jogosítványát a 2013. évi CXXXI. törvény 2013. augusztus 1-től megszüntette.

6.2.2. Bírói státuszok létesítése, megüresedett státuszok betöltése

A Bszi. alapján²⁵⁴ az OBH elnökének feladatkörébe tartozik, hogy az eljárások átlagos országos munkaterhének mutatói alapján meghatározza a bíróságok szükséges bírói és igazságügyi alkalmazotti létszámát, valamint, hogy évente legalább egy alkalommal áttekintse a munkateher és az országos ügyforgalmi adatok alakulását, és bírósági szintenként és ügyszakonként meghatározza a peres és nemperes eljárások átlagos országos munkaterhét. Ugyanakkor, a tapasztalatok, illetve inkább a pozitív tapasztalatok nemléte alapján hiányzik ezeknek a módszereknek a hatékony megvalósulása.

A bírói álláshelyek elosztásának problémája megoldható lenne a már meglévő státuszok átcsoportosításával, ugyanakkor az OBH Elnökének 2019. évi beszámolója szerint az OBH Elnökének a helyi igazgatási eszközök kimerítését – azaz a törvényszéken belüli átcsoportosítást – követően nyílik csak lehetősége álláshely-átcsoportosítással vagy kirendeléssel segíteni az arányos munkateher biztosítását,²⁵⁵ míg a 2016. évi beszámoló alapján²⁵⁶ arra is szükség van, hogy az egyes törvényszékeken belül a bírósági elnökök maguk is vizsgálják, mérjék az emberi erőforrás-szükségletet és folyamatosan gondoskodjanak a szervezeten belüli átcsoportosításokról, valamint az észszerű munkaszervezésről. A 2019. évi beszámoló alapján az OBH pedig 2019-ben megkezdte – egyelőre eredmény nélkül – annak vizsgálatát, hogy a kirendeléssel különböző ítélkezési szinteken, ügyszakokban vagy bíróságokon szolgálatot teljesítő bírák igazságszolgáltatási tevékenységét milyen módon lehet könnyen, átláthatóan és naprakészen összesíteni a tényleges munkateher megállapítása érdekében. Ennek, valamint az OBH Elnöke határozatainak áttekintését követően az állapítható meg, hogy rendkívül ritka esetben történik meg a bírói álláshelyek törvényszékek közötti átcsoportosítása, és „jellemzően

²⁵⁴ Bszi. 76. § (4) bekezdésének a) és e) pontja

²⁵⁵ OBH Elnökének 2019. évi beszámolója 18. o.

²⁵⁶ OBH Elnökének 2016. évi beszámolója 15. o.

járásbírói bírói álláshelyek törvényszéki bírói álláshelyekké, illetve bírósági vezetői álláshelyekké átalakítására került sor,²⁵⁷ amely nem feltétlenül alkalmas az elsőfokú bíróságok időszerűségi mutatóinak javítására.

Az adott bíróságnál meglevő, bármilyen okból – nyugdíjba vonulás, másik bíróságra való áthelyezés, lemondás, felmentés – megüresedett bírói álláshely betöltése jellemzően legalább fél évet vesz igénybe, ami alatt a leterhelt kollégák a többletmunkára figyelemmel a folyamatban levő ügyeikkel „elúszhatnak.” Szintén nem jellemző a bírói státuszok gyors és hatékony átcsoportosítása, vagy a bíró gyors kirendelése egy másik bíróságra még azt megelőzően, hogy ott az aránytalan munkateher kialakulna. Ugyanakkor a legnagyobb problémát a közelmúltban az jelentette és jelenti, hogy az engedélyezett bírói létszám folyamatosan csökken – ez a szám 2017. év végén 3.023, 2018. év végén 3.016, míg 2019. év végén 3.007²⁵⁸ volt, a megüresedett álláshelyek pedig az utóbbi időszakban csak igen kis számban kerülnek kiírásra, amely akár értelmezhető egyfajta létszámstopként is a bírói szervezetben. Így míg 2018-ig az új bírák kinevezésének száma jellemzően meghaladta a megszűnt bírói jogviszonyok számát, addig 2019-ben a 93 megszűnt bírói státuszhoz képest már csak 73 új bíró kinevezésére került sor,²⁵⁹ 2020-ban pedig a 64 megszűnt bírói jogviszonyhoz képest csak 22 új bírónak a kinevezése történt meg.²⁶⁰ Így mind a bírák engedélyezett létszáma, mind pedig a betöltött bírói státuszok száma folyamatosan csökken, ami nem az időszerűségi mutatók javulását, hanem éppen ellenkezőleg, azok egyértelmű romlásának lehetőségét vetíti előre.

A dolgozat 4.3.2. pontjában bemutatásra került, hogy a Pp. hatálybalépésével megnőtt a perelőkészítés szerepe, és hogy a bíró ez alapján a korábbiaknál több időt kell, hogy töltsön egy adott ügyre való felkészüléssel. A Pp. szerinti bírói aktivitás növelése együtt jár a bíró feladatainak növekedésével is, és bár álláspontunk szerint a részletes perelőkészítés elősegíti a per befejezésének időszerűségét, az elhúzóadás megakadályozását, az eljárások gyorsítására vonatkozó jogalkotói cél nem tud megvalósulni akkor, amikor a bírósági szervezetrendszer változatlan személyi létszáma miatt nincs biztosítva az, hogy a bíró a gyakorlatban is képes legyen az aktív szerepét betölteni. Az aktív bírói szerepvállalás hatékony megvalósulása

²⁵⁷ OBH Elnökének 2019. évi beszámolója 34. o.

²⁵⁸ OBH Elnökének 2019. évi beszámolója 29. o.

²⁵⁹ Adatok forrása az OBH Elnökének éves beszámolója

²⁶⁰ Adatok forrásai a 2020. évi Bírósági Közlönyök <https://birosag.hu/birosagi-kozlonyok>

elkerülhetetlenül együtt kellett volna, hogy járjon a nagyobb személyi erőforrás biztosításával, ami viszont egyáltalán nem történt meg, a bírói álláshelyek száma a Pp. hatálybalépésével nem került sem újragondolásra, sem növelésre.

Az új bírói státuszok létesítésének akadálya lehet a költségvetési források hiánya. A bírák javadalmazása az állami költségvetésből történik, az EU Igazságügyi Eredménytáblája alapján viszont a 2016-18 közötti időszakban az állami költségvetésből a bíróságokra költött összeg tekintetében Magyarország az EU tagállamai közül az utolsó helyek egyikén szerepelt.²⁶¹

6.2.3. Bíróáthelyezés – a kirendelt bíró intézménye

A bíróságok közötti egyenletes ügyteher elosztásának biztosítása, továbbá a bírák szakmai fejlődésének elősegítése érdekében van lehetőség – a törvényszék és a járásbíróság, a törvényszék és a közigazgatási és munkaügyi bíróság közötti kirendelés esetén a törvényszék elnökének döntése alapján, egyéb esetben az OBH elnökének döntése alapján – a bírónak más szolgálati helyre, azaz másik bíróságra való kirendelésére.²⁶² A kirendelés eredményeként az adott bíróságon olyan bíró jár el, aki eredetileg nem azon a bíróságon dolgozik, azaz ilyen esetben az ügyelosztási rend kiegészítése válik szükségessé.²⁶³

A bírósági szervezetrendszeren belüli gyakorlat alapján kirendelésnél a bíró méltányolható érdekeit figyelembe kell venni,²⁶⁴ és így, bár elvileg van lehetőség a bíró hozzájárulása nélküli kirendelésére,²⁶⁵ a gyakorlatban ilyen kirendelésre példa nem lelhető fel. Ezen okból az egyes törvényszékek közötti ügyteher arányosítás ritkábban történik meg bíró kirendelésével, és az OBH Elnöke az éves beszámolók adatai alapján többségében magasabb ítélkezési szintre rendel ki bírákat, amely nem alkalmas az egyes régiók közötti ügyteher-aránytalanságok csökkentésére. A törvényszéken belüli járásbíróságok közötti ügyteher arányosabb eloszlása valósulhat meg a törvényszék elnöke általi kirendeléssel –

²⁶¹ EU Justice Scoreboard 2020, 30. o. https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/eu-justice-scoreboard_en

²⁶² Bjt. 31. §.

²⁶³ Bsz. 9. § (2) bekezdése.

²⁶⁴ OBH Elnökének 2019. évi beszámolója 18. o.

²⁶⁵ Bjt. 31. § (3) bekezdés

természetesen csak abban az esetben, amennyiben a törvényszéken belüli járásbírók között van olyan, amelyik a másikinál kevésbé leterheltebb.

A bírák „tömeges” kirendelésére jellemzően dömping-ügyek esetében (pl. devizahiteles ügyek, tömeges migrációval kapcsolatos ügyek) kerül sor, a rendkívüli és aránytalan munkateher csökkentése, kiegyenlítése érdekében – alapvetően azért, mert a kirendelések nélkül a dömpingügyek miatt leterhelt bíróságok képtelenek lennének megbirkózni az ügyterhükkel. A bírák kirendelésére ilyenkor nem egyedi ügyben kerül sor, azaz a kirendelt bíró nem meghatározott ügy elbírálására kap felhatalmazást, hanem a kirendelés helye szerinti szolgálati helyen, a kirendelés időtartama alatt végez bírói munkát.

A törvényes bíróhoz való jog aspektusából a bírák kirendelése alapvetően nem okozhatja az alapjog sérelmét, amennyiben a kirendelt bírák a kirendelés kezdő napjával az ügyelosztási rendben is feltüntetésre kerülnek, és az ügyeknek a kirendelt bírókra való kiszignálása, illetve átszignálása a kiegészített ügyelosztási rend alapján történik. Ugyanakkor előfordul olyan körülmény, amely adott esetben alkotmányossági aggályokat vethet fel. A bírák tömeges kirendelése esetén jellemző, hogy a kirendelt bírák a saját szolgálati helyükön tárgyalják a másik bíróság hatáskörébe, illetve illetékességi körébe tartozó ügyeket – így az ügyfél szempontjából megnehezülhet a jogszolgáltatáshoz való hozzájutás (eljárási cselekményeken való részvétel, tárgyaláson megjelenés, iratbetekintés) lehetősége, miután az ügyfélnek rendszerint a lakóhelyétől távolabbi bírósághoz kell eljutnia. További figyelembe veendő körülmény, hogy ebben az esetben a pervesztes fél viseli a távolságból adódó költségeket. Az Európa Tanács által létrehozott Európai Bírák Konzultatív Tanácsa²⁶⁶ a bírák kirendelésére vonatkozóan rögzítette, hogy az az igazságszolgáltatási szervezet flexibilitása érdekében általánosságban kívánatos jogintézmény, amennyiben nem sérti a bírák függetlenségét, és változatlanul biztosítja a bírósághoz való hozzáférést, a folyamatos helyi jogszolgáltatás lehetőségét.²⁶⁷

A kirendelt bíró jogintézményével kapcsolatos másik problémakör abban az esetben merül fel, amikor nem azonos, hanem alacsonyabb szintű bíróságról kerül egy adott bíró „felrendelésre” – ahogy ez történt például 2015-ben a „Szolgáltató Bíróságért!” program

²⁶⁶ Consultative Council of European Judges (CCJE)

²⁶⁷ CCJE Opinion No. 6. (2004), 58-59. pont.

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=1046389&Site=COE&direct=true>

keretében, amikor a törvényszéki szintű elhúzódó ügyek számának csökkentése érdekében járásbírói, kerületi bírák kerültek a törvényszékekhez kirendelésre. Ebben az esetben olyan bíró jár el törvényszéki (ítélőtáblai) hatáskörbe tartozó ügyben, aki a törvényszéki (ítélőtáblai) kinevezéshez szükséges pályáztatási eljárás nem ment keresztül, és adott esetben nem is rendelkezik a magasabb szintű bíróságnál ellátandó feladatokhoz szükséges gyakorlattal, szakmai tapasztalattal, „kiváló, magasabb bírói beosztásra alkalmas”²⁶⁸ értékeléssel. Ilyenkor kétséges, hogy az alacsonyabb szintű bíróságra beosztott bíró mennyiben tud szakszerűen, hatékonyan és időszerűen eljárni olyan ügyekben, amelyek azért kerültek átszignálásra, mert a magasabb szintű bíróságra beosztott – az adott ügytípusban tapasztalattal és gyakorlattal rendelkező – bíró sem tudott észszerű időn belül ítéletet hozni. E körben kiemelés érdemel, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog, és ezen belül a törvényes bíróhoz való jog tekintetében az EJEB gyakorlata alapján is vizsgálendő a bírák és a tanács tagjai kiválasztásának és megbízatásának módja.²⁶⁹

6.3. Bírák munkavégzését segítő tényezők: a nem bírói személyi állomány

A bírák leterheltsége, és ezen keresztül az eljárások időszerűsége jelentősen javítható azzal, ha a bírák mellett, a peres ügyek intézésébe bevonva jogi végzettségű segédszemélyzet – bírósági titkár, fogalmazó, vagy akár bírósági ügyintéző – dolgozik. Ők nemcsak az adminisztratív ügyterhek alól tudják mentesíteni az ítélező bírót, hanem érdemi ügyintézésben – tárgyalás előkészítése, határozattervezetek elkészítése, bírósági titkárok esetén önálló hatáskörben való aláírása, a befejezett ügyekben való kurrenciális ügyintézés – is eljárhatnak. Ezek alapján egyértelmű, hogy az ítélező tevékenység időszerűsége nagyban függ a jogi végzettségű segítő személyzet számától és képzettségétől.

A közzétett statisztikai adatok alapján az ilyen, jogi képzettséggel rendelkező segítő személyzet száma évek óta nem emelkedik. A ténylegesen tevékenykedő bírósági fogalmazók száma országosan 2013 és 2019 között 239-ről 233-ra csökkent, míg a bírósági titkárok száma 783-ról 911-re emelkedett,²⁷⁰ utóbbi azonban érdemi eredménynek nem

²⁶⁸ Bjt. 76. § (1) bekezdésének a) pontja.

²⁶⁹ Findlay v. the United Kingdom (22107/93.) §73., Brudnicka and Others v. Poland (54723/00.) §38.

²⁷⁰ OBH elnökének 2014. évi beszámolója 93. o., OBH elnökének 2016. évi beszámolója 106. o., OBH Elnökének 2019. évi beszámolója 29. o.

tekinthető, miután a bírósági titkárok jelentős része nem a peres ítélkezési tevékenységben segédkezik, hanem saját hatáskörben nemperes ügyeket intéz.

Mindezek alapján az elmúlt években érdemben nem emelkedett a peres ügyek intézésébe bevonható, és így az ítélkezés időszerűségét javító érdemi segítő személyzet száma. Központi igazgatási, költségvetést érintő feladat lenne a bírósági titkárok számának növelése, mivel a gyakorlatban – különösen a járásbíróságokon a végrehajtási ügyek nagy számára figyelemmel – a peres ügyek elősegítése érdekében alig van lehetőség titkárok bevonására.

Hosszú távon, az ügyek elhúzódásának megakadályozása érdekében feltétlenül hasznos lenne a titkári besegítésre vonatkozó gondolkodás átalakítása. A jelenlegi felfogás szerint titkári, fogalmazói segítséget az a bíró kap, akinek több a folyamatban levő ügye, a legnagyobb a lemaradása, a legnagyobb az írásbeli késedelme – és ez a már elhúzódott, két éven túli ügyek mielőbbi befejezése esetén indokolt is lehet. Viszont, ha a cél az újonnan érkezett ügyek elhúzódásának folyamatos jelleggel való megakadályozása, akkor annak a bírónak kell titkári segítséget biztosítani, aki a leghatékonyabb – mert ő az, aki több ügyet fejez be érdemben, így az egyenlő munkateher érdekében neki van szüksége besegítésre.

6.5. Technikai vívmányok kihasználása – online tárgyalás lehetősége

Tempora mutantur, et nos mutamur in illis – azaz változnak az idők, és mi is változunk velük. A bíróságok észszerű időn belüli eljárását egyértelműen elősegítheti az, ha az igazságszolgáltatási szervezetrendszer az ítélkezési tevékenység során széleskörben hasznosítani tudja azokat a technikai vívmányokat, modern technológiai és tudományos eredményeket, amik alkalmasak a döntéshozatal, a bírósági munka időtartamának lerövidítésére vagy egyszerűsítésére. Erre figyelemmel érdemes megvizsgálni azt, hogy a bírósági eljárások során ezen technikai vívmányok milyen mértékben hasznosulnak, illetve, hogy vannak-e további fejlődési lehetőségek.

Az elsődleges ilyen, manapság már nem is annyira az újdonság erejével bíró technológiai újítás kihasználása lenne az online tárgyalások lehetősége, alkalmazkodva a technikai fejlődéshez, a napjainkat mindinkább jellemző kommunikációs formához, és egyben az igazságszolgáltatással szembeni társadalmi elvárásokhoz. Egyértelmű társadalmi elvárás az

igazságszolgáltatással szemben az eljárások mielőbbi befejezése is, aminek megvalósulását az online tárgyalás lehetősége szintén képes lenne elősegíteni. A feleknek és a jogi képviselőknek (vagy akár a bírónak) a bírósághoz kötött fizikai jelenlétének megszűnése, azaz az, ha az eljárás résztvevője földrajzi helyzetétől függetlenül bárhol be tudna csatlakozni az online térben tartott tárgyalásra, egyértelműen csökkentené az időlegesen fennálló földrajzi távolság miatt elhalasztott tárgyalások számát, de megtartható lenne a tárgyalás akár még olyan esetekben is, amikor a fél vagy a jogi képviselő az aktuális egészségi állapota miatt egyébként nem lenne képes a bíróság előtt megjelenni. Az online tárgyalás lehetősége egyben költségcsökkentő hatással is bírna: bár a szükséges informatikai eszközök beszerzése egy egyszeri költséget jelenthet (ha egyáltalán, hiszen ezek a kommunikációs eszközök a társadalom széles rétege számára már rendelkezésre állnak), megszűnik viszont az utazási költség, továbbá – ami talán még lényegesebb – a bíróságra való utazással töltött idő miatt költségvesztés.

6.5.1. Kiaknázatlan lehetőségek a munkateher arányosítása érdekében

Amint az a dolgozat 6.2. pontjában bemutatásra került, az egyes földrajzi régiók bíróságai között a bírókra háruló munkateher tekintetében jelentős eltérések vannak, és a rendelkezésre álló lehetőségekkel – ügyáthelyezés, illetve bíróáthelyezés, valamint bírókinevezés – ezeket a különbségeket nem sikerült eredményesen kiegyenlíteni. Az információs technológia, ezen belül is az online tárgyalások alkalmazásának lehetősége azonban új távlatokat nyithatna az arányos munkateher megvalósítása tekintetében, olyan technológia alkalmazásával, amely a bíróságok számára – legalábbis elméletben – már jelenleg is rendelkezésre áll.

A polgári peres eljárások tekintetében nem kipróbált lehetőség az illetékességi szabályok olyan módon való megváltoztatása, mint ami a fizetési meghagyásos eljárás közjegyzői hatáskörbe kerülésekor, az elektronikus eljárás kialakításával párhuzamosan a fizetési meghagyásos eljárások közjegyzők közötti arányos elosztása tekintetében egyértelműen bevált: azaz, hogy 2009 óta központilag kerül meghatározásra, hogy mely közjegyző jogosult a fizetési meghagyás kibocsátására. Az elektronikus úton előterjesztett fizetési meghagyás kibocsátása iránti kérelmek elosztása automatikusan, egyenlő arányban

történik²⁷¹ a közjegyzők között, és tapasztalatok alapján ezzel a megoldással a fizetési meghagyásos eljárás gyorsabb és hatékonyabb lett, és egyúttal rendeződött a közjegyzők közötti – korábban problémás – ügyelosztás. Ugyanezen módszerrel eloszthatók lennének egyes polgári pertípusok is, és így az egyes régiók közötti egyenletes ügyelosztás, a bíróságok közötti munkateher kiegyenlítés megvalósulhatna a fizetési meghagyásos eljáráshoz hasonló „egykapus bemeneteli rendszer” útján, amely országosan figyeli és kiegyenlíti az egyes bíróságok ügyterhelését.²⁷²

Ehhez nyilvánvalóan előfeltétel a tárgyalások online lebonyolíthatóságán kívül – amelyhez a szükséges technikai eszközök nemcsak a bíróságnak, hanem a feleknek és a jogi képviselőknek is rendelkezésre kell állniuk – az elektronikus iratbenyújtás és iratbetekintés, valamint a bizonyítási eljárás online módon való lefolytathatósága, azaz a tanúk, szakértők online meghallgatásának lehetősége. Ez a rendszer elképzelhető, hogy nem minden pertípusra alkalmazható, de a fizetési meghagyásos eljárásokban alkalmazott ügyelosztási szabályok immár tíz éves sikeres alkalmazása azt mutatja, hogy a fizikai jelenlét online módon való kiváltása mind az eljárások időszerűségének javítására, mind pedig az ügyteher arányosítására egyértelműen alkalmas. Az elképzelés közeljövőbeni megvalósulása ugyanakkor a következő alfejezetekben részletezett okok miatt vélhetően még vártni fog magára.

6.5.2. Az online tárgyalások éles próbája – a veszélyhelyzet

A fenti, esetlegesen elérhető előnyök ellenére ma Magyarországon a polgári peres eljárások során az online tárgyalás – azaz az, amelyre a felek és képviselőik a kép- és hang továbbítására alkalmas informatikai eszközökkel, interneten keresztül bárholnan be tudnának csatlakozni – nem működik. Mindez egyértelműen megmutatkozott akkor, amikor Magyarország Kormánya 2020. március 11-i hatállyal Magyarország egész területére kiterjedően veszélyhelyzetet rendelt el²⁷³ a koronavírus járvány világszinten történő robbanásszerű terjedése következtében az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány következményeinek elhárítása, valamint a magyar

²⁷¹ A fizetési meghagyásos eljárásról szóló 2009. évi L. törvény 9. §-a

²⁷² Osztovits András: Online bíróságok és az igazságszolgáltatáshoz való jog – esély vagy veszély? Magyar Jog 2020/11., 627. o.

²⁷³ a veszélyhelyzet kihirdetéséről szóló 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet 1. §-a

állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében. A járvány terjedésének megakadályozása, a fertőzésveszély megelőzése szükségessé tette a személyes érintkezések lehető legszélesebb körben való csökkentését, ennek pedig nyilvánvalóan érintenie kellett a bíróságok működését, és ezen belül a polgári peres eljárások intézését is, hiszen a polgári perek a veszélyhelyzet elrendelésekor hatályos jogszabályok szerint – amennyiben az alperes ellenkérelmet terjeszt elő – tárgyalás megtartása nélkül érdemben nem voltak befejezhetők, a felek és jogi képviselőik jelenlétében tartandó tárgyalás pedig szükségszerűen együtt jár azzal, hogy a bíróság tagjai és a felek egymással személyesen érintkeznek. Így éppen ez az időszak volt az, amikor fizikai jelenléttel járó tárgyalások nem voltak megtarthatók, az online tárgyalások tartásának viszont elméletben semmi akadálya nem lett volna – a gyakorlatban az intézmény azonban mégsem tudott működni.

Az érdemi tárgyalások elektronikus úton való megtartásának lehetősége a Veir.²⁷⁴ 2020. március 31-i hatálybalépésével megteremtődött azzal, hogy a bíróság a felek személyes jelenlétét nem igénylő tárgyalást elektronikus eszközök, azaz „elektronikus hírközlő hálózat” vagy „más, elektronikus kép- és hang továbbítására alkalmas eszköz” útján tarthatta meg, azonban a gyakorlatban az ilyen tárgyalások tömeges megvalósulása nem történt meg a polgári perekben, a jelen alfejezetben részletezett okok miatt.

6.5.2.1. A Via Video rendszer

Az „elektronikus hírközlő hálózat” igénybevétele útján megtartott tárgyalásra vonatkozó szabályozást nem a Veir. vezette be a polgári perekbe, hanem az már a Pp. hatálybalépése óta szerepel annak XLVIII. fejezetében, „Az elektronikus hírközlő hálózat igénybevétele” címmel. Így a Pp. szabályozása alapján²⁷⁵ a bíróság akár a fél indítványára, akár hivatalból elrendelheti, hogy a fél és más perbeli személy, a tanú, valamint a szakértő meghallgatására, továbbá a szemle lefolytatására elektronikus hírközlő hálózat útján kerüljön sor, ha az célszerűnek látszik, különösen, ha az az eljárás lefolytatását meggyorsítja; illetve, ha a meghallgatás a tárgyalás, illetve a személyes meghallgatás kitűzött helyszínén jelentős nehézséggel vagy aránytalanul nagy költségtöbblettel járna, vagy ha ezt a tanú személyes védelme indokolja. A szabályozás célja ugyanakkor nem a teljes tárgyalás elektronikus úton

²⁷⁴ a veszélyhelyzet ideje alatt érvényesülő egyes eljárásjogi intézkedésekről szóló 74/2020. (III. 31.) Korm. rendelet

²⁷⁵ Pp. 622. § (1) bekezdés

való megtartása, hanem az, hogy egy adott fél, tanú vagy szakértő meghallgatása történjen elektronikus eszköz igénybevétele útján, a gyakorlatban pedig ennek alkalmazására tipikusan akkor került sor, amikor az eljárás valamely résztvevője számára a tárgyaláson való személyes megjelenés – akár a földrajzi távolságok miatt, akár más okból – akadályokba ütközött. Ebben az esetben is a tárgyalás többi résztvevője a bíróval együtt a tárgyalóteremben tartózkodott, és tipikusan csak egy résztvevő volt az, aki más bíróságon, vagy társintézményben kialakított ún. végponton keresztül csatlakozott be a tárgyalásba.

Az elektronikus hírközlő hálózat igénybevétele a gyakorlatban a bíróságokon kiépített ViaVideó rendszer alkalmazását jelenti, amelynek keretében 2018. őszéig 72 bírósági tárgyalóterem került felszerelésre távmeghallgatásra alkalmas eszközökkel, és ekkor további 112 bírósági tárgyalóterem tekintetében volt tervben távmeghallgatási végpont kialakítása annak érdekében, hogy minden bírósági épület elérhető legyen videokonferencia által.²⁷⁶ Ugyanakkor, még ezen terv megvalósulása esetén is megállapítható, hogy – mivel bíróságokként legfeljebb egy, távmeghallgatásra alkalmas eszköz érhető el – a ViaVideó rendszer a Veir. hatálybalépésekor nem volt alkalmas arra, hogy annak igénybevételével tömegesen kerüljenek polgári peres eljárások lefolytatásra. Ennek oka egyrészt az, hogy a távmeghallgatási eszközök legjelentősebb felhasználási területe már a veszélyhelyzet megelőzően is a büntetőeljárások, azon belül is a nyomozási bírói, valamint a büntetés-végrehajtási ügyekben való alkalmazása volt,²⁷⁷ azaz a – bíróságokként legfeljebb egy – távmeghallgatási végponton a civilisztikai ügyekben eljáró bíróknak osztozniuk kell a büntetőügyekben eljáró bírókkal. A bírósági végpontok jelenleg még kisebb számán kívül a másik ok a rendszer veszélyhelyzet során való igénybevételének alkalmatlanságára az, hogy a ViaVideo – legalábbis a Veir. hatálybalépésekor – nem volt alkalmas arra, hogy a személyes érintkezéseket kiküszöbölje. A rendszer alkalmazása esetén az ügyfél ugyan elkerülhette azt, hogy az ügyében eljáró bíróval személyesen érintkezzen, hiszen az eljáró bíró a saját bíróságán kialakított távmeghallgatási végpontot vette igénybe, az eljárás további résztvevői pedig máshol, más bíróságon vagy társintézményben (járási és kormányhivatalban, kormányablakban, büntetés-végrehajtási intézményben) levő végpontot, de akkor is: ilyen esetben is az eljárás valamennyi résztvevőjének be kell mennie egy kialakított végponttal rendelkező, kötött helyszínű intézménybe, és ott szükségszerűen

²⁷⁶ <https://birosag.hu/video-projekt>

²⁷⁷ <https://birosag.hu/hirek/kategoria/birosagokrol/birosagok-mintegy-2700-alkalommal-hasznaltak-video-rendszer>

személyesen kellett érintkeznie a végpont működtetését segítő bírósági vagy hivatali dolgozóval, informatikussal. Így a rendszer nem volt alkalmas a szabályozás céljának megvalósítására, a személyes kapcsolatok, érintkezések kiiktatására, hanem esetleg csak arra lehetett volna alkalmas, hogy az eljárás résztvevői egymással ne érintkezzenek személyesen – de más személyekkel szükségszerűen igen.

6.5.2.2. A bárhonnán elérhető online tárgyalás

Az „elektronikus hírközlő hálózat” igénybevételének lehetőségén kívül a Veir. által szabályozott másik mód a „más, elektronikus kép- és hang továbbítására alkalmas eszköz,” (a továbbiakban e-tárgyalás)²⁷⁸ amelynek segítségével a tárgyalás elektronikus úton megtartható lett volna a veszélyhelyzet ideje alatt is. A Veir. ugyanakkor azt nem határozta meg, hogy ez pontosan milyen informatikai eszköz alkalmazását jelentené, a bírák pedig jellemzően nem vállalták fel az arra vonatkozó döntést, hogy a számtalan lehetőség közül (zoom, skype, facebook messenger, viber, microsoft teams stb.) éppen melyiket kívánják alkalmazni – lényegében helyesen, hiszen a jogi képviselőktől se lett volna elvárható az, hogy az egyes bírák egyéni döntései alapján kelljen különféle informatikai alkalmazásokat használniuk. Ugyanakkor a körülményekhez képest viszonylag hosszú idő kellett ahhoz, hogy a bírósági szervezeten belül iránymutatás szülessen arra vonatkozóan, hogy pontosan melyik informatikai eszközt alkalmazzák egységesen a bírák. Így a Veir. 2020. március 31-i hatálybalépését követően közel egy hónap telt el, mire 2020 április 30-án a Kúria Polgári Kollégiuma Pk véleményében²⁷⁹ megállapította, hogy a „bíróságok egységesen a Skype for Business-t tudják alkalmazni azon eljárási cselekmények esetében, ahol a személyes közreműködés ilyen módon kiváltható.”

Ezt követően a Veir.-nek a tárgyalás elektronikus úton való megtartására vonatkozó rendelkezése még egy hónapig, 2020. május 31. napjáig volt hatályban, ez az időszak pedig nem bizonyult elégségesnek arra, hogy a polgári ügyekben eljáró bírók nagy számban tartsanak a Skype for Business alkalmazás igénybevételével tárgyalásokat, részben azért, mert ez az időtartam nem volt elégséges az e-tárgyalás megszervezésére – azaz a felek és a

²⁷⁸ a 2/2020 (IV.30.) PK vélemény alapján e-tárgyalás a Veir. alkalmazásában a civilisztikai ügyekben a „más kép és hang továbbítására alkalmas eszköz útján tartott tárgyalás”

²⁷⁹ 2/2020. (IV.30.) PK vélemény a veszélyhelyzet ideje alatt az elektronikus kép és hang továbbítására alkalmas eszköz útján megtartott tárgyalás feltételeiről

megidézendő tanúk arra vonatkozó megnyilatkoztatására, hogy rendelkeznek-e internet-kapcsolattal, valamint elektronikus kép- és hang továbbítására alkalmas informatikai eszközzel, majd a tárgyalás kitűzésére úgy, hogy megfelelő tárgyalási időköz is biztosítva legyen. Az e-tárgyalások elenyésző számának másrészt oka volt az is, hogy ilyen típusú tárgyalásra mind a bírák, mind az ügyfelek felkészületlennek bizonyultak. A bírák korábban, ha alkalmaztak is informatikai eszközt a tárgyalások során, az a ViaVideo rendszer volt, és az alkalmazása bírósági informatikus, illetve – kötelezően jelen lévő – technikai segítő segítségével történt, így a bírának – szemben a jogi képviselőkkel, akik a munkájuk eredményes elvégzése érdekében már a veszélyhelyzetet megelőzően is jelentős gyakorlatra kellett, hogy szert tegyenek az egyes informatikai alkalmazások és távazonosítási eszközök használatában²⁸⁰ – korábban nem volt szükségük ilyen típusú informatikai rendszer alkalmazására, így abban gyakorlattal és ismeretekkel jellemzően nem rendelkeztek, a tárgyalás lefolytatására vonatkozó használatától pedig tipikusan idegenkedtek.

A 2/2020 (IV.30.) PK vélemény egyértelművé tette, hogy e-tárgyalás csak akkor tartható, ha erre a bíróság tagjain kívül minden – a tárgyalásra kötelezően idézendő – személynek rendelkezésére áll az ehhez szükséges technikai feltétel, amit a tárgyalásra idézendő személyek előzetes nyilatkozata alapján lehet megállapítani. A felet nyilvánvalóan semmilyen hátrány nem érheti amiatt, ha nem rendelkezik az e-tárgyaláshoz szükséges informatikai feltételekkel, azaz ebben az esetben e-tárgyalás természetesen nem tartható. A jogi képviselő nélkül eljáró, laikus felek, illetve a tárgyalásra megidézendő tanúk esetében viszont a feltételek hiánya rendszeresen megállapítható, de a jogi képviselők esetében is előfordult olyan, a bíróság felhívására tett nyilatkozat, hogy az informatikai feltételekkel nem rendelkeznek – bár ebben az esetben az nem állapítható meg, hogy ténylegesen a feltételek hiányoztak-e a félnél vagy jogi képviselőnél, vagy csupán az eljárás mielőbbi befejezésében nem érdekelt fél, tipikusan az alperes vagy a jogi képviselője használta ki az eljárás elhúzásának szankció nélküli lehetőségét.

6.5.3. Online tárgyalás a jövőben

A koronavírus járvány okán bevezetett veszélyhelyzeti eljárási rend gyakorlati tapasztalatai mutattak rá arra, hogy az igazságszolgáltatás működésének jelenlegi helyzete még messze

280 https://b2200d98-a0ba-44c2-b39c-444faf48ae39.filesusr.com/ugd/1ea598_7a80f2605cfa461b895c8639f12fea69.pdf

áll a szó szoros értelmében vett „digitális bíróságtól.”²⁸¹ Bár a Veir. hatályban léte alatt az online tárgyalások tömeges megvalósítására polgári peres eljárásokban nem került sor, a veszélyhelyzet során elvileg meghatározásra került az e-tárgyalás lebonyolításának megfelelő és a gyakorlatban is alkalmazható módja, és – a XXI. századi követelményeknek megfelelően – egy esetleges veszélyhelyzet fennállásától függetlenül is érdemes lenne arra törekedni, hogy a jövőben a tárgyaláson személyesen megjelenni nem kívánó fél vagy jogi képviselő – költségkímélő módon, és az utazási időt figyelembe véve időhatékonyan – elektronikus úton vehessen részt a tárgyalásokon. Ennek ellenére a Veir. 2020. májusi hatályon kívül helyezésével az e-tárgyalás tartásának lehetősége megszűnt, illetve a Veir.-t felváltó rendelkezés alapján²⁸² e-tárgyalás csak akkor tartható, ha azt az éppen aktuálisan elrendelt járványügyi intézkedések indokolják.

Így – elrendelt járványügyi intézkedés hiányában – az e-tárgyalás megtartására nincs jogszabályi lehetőség, holott annak alkalmazása a polgári peres eljárások intézése során a járványhelyzettől függetlenül is egyértelműen indokolt lenne. Ennek ellenére a bírósági szervezetrendszerben sem a Veir. hatályon kívül helyezését követően, sem a mai napig nem került sor annak vizsgálatára, hogy milyen okból nem éltek a bírák az e-tárgyalás lehetőségével, milyen okból idegenkednek attól, illetve, hogy milyen igazgatási lépések lehetségesek és szükségesek annak érdekében, hogy akár egy következő veszélyhelyzet esetén, akár attól függetlenül polgári peres tárgyalások általános jelleggel lebonyolíthatók legyenek e-tárgyalás útján – nyilván azzal, hogy az alkalmazására csak akkor van lehetőség, ha a technikai feltételek valamennyi fél esetében adottak. E körben érdemes végiggondolni azt, hogy az egyébként elektronikus eljárásra kötelezett jogi képviselők számára előírható követelmény-e az, hogy az e-tárgyaláson való részvételhez szükséges informatikai feltételekkel rendelkezzenek, miután ez elősegítené az e-tárgyalások nagyobb számú lebonyolítását, és egyben az igazságszolgáltatási alapjogok szélesebb körű érvényesülését. Így a jogalkotó egy megfelelő, szakmailag alaposan átgondolt, konszenzuson alapuló szabályozás kidolgozásával, a bírósági szervezet a szükséges infrastrukturális háttér biztosításával, az egyes érintettek pedig többek között saját egyéni képességeik fejlesztésével tudnak hozzájárulni ahhoz, hogy az e-tárgyalás rendszere ne csak egy

²⁸¹ Nagy Adrienn: Digitalizáció és mesterséges intelligencia a magyar igazságszolgáltatásban. Miskolci Jogi Szemle, XV. évfolyam 2020 3. különszám. 111. o.

²⁸² A veszélyhelyzet megszűnésével összefüggő átmeneti szabályokról és a járványügyi készületségről szóló 2020. évi LVIII. törvény 138. § (1) bekezdése

esetleges újabb veszélyhelyzet esetében legyen képes megnyugtató módon ellátni a feladatát, hanem egyebekben is egy modern, adaptív, fejlődőképes és fenntartható XXI. századi igazságszolgáltatást eredményezzen.

6.7. Technikai vívmányok kihasználása - digitalizáció és mesterséges intelligencia a bírósági eljárásokban

Általánosságban a jogalkalmazással kapcsolatban, illetve speciálisan a bírósági eljárások tekintetében is kijelenthető, hogy az IT iparág, illetve az IT szektorral kapcsolatos alkalmazott tudományok által nyújtott szolgáltatások és lehetőségek úgy rendszerszinten, mint a rendszer egyes elemeit önállóan tekintve komoly fejlődési potenciált adhatnak a hatékonyság, a gyorsaság, a megbízhatóság és kiszámíthatóság tekintetében egyaránt. A bírósági eljárások intézése tekintetében óriási fejlődést hozhat a teljes körűen és integráltan megvalósítandó digitalizáció, illetve kifejezetten szakmai tekintetben feltétlenül érdemes vizsgálni a jog területén amúgy is egyre inkább teret nyerő mesterséges intelligencia alkalmazásainak lehetséges opcióit és módjait azzal, hogy a digitalizáció térnyerésére természetesen kizárólag az igazságszolgáltatási alapjogok tiszteletben tartásával, azok korlátozása nélkül kerülhet sor.

Az Európai Unió „Az igazságszolgáltatáshoz való jog – A digitalizáció lehetőségeinek kiaknázása” címmel 2020-ban megjelentetett következtetéseiben tervezetet dolgozott ki²⁸³, amelyben ösztönzi a tagállamokat a bírósági eljárásokkal kapcsolatos digitalizációs fejlesztések előremozdítására, illetve kezdeményezi, hogy kidolgozásra kerüljön egy olyan átfogó uniós stratégia, mely az igazságszolgáltatás digitalizációjának fejlesztését célozza. Mindezekon túl a tervezet megállapítást tesz arról is, hogy humán erőforrás tekintetében fejleszteni kell a digitális készségeket az igazságszolgáltatási ágazatban, különös tekintettel a bírákra és egyéb igazságügyi alkalmazottakra abból a célból, hogy ezeken a jogi területeken tevékenykedő szakemberek képesek legyenek hatékonyabban használni a digitális eszközöket és tartalmakat.

²⁸³ Az Európai Unió Tanácsa - A Tanács következtetése „Az igazságszolgáltatáshoz való jog – A digitalizáció lehetőségeinek kiaknázása” (2020/C 342 I/01) [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020XG1014\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020XG1014(01)&from=EN)

Egy rendszer működésében tapasztalható anomáliákat a rendszer egyes részeit, illetve egészét tekintve több különböző szinten lehet kezelni, megoldani. Ezek a lehetőségek magukban foglalják a szabályozás átalakításától, módosításától kezdve a rendszer folyamatainak optimalizálásán át az emberi, illetve infrastrukturális erőforrások rugalmas menedzseléséig terjedő spektrum eszközeinek alkalmazhatóságát. Az eljárások észszerű időn belüli befejezése tekintetében e körben is kiemelendő, hogy a jogszabályi háttér nem azonos a valódi működés rendszerszintű leírásával, miután a jogszabályi rendelkezések a legtöbb esetben csak a rendszer működésének kereteit adják meg, amely keretek között megvalósuló működési folyamatok mind emberi erőforrás, mind infrastrukturális háttér, mind pedig a folyamatok optimális lezajlása tekintetében minőségi és mennyiségi mutatóikat tekintve is nagyfokú diverzitást mutathatnak és mutatnak.

A dolgozat jelen fejezetében a bírósági eljárásokban alkalmazható digitalizációs lépések, valamint a mesterséges intelligencia bevezetésének és elterjedésének lehetőségét és lehetséges hatásait elemezzük. Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a témának ezen vetülete mind jelentőségében, mind komplexitásában önmagában is alkalmas lenne arra, hogy egy önálló kutatásként, illetve disszertációs dolgozatként megjelenjen, ám jelen dolgozat alapvető célja és témája mégsem ez, így ezt a fejezetet tekinthetjük egyfajta kitekintésnek, nagyvonalú, a részletekbe kevésbé bocsátkozó összefoglalónak egy olyan lehetőséggel kapcsolatban, amely szintén a bírósági eljárások észszerű időn belüli befejezésének szolgálatába állítható. A dolgozat jelen fejezetében elsősorban a szabályozás adta kereteken belüli módosításról, optimalizálásról lesz szó, különös tekintettel a rendszerszintű folyamatokban és a digitalizáció biztosította lehetőségek révén az infrastrukturális háttérben rejlő potenciálra, ugyanakkor a jelen dolgozatnak nem célja az egyes részterületek átalakítási tervének részletes kidolgozása. Elsősorban az optimális működéshez szükséges módszerek és technológia bevezetésének, és az ehhez szükséges lépéseknek irányát szeretnénk megadni, amelynek alkalmazása révén a jogszabályi háttér megváltoztatása nélkül is javítható a rendszer működési hatékonysága, amely jelentős tényező lehet a dolgozat témáját adó anomáliák elhárításának tekintetében.

6.7.1. A digitalizáció és az informatikai támogatás jelentősége

Miután a bírósági eljárások intézése során a jogszabályi háttér önmagában csak a működési kereteket adja meg, az adott kereteken belül jellemzően kialakul egy-egy nagyobb

elfogadottságú gyakorlat, ám még az egyes gyakorlati lefutások között is lehetnek bizonyos eltérések. Habár vannak törekvések bizonyos részterületeken az egységesítésre vonatkozóan, azért a folyamat egyes elemei, szakaszai, szervezeti egységtől függően eltérően működhetnek. Klasszikus példa lehet erre a bíróságokra benyújtott keresetek alapján létrejövő ügyek elosztásának módja, amely a jelenlegi rendszerben bíróságokként, vagy akár szervezeti egységenként különböző módon valósulhat és valósul meg infrastrukturális támogatás, technológiai háttér és módszertani elvek tekintetében egyaránt. Ezen részfolyamatok illetően való sokfélesége alkalmazott változatonként természetes módon különböző eredményeket szülhet, ami egyben azt is jelenti, hogy nagyon hasonló paraméterű eljárások esetén szervezeti egységenként már a kiindulópont is más módon kerül meghatározásra. Egy eljárás lefolytatása során az eljáró bíró az a szereplő, aki a legnagyobb hatást gyakorolhatja az ügy elintézésére, így többek között az eljárás befejezéséhez szükséges idő tekintetében is. Amint az a dolgozat 5.1. pontjában bemutatásra került, egy bíró személyes attribútumai, úgymint többek között a képzettsége, gyakorlata, leterheltsége, motivációja mind jelentős befolyással lehetnek egy adott, rászignált ügy menetének alakulására.

6.7.1.1. A bíróságokon alkalmazott informatikai szoftverek

A bírósági eljárások tekintetében két különböző típusú szakterület, „szakmai bonyolultság” különböztethető meg: egyrészt a szigorú értelemben vett jogi szakterület, az ügyben eljáró bírók közvetlen döntésének és a döntés indoklásának tevékenysége; míg a másik egy klasszikus értelemben vett ügyintézői rendszer tevékenységeinek halmaza, azaz a beérkező iratok lajstromozása, kezelése, a kimenő iratok menedzselése, az egyes résztvevőkre megszabott határidők kezelése, tehát úgy általában véve az adott eljárás jogi szakterületétől független komplex ügyintézői folyamata. A jogi szaktudás tekintetében egy lehetőség az IT-technológia kihasználása tekintetében a mesterséges intelligenciának, határterületeinek, illetve bizonyos alkalmazásainak fokozatos bevezetése a bírósági eljárásokba, viszont az ügyintézői rendszerrel, illetve az ügyintézési folyamattal kapcsolatban természetes módon adja magát az informatikai háttértámogatás bevezetése és teljes körű kihasználása.

A modern információtechnológiai eszközök használatával elérhető hatékonyságnövekedés iránti igénynek — mint gyorsaság és egyszerűsítés, és az ezzel járó költség- és időtakarékosság — elengedhetetlen feltétele az ügyintézési folyamatok ésszerűsítése,

korszerűsítése.²⁸⁴ Komplex integrált ügyintézői rendszerek ma már a világ minden táján, és szinte minden szakterületén megtalálhatóak, azaz hosszú ideje rendelkezésre áll az a szükséges tudás és gyakorlat, ami bírósági ügyintézésre vonatkozóan az eredményes és hatékony bevezetéshez szükséges. A magyar bíróságokon az ügyintézés tekintetében jelenleg működő informatikai rendszer is tartalmaz olyan elemeket, melyek képesek informatikai támogatást adni, ám a tapasztalatok alapján ezek az elemek, részek az ügyintézési folyamat egésze szempontjából nem alkotnak egy kellően hatékony, minél nagyobb mértékben automatizált, használhatóan működő komplex rendszert, mely az ügyintézői folyamat egészét hivatott és alkalmas támogatni, beleértve az esetlegesen kapcsolódó rendszerekkel történő integrációt is

A magyar bíróságokon a bírósági ügyviteli folyamatok támogatását célzó informatikai szoftver a Bírósági Integrált Informatikai Rendszer (BIIR), és lényegében ugyanezt a funkciót, valamint a határozatok szerkesztését és anonimizálását biztosító rendszer az Ítélezést Támogató Rendszer (ITR). Ezen két, egymással összekötött informatikai rendszer hivatalosan az ügyintézési folyamat igen sok eleméhez kapcsolódóan biztosít támogatást, ilyen pl. a keresetlevélnek és a beadványoknak a lajstromozása, valamint ezen keresztül kerülnek az ügyfelek részére megküldésre a bírósági határozatok. Használhatóság tekintetében ugyanakkor a BIIR és az ITR sajnos nem hozza egyértelműen az elvárt, hatékony szintet, amire jó példa az adott ügyön belüli iratok elektronikus elérhetőségének biztosítása. Ez a BIIR-en belül elméletileg adott, ám a gyakorlatban a tapasztalat azt mutatja, hogy nagyon sok esetben a papír alapú aktából lényegesen rövidebb idő alatt lehet elérni a megfelelő iratot, mint ahogy azt a rendszer elektronikus formában biztosítani tudná, ez a lassúság pedig felhasználói szempontból gyakorlatilag használhatatlanná teszi a rendszert, és egyértelműen alkalmatlanná arra, hogy a papír alapú iratot kiválthassa. Egy másik példa a határidők számításával és jelzésével kapcsolatos. Bármely ügyintézői rendszer egyik sarkalatos pontja az egyes tevékenységekre szabott határidők megfelelő kezelése, ami komplex informatikai rendszerekben általában egy adminisztratív és vizuális értelemben egyaránt támogatott informatív és hasznos kezelési módot takar. A BIIR-ben és az ITR-ben ezzel szemben az egyes határidőkről email üzenetek érkeznek, teljesen változatosnak mondható időközönként, és maguk az üzenetek sem elég informatívak tartalmukat tekintve, hiszen csak ügyszámot tartalmaznak, az ügyfeleket egyáltalán nem, és gyakorlati

²⁸⁴ Herédi Erika: Gyorsít vagy lassít az elektronikus ügyintézés a peren kívüli eljárásban? Jog Állam Politika: Jog- és Politikatudományi folyóirat, 2011/4. 163. o.

szempontból nem reális az, hogy kizárólag egy ügyszám alapján az adott bíró tökéletesen tisztában legyen az ügy részleteivel. A másik komoly probléma, hogy sokszor a működés maga is hibás, mivel a bírák részére rendszeresen érkeznek emailek, melyek olyan késedelemre figyelmeztetnek, amellyel kapcsolatban a teendők már rég el lettek végezve, és az eredményük is fel lett töltve a rendszerbe. Ilyen körülmények között nem lehet csodálkozni azon, hogy a bírák több esetben a meglévő informatikai rendszer helyett inkább saját maguk, papír alapon oldják meg az olyan feladatokat, mint a határidő kezelése is (pl. iraton levő érkeztető bélyegző alapján fejben, papír alapú naptárral számolva), vagy egyes iratokhoz való hozzáférés. Márpedig egyértelműen kijelenthetjük, hogy egy informatikai rendszer használhatóságával kapcsolatban elég komoly kritikát jelent az, ha a felhasználói annak funkcióit megkerülve inkább saját maguk végzik el a szükséges tevékenységet a szoftver helyett. Mindezekon túl a BIIR-ből sajnos kimaradt rengeteg egyébként automatizálható funkció, beleértve az automatikus ügyelosztás megvalósítását, illetve különböző űrlapok, illetve egyéb felhasználói felületek biztosítását, melyek révén a kimenő iratok vagy más output elemek gyorsabb és megbízhatóbb módon generálódhatnak a kézi összeállítás módszerénél. Emellett a BIIR egy úgynevezett vastag kliens alapú architektúrával üzemel, mely azt jelenti, hogy a rendszer használatához telepíteni kell egy az üzleti logika nagy részét tartalmazó kliens programot, így az alkalmazás csak azon a gépeken érhető el, ahol ez a telepítés megtörtént.

6.7.1.2. A hatékony ügyintézői rendszerek bevezetésének szükségessége

A fent leírt aktuális helyzettel szemben ma már tucatszám működnek olyan modern, komplex rendszerek, melyek sokkal hatékonyabban képesek megfelelni egy ügyintézői rendszerhez kapcsolódó összetett követelménynek. Ennek kialakításához, a bíróságokon való alkalmazásához természetesen az első lépés lenne az aktuális folyamatok felmérése, ezek modellezése, és a folyamat-modellek optimalizálása. Ezen felmérő és tervező szakasz következtében eredményként létrejöhetnek azok az üzleti folyamat modellek, amelyek egyértelműen definiálják a bírósági eljárások ügyintézéséhez kapcsolódó folyamatokat, és az általános ügyintézési folyamat mellett kialakítandók lennének az esetleges speciális kezelést igénylő egyéb ügýtípusok saját folyamat modelljei is. Erre az eredményre alapozva fejleszthető ki az informatikai és a jogi szaktudás szoros együttműködése révén egy komplex, integrált informatikai rendszer, mely a bírósági eljárások teljeskörű ügyintézését hatékonyan képes támogatni.

A következőkben sorra vesszünk néhány alapvető követelményt, mely véleményünk szerint egy ilyen rendszerrel kapcsolatban minimális elvárásként megfogalmazható a hatékony működés érdekében, kezdve azzal, hogy a bírósági rendszerhez hasonló sokfelhasználós komplex szoftvereknél érdemes megfontolni az úgynevezett vékony kliens technológia alkalmazását. Ez az a megvalósítási mód, amikor az üzleti folyamatok, az adatok, a funkcionalitás nagy része mind központi szervereken működik, és nincs szükség telepítendő alkalmazásra a kliens gépeken, ehhez elegendő egy web böngésző is. Az ilyen web alapú alkalmazások nagy előnye, hogy bármely gépen bármikor futtathatók, nincs telepítéshez kötve a használat, amennyiben új funkciók, új verziók látnak napvilágot, nem kell ezeket az összes kliens gépre egyesével frissíteni, hanem elegendő csak a központi szervereken, és az alkalmazás használatához kapcsolódóan nem jelentkezik semmiféle speciális hardver igény.

Az ügyintézői rendszerekkel kapcsolatos általános és alapvető elvárás, hogy minden, az ügyintézési folyamat során szükséges információ könnyen és gyorsan elérhető legyen a felhasználók számára. Ez esetünkben azt jelenti, hogy a bírósági szervezet által érintett összes adat és dokumentum, mely az eljárás során keletkezik és digitális formában rendelkezésre áll a rendszeren belül hozzáférhető legyen.²⁸⁵ Ez természetesen indokolja egy megfelelő és – a jelenlegihez képest átgondoltabb – jogosultsági rendszer kialakítását, melyben az egyes szervezeti egységek és egyéni felhasználók megfelelő jogosultságok és szerepkörök kialakításával elérhetik a munkavégzésükhöz szükséges elektronikus iratot. E körben mindenképp indokolt a jelenlegi jogosultsági rendszer átalakítása, miután jelenleg egy bíró csak és kizárólag a saját ügyeinek iratait tekintheti meg. Ennek következtében, amennyiben egy, a saját bíróságán belüli másik ügyről szeretne információt kapni (pl. annak megítélése érdekében, hogy a két ügy egyesítése a Pp. 117. § (2) bekezdése alapján indokolt lehet-e), akkor a nem saját ügye tekintetében a papír alapú aktába kell beletekintenie a kezelőirodán annak ellenére, hogy a bíróságnak természetesen ezen másik ügy iratai is rendelkezésre állnak elektronikus formában. Amennyiben pedig a bíró egy másik bíróságon folyamatban levő ügyről szeretne információhoz jutni (pl. mert az előtte folyamatban levő eljárást a Pp. 123. § (2) bekezdése alapján felfüggesztette ezen másik eljárásra, és tudni szeretné, hogy a felfüggesztés alapjául szolgáló eljárás változatlanul folyamatban van-e), akkor – miután más bíróságok elektronikus irataihoz nemcsak a bíró, hanem még a bíróság

²⁸⁵ Bilicki Vilmos: Programrendszerek Fejlesztése, Typotex, Budapest, 2011. 59-60.o.

vezetője vagy a kezelőiroda sem fér hozzá – a bírónak nincs más lehetősége, mint papír alapú iratban, postai úton megkeresni a másik bíróságon, a másik ügyben eljáró bírót az információ beszerzése érdekében, ami nyilvánvalóan nem felel meg a XXI. századi igazságszolgáltatással szemben támasztott követelményeknek.

Több, a fentiekben jelzett probléma megoldásához vezethetne az, ha a magyar bíróságok iratkezelésében létrejönne az e-akta, ami – ugyanúgy, mint egy papír alapú akta – automatikusan tartalmaz valamennyi, az ügyben keletkezett iratot, és amihez automatikus hozzáférése van az eljáró bírón kívül az ügyfeleknek is, valamint hozzáférés adható hozzá más olyan bírónak is, akit a saját ügye folytán érinthet az ügyben keletkezett adott irat. Jelenleg azonban, bár valamennyi bírósági határozat és intézkedés feltöltésre kerül a BIIR rendszerbe, azokat az elektronikus úton eljáró ügyfelek sem kapják meg automatikusan, hanem azt a bíróságnak minden esetben a bíró utasítása alapján külön-külön kell minden ügyfél részére megküldenie. Ez a megoldás viszont fokozza az emberi mulasztás lehetőségét, és így fordulhat elő az, hogy a bíró utasításának hiánya, vagy a jegyző mulasztása folytán egy határozat vagy idézés adott ügyfélnek nem kerül kiküldésre. Szükséges az ügyviteli rendszer figyelmeztető funkcióinak felülvizsgálata is, miután az jelenlegi formájában nem alkalmas az emberi mulasztások kiküszöbölésére – így lehetséges az, hogy a fizetési meghagyás iratanyaga, valamint a keresetet tartalmazó irat gyakran elkerülik egymást, külön ügyszámon kerülnek lajstromozásra, mert jelenleg az irodai alkalmazottnak azt kézzel kell ellenőriznie, hogy egy keresetet tartalmazó irathoz kapcsolódó fizetési meghagyásos iratanyag beérkezett-e már a bíróságra.

A digitális formában rendelkezésre álló bírósági iratok alkalmazása akkor lenne alkalmas a papír alapú akta kiváltására, ha azok legalább olyan gyorsan elérhetőek, átnézhetőek lennének, mint a papír alapú iratok. Jelenleg azonban egy ügyben valamennyi irat, azaz valamennyi beadvány és annak valamennyi melléklete, továbbá valamennyi bírósági határozat, jegyzőkönyv külön-külön dokumentumba kerül feltöltésre, amelyeket egy keresés során egyesével kell (időigényesen) megnyitni anélkül, hogy egy keresőfunkcióval az ügy iratai között válogatni lehetne. Ugyanígy, az elektronikus iratok nem fogják tudni kiváltani a papír alapú aktát addig, amíg nincsenek meg a technológiai adottságok arra, hogy az elektronikus iratok alapján a bíró tárgyalásra készülni és tárgyalni tudjon, pl. amíg nincs lehetősége arra, hogy egy e-aktába jelöléseket rakjon, vagy jegyzeteket készítsen.

Az ügyintézői rendszerek fontos tulajdonsága a lehető legoptimálisabb szintű automatizáltság, azaz használjunk ki minden olyan lehetőséget, amelyet az informatika biztosít arra vonatkozóan, hogy az emberi beavatkozások, interakciók ténylegesen csak a szükséges mértékig jelenjenek meg a folyamat során. Ebben az esetben a folyamat meghatározott tevékenységekből áll, melynek egymásutánosságát maga a folyamat lefutása vezérli a felhasználótól kapott információk alapján. A felhasználókat a rendszer egy felületen tájékoztatja, hogy melyek azok az eljárások, amelyek hozzájuk tartoznak, az adott eljárás éppen milyen állapotban van, melyik az az aktuális tevékenység, amivel a felhasználónak foglalkoznia kell és erre mennyi ideje van (határidő kezelés). Az egyes tevékenységekhez olyan funkciók tartoznak, amelyek indításakor az adott felületen az összes szükséges adat betöltődik és a felhasználói interakció ténylegesen azokra a részekre korlátozódik, amelyek emberi tudást, beavatkozást igényelnek. A funkció felületén a bíró vagy a bírósági titkár által az információk ismeretében (elérhető és online megnyitható iratok, a funkcióban megjelenő adatok) megadott válaszok vezérik a folyamat lefutását. Amennyiben adott tevékenységhez tartozóan a felhasználó beállítása alapján szükséges a hiánypótlás, úgy a folyamat automatikusan arra az ágra megy, míg ha nem szükséges, úgy a folyamat az ennek az esetnek megfelelő ágon halad tovább. A határidőkezelés természetesen nem csak közvetlenül a rendszer felhasználóira kell, hogy kiterjedjen, hanem azokra az esetekre is, amikor az ügyintézés szempontjából külső szereplő (pl. az eljárás valamely érintettje, felperesek, alperesek) által megadandó válaszra várunk. A hiánypótlás erre is jó példa. Egy ügyfél részére kiküldött hiánypótlásra felhívó végzéssel kapcsolatban a rendszernek automatikusan kellene tudnia számítani a kézbesítéstől eltelt napok számát, és a meghatározott határidő letelte esetén automatikusan tovább kellene terelnie a folyamatot a soron következő állapotba, pl. a hiánypótlás nem teljesítése miatti visszautasítás felé – ami jelenleg semmilyen szinten nem valósul meg, a bíró minden esetben maga számolja ki, hogy mikor jár le a teljesítési vagy a fellebbezési határidő, és vizsgálja azt meg, hogy határidőn belül érkezett-e beadvány az ügyféltől. Egy hatékony informatikai rendszer által nyújtott támogatás legfőbb értelme és haszna viszont az lenne, hogy a jogi szakemberek tevékenysége lehetőleg minél nagyobb mértékben kizárólag a valóban jogi (és nem ügyintézési) területtel kapcsolatos részletekre korlátozódjon.

6.7.2. Mesterséges intelligencia alkalmazásának lehetősége a bírósági eljárásokban

A bírósági eljárások észszerű időn belüli befejezéséről szóló dolgozatban, a gyorsítást célzó technológiai lehetőségek közt természetesen foglalkoznunk kell az egyre divatosabb mesterséges intelligencia alkalmazásának lehetőségével is, a jelen realitásának talaján maradva.

A mesterséges intelligencia egy viszonylag új tudományág, rendkívül nagy és szerteágazó területet ölel fel, mely a múlt század közepén kezdte meg kibontakozását, gyökerei azonban messzire nyúlnak, egészen a filozófiáig. A filozófia, mint tudományág tette fel először azokat a kérdéseket, hogy mentális értelemben mit jelent maga az elme, milyen viszonyban van az emberi aggyal, mint szervvel, mit jelent maga a tudás fogalma, honnan jön és milyen módon eredményez következtetéseket, illetve cselekvéseket. Természetesen a mesterséges intelligencia nagy részben támaszkodik a matematikára, mely többek között a logika révén megalkotta az érvényes következtetési módok formális szabályait, de ezen túl hatottak rá az idegrendszer elemeit tanulmányozó neurális tudományok, a pszichológia, a számítástechnikai tudományok fejlődése, a közgazdaságtan és a nyelvészet is. A mesterséges intelligencia napjainkban is tartó fejlődésében voltak felfelé ívelő és stagnáló szakaszok is. Ezen utóbbiak általában az adott kor hardver kapacitását meghaladó számítási igényeket megjelenítő módszerek alkalmazása miatt következtek be. A 80-as évek végétől kezdve azonban a számítástechnika fejlődésével ezek az akadályok fokozatosan elhárultak és a 90-as évektől a mesterséges intelligencia párhuzamosan fejlődött ki önálló tudományággá és önálló iparággá. Az utóbbi néhány évtizedben olyan határterületei is alakultak ki és indultak komoly fejlődésnek, mint az adatbányászat, a gépi látás, a robotika és a különböző tudásreprezentációk alkalmazása.²⁸⁶ A mesterséges intelligencia tudományának (és a hozzá kapcsolódó iparágnak) az idő előrehaladtával egyre inkább sikerül az olyan alapvetően tradíció alapú tudományterületekre is hatást gyakorolnia, mint amilyen a jog. A mesterséges intelligencia és a jog kapcsolatát két fő irányvonal mentén vizsgálhatjuk. Az egyik a mesterséges intelligencia működési következményeinek jogi szempontból történő megítélése, amire példa lehet az önvezető autók által okozott balesetek ügyeiben történő eljárás. Bár önmagában ez a szempont is egy nagyon izgalmas jogalkalmazói (és bizonyos esetekben jogalkotói) kérdés lehet, ám jelen dolgozatnak nem ez a fő témája. A másik nézőpont a mesterséges intelligenciának a különböző jogi szakterületekbe, például a bírói jogalkalmazása bevont közreműködése, és az ezzel kapcsolatos lehetőségek kiaknázása.

²⁸⁶ Russell, Stuart – Norvig, Peter: Mesterséges intelligencia, Modern megközelítésben. Panem, Budapest, 2005. 5-13. o.

Rövid kitérőként szükségesnek tartunk egy viszonylag elterjedt téves nézettel, félreértéssel kapcsolatban tisztáznunk néhány részletet. Több esetben látjuk jogi szakemberektől különböző cikkekben, tanulmányokban, hogy jogi területen szinte bármilyen informatikai támogatást, algoritmusok által végrehajtott tevékenységet a mesterséges intelligencia alkalmazásaként kezelnek. Ez sajnos egy téves nézet, hiszen nem minden IT-támogatás, nem minden program, nem minden számítógéppel, algoritmussal támogatott funkció jelenti egyben a mesterséges intelligencia meglétét is. Önmagában az „algoritmus” szó egyfajta jól definiált, egyértelmű cselekvés sorozatot jelent, és a számítógépes programok mindegyike egy vagy több algoritmus „betanítása”, azaz leírása egy adott programozási nyelven (informatikai szakkifejezéssel: implementálás) a számítógép számára. Attól, hogy valami egy számítástechnikai programmal működik, még nem feltétlen jelenti azt, hogy mesterséges intelligencia által támogatott, legyen akár az egy nagy dokumentumtárban történő keresés, vagy bizonyos adatok megjelenítése, vagy akár meghatározott következmények végrehajtása a gép által. A mesterséges intelligencia meglétének feltétele az önálló tanulási folyamat megléte, bizonyos minták önálló felismerése, önálló következtetések meghozása, alkalmazkodás megváltozott és előre nem látható körülményekhez, tehát bizonyos leegyszerűsítéssel akkor beszélhetünk mesterséges intelligenciáról, ha olyan algoritmust implementálunk, amelynek révén az azt futtató gép többet tud, mint amennyit mi „betanítottunk” neki. Azt mondhatjuk tehát, hogy minden mesterséges intelligencia egy (vagy több) algoritmus, de nem minden algoritmus mesterséges intelligencia egyben.

6.7.2.2. Mesterséges intelligencia a bírósági eljárásokban

Ahogy a korábbiakban kifejtettük, a bírósági eljárások során két külön szakterület, kétféle bonyolultság találkozik és ötvöződik a döntéshozatali folyamat egésze során: egyrészt a folyamat menedzseléséből fakadó, ügyintézői rendszer jellegű követelményeknek megfelelő tudás, illetve bonyolultság, a másik pedig magának a jogesetnek az értelmezéséből, a tényállás beazonosításából és a jogi döntéshozatalból álló jogi szakterületi bonyolultság. Az ügyintézői rendszerrel kapcsolatban már ismertettük a digitalizáció potenciális előnyeit, valamint az ilyen rendszerekkel kapcsolatos alapvető követelményeket. A dolgozat jelen alfejezetében azt vizsgáljuk, hogy a jogi szakterületen megjelenő mesterséges intelligencia alkalmazások a bírósági eljárásokra leszűkítve milyen lehetőségeket tartogatnak magukban a jövőre nézve.

A szakmák jövője című könyvében Richard Susskind arról ír, hogy egy adott hivatást az új technológiák bevezetése általában két szakaszban befolyásolja, melynek során az első szakaszban a korábbi módszerek használatával az új technológiák révén eredményét tekintve hatékonyabb munkavégzés alakul ki, a második szakaszban viszont az alkalmazott és meghonosodott új technológia sok esetben nagyobb hatással lesz magukra a folyamatokra és módszerekre is és végső soron át is alakítja azokat.²⁸⁷ A mesterséges intelligencia bírósági eljárásokban történő felhasználási területe három nagyobb csoportra osztható. Ez első nagyobb csoportot az elemzőprogramok alkotják, a második csoportban vannak az ügynevezett korpusznyelvészeti alkalmazások, és a harmadik csoportban található az ügynevezett prediktív (többek között döntéstámogató) rendszerek.²⁸⁸ Minden jogi alkalmazásban kiemelt szerepe van a jogi értelmezés megvalósításának, mely a mesterséges intelligencia egy ágának révén, azaz a természetes nyelvfeldolgozás révén valósulhat meg. Bizonyos szempontból ehhez kapcsolódik egyébként a nyelvészetben belüli speciális területe a rendkívül nagyméretű szöveghalmazokban történő kutatás és feldolgozás, az ügynevezett korpusznyelvészet is.

Az elemző típusú alkalmazások használhatósági területe kiterjedhet az egyes bírósági iratok elemzésére, melyek révén különböző riportok és statisztikák állíthatók elő. Az ilyen típusú alkalmazások a szövegek elemzésének segítségével képesek lehetnek az egymáshoz bármely szinten kapcsolódó ügyekre vonatkozóan rejtett összefüggéseket kimutatni, vagy több ügy vonatkozásában statisztikai alapú elemzéseket készíteni. Ezekkel a módszerekkel hasonló ügyek ítéleteit elemezve az adott ügytípusra vonatkozó bírói gyakorlatról is feltárhatunk új információkat (pl. milyen típusú érvek milyen százalékban lehetnek eredményesek az adott ügytípusban). Természetesen az ilyen típusú felhasználások bevezetését érdemes annak várható hatásait vizsgáló elemzésnek megelőznie, hiszen egy ilyen eszközzel a bírói gyakorlat egy komolyabb kontroll alá kerülhet, illetve a lehetőség, hogy egyes bíróról tevékenységeinek elemzésével egyfajta profil készüljön, nem feltétlen és nem minden esetben jár pozitív hozadékkal.

A korpusznyelvészeti alkalmazások a nagy tömegű és rendkívül nagyméretű szövegekre vonatkozó feldolgozási, értelmezési és elemzési folyamatokat tartalmazzák. Ilyenek

²⁸⁷ Susskind, Daniel – Susskind, Richard: A szakmák jövője. Antall József Tudásközpont, 2018.

²⁸⁸ Zódi Zsolt: A bíróságok és a technológia. Bírósági Szemle 2020/1. 4. - 13. o.

lehetnek a gyakorlatban a jogi átvilágítások, hatalmas mennyiségű dokumentumok feldolgozása (pl. szerződések, vagy hasonló tényállású ügyekben született ítéletek), és a megszokott mintáktól való eltérés detektálása. A korpusznyelvészet egy másik lehetséges felhasználási területe a per során alkalmazható olyan eszközök bevezetése, melyek révén a mesterséges intelligencia alkalmazással könnyen elérhetővé válnak olyan funkciók, mint például a szerzőazonosítás (azaz az ismeretlen eredetű szövegek szerzőhöz rendelése), a plágium gyanú ellenőrzése (azaz a szöveg eredetiségének ellenőrzése figyelembe véve azt, hogy mekkora százalékban alkotják átvett részek).

A prediktív rendszerek bizonyos értelemben továbbfejlesztett elemző rendszerek, hiszen a megfelelő jogi értelmezés, azaz a gépi nyelvfeldolgozás az összes mesterséges intelligencia alkalmazás (beleértve a döntéstámogató és szakértői rendszereket is) szükséges alapja. A prediktív rendszerek általánosságban fogalmazva bizonyos bemeneti információkból azok elemzése révén és a korábbi, megtanított következtetések felhasználásával képesek egy új információt előre jelezni. Ezek az alkalmazások az előrejelzések, illetve bizonyos kimenetek valószínűségének megállapítása révén alapját képezik az erre épülő tudásalapú, döntéstámogató, illetve szakértői rendszereknek. Egy konkrét kutatás²⁸⁹ esetében például egy prediktív alkalmazás segítségével vizsgálták, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei milyen arányban jelezhetők előre. A vizsgálat tárgya volt az ítélet szövegezésének feldolgozásával kapcsolatos előrejelzés a végeredmény tekintetében, és a vizsgálat alapján az elemzés eredményeképp történő előrejelzés igen hatékony is lehet, és jelezhető az is, hogy mely szövegrészek milyen „erővel” jelzik előre a végeredményt az adott ítélet tekintetében.

Mindezek alapján a mesterséges intelligencia a bírósági eljárások tekintetében is rengeteg felhasználási lehetőséget rejteget, különös tekintettel a szakértői, illetve döntéstámogató rendszerek potenciális alkalmazására. Fontos azonban, hogy az új technológiák bevezetésével, azok előnyei mellett vizsgáljuk ennek veszélyeit és korlátait is. A CEPEJ 2018. decemberben fogadta el a témával kapcsolatban az „Európai etikai charta a mesterséges intelligencia használatáról a jogi rendszerekben és környezetükben” című

²⁸⁹ Medvedeva, Masha - Vols, Michel - Wieling, Martjin: Using machine learning to predict decisions of the European Court of Human Rights. *Artif Intell Law* 2020/28. 237–266 o. <https://doi.org/10.1007/s10506-019-09255-y>

jelentést,²⁹⁰ amely tartalmazza azt az öt elvet, melyet a mesterséges intelligencia jogi területű alkalmazásával kapcsolatban etikai szempontból feltétlenül követendőnek tartanak. Ilyen elv az alapvető jogok tiszteletének elve, mivel nyilvánvalóan biztosítani kell azt, hogy a mesterséges intelligencia eszközök és szolgáltatások tervezési és megvalósítási folyamata és eredménye egyaránt kompatibilis maradjon az alapvető emberi jogokkal. Alapelv a diszkrimináció kizárásának elve, azaz, hogy biztosítani kell, hogy a fejlesztések során ne valósuljon meg diszkrimináció sem egyénekre, sem egyének csoportjára vonatkozóan; továbbá a minőség és biztonság elve: a bírósági határozatok és adatok feldolgozásának tekintetében mindig hitelesített forrásokat használjon, tudományosan validált módszertanokkal, biztonságos technológiai környezetben. Alapvető fontosságú az átláthatóság, a pártatlanság és a méltányosság elve, azaz, hogy a rendszer tegye hozzáférhetővé és elérhetővé az alkalmazott módszereit, tegye lehetővé a hivatalos szervek általi ellenőrzéseket, továbbá fontos a „felhasználó általi irányítás” elve, vagyis annak biztosítása, hogy a felhasználók mindig teljeskörű tájékoztatást kapnak minden döntésük, illetve velük kapcsolatos tevékenység tekintetében.²⁹¹

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a digitalizáció és a mesterséges intelligencia alkalmazásának rengeteg előnye, pozitív következménye lehet a bírósági eljárások időszerűsége tekintetében. Ezen előnyök, illetve pozitív hatások közé tartozhat a mind szélesebb körű digitalizáció megvalósulása esetén a komplex integrált ügyintézési rendszerek bevezetésével a folyamatok nagymértékű automatizálása, a hatékonyabb informatikai támogatás az eljárások lefolytatásának menedzselésével kapcsolatban, ezáltal pedig a jóval hatékonyabb működési környezet és eredmények biztosítása. A mesterséges intelligencia különböző alkalmazásainak bevezetése egyrészt a számítási kapacitások drasztikus növekedésével új lehetőségeket nyitva szintén jelentős hatékonyság növekedést eredményezhet, többek között a különböző elemző alkalmazások használatával, ami nyilvánvalóan hatással lehet az eljárások időtartamára is. Másrészt a tudásalapú döntéstámogató és szakértői rendszerek bevezetése és felhasználása egységesítheti a bírói gyakorlatot, csökkentheti az esetleges hibák mértékét, illetve közvetett hatásként

²⁹⁰ EUROPEAN COMMISSION FOR THE EFFICIENCY OF JUSTICE (CEPEJ)- European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment (2018) <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>

²⁹¹EUROPEAN COMMISSION FOR THE EFFICIENCY OF JUSTICE (CEPEJ)- European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment (2018) 7-12. o. <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>

szolgálhatja az adott terület jogelméleti fejlődését, illetve hosszabb távon statisztikai elemzések segítségével feltárt összefüggések révén a működési szabályozások aktualizálását, ezáltal egy kiszámíthatóbb, gyorsabb és hatékonyabb működést eredményezve. Természetesen az előnyök mellett figyelmet kell fordítani az esetleges hátrányokra is a technológiák bevezetésével és alkalmazásával kapcsolatban, különös tekintettel az alapvető jogokra, a jogbiztonság változatlan megvalósulására. A megváltozott feltételek és működési körülmények előre nem várt hatásokat is okozhatnak, ezért fontos az időről-időre történő hatásvizsgálat és visszacsatolás bevezetése is. A jog alapvetően tradicionális terület, ez egyfajta biztonságot és megbecsülést is biztosít művelőinek, ám sok esetben akár egyéni, akár szervezeti szinten ez a fejlődés gátja is lehet az új dolgoktól történő önkéntelen elzárkózás révén. Nagyon fontos felismerni, hogy a jog az azt igénybe vevők szemében elkerülhetetlenül a szolgáltatási szektor részévé válik, és az érintett szereplők elvárják, hogy a jogszolgáltatás versenyképesé váljon más, akár üzleti szektorok szolgáltatásainak tekintetében is. Éppen ezért fontos a technológia fejlődésre való minél nagyobb nyitottság és befogadókészség, a hajlandóság a fejlődésre és a tanulásra, az adaptív attitűd elsajátítása, természetesen - összhangban az Európai Unió 2020-2024 időszakra megfogalmazott, az emberi jogokra vonatkozó cselekvési tervével²⁹² - az emberi jogok sérthetlenségének mindenkorai figyelembevétele mellett.

²⁹² EU Action Plan on Human Rights and Democracy 2020-2024 - IV. New technologies: Harnessing opportunities and addressing challenges
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020JC0005>

7. A hazai bíróságok felelőssége az észszerű időn belüli eljárás követelményének megsértése esetén

Bármely jog csak akkor manifesztálódhat és érvényesülhet hatékonyan, ha megfelelő jogvédelem kapcsolódik hozzá. A hatékony jogorvoslathoz való jog a garanciája más alapvető jogok érvényesülésének, így a tisztességes eljáráshoz való jognak, valamint az észszerű időn belüli eljárásnak, ami szorosan összefonódik a jogbiztonsággal is. A kettős vetületű hatékony bírói jogvédelem az alapjogok érvényesíthetőségét jelenti, azaz a bírósághoz fordulás jogát, valamint a jogorvoslathoz való jogot, lényege pedig, hogy a közhatalommal rendelkező szervek elszámoltathatóak legyenek az alapjogok megsértése esetén, így biztosítva a transzparenciát, valamint a bíróságok felelősségét az alapjogok védelme tekintetében. Az eredményes jogorvoslat ennek a felelősségnek a megsértéséből adódik. A jogorvoslat tekintetében nem elégséges az eljárások formális lefolytatásához való teoretikus, normatívan szabályozott jogosultság, hanem a hatékonyság megköveteli, hogy a gyakorlatban kialakult gátak jogtalanul ne akadályozzák a jog gyakorlását,²⁹³ azaz a jogorvoslatnak ténylegesen, a gyakorlatban is rendelkezésre állónak, és hatékonynak kell lennie.

A hatékony jogorvoslat érvényre juttatásának kötelezettségét valamennyi jelentős nemzetközi alapjogi katalógus deklarálja. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata a szóhasználata alapján a „tényleges” jogorvoslathoz való jogot garantálja,²⁹⁴ míg a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya értelmében az abban részes minden állam kötelezi magát annak biztosítására, hogy minden olyan személy, akinek az Egyezségokmányban elismert jogai vagy szabadságai sérelmet szenvednek, hatékony jogorvoslattal élhessen akkor is, ha a jogok megsértését hivatalos minőségben eljáró személyek követték el.²⁹⁵ Az Alapjogi Charta 47. cikke a „hatékony jogorvoslathoz” való jogot biztosítja, ugyanúgy, mint az EJEE 13. cikke. A hatékony jogvédelem elve az EUB gyakorlatában érvényesülő alapelv,²⁹⁶ amely alapján a közösségek jogából adódóan a

²⁹³ Jacobs, Francis G.: The right to a fair trial in European Law. *European Human Rights Law Review*, 1999. 144. o.

²⁹⁴ Emberi Jogok Egyetemes nyilatkozata, 8. cikk.

²⁹⁵ Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről 1976. évi 8. törvényerejű rendelet 2. cikk (3) bekezdésének a) pontja.

²⁹⁶ C-432/05 Unibet (London) Ltd. és Unibet (International) Ltd. kontra. Justitiekanslern, §37.

személyeket megilleti a hatékony bírói jogvédelem, valamint a jog az általános jogelvekből fakadó jogok védelmére.

Az állam kötelezettsége biztosítani az alapjogok hatékony jogvédelmét, azaz garantálni, hogy az alkotmányos alapjogok védelme egy bizonyos minimum szint alá nem mehet. Az észszerű időn belüli eljárás joga az állammal, ezen belül a bírósággal szemben érvényesítendő jogelv, a bíróság elszámoltathatóságának fokmérője. Ugyanakkor, bár a jogvédelem végső fóruma a bíróság, az észszerű időn belüli eljárás, mint alapjog esetében éppen a bíróság lehet az, amelyik az alapjog érvényre juttatását elmulasztja.

A bíróságokkal szembeni kárfelelősségi igények megítélésénél a védendő jogtárgy a közhatalommal felruházott hatalmi ágnak a felelős magatartása, és így a közrendbe, a közélet tisztaságába vetett bizalom. A felelőssé tétel célja a társadalom megítélése által kardinálisnak vélt érték védelme oly módon, hogy az adott eseményhez – melyet a társadalom egy adott személynek betud – a jog bizonyos személyi vagy vagyoni jogkövetkezményeket fűz. A felróhatóság megítélésénél alkalmazott zsinórmérték a társadalom absztrakt értékítélete az adott magatartásról. „Más az elvárhatóság a laikussal és a szakemberrel, az egyéni vállalkozással és a multinacionális óriásvállalkozással szemben”,²⁹⁷ azaz a társadalmi elvárhatóság mércéje alanyok szerint differenciált.²⁹⁸ Az igazságszolgáltatással szembeni társadalmi elvárás egyértelműen az, hogy a szakmai kompetencia, a döntésképeség és a jogbiztonság érvényesüljön, azaz, hogy a bíróságok szakmailag felkészülten, legitimen és időszerűen lássák el a közcélú feladataikat. Így, ha azt vesszük alapul, hogy mi a társadalmi elvárás a bírósággal, mint közhatalommal felruházott szervvel szemben, az eredmény egy, a laikus felelősségénél nyilvánvalóan magasabb szintű, fokozott minőségre utaló elvárhatóságot indukál.

Mindezek alapján szükséges annak vizsgálata, hogy az észszerű időn belüli eljáráshoz való joghoz kapcsolódik-e megfelelő és hatékony jogvédelem, azaz, hogy az alapelv megsértése esetén az azt megsértő bíróságok felelőssége megállapításra kerül-e – mivel a felelősségre vonás, ez elszámoltathatóság az a jogintézmény, amely kiemelten elősegítheti az alapelv hatékony érvényesülését.

²⁹⁷ Lábady Tamás. In: Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz (szerk.: Vékás Lajos-Gárdos Péter). Wolters Kluwer, Budapest, 2014. 2236. o.

²⁹⁸ Fuglinszky Ádám: Kártérítési jog. HVG-ORAC, Budapest, 2015. 287. o.

7.1. Az eljárás elhúzódaása esetén a kártérítéshez való jog hazai szabályozása

A tekintélyelvű szocialista rendszerben megalkotott rPtk. a bíróság kárfelelősségét az államigazgatási jogkörben okozott kárra utaló szabállyal rendezte²⁹⁹ akként, hogy a kártérítés általános feltételei, valamint a két különös kritérium – a kár bírósági jogkörben való okozása és a rendes jogorvoslati lehetőségek kimerítése – mellett a kártérítési igény érvényesítésének feltételül szabta azt, hogy az eljáró alkalmazott vétkessége vagy bűnössége fegyelmi vagy büntetőeljárás során előzetesen megállításra kerüljön. A törvény továbbá a bíróság kártérítési felelősségének elévülését az általános szabályoktól eltérően egy éves időtartamban állapította meg.³⁰⁰

Az rPtk. hatálybalépését követő időszakban, az állami apparátust a végsőkig védelmező gondolkodásmód által megalkotott szabályozás érájában bírósággal szemben indított kártérítés iránti kereset csak elvétve létezett. A perek száma akkor sem nőtt jelentősen, amikor az 1977. évi IV. törvény az előzetes felelősségre vonás feltételét megszüntette, bíróság elleni per szinte nem is fordult elő³⁰¹ ebben az időszakban sem. Az előzetes szervezeti felelősségre vonás eltörlése az állami felelősség objektívizálása felé mutat, amely fokozódott azzal, hogy az alaptalan előnyt nyújtó eredetileg egy éves elévülési időt, mint általános jogegyenlőségi tételt sértő rendelkezést az Alkotmánybíróság megsemmisítette.³⁰²

A Ptk.³⁰³ a bírósági jogkörben okozott károkért való felelősség tekintetében strukturális változást vezetett be azzal, hogy a bírósági és ügyészségi jogkörben okozott kárt külön szakaszban rendezi, ugyanakkor változatlanul és permanensen a közigazgatási jogkörben okozott kártérítés szabályainak alkalmazását írja elő.³⁰⁴ A szabályozás – a már kialakult gyakorlat, az „élő jog” jogszabályi szintre emelésével – érdemi változást vezetett be annak rögzítésével, hogy a keresetet nem az adott ügyben eljáró bíróval, hanem a bírósággal, ha pedig az eljáró bíróság nem jogi személy, az eljáró bíróság illetékességi területén működő

²⁹⁹ rPtk. közlönyállapot, 349. § (4) bekezdés.

³⁰⁰ rPtk. közlönyállapot 349. § (3) bekezdés.

³⁰¹ Uttó György: Közhatalmi kárfelelősség a három Polgári Törvénykönyv tükrében. Magyar Jog. 2010/10. 598. o.

³⁰² 53/1992 (X.29.) AB határozat.

³⁰³ 2013. évi V. törvény.

³⁰⁴ új Ptk. 6:549. §.

jogi személyiséggel rendelkező bírósággal szemben kell érvényesíteni.³⁰⁵ A fentieken túl az új Ptk. érdemi változást nem hozott a bírósági jogkörben okozott kártérítési felelősség terén, az általános felelősség klasszikus jogellenesség-felróhatóság-kár-okozati összefüggés négyes feltételrendszerén túl a bírósági jogkörben való eljárást, valamint a rendes jogorvoslat kimerítését követeli meg, egyéb, a felelősség körét, vagy terjedelmét szűkítő szabályt nem tartalmaz.

A Ptk. 2:5. §-ában szabályozott objektív felelősségi forma, a sérelemdíj rendelkezései – külön, utaló szabály hiányában – az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog megsértése miatti igényérvényesítése esetén nem alkalmazhatóak, miután az igazságszolgáltatási alapjog nem tekinthető személyiségi jognak. Más lehetőség hiányában így a fél a Ptk. 6:549. §-ában szabályozott bírósági jogkörben okozott kártérítés miatti keresetet terjeszthet elő, amely szubjektív felelősségen alapul, azaz egyrészt vizsgálandó a kártérítés általános, négyes feltételének – jogellenesség, felróhatóság, a károkozás és az okozati összefüggés – fennállása, valamint a bírósági jogkörben okozott kártérítés speciális kritériumai: a bírósági jogkörben eljárás, valamint a rendes jogorvoslatok kimerítése követelménye, az igényérvényesítés pedig csak ezek igazolása esetén lehet eredményes.

A bíróság főszabályként szubjektív alapú, felróhatóságtól függő felelőssége alóli kivételként került – dogmatikailag helytelenül, anyagi jogi szabályként az eljárási kódexben – a bíróságok feladataként szabályozásra a 2017. december 31-ig hatályos rPp. 2. § (3) bekezdésében a tisztességes eljáráshoz, valamint a perek észszerű időn belül való befejeződéséhez fűződő, objektív felelősségen alapuló sérelemdíj, mint kártérítés iránti igény. Az alapjog rögzítésén túl ez a rendelkezés volt hivatott biztosítani a félnek az eljárás észszerű időn belüli befejezéséhez való jogának sérelme esetén a kártérítés jellegű sérelemdíjat, melynek elbírálásakor kiegészítő jelleggel feltétlenül szükséges a Ptk. anyagi jogi szabályainak alkalmazása.³⁰⁶ Az rPp.-ben szabályozott, sérelemdíj iránti igényérvényesítési lehetőség az rPp. hatályon kívül helyezésével megszűnt, a Pp. pedig sem az észszerű időn belüli eljárásra vonatkozó alapelvet, sem az annak megsértése esetén alkalmazandó jogorvoslati lehetőséget nem tartalmazza. Így 2018. január 1-jét követően az

³⁰⁵ A Bírósági Határozatok 2007. évi 4. számában közzétett „Emlékeztető a civilisztikai kollégiumvezetők 2007. január 29-31. napján megtartott országos tanácskozásán megvitatott jogkérdésekről” tartalmazta azon közös álláspontot, hogy a bíró tevékenységével összefüggő személyiségi jogi igények nem személy szerint a bíróval szemben, hanem csak a jogi személy bírósággal szemben érvényesíthetőek.

³⁰⁶ BDT2008.1811.

igényérvényesítőnek a hazai bíróságok előtt kizárólag a Ptk. alapján van lehetősége az észszerű időn túl elhúzódó eljárások miatti követelését érvényesíteni.

7.1.1. Az Alkotmánybíróság előtti igényérvényesítés

A tisztességes eljáráshoz való joggal kapcsolatos, annak lényegi tartalmát érintő követelmények teljesülésének vizsgálata, és a jogszabályi környezet alkotmányjogilag aggályos tartalma alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdésnek minősül,³⁰⁷ és az Alkotmánybíróság feladatai közé tartozik a bírói döntések alaptörvény-ellenességének vizsgálata is, amellyel egyidejűleg jelentkezik a tisztességes eljárás megkövetelte gyakorlati szempontok meghatározásának igénye is.³⁰⁸

Az észszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jogot az Alaptörvény explicit módon rögzíti,³⁰⁹ így sérelme elméletben alkotmányjogi panasz tárgyát képezheti.³¹⁰ Ugyanakkor, az Alkotmánybíróság számára nem áll rendelkezésre olyan törvényi lehetőség, melynek révén az alapjog sérelmét ténylegesen orvosolni tudja, miután nincs hatásköre kártérítés vagy sérelemdíj megítélésére, az Alkotmánybíróság számára biztosított kasszáció eszköze pedig csak az eljárás további elhúzódását eredményezné. Az Alkotmánybíróság ezen okból nem tud valódi jogorvoslati funkciót betölteni, az egyetlen lehetősége a szignalizáció, amellyel jelezheti az érintett bíróság felé az ügyek észszerű határidőn belüli elbírálásának követelményét.

7.2. A hazai bíróságokkal szemben indított kártérítési perek

A magyar bíróságokkal szemben indított keresetek tekintetében külön statisztika nem áll rendelkezésre arra vonatkozóan, hogy hány ügy tárgya volt kifejezetten az eljárás elhúzódása miatti kártérítés megítélésére,³¹¹ de a bíróságokkal szemben indított összes kereset (tehát az eljárás elhúzódása miatti kártérítési-jellegű kereseten túl ideértve a bírósági jogkörben okozott kártérítési keresetek mellett a munkaügyi vagy közérdekű adat kiadása iránti és

³⁰⁷ 19/2015 (VI.15.) AB határozat [32].

³⁰⁸ 7/2013 (III.1.) AB határozat [29].

³⁰⁹ Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése.

³¹⁰ 3174/2013. (IX.17.) AB végzés [18].

³¹¹ egyedül 2014. évre vonatkozóan rögzítik a statisztikai adatok, hogy egész évben összesen 3 ügyben került sor bíróságnak az eljárás elhúzódása miatti elmarasztalására. OBH Elnökének 2014. évi beszámolója, 146. o.

egyéb tárgyú keresetek) tekintetében megállapítható, hogy rendkívül magas arányú az alperesi bíróság pernyertessége. Feltehetőleg polgári eljárások közül ez az egyetlen pertípus, ahol az alperesi pernyertesség tartósan ilyen magas arányú: a rendelkezésre álló statisztikai adatok ez az arányszám hosszú időn keresztül 90 % felett volt, míg 2005-től a megindult perek 99 %-át, 2012-ben 98 %-át, 2014-ben 95 %-át, 2015-ben 92 %-át, 2016-ban 96 %-át, 2017-ben, 2018-ban és 2019-ben 99 %-át³¹² tette ki. Az ügyek nagyságrendjét megvizsgálva megállapítható, hogy évente csak pár esetben: 2019-ben a 442 ügyből 6 esetben, 2018-ban a 694 ügyből 8 esetben, 2017-ben az 555 ügyből 9 esetben 2016-ban 582 ügyből 26 esetben, 2015-ben 101 ügyből 8 esetben, 2014-ben 323 ügyből 17 esetben, 2013-ban 454 ügyből 20 esetben került sor az alperes bíróság marasztalására.³¹³ Részletesebb statisztika áll rendelkezésre 2015. évből, amikor 8 ügy zárult a bíróságok marasztalásával, amelyből 4 esetben volt a marasztalás oka az eljárás elhúzódása.³¹⁴

Érdekességképp az egyes évekre vonatkozó ügyforgalmi adatok áttekintésével kiszámíthatjuk, hogy 2013-ban befejezett, 5 éven túl húzódó polgári peres eljárás 450 db³¹⁵, 2014-ben befejezett, 5 éven túl húzódó polgári peres eljárás 356 db³¹⁶, 2015-ben befejezett, 5 éven túl húzódó polgári peres eljárás 431 db³¹⁷, 2016-ban 435 db³¹⁸, 2017-ben 425 db³¹⁹, 2018-ban 392 db³²⁰ volt. Az 5 éven túl elhúzódó polgári peres eljárások esetén már jogosan merülhet fel az észszerű időn belülség követelményének való megfelelés kérdése, illetve kétsége. Összevethetjük a fenti két adatsort, az évenkénti bíróságokkal szemben indított kártérítési perek és elmarasztalások adatait az évenkénti 5 évnél tovább húzódó polgári perek adataival. Az összevetés természetesen nem ok-okozati, illetve nem determinisztikus következtetési láncolaton alapul, hiszen egyrészt a bíróság elleni befejezett kártérítési perek adott évben az összes érintett pertípust magukba foglalják, másrészt a statisztikai adatok

³¹² Adatok forrása: OBH Elnökének éves beszámolója

³¹³ Adatok forrása: OBH Elnökének éves beszámolója

³¹⁴ OBH Elnökének 2015. évi beszámolója, 152. o. <https://birosag.hu/beszamolok/az-orszagos-birosagi-hivatal-elnokenek-2015-evi-beszamolaja>

³¹⁵ OBH Statisztikai évkönyv 2013 https://birosag.hu/sites/default/files/2018-10/i_jarasbirosagok_2013.pdf 24. o.

³¹⁶ OBH Statisztikai évkönyv 2014 https://birosag.hu/sites/default/files/2018-10/i_jarasbirosagok_2014.pdf 24. o.

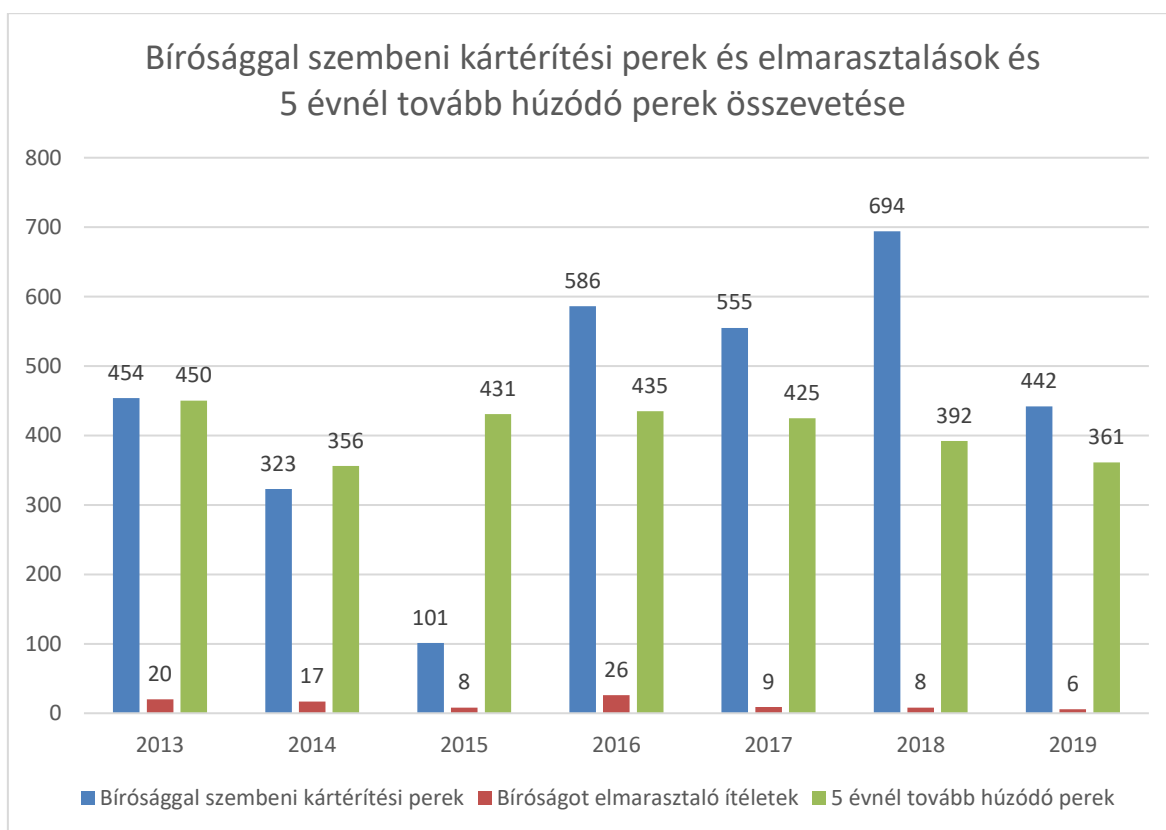
³¹⁷ OBH Statisztikai évkönyv 2015 https://birosag.hu/sites/default/files/2018-09/i_jarasbirosagok_2015.xlsx 1.23. lap

³¹⁸ A bírósági ügyforgalom 2016. éves adatai <https://birosag.hu/ugyforgalmi-adatok/birosagi-ugyforgalom-2016-evi-adatai> 19. lap

³¹⁹ A bírósági ügyforgalom 2017. éves adatai <https://birosag.hu/ugyforgalmi-adatok/birosagi-ugyforgalom-2017-evi-adatai> 19. lap

³²⁰ A bírósági ügyforgalom 2018. éves adatai <https://birosag.hu/ugyforgalmi-adatok/birosagi-ugyforgalom-2018-evi-adatai> 19. lap

önmagukban semmiféle információt nem tartalmaznak arra nézve, hogy az egyébként nagyszámú, 5 évnél tovább elhúzódó perek miatt a későbbiekben azok hány százalékában indítottak kártérítési keresetet a bírósággal szemben. Meg kell azt is jegyezni, hogy a bíróságokkal szemben indított kártérítési perekkel összefüggésben nem az adott évben még folyamatban lévő, elhúzódó eljárások száma az érdekes, hanem azt az megelőző években folyamatban volt pereké, hiszen a kártérítési perek, természetüknél fogva gyakran jóval korábban lezajlott peres eljárások miatt kerülnek megindításra. Ezen oknál fogva az alábbi ábra tanulmányozásakor feltétlen szem előtt kell tartani, hogy a kártérítési perekkel összefüggésben a korábbi, megelőző évek 5 évnél tovább húzódó eljárásai tekinthetők releváns adatoknak. Mindezek ellenére, illetve ennek szem előtt tartásával illusztrációs jelleggel feltétlenül érdemes megtekinteni az adatokat tartalmazó grafikont, mely a számadatok vizualizálásával természetes módon kérdőjelezi meg a bíróságot elmarasztaló ítéletek rendkívül alacsony számának alaposságát és indokoltságát.

7.2.1 ábra

7.3. A magyar állammal szembeni keresetek az EJEB előtt

A hazai bíróságok előtti, feltűnően magas bírósági pernyertességi arány kiemelt figyelmet érdemel, miután a bíróság felelősségvállalásának jogintézménye a jogbiztonságnak és a jogállamiságnak garanciális jellegű, alapvető biztosítéka, melynek hiánya gyengíti az igazságszolgáltatásba vetett bizalmat. A bíróságok hazai pernyertességi aránya alapján ugyanakkor az állapítható meg, hogy a bíróságokkal szembeni kártérítési perekben a bíróságok felelőssége csak kivételesen kerül megállapításra, amiből következne az is, hogy a bíróságok az észszerű időn belüli eljárás követelményének csak rendkívül ritka esetekben sértik meg.

Ugyanakkor, ezen statisztikai adatokkal szöges ellentétben az EJEB 2014-ben 30, 2015-ben 22 ügyben hozott a magyar állammal szemben ítéletet az eljárások elhúzódása miatt, amelyekből valamennyi a jogsértés megállapításával zárult. Még magasabb azon ügyek száma, amelyekben a Magyar Állam az eljárás elhúzódása miatt az EJEB előtt folyamatban levő ügyben a felek közötti megállapodás alapján fizetett kártérítést a kérelmezőnek. Egy 2015-ben hozott pilot judgment-ben az EJEB kifejtette, hogy eljárások elhúzódása vonatkozásában a Magyarországgal szemben megállapított jogsértések alapján egy visszatérő, illetve permanensen jelen levő probléma van, amely EJEE-vel ellentétes gyakorlat alapján áll fenn. Az ítélet alapján a rendszerszintű problémák természetét mutatja az is, hogy az ítélet meghozatalakor is kb. 400 ilyen tárgyú ügy volt Magyarország ellen folyamatban, és a kérelmek száma folyamatosan nő. A 2015. október 16-án jogerőre emelkedett pilot judgment-ben³²¹ az EJEB az észszerű időn túl elhúzódó eljárások szabályozásának átalakítására vonatkozó kötelezettséget írt elő Magyarország számára. Így az EJEB az ítéletben – azon túl, hogy konkrét ügyben megállapította az észszerű időn belüli elbírálásra vonatkozó követelmény megsértését, és kártérítést ítélt meg a kérelmezőnek – előírta Magyarországnak, hogy haladéktalanul, de legkésőbb az ítélet véglegessé válásától számított egy éven belül olyan jogorvoslatot vagy jogorvoslat-együttest vezessen be a nemzeti jogrendszerébe, amely megfelel az EJEE követelményeinek,³²² és az EJEB esetjogában lefektetett elvekkel összhangban valóban hatékonyan képes kezelni a túlzottan hosszú eljárások kérdését, az eljárás-elhúzódása miatti egyezményesértéseket. Az EJEB a pilot judgment-ben a Magyarországgal szemben az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog megsértése miatt benyújtásra kerülő minden hasonló új ügy vizsgálatát elhalasztotta addig, amíg a magyar állam a szükséges intézkedéseket meg nem teszi.

³²¹ Gazsó v. Hungary (48322/12.)

³²² Gazsó v. Hungary (48322/12.) §38.

A pilot judgmentben foglalt kötelezettség előírásának korábbi jele volt, hogy az EJEB ítéleteinek végrehajtója, az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága már a 2012. márciusi 1136. számú ülésén határozatban előírta Magyarországnak, hogy vezessen be az EJEB esetjogában foglaltaknak megfelelő új kártérítési jogorvoslatot a hazai bírósági eljárások elhúzódása miatt indult strasbourgi ügyek megelőzésére. Ugyanezen jelzés került megfogalmazásra az EJEB eljárása során több másik ügyben is.³²³ A pilot judgment alapján az állam – az EJEB ítéleteinek végrehajtását az EJEE 46. cikk 2. bekezdése alapján ellenőrző Miniszteri Bizottság monitoring tevékenysége mellett – szabadon választhatja meg azokat az eszközöket, amelyekkel a kötelezettségének eleget tesz, feltéve, hogy a jogorvoslat(ok) elméletileg és gyakorlatilag is megfelel(nek) a Bíróság által lefektetett kritériumoknak.³²⁴ Így az EJEB által a jogorvoslati rendszer átalakítására kötelezett tagállam bevezethet megelőző vagy kártérítési jogorvoslatot, vagy ezen jogorvoslatok kombinációját³²⁵ azzal, hogy a szabályozás kialakítása során az Egyezmény rendelkezéseit, az EJEB esetjogát, valamint a Miniszteri Tanács ajánlásait³²⁶ figyelembe kell venni.

Bár a strasbourgi fórum által a pilot judgmentben a kötelezettség teljesítésére előírt határidő 2016 októberében lejárt, Magyarország azonban mindezidáig nem teljesítette a pilot judgmentben foglaltakat, nem alakította át az észszerű időn túl elhúzódó eljárások miatti igényérvényesítésére vonatkozó jogorvoslati rendszert, és nem vezette be az EJEB által elvárt új, hatékony jogorvoslatot biztosító jogintézményt. Ennek következtében az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2020. szeptemberében elfogadta a harmadik ideiglenes állásfoglalását, amelyben „mélységes csalódottsággal állapítja meg, hogy saját kötelezettségvállalásaik és a Tanács két ideiglenes állásfoglalásában és több – legutóbb 2020. márciusi – határozatában már kifejezésre juttatott felszólításai ellenére a hatóságok nem nyújtottak be semmiféle olyan tájékoztatást, amelynek alapján a Tanács úgy ítélné

³²³ Bartha v. Hungary (33486/07.) §19., Argola Trade Kft. v. Hungary (8034/07.) §20., Barta és Drajkó v. Hungary (35729/12.) §41.

³²⁴ Sürmeliv. Germany (75529/01.) §97-101., McFarlane v. Ireland (31333/06.) §108.

³²⁵ McFarlane v. Ireland (31333/06.) §108.

³²⁶ Committee of Ministers in May 2004 of Recommendation (2004)t6 on the improvement of domestic remedies

meg, hogy előrelépés történt,³²⁷ így e körben Magyarország továbbra is az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának megerősített felügyelete alatt áll.³²⁸

7.4. A haza bíróságok és az EJEB előtti elmarasztalások közötti eltérések

Az EJEB értelmezésében a jogorvoslatnak nemcsak jogi értelemben vett elméleti, hanem gyakorlati lehetőségként is rendelkezésre kell állnia,³²⁹ a rendelkezéseket pedig a jogszerűség keretein belül megengedhető rugalmassággal, a túlzott formalitást elkerülve kell alkalmazni.³³⁰ Ennek alapján akkor hatékony egy jogorvoslat, ha a már bekövetkezett sérelemért megfelelő kártérítést nyújt, hatásos és elérhető, azaz a potenciális megfelelésen túl gyakorlati értelemben is alkalmas a jogsérelem orvoslására.

Az EJEB esetjoga és a hazai joggyakorlat közötti, sok esetben kirívó eltérés következtében logikus lenne az a gondolat, hogy az EJEB a pilot judgment-ben rögzített következtetésre magyar precedensek részletes vizsgálata alapján jutott, és az alapján véli úgy, hogy a magyar jogorvoslati rendszer nem hatékony. A valóság viszont az, hogy EJEB egyetlen, Magyarországot az észszerű időn túli eljárás miatt elmarasztaló határozatában sem vizsgálta az észszerű időn túli eljárás miatti kártérítésre vonatkozó hazai szabályozást és az arra épülő gyakorlatot, azt viszont a magyar vonatkozású ügyekben több esetben is³³¹ megállapította, hogy a magyar állam az adott ügyben nem tudta igazolni, hogy létezne hatékony hazai jogorvoslat. Ezek alapján a pilot judgment-ben foglalt kötelezés alapja nem az eltérő hazai esetjog EJEB általi elemzése, hanem pusztán az a tény, hogy szignifikánsan eltérő mértékben kerül megítélésre a kártérítés iránti kérelem az EJEB előtti, illetve a magyar bíróságok előtti eljárásban. Míg az EJEB ítéleteinek tárában tömegével lelhetőek fel hazánkkal szemben az észszerű időn belüli elbírálás követelményének megsértését megállapító ítéletek, addig a hazai bírósági határozatok gyűjteményében csak elvétve találni olyan jogesetet, amelyben az alapjog sérelmét állapította volna meg az keresetet elbíráló bíróság, és kártérítést ítélt volna meg a félnek. Ugyanígy, más tagállamok hatékonynak elfogadott szabályozására

³²⁷ Interim Resolution CM/ResDH(2020)180 - Execution of the judgments of the European Court of Human Rights Gázsó group against Hungary, Adopted by the Committee of Ministers on 3 September 2020

³²⁸ A BIZOTTSÁG JELENTÉSE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK, A GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK ÉS A RÉGIÓK BIZOTTSÁGÁNAK - 2020. évi jogállamisági jelentés: A jogállamiság helyzete az Európai Unióban

³²⁹ Taron v. Germany (53126/07.) §35., Akdivar and others v. Turkey (99/1995/605/693.) §66.

³³⁰ Techniki Olympiaki A.E. v. Greece (40547/10.) §28., Cardot v. France (11069/84.) §34.

³³¹ Nagy István v. Hungary (121/11.) §19., Patyi v. Hungary (1936/10.) §15., Gázsó v. Hungary (48322/12.) §21.

vonatkozó EJEB álláspont is a jogorvoslatok tényleges eredményessége alapján került megállapításra. Azon tagállamoknak, amelyekkel szemben az EJEB korábban pilot judgment-et alkalmazott, a jogorvoslat hatékonysága körében azt kellett tudnia igazolni, hogy az új szabályok bevezetését követően kártérítések megfelelő mértékben megítélésre kerültek, és a kifizetések megfelelő gyorsasággal megtörténtek.³³²

A fellelhető ítélek számán túl jelentős az eltérés az alapjog sérelméért megítélt összegszerűség tekintetében is. Az ítéletben megállapítandó összegszerűség, azaz az EJEE 41. cikkében³³³ rögzített igazságos elégtétel tekintetében az EJEB standardizált szabályokat igyekszik kialakítani annak érdekében, hogy hasonló ügyekben egyenértékű ítéletek szülessenek.³³⁴ Így az Olaszországgal szembeni eljárásokban az EJEB a nemvagyoni kártérítés tekintetében 1.000 – 1.500 euró / év összeget tartott megállapíthatónak – az eljárás tartamának valamennyi évére, és nem a késedelmes évekre vonatkozóan, azzal, hogy az ügy tétje alapján – pl. munkajogi, személyállapoti perek – az összeg elérheti a 2.000 eurót is,³³⁵ viszont a tagállamok az összegszerűségekre vonatkozó szabályozás kialakításánál figyelembe vehetik az adott országbeli életszínvonalat.³³⁶ Az EJEB még egy adott tagállamban hatékonynak tartott kártérítési jogorvoslat esetén is mérlegeli azt, hogy a hazai jogorvoslati eljárásban megítélt összeg az EJEB esetjogának megfelelően került-e megállapításra, és kiegészítő kártérítést ítél meg akkor, ha álláspontja szerint az ott megállapított összeg túlságosan alacsony.³³⁷ Ezzel szemben a hazai bíróságok előtti kártérítési perekben, az eljárás elhúzódása miatt megítélt összegek tekintetében általános jelleggel kialakított hazai gyakorlatról nem beszélhetünk. Az egyik vizsgált ügyben 12 hónapnyi inaktív időszak 150.000,- Ft,³³⁸ a másikban – egy átutalási végzés kibocsátása tekintetében – 1 hónap 7 nap késedelem 100.000,- Ft sérelemdíjat³³⁹ jelentett a felperesnek. Egy másik eljárásban a felperes 7 különböző ügyében az inaktív időszakok 3 hónap, illetve 2 év 10 hónap közötti

³³² Vassilios Athanasiou and Others v. Greece (50973/08.)

³³³ EJEE 41. cikk: Igazságos elégtétel. Ha a Bíróság az Egyezmény vagy az ahhoz kapcsolódó jegyzőkönyvek megsértését állapítja meg és az érdekelt Magas Szerződő Fél belső joga csak részleges jóvátételt tesz lehetővé, a Bíróság – szükség esetén – igazságos elégtételt ítél meg a sértett félnek.

³³⁴ Scordino v. Italy (no. 1) (36813/97.) §176.

³³⁵ Riccardi Pizzati v. Italy (62361/00.) §26. Az ítélet nem emelkedett jogerőre, a Nagykamara a jogsértés megállapítását fenntartó, a megítélt összeget azonban kismértékben csökkentő véglegessé vált ítéletében az általánosságban megítélhető összegszerűsége nem tért ki.

³³⁶ Scordino v. Italy (no. 1) (36813/97.) §189.

³³⁷ Horváthová v. Slovakia (74456/01.) §33. Az EJEB a szlovák bíróság által megítélt 450 euró összegen felül összesen további 4.500 eurót ítél meg a kérelmezőnek.

³³⁸ Györi Ítéltábla Pf.V.20.212/2014/8.

³³⁹ Györi Ítéltábla Pf.III.20.198/2014/4/1.

időtartamok voltak, amelyért a megítélt sérelemdíj összesen 1.000.000,- forint összeget tett ki,³⁴⁰ míg szintén 1.000.000,- forint sérelemdíjat eredményezett egy másik ügynek a 10 évig tartó elhúzódása.³⁴¹ Szintén 1.000.000,- forint összegű sérelemdíjat ítélt meg a Kúria egy 11 évig folyamatban volt eljárás elhúzódásáért,³⁴² valamint az egyik ítéltábla³⁴³ egy 12 évig folyamatban volt peres eljárás észszerű időn belüli befejezésének elmulasztása miatt. Ehhez képest abban a 7 évig tartó eljárásban, amely során az elsőfokú ítéleteket két ízben is hatályon kívül helyezték, és a tárgyalások elhalasztását gyakran semmi sem indokolta, 50.000,- forint kártérítés került megállapításra.³⁴⁴ Az egyik ítéltábla az előtte folyamatban levő ügyben³⁴⁵ a 6 év és 9 hónap hosszúra nyúlt időszak tekintetében 200.000,- forint összegű kártérítést ítélt meg a felperesnek, míg egy másik eljárásban³⁴⁶ az eljárást megindító irat vonatkozásában fennálló 10 hónapnyi késedelmes időszakra 300.000,- forint összeget. Egy végrehajtási kifogás egy éven túli elbírálása miatt a Kúria egy ügyben³⁴⁷ 200.000,- forint összegű kártérítést ítélt meg a kérelmezőnek.

Markáns különbség mutatkozik meg az eljárás résztvevői tekintetében az EJEE rendelkezései és a magyar normatív szabályozás között. Az EJEB előtti eljárás alperese szükségszerűen az állam, mint az EJEE részese, amely felelős valamennyi állami szerv eljárásáért, így bármely hatóság előtti eljárás elhúzódása miatti igény az érintett állammal szemben érvényesíthető. A hazai bíróság előtt folyamatban levő perben, a jogszabályi rendelkezések alapján az alperes az alapjog sérelmét okozó bíróság. Ugyanakkor felperesi oldalon is eltérő az EJEB és az rPp. szabályozása. Az EJEE 6. cikk 1. bekezdésének szellemében – miután az alapján „mindenkinek” joga van az észszerű időn belüli eljáráshoz – az EJEB előtt bármely, az eljárásban érdekelt személy lehet felperes. Ezzel szemben a magyar szabályozás alapján – az rPp. 2. § (3) bekezdése értelmében – sérelemdíj iránti igényt csak a fél érvényesíthet, az eljárás egyéb szereplői, pl. a beavatkozó nem – annak ellenére, hogy az rPp. 8. § (1) bekezdése értelmében perbeli kötelezettségeinek nemcsak a fél, hanem ez eljárás bármely egyéb résztvevője is köteles eleget tenni. A bírói gyakorlat a szabályozással egyezően, és a civilisztikai kollégiumvezetők országos értekezlete által is

³⁴⁰ Székesfehérvári Törvényszék 25.P.21.867/2011., Fővárosi Ítéltábla 3.Pf.21.101/2012/6., Kúria Pfv.III.20.444/2013/16.

³⁴¹ Fővárosi Ítéltábla Pf.20.315/2015.

³⁴² Kúria Pfv.IV.20.120/2016/8.

³⁴³ Fővárosi Ítéltábla Pf.21.052/2017/8-II

³⁴⁴ Fővárosi Ítéltábla Pf.21.269/2015.

³⁴⁵ Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.619/2012/6.

³⁴⁶ Debreceni Ítéltábla Pf.IV.20.038/2013/5.

³⁴⁷ Kúria Pfv.III.20.362/2018/4.

mege erősítette³⁴⁸ állapította meg, hogy a beavatkozó az eljárás elhúzódása miatti igényt nem érvényesíthet, azon az alapon, hogy a jogviták észszerű időn belüli eldöntéséhez fűződő alapjoga csak a félnek van, a beavatkozó pedig a fél fogalmába nem tartozik bele.³⁴⁹

7.5. Az eljárás elhúzódása miatti felelősség és kártérítés – de lege ferenda

A szabályozás és a gyakorlat változásának szükségességét indokolja egyrészt, hogy jogállami követelmény nemcsak a pártatlanság, hanem annak látszata is, azaz „el kell kerülni minden olyan helyzetet, amely jogos kétséget kelt a bíró pártatlansága tekintetében”.³⁵⁰ A tárgyilagos és elfogulatlan ügyintézés teoretikusan biztosítja a kárigényt elbíráló bíróság összeférhetetlenségre vonatkozó szabályai, az elmozdíthatatlanság garanciális elemei, a bírói függetlenség és sérthetlenség elvei. A bírói függetlenséggel összeegyeztethetetlen a „mundér becsületének védelme”. Ugyanakkor azzal, hogy a bíróság elleni kártérítési igény elbírálása bírósági hatáskörbe tartozik, elkerülhetetlenül sérül az elfogulatlanság, a pártatlanság látszata.³⁵¹ Nem ritkán előforduló eset az, amikor a kártérítési kereset alperese a Kúria, és a felülvizsgálati kérelemről is a Kúria, tehát az alperes dönt, amely már alkotmányossági aggályokat is felvet.

A jogalkotó megoldása lehetne az, hogy a kártérítési felelősség alanya az állam legyen, illetve elméletben, az állam önkorlátozó lehetőségére figyelemmel az is, hogy a bíróságokkal szembeni kártérítési felelősség a társadalmi elvárásoknak megfelelően szigorúbban kerüljön szabályozásra. Az EJEB előtti eljárás alperese szükségszerűen az állam, így az EJEB jól megalapozott esetjogának megfelelő szabályozás kialakítása érdekében a jogalkotónak célszerű lenne akként rendelkeznie, hogy az új jogorvoslati eljárás során is az eljárás elhúzódása miatt igény közvetlenül a Magyar Állammal szemben legyen érvényesíthető. Ugyanakkor, változatlan szabályozás mellett is – az igazságszolgáltatásba vetett bizalom növelése érdekében, egy komprehenzív szemléletváltást követően – a bíróságokkal szemben az alapelv megsértése miatti kártérítés megítélésének átgondolása lenne célszerű annak érdekében, hogy az igazságszolgáltatás, ahogy a nevében is szerepel, a bizonyos esetekben

³⁴⁸ Emlékeztető a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2015. május 18-19. napján tartott országos tanácskozásáról. Kúriai döntések 2015/7. 774. o. (X.5. pont).

³⁴⁹ Fővárosi Ítéltábla 7.Pf.20.723/2012/7.

³⁵⁰ 67/1995 (XII.7.) AB határozat.

³⁵¹ A Legfelsőbb Bíróság észrevételei az új Polgári Törvénykönyv tervezetéről, 74. <http://docplayer.hu/2168408-A-legfelsobb-birosag-eszrevetelei-az-uj-polgari-torvenykonyv-tervezetere-i-altalanos-megallapitasok.html>

fellelhető egyfajta elitista és ügyfél szempontból potenciálisan kirekesztő jellegű attitűd helyett egy modern, magas szakmai színvonalú, szolgáltatásorientált hozzáállást képviseljen. Talán némiképp idealista álláspont, de többek között pontosan az egyéni felelősséggel szemben megállapított szervezeti felelősség miatt lenne indokolt a felelősség kezelésének egy konzekvens és a társadalmi elvárásokkal összhangban megjelenő fair módja, amelynek a szakmai igényesség és elhivatottság kapcsán a bíróságnak, mint szervezetnek a tekintetében, saját önértékelésével kapcsolatban önmagával szemben megfogalmazott elvárásként is meg kellene jelennie.

8. Összegzés

Az észszerű időn belüli eljáráshoz és befejezéshez való jogot - a tisztességes eljárás részeként - több kapcsolódó alapelvvel, mint például a bírói függetlenség elvével vagy a törvényes bíróhoz való joggal egybevetve megállapítható, hogy a követelmény teljesülése teoretikus szinten ekvivalens a hatékony jogvédelem meglétének elvével. "Kétszer ad, aki gyorsan ad" - tartja az ismert közmondás, és a jelen esetben ez hatványozottan igaz, hiszen a megfelelő szervezet által nyújtott igazságszolgáltatás hatékonyságának, eredményének értékén túl az észszerű időn belüli befejezés biztosítja az esetleges késedelmekből fakadó további károkozás lehetőségének elkerülését. Profán hasonlattal élve a döntés - egyfajta terméként - rendelkezik a termékekre jellemző "Minőségét megőrzi:" attribútummal, mellyel kapcsolatban szintén megállapítható, hogy a kritikus dátum lejárta után az időtényező okozta erózió által a döntés ereje, értéke, illetve végrehajthatósága matematikai értelemben monoton csökken. Az alapelv nemzetközi alapvető dokumentumokban rögzített szabályozása, valamint a kapcsolódó joggyakorlat alapján megállapítható, hogy az EJEE és jogalkalmazói szerve, az EJEB, illetve uniós tekintetben az Alapjogi Charta és az EUB évtizedeken keresztül kialakított és tökéletesített szabályrendszere és jogalkalmazói gyakorlata kiváló elméleti és a precedens értékű jogeseteken keresztül alkalmas arra, hogy ideális alapot jelentsen az észszerű időn belüli befejezés követelményének védelmében. A nemzetközi dokumentumokban deklarált észszerű időn belüli eljárás követelménye, mint alapelv a belső jogban maradéktalanul átvételre került, azt mind az Alaptörvény, mind pedig a Bjt. garantálja.

Az észszerű időn belüli eljárás időtartamára vonatkozóan objektív, az eljárásoktól teljesen független meghatározás nem létezik, így ez mindig a konkrét eljárás komplexitásához mérten relatív időtényezőt kell, hogy jelentsen, melynek meghatározására irányuló folyamatban tökéletes iránytűt adhat az EJEB vonatkozó joggyakorlata. Magyarország tekintetében az EU által közzétett Igazságügyi Eredménytáblában bemutatott eredmények látszólag büszkeségre adhatnának okot, hiszen a tagállami összehasonlítás alapján a magyar bíróságok statisztikai alapokon nyugvó kiváló teljesítménye a követelmények teljesítésének több, mint kielégítő mivoltára utal. Ugyanakkor ezzel a statisztikai kimutatással kirívó ellentétben áll az EJEB 2015-ben jogerőre emelkedett pilot judgmentje, melynek keretein belül a szervezet az észszerű időn túl elhúzódó eljárások jogorvoslati rendszerének átalakítására vonatkozó kötelezettséget írt elő Magyarország számára úgy, hogy a konkrét

eseten túl a jelenséget rendszerszintű, állandóan jelen levő, visszatérő problémaként határozza meg. Az ellentmondás feloldásának érdekében a dolgozatban elemeztük annak lehetséges okait és a statisztikai adatok valós hátterét.

"Háromféle hazugság létezik: hazugság, átkozott hazugság és statisztika" -írja Mark Twain önéletrajzi könyvében.³⁵² Bár a kifejezés erősen túlzó, mégis rávilágít a számoknak tulajdonított azon meggyőző erőre, melynek révén megfelelően megválasztott adatsorral gyakorlatilag bármilyen tetszőleges érvet alá tudunk támasztani. Jelen esetben is a vizsgálat eredményeként az állapítható meg, hogy a tagállami összehasonlítás következtében adódó kiváló, ám talminak bizonyuló eredmény mögött egy, az ügyek befejezések számításában alkalmazott jelentős módszertani különbség húzódik. Hazai viszonylatban ugyanis az ügyek befejezésének számítását az ügyeket nyilvántartó lajstromrendszer, a BIIR hatókörén belüli kizárólag adminisztrációs alapú adatváltozás vezérli, mely egyáltalán nem esik egybe az adott ügyre vonatkozó tartalmi, jelentésbeli, az érintett ügyfél szempontjából is végleges módon záruló befejezéssel. Ezen a vonalon folytatva a hazai statisztikai adatoknak és a BIIR-ből kiolvasható adatoknak egy választott Mintabíróságra vonatkozó mélyreható összehasonlításával és elemzésével megmutattuk, hogy jelentős különbség van eredmény tekintetében az adminisztratív alapon készülő hazai statisztikai adatok, és a tényleges befejezéseket figyelembe vevő módon készült, valós ügyszám adatok vonatkozásában. A reprezentatív mintaként kezelt Mintabíróság adatai alapján vizsgált két eljárás csoporttal kapcsolatban megállapítást nyert, hogy a 2019-ben 1 éven belül befejeződött, a hivatalos statisztikai adatok szerint közel 87%-os arány a tényleges befejezésre vonatkozóan legfeljebb 70%-osnak, a 2019-ben beérkezett, 1 éven belül befejezett eljárások tekintetében pedig a hivatalos statisztika alapján kb. 85%-os befejezési arány a tényleges befejezésre vonatkozóan legfeljebb 60%-osnak bizonyul. Ez alapján a valós befejezési adatoktól eltérő, azoknál jóval szebb képet mutató, az adminisztratív elveken alapuló hibás gyakorlat alkalmazása az elsődleges oka annak a kirívó különbségnek, ami a többi uniós tagállammal való összehasonlításban látszólagosan előkelő hely és nagyszerűnek tűnő teljesítmény, illetve hazánk bírósági eljárásai hosszának EJEB általi megítélése között van.

A fenti ellentmondást jól mutatja, hogy az EU Igazságügyi Eredménytáblájában és a hazai statisztikai – a tényleges eljárások idejét nem mutató – adatokban megjelenő rendkívül

³⁵² Twain, Mark: Chapters from My Autobiography X. The North American Review, 1907, 184 (607). 113 - 119. o.

kedvező kép ellenére egyértelműen társadalmi elvárás, és ennek következtében jogalkotói cél az eljárások gyorsítása, a polgári peres eljárások időtartalmának rövidítése. Ez kétségtelenül megállapítható abból, hogy a Pp. megalkotásának alapvető célja, elsődleges motivációja megfelelő jogszabályi háttérrel és lehetőséget biztosítani a peres eljárások lefolytatásának gyorsabb és hatékonyabb megvalósulására. A perkoncentráció elve, az osztott perszerkezet bevezetése, a tárgyalást előkészítő szakaszra vonatkozó változtatások, a jogcímhez kötöttség és a kötelező jogi képviselő szabályozása mind a magasabb színvonalú szakmaiság, valamint a gyorsabb és hatékonyabb jogérvényesítés elméleti célkitűzését támogatják.

A Pp. szabályozási koncepcióját áttekintve megállapítható, hogy az új kódex a korábbi polgári perrendtartásnál egy sokkal hatékonyabb eszköz a bíró kezében arra, hogy az az eljárás elhúzódását megakadályozhassa. Egyértelműen látni kell ugyanakkor, hogy ez az eszköz változatlanul a bíró kezében van, és bármennyire is alkalmas egy eljárási kódex a megfogalmazott cél, az időszerű ítélkezés és eljárás megvalósítására, ez az eszköz kihasználatlan marad, amennyiben egy nem megfelelően megalkotott szervezetrendszerben, aránytalan munkateher elosztás mellett egy nem megfelelően kiválasztott és képzett, motiválatlan és túlterhelt olyan bíró alkalmazza azt, akinek az eljárása hibái tekintetében nincs félnivalója, miután az ellenőrzésére, elmozdítására és felelősségre vonására vonatkozó rendszer a gyakorlatban nem működik megfelelően. Álláspontunk szerint így nem a szabályozás hiánya, hanem a szervezeti és igazgatási problémák az okai annak, hogy a statisztikai adatokon alapuló elemzésünk eredményeként nem figyelhető meg a Pp. bevezetéséhez kapcsolható gyorsabb vagy nagyobb számú ügylezárás, azaz a Pp. bevezetésének az azóta eltelt rövid időre vonatkozóan egyáltalán nem jelent meg az ügyintézés és az eljárások befejezését gyorsító hatása.

Neumann János ismert mondása szerint: "A matematikában az ember nem megérti a dolgokat, hanem megszokja." A jogot, mint tudományt több értelemben is hasonlíthatjuk a matematikához, akár logikai és következtetési rendszere és módszere révén, vagy éppen a kívülállók számára gyakran távoli, érthetetlen és misztikusnak tűnő mivolta miatt. Az idézet annak ironikus mivolta mellett egyben indirekt módon arra is utal, hogy ezen tudományok művelőinél bizonyos fokú jártasság eléréséhez elengedhetetlenül szükséges a megfelelő képzettség mellett egyfajta motiváció, alázat, felelősségtudat és kitartás is. A dolgozatban bemutatottak alapján ugyanakkor bírói pozícióba a kiválasztási rendszer sajátosságai révén

nem feltétlenül minden esetben az erre legalkalmasabb személyek kerülnek, és – ennél is jelentősebb módon – az alkalmatlan bírák elmozdítására vonatkozó rendszer sem működik hatékonyan. A képzési rendszerrel kapcsolatban rámutattunk egy előremutató, szakmai alapokon nyugvó, gyakorlati szempontokat figyelembe vevő eredményes intézményi és egyéni képzési stratégia hiányára, illetve arra a meglehetősen komoly demotivációs tényezőként jelentkező információra, miszerint hazai viszonylatban a képzési rendszerben való részvétel közvetetten, végső soron jellemzően az érintett bíró munkaterhelésének fokozódását eredményezheti. Vizsgálatunkban rámutattunk arra is, hogy a bírák, mint az ésszerű időn belüli eljárások követelményével kapcsolatos teljesítés legfőbb letéteményesei, sem anyagi, sem nem anyagi értelemben nincsenek kellő mértékben motiválva annak érdekében – természetesen saját személyiségükből fakadó, önmagukkal szemben támasztott belső elvárásaikon túl –, hogy minél nagyobb számú ügyet minél rövidebb idő alatt a jogszabályi háttérnek megfelelően kiváló minőségben tudjanak lezárni. A motivációs eszközök mellett természetesen hasonló fontossággal bír a felelősség kérdését felvető, vizsgáló és ennek következményeit taglaló rendszer elemzése is. Az ellenőrzési rendszer hiányosságain túl kimondhatjuk, hogy valós felelősségre vonás a vizsgált statisztikai adatok alapján gyakorlati értelemben, az elmúlt időszakra vonatkozóan az esetlegesen indokolt mértékben nem történt. A kártérítés és a fegyelmi felelősség tekintetében a vizsgált statisztikai adatok alapján ismét csak olyan kép tárul elénk, amely alapján a hazai bírának az időszerűtlen eljárásért való felelőssége gyakorlati értelemben csak minimálisan létezik. Elismerendő és üdvözlendő viszont a bírósági vezetők tekintetében az a gyakorlati tendencia, mely szerint az OBH elnöke az utóbbi időben egyre több vezető újbóli kinevezését utasítja vissza az adott szervezet időszerűség szempontjából negatív értékelésű teljesítményre figyelemmel.

Az ésszerű időn belüli eljárásra vonatkozó szervezeti, infrastrukturális és igazgatási szempontok tekintetében az egyik legfontosabb előfeltétele az eljárások ésszerű időn belüli eljárás lefolytatásának a túlterheltség elkerülése, azaz közvetve az egyes szervezeten belül és a szervezetek között is egyaránt az arányos munkaterhelés kialakítása. A dolgozatban bemutatott vizsgálatunk eredményeképp megállapítható, hogy az arányos munkaterhelés az egyes törvényszékek között nem valósul meg, az ügyek eloszlása rendkívül egyenetlen, és az alapvető statisztikai számítások és értékek elemzése is arra utal, hogy ekkora mértékű különbségeket nem okozhatnak kizárólag az esetleges – egyébként a nagy számok törvénye alapján normális eloszlással rendelkező – egyéni képességek, ezek a különbségek

egyértelműen az egyes szervezetek leterheltségi viszonyainak, azaz a messzemenően aránytalan, a legkevésbé sem egyenletes munkaterhet mutató jellemzőknek köszönhető. Az egyenletes munkateher megvalósításának legalapvetőbb lehetősége a személyi állomány átgondolt csoportosítása, az új bírói státuszok létesítése, illetve az esetlegesen megüresedett státuszok mielőbbi betöltése. Ezzel kapcsolatban megállapítjuk, hogy a szervezet humán erőforrás szempontból beigazolódott határozott rugalmatlansága és a bírák létszámának folyamatos, statisztikai alapon igazolt csökkenő tendenciája, az e mellé társuló kimondatlan, ám a gyakorlatban az utóbbi időszakban mégis érezhetően alkalmazott létszámstop révén komoly akadályt jelentenek a humán erőforrás alapú fejlesztésnek az arányos munkaterhelés kialakítása felé vezető úton.

Az infrastrukturális háttér és ezzel kapcsolatos lehetőségek vizsgálata tekintetében egyfelől rendkívül pozitív az, hogy komoly potenciál rejlik az információs technológiai lehetőségek kihasználásában, ám sajnos másrésről azt is meg kellett állapítanunk, hogy ezen lehetőségek tényleges kihasználása irányában nem történtek és a mai napig nem történnek meg azok a szükséges lépések, melyek révén optimális eredményt érhetnénk el. Ezt részletezendő többek között az online tárgyalás tekintetében megállapítottuk, hogy sem infrastrukturális alapjaiban, sem a személyi állomány képzettségében és motiváltságában nincs meg jelenleg a változáshoz szükséges háttér, és a szervezeti és igazgatási keretek sem segítik elő ezen háttér mielőbbi kialakítását és fejlesztését. 2020-ban a járványhelyzet miatt a bírósági szervezetrendszer egy óriási lehetőséget kapott az online tárgyalás széleskörű bevezetésére és elterjesztésére, ám az adott időszak alatt ezzel sajnos egyértelműen megállapíthatóan nem élt. A korlátozások idejére biztosított online tárgyalás lehetősége a gyakorlati tapasztalatok alapján egyértelműen nem, vagy csak minimális arányban manifesztálódott, és a veszélyhelyzet elmúltát követően az ezzel kapcsolatos vizsgálatok elvégzése, következtetések levonása is elmaradt. A korlátozások feloldásával egyidejűleg a jogalkotó az e-tárgyalás elméleti lehetőséget is elvette, így mind a korlátozások alatti "online" időszak, mint az utána következő időszak a fejlődés tekintetében, az online tárgyalások feltételeinek személyi és tárgyi megteremtése vonatkozásában kihasználatlan maradt. Ez egyben azt is jelenti, hogy a témával kapcsolatos jövőkép is pesszimizmusra ad okot, amit az a tény is alátámaszt, hogy jelen dolgozat véglegesítési szakaszában³⁵³ felmerült újabb korlátozó és online tárgyalás lehetőségét megadó időszak tekintetében pontosan

³⁵³ 2021. márciusa

ugyanúgy állunk, mint az egy évvel ezelőtti időszakban, azaz az elmúlt év, ha szigorúan csak e tekintetben vizsgáljuk, elvesztegetett időnek is tekinthető.

A digitalizáció tekintetében is komoly adósságai vannak a bírósági szervezetnek a kor követelményeivel szemben. Vizsgálatunk révén megállapítást nyert, hogy elengedhetetlenül szükséges lenne az észszerű időn belüli eljárás követelményének érvényesülésére vonatkozóan, de attól függetlenül is egyaránt egy modern, komplex, integrált ügyintézői rendszer bevezetése, melynek előnyeit – szemben a jelenleg alkalmazott informatikai rendszerrel – a dolgozatban részletesebben is kifejtjük. Emellett szükségesnek érezzük a modern kor egyik leginkább divatos és legnagyobb fejlődést mutató tudományágának és iparágának, a mesterséges intelligencia eredményeinek megfontolt, ám határozott adaptációját a bírósági eljárásokra vonatkozóan, miután az IT iparág által nyújtott szolgáltatások olyan versenyképes, hatékony és eredményes funkciókat lennének képesek biztosítani, melyek figyelmen kívül hagyása a bírósági eljárások tekintetében hatalmas hiba, és több generációra is kiható súlyos tévedés lenne.

Az észszerű időn belüli eljárásokhoz kapcsolódó követelmény sérülése esetén igénybe vehető jogorvoslati lehetőségek, és ezzel a bíróságok felelősségre vonása álláspontunk szerint kiemelkedő jelentőséggel bírnak. A felelősségre vonás elméleti háttérének vizsgálata eredményeképp megállapításra kerül, hogy a Ptk. 2:5. §-ában szabályozott objektív felelősségi forma, a sérelemdíj rendelkezései az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog megsértése miatti igényérvényesítés esetén nem alkalmazhatóak, miután az igazságszolgáltatási alapjog nem tekinthető személyiségi jognak, az Alaptörvényre való hivatkozással pedig ugyan megállapítható a sérelem ténye, ám az Alkotmánybíróság hatáskörén túl esik a jogkövetkezmények megítélése. Így az érdeemben igénybe vehető eszközök köre minimálisra szűkül, és egyetlen jogorvoslati lehetőségként a bírósági jogkörben okozott kár megtérítésére vonatkozó igény jelenhet meg. A kártérítési perek tekintetében az elmúlt évekre visszamenően megvizsgált statisztikai adatok elemzése alapján kijelentjük, hogy ezen perek megítélése végletesen elfogult és egyoldalú az alperesként megjelölt bíróságok javára, miután a vizsgált adatok megmutatják az utóbbi évtizedekre visszamenően a jócskán 95% feletti átlagos alperesi pernyertességet. Ezzel kapcsolatban a dolgozatban bemutatunk egy érdekes összevetést a kártérítési perek bíróságok általi pernyertességi arányának és darabszámának, valamint az adott évekre vonatkozóan az 5 éven túl húzódó peres eljárások számosságának tekintetében.

Természetesen jelen helyzetben nem egy az egyben összevethető adatokról van szó, de feltétlenül érdekesnek és illusztrációként említésre alkalmasnak tartjuk azon összefüggést, miszerint egy adott évben a bírósággal szemben indított kártérítés vonatkozásában – figyelemmel az összes lehetséges tényállásra, nem csak kizárólag az észszerű időn túli hivatkozásra – mindösszesen csak néhány felperes által nyert eljárás van, miközben az azt megelőző évekre vonatkozóan csak az 5 éven túli, tehát az észszerű időn belüli követelmény teljesülését minimum megkérdőjelezhető eljárás több száz, ha több évre vonatkozóan összesítjük, akkor akár ezres nagyságrendben lelhető fel. Mindezen anomáliával szembe helyezhető az EJEB észszerű időn belüli alapelv megsértésére vonatkozó, hazánkkal szembeni ítélkezési gyakorlata, miután az EJEB az utóbbi években jelentős számban állapította meg Magyarország esetében az alapelv sérelmét, és 2015-ben egy pilot judgmentben rendszerszintű problémára hívta fel a figyelmet a bírósági szervezetrendszer tekintetében. Fontos megállapítás az EJEB és a hazai ítéletek különbözőségének összevetésében, hogy az EJEB valójában nem a hazai szabályozást minősítette – mivel, hogy azt nem is vizsgálta –, ellenben kifejtette azt a nézetét, hogy a Magyar Állam nem tudta igazolni azt, hogy létezne megfelelő és hatékony jogorvoslat a hazai szabályozás keretein belül. Így tehát az a helyzet állt elő, hogy az EJEB a megfelelő jogi keretrendszerre vonatkozó álláspontját a keretrendszerben megvalósuló konkrét működés esetpéldányainak és statisztikai adatainak elemzése alapján határozta meg. Véleményünk szerint maga a keretrendszer szignifikáns mértékben hordozta és hordozza magában azokat a jellemzőket, amik alkalmassá tennék, illetve tették volna az EJEB által kívánt és elfogadott működés magába foglalására, azaz a probléma oka nem feltétlen magában a szóban forgó keretrendszerben, hanem az abban megvalósított működési módban keresendő. Az egyes esetjogi adatok vizsgálatával megállapítottuk azt is, hogy az ítéletek eltérő számán túl a megítélt sérelemdíj összecszerúsége tekintetében is jelentős eltérés látható. Ezek alapján kijelenthetjük, hogy a bíróságokkal szemben indított kártérítési per tekintetében sajnos nem jelenik meg az a szakmai igényesség, lelkiismeretes és korrekt hozzáállás és önreflexió, amely bármely más eljárástípussal kapcsolatban elvárásként jelenik meg az ügyfelek felé a szervezettől.

Az észszerű időn belüli eljárás követelményével kapcsolatban a dolgozat egészében feltárt különböző anomáliák rámutattak olyan neuralgikus pontokra mind a jogalkotásban, mind a bírósági jogalkalmazásban, mind pedig a bírósági szervezeten belüli szervezeti, infrastrukturális, személyi és eljárásrendi területen, melyek sajnos hosszú távon feltétlenül a

jogalkalmazás amortizációját katalizálják a tudományos és a közgondolkodásban egyaránt. A dolgozatban feltárt problémák, az elemzett kérdések mind jól azonosítható, látszólag különálló részterületekhez tartoznak, ugyanakkor egy komplex, összetett rendszer szerves részei, mely alkotóelemek között a közvetlen és közvetett kapcsolatok és kölcsönhatások működési mechanizmusa esszenciális aspektussá teszi a holisztikus, rendszerszintű szemlélet alkalmazását. A fejlődéshez szükséges megfelelő kontextus megteremtése több területet érint, amelyre vonatkozóan sok esetben a mai napig nem létezik széles körben elfogadott, tudományos igényű diskurzus. A problémák felismerésével és beismerésével, az érintett szereplők bevonásával és a jobbitó szándék alapvető feltételezésével és meglétével alakulhat ki az a szakmai párbeszéd és az ezen alapuló fórum, mely minden kétséget kizáróan megfelelő záloga lehet az észszerű időn belüli eljárások követelményére vonatkozó fejlődési esély kihasználásának, és ezáltal a jogszolgáltatás szakmai színvonalának és társadalmi megítélési szintjének mind nagyobb magasságokba történő emelésének. A 21. század bírósági jogalkalmazóinak csakúgy, mint a jogalkotóknak jelentős feladata és felelőssége a jelenlegi folyamat megállítása és megfordítása, azaz, hogy a több ezer évre visszanyúló tradíciók és a modern kor által nyújtott társadalmi, technológiai kihívások és lehetőségek szimbiózisban szolgálják a jogalkalmazás következetes és érvényes fejlődését az alapvető, nemes cél megőrzése mellett.

Irodalomjegyzék

1. Joganyagok

Magyarország

Magyarország Alaptörvénye

A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.) és indokolása

A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (rPp.) és miniszteri indokolása

A polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk (1911. évi törvény) és indokolása

A polgári perrendtartás módosításáról szóló 2020. évi CXIX. törvény

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.)

A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (rPtk.)

A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bsz.)

A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (Bjt.)

A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 1997. évi LVII. törvény (rég. Bjt.)

A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény (rég. Bsz.)

A bíróságokról szóló 1972. évi IV. törvény

A fizetési meghagyásos eljárásról szóló 2009. évi L. törvény

A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról szóló 1995. évi LX. törvény (VI. Pp. novella)

Az Országos Ítéltábla székhelyének és illetékességi területének megállapításáról, valamint az igazságszolgáltatás működését érintő egyes törvények módosításáról szóló 1999. évi CX. törvény (VIII. Pp. novella)

A bírósági eljárás elhúzódása miatti kifogás jogintézményének bevezetéséhez kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2006. évi XIX. törvény

Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról szóló lisszaboni szerződés kihirdetéséről szóló 2007. évi CLXVIII. törvény

1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

A veszélyhelyzet megszűnésével összefüggő átmeneti szabályokról és a járványügyi készületségről szóló 2020. évi LVIII. törvény

A veszélyhelyzet ideje alatt érvényesülő egyes eljárásjogi intézkedésekről szóló 74/2020. (III. 31.) Korm. rendelet

A veszélyhelyzet kihirdetéséről szóló 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet

A bírói pályaalkalmassági vizsgálatáról szóló 16/2020. (V. 25.) IM rendelet

A bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII.1.) IM Rendelet (Büsz.)

A bíróságok igazgatásáról rendelkező szabályzatról szóló 6/2015. (XI. 30.) OBH utasítás (Igazgatási Szabályzat)

A bírói állaspályázatok elbírálásának részletes szabályairól és a pályázati rangsor kialakítása során adható pontszámokról szóló 7/2011. (III. 4.) KIM rendelet

8/2015. (XII. 12.) OBH utasítás bíró munkájának értékelési rendjéről és a vizsgálat részletes szempontjairól szóló szabályzat

2/2020 (IV.30.) PK vélemény

Nemzetközi jogi dokumentumok

Az EU Alapjogi Chartája (2016/C 202/02)

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

Emberi Jogok Európai Bíróságnak Eljárési Szabályzata

Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE)

Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

2. Esetjog

Magyarország

19/2015 (VI.15.) AB határozat
36/2013. (XII. 5.) AB határozat
7/2013 (III.1.) AB határozat
45/2012 (XII.29.) AB határozat
166/2011 (XII.20.) AB határozat
993/B/2008/AB határozat
6/1998 (III.11.) AB határozat
67/1995 (XII.7.) AB határozat
53/1992 (X.29.) AB határozat
8/1992. (I. 30.) AB határozat
3174/2013. (IX.17.) AB végzés
BDT2008.1811.
Kúria Pfv.III.20.362/2018/4.
Fővárosi Ítéltábla Pf.21.052/2017/8-II.
Kúria Pfv.IV.20.120/2016/8.
Fővárosi Ítéltábla Pf.20.315/2015.
Fővárosi Ítéltábla Pf.21.269/2015.
Győri Ítéltábla Pf.V.20.072/2015/14/I.
Fővárosi Ítéltábla 1.Pf.21.695/2014/4.
Győri Ítéltábla Pf.V.20.212/2014/8.
Győri Ítéltábla Pf.III.20.198/2014/4/1.
Kúria Pfv.III.20.444/2013/16.
Debreceni Ítéltábla Pf.IV.20.038/2013/5.
Fővárosi Ítéltábla 3.Pf.21.101/2012/6.
Fővárosi Ítéltábla 7.Pf.20.723/2012/7.
Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.619/2012/6.
Székesfehérvári Törvényszék 25.P.21.867/2011.
LB Pfv.III.20.861/2010/19.
Fővárosi Ítéltábla 5.Pf. 20.775/2009/7.
Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.961/2007/6.

ÍH2006/4/164.

Fővárosi Ítéltábla 15.Gpkf.44.474/2006/3.

Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB)

Miracle Europe Kft. v. Hungary (57774/13.)

Gazsó v. Hungary (48322/12.)

Barta és Drajkó v. Hungary (35729/12.)

Nagy István v. Hungary (121/11.)

Techniki Olympiaki A.E. v. Greece (40547/10.)

Patyi v. Hungary (1936/10.)

Barna v. Hungary (no.2.) (35364/09.)

Vassilios Athanasiou and Others v. Greece (50973/08.)

Fabris v. France (16574/08.)

Argola Trade Kft. v. Hungary (8034/07.)

Taron v. Germany (53126/07.)

Bartha v. Magyarország (33486/07.)

McFarlane v. Ireland (31333/06.)

Tóth, Magyar and Tóthné v. Hungary (35701/04.)

Mincheva v. Bulgaria (21558/03.)

Börcsök Bodor v. Hungary (14962/03.)

Wohlmeyer Bau Gmbh v. Austria (20077/02.)

Kuśmierk v. Poland (10675/02.)

Sürmeli v. Germany (75529/01.)

Horváthová v. Slovakia (74456/01.)

Docevski v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia (66907/01.)

Riccardi Pizzati v. Italy (62361/00.)

Brudnicka and Others v. Poland (54723/00.)

Mikulić v. Croatia (53176/99.)

Lévai and Nagy v. Hungary (43657/98.)

Vachev v. Bulgaria (42987/98.)

Niederböster v. Germany (39547/98.)

Kitov v. Bulgaria (37104/97.)

Scordino v. Italy (no. 1) (36813/97.)

Comingersoll S.A. v. Portugal (35382/97.)
Cuscani v. United Kingdom (32771/96.)
Frydlender v. France (30979/96.)
Kudła v. Poland (30210/96.)
Humen v. Poland (26614/95.)
Akdivar and others v. Turkey (99/1995/605/693.)
Pélissier and Sassi v. France (25444/94.)
Zappia v. Italy (24295/94.)
Findlay v. the United Kingdom (22107/93.)
Süssmann v. Germany (20024/92.)
Ciricosta and Viola v. Italy (19753/92.)
Schouten and Meldrum v. the Netherlands (19005/91., 19006/91.)
Poiss v. Austria (17/1986/115/163.)
Katte Klitsche de la Grange v. Italy (12539/86.)
Vocaturro v. Italy (11891/85.)
Unión Alimentaria Sanders SA v. Spain (11681/85.)
Martins Moreira v. Portugal (11371/85.)
Cardot v. France (11069/84.)
Olsson v. Sweden (No. 1) (10465/83.)
Erkner and Hofauer v. Austria (9616/81.)
Zimmermann and Steiner v. Switzerland (8738/79.)
Buchholz v. Germany (7759/77.)
König v. Germany (6232/73.)
X. v. France (Serie A. no. 236-A.)

Európai Unió Bírósága (EUB)

C-432/05 Unibet (London) Ltd. és Unibet (International) Ltd. kontra. Justitiekanslern
C-185/95. Baustahlgewerbe kontra Commission

3. Szakirodalom

Magyar szakirodalom

Bábosik Mária: Ösztönzésmenedzsment. In: Elbert, Norbert - Karoliny Mártonné - Farkas Ferenc - Poór József (szerk.): Személyzeti - emberi erőforrás menedzsment. KJK, Budapest 1999.

Badó Attila – Márki Dávid: A bírósági igazgatás Olaszországban. Comparative Law Working Papers 2020/1 – különszám: A bírósági igazgatás összehasonlító vizsgálata.

Badó Attila-Márki Dávid: Bírósági igazgatás Spanyolországban. Comparative Law Working Papers 2021/1 – különszám: A bírósági igazgatás összehasonlító vizsgálata 2.

Bakó Beáta: Uniós alapjogok a tagállamokban. Az Alapjogi Charta alkalmazási és értelmezési problémái. Iustum Aequum Salutare, 2015/ 1. 179-218.

Bán Tamás, Fundamentum 2005/1. 47-49.

Bleier Judit - Molnár Ambrus: Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései - kérdőíves felmérés eredményei és azok gyorselemzése. Forum Sententiarum Curiae, 2016/2. 43-81.

Bilicki Vilmos: Programrendszerek Fejlesztése, Typotex, Budapest, 2011.

Bóka János: „To Delay Justice, Is Injustice” – az észszerű időtartam követelményének összehasonlító vizsgálata. In: Badó Attila (szerk.): A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika. Összehasonlító jogi tanulmányok. Gondolat, Budapest, 2011.

Blutman László: Az Európai Unió joga a gyakorlatban. HVG-Orac Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.

Chronowski Nóra – Drinóczy Tímea - Kocsis Miklós – Zeller Judit: Alapjogi Charta. In: Osztovits András (szerk): Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata I. Complex, Budapest, 2011.

Czoboly Gergely: A perelhúzóadás megakadályozásának eljárási eszközei. Doktori értekezés, 2014.

Darák Péter: A magyar közigazgatási bírászkodás európai integrációja. A Doktori Értekezés Tézisei, Pécs, 2007.

Döme Attila: A perkoncentráció kulcsa: a közbenszóló határozat, in Németh János - Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai. HVG-ORAC, Budapest, 2014.

Eser, Albin: A „törvényes bíró” és kijelölése konkrét ügyekben. Magyar Jog 1995/5. 286-293.

Fuglinszky Ádám: Kártérítési jog. HVG-ORAC, Budapest, 2015.

Gáspárdy László: Az idő-tényező elmélete és alapvető összefüggései a polgári eljárásjog dogmatikájában. Gazdaság- és Jogtudomány – A MTA Gazdaság- és Jogtudományi Osztályának Közleményei 15 kötet, 1981. 373-383.

Gáspárdy László: A polgári perek tartamát meghatározó tényezők rendszerének alapjai. Publicationes Universitatis Miskolciensis, Series Juridica et Politica, Tomus II, Miskolc, 1987. 103-130.

Gáspárdy László: Két perjogi reform, a pertartam rövidítés eltérő útjai. Jogtudományi Közlöny, 1983/11. 705-709.

Gáspárdy László: Konfliktushelyzetek a polgári jogi viszonyokban. Gazdaság- és Jogtudomány – A MTA Gazdaság- és Jogtudományi Osztályának Közleményei 13. kötet, 1979. 285-308.

Gombos Katalin: A jog érvényesülésének térsége az Európai Unióban. Wolters Kluwer, Budapest, 2014.

Gombos Katalin: Bírói jogvédelem az Európai Unióban – Lisszabon után. Complex Kiadó, Budapest, 2011.

Grád András – Weller Mónika: A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve, HVG-ORAC, Budapest, 2011.

Herédi Erika: Gyorsít vagy lassít az elektronikus ügyintézés a peren kívüli eljárásban? Jog Állam Politika: Jog- és Politikatudományi folyóirat, 2011/4. 163-169.

Kapa Mátyás: A magyar polgári eljárásjog fejlődési tendenciái – különös tekintettel az elektronikus polgári eljárásra, in De iurisprudencia et iure publico, 2007/1-2. 1-14.

Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben. Osiris, Budapest, 2003.

Kengyel Miklós: A magyar polgári perjog száz éve - az 1911. évi polgári perrendtartás. Magyar Jog, 2011/6. 321-329.

Kengyel Miklós: A polgári igazságszolgáltatás, mint empirikus vizsgálatok tárgya. Társadalomkutatás, 1986. 3-4. 69-81.

Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog. Osiris, Budapest, 2003.

Kiss Daisy: A fair eljárás. In: Papp Zsuzsanna (szerk.): A magyar polgári eljárásjog a kilencvenes években és az EU jogharmonizáció. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2003.

Kiss Daisy: A polgári per titkai. HVG-Orac, Budapest, 2014.

Klein Sándor: Vezetés- és szervezetpszichológia. SHL Hungary Kft., Budapest, 2001.

Lábady Tamás. In: Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz (szerk.: Vékás Lajos-Gárdos Péter). Wolters Kluwee, Budapest, 2014.

Molnár Judit: Hatékonyság és gyorsítás a polgári peres eljárásban. In: Csáki-Hatalovics Gyula Balázs – Szabó Krisztián (szerk.): Eljárásjogi kodifikáció – nemzetközi hatások. Patrocinium, Budapest, 2018.

Nagy Adrienn: Digitalizáció és mesterséges intelligencia a magyar igazságszolgáltatásban. Miskolci Jogi Szemle, XV. évfolyam 2020 3. különszám. 105-111.

Nagy Botond: A bírák kiválasztásának összehasonlító vizsgálata. Comparative Law Working Papers 2019/1. 1-38.

Navratil Szonja: Hatékonyan működnek-e a magyar bíróságok? In: Fleck Zoltán (szerk.): Bíróságok mérlegen II. Pallas, Budapest, 2008.

Névai László—Szilbereky Jenő: Polgári eljárásjog. Budapest, 1974.

Osztovits András: A törvényes bíróhoz való jog a német szövetségi – és az osztrák alkotmánybíróságok joggyakorlatában. Jogtudományi Közlöny 2005/10. 420-429.

Osztovits András: Online bíróságok és az igazságszolgáltatáshoz való jog – esély vagy veszély? Magyar Jog, 2020/11. 625-632.

Osztovits András: Új magyar Polgári perrendtartás szükségességéről. Magyar Jog, 2010/3. 158-163.

Örkényi László: Arányos ügyteher elosztás az igazságszolgáltatásban – elvek és teendők. Debreceni Jogi Műhely, 2012/1. 13-36.

Polgári Eszter: Az Alkotmánybíróság esete az Emberi Jogok Európai Egyezményével: az elvárások és a gyakorlat. Fundamentum 2015/4. 5-17.

Szalayné Sándor Erzsébet: Új távlatok az európai alapjogvédelemben. *Közjogi Szemle* 2010/3. 33-40.

Szabó Imre: Szakértelem és felelősség. *Jogtudományi Közlöny*, 2017/9. 372-385.

Udvary Sándor: A jövő polgári perrendtartása madártávlatból. *Pro Futuro*, 2016/2. 115-127.

Uttó György: Közhatalmi kárfelelősség a három Polgári Törvénykönyv tükrében. *Magyar Jog*, 2010/10. 597-607.

Vogyicska Petra: A bírósági jogkörben okozott kár gyakorlata a polgári eljárásban. *Magyar Jog*, 2015/3. 161-170.

Weller Mónika: Az Európai Unió Alapjogi Chartája. *Acta Humana* 2001. No. 43. 31-44.

Zódi Zsolt: A bíróságok és a technológia. *Bírósági Szemle* 2020/1. 4-13.

Külföldi szakirodalom

Albers, Pim: How to measure the rule of law: a comparison of three studies. Conference paper Rule of law conference, Hague Institute for Internationalization and Law, November 2007. <http://rm.coe.int/how-to-measure-the-rule-of-law-a-comparison-of-three-studies-dr-pim-al/16807907b2>

Anagnostou, Dia: *The European Court of Human Rights. Implementing Strasbourg's Judgments and Domestic Policy*. Edinburgh University Press, 2013.

Arold, Nina-Louisa - Lorenz Groussot, Xavier - Petursson, Gunnar Thor: *The European Human Rights Culture – A paradox of human rights protection in Europe?* Martinus Nijhoff Publishers, 2013.

Dik, Bryan J. – Duffy, Ryan D: Calling and vocation at work definitions and prospects for research and practice. *The Counseling Psychologist*, Vol. 37. No. 3. 424-450.

Eeckhout, Piet: External relations of the European Community. Oxford University Press, 2004.

Fabri, Marco – Langbroek, Philip M: Is there a right judge for each case? A comparative study of case assignment in six European countries. European Journal of Legal Studies, 2007/1. 1-28.

Forst, Déborah: The execution of judgments of the European Court of Human Rights. Limits and ways ahead. ICL Journal, Vienna Journal on International Constitution Law, 2013/3. 1-51.

Jacobs, Francis G.: The right to a fair trial in European Law. European Human Rights Law Review, 1999. 141-156.

Johnsen Jon T.: The European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) <https://rm.coe.int/the-european-commission-for-the-efficiency-of-justice-cepej-reforming-/16807910c0%EF%BB%BF>

Keller, Helen– Stone Sweet, Alec (szerk.): A Europe of Rights. The Impact of the ECHR on National Legal Systems. Oxford University Press, 2008.

Kuijer, Martin: The right to a fair trial and the Council of Europe’s efforts to ensure effective remedies on a domestic level for excessively lengthy proceedings. Human Rights Law Review 13:4, 2013. 777-794.

Langford, Ian: Fair Trial: The History of an Idea. Journal of Human Rights, 2009/1. 37-52.

Medvedeva, Masha - Vols, Michel - Wieling, Martjin: Using machine learning to predict decisions of the European Court of Human Rights. Artif Intell Law 2020/28. 237–266.

Mohr, Richard - Contini, Francesco: Conflicts and Commonalities in Judicial Evaluation. Oñati Socio-Legal Series. 2014/5. 843-862.

Ontanu, Elena Alina – Velicogna, Marco – Contini, Francesco: How many cases? Assessing the comparability of EU Judicial datasets. *Comparative Law Review*, 2017/2. 1-39.

Reid, Thomas: Of the powers we have by means of our external senses. In: *Essays on the Intellectual Powers of Man*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

Rosas, Allan – Armati, Lorna: *EU Constitutional Law*. Hart Publishing, 2010.

Rosas, Allan: When is the EU Charter of fundamental rights applicable at national level? *Jurisprudence (Mykolo Romeris University)*, 2012/4. 1269-1288.

Russell, Stuart – Norvig, Peter: *Mesterséges intelligencia, Modern megközelítésben*. Panem, Budapest, 2005.

Susskind, Daniel – Susskind, Richard: *A szakmák jövője*. Antall József Tudásközpont, 2018.

Takis Tridimas: *The General principles of EU law*. Oxford University Press, 2006.

Venice Commission: *Can excessive length of proceedings be remedied?* Council of Europe Publishing, 2007.

Wildhaber, Luzius: A constitutional future for the European Court of Human Rights? *Human Rights Law Journal*, Vol. 23. No. 507. (2002). 161-165.

4. Egyéb források

A bírósági ügyforgalom 2016. éves adatai <https://birosag.hu/ugyforgalmi-adatok/birosagi-ugyforgalom-2016-evi-adatai>

A bírósági ügyforgalom 2017. éves adatai <https://birosag.hu/ugyforgalmi-adatok/birosagi-ugyforgalom-2017-evi-adatai>

A bírósági ügyforgalom 2018. éves adatai <https://birosag.hu/ugyforgalmi-adatok/birosagi-ugyforgalom-2018-evi-adatai>

A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának - 2020. évi jogállamisági jelentés: A jogállamiság helyzete az Európai Unióban

A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Központi Banknak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az EU 2014. évi igazságügyi eredménytáblájáról (COM/2014/0155)

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának jövőjéről tartott Magasszintű Konferencia alkalmával az EJEE szerződő államainak Brightonban, 2012 áprilisában kiadott nyilatkozata (Brightoni Nyilatkozat)

Az Európai Unió Tanácsa - A Tanács következtetései „Az igazságszolgáltatáshoz való jog – A digitalizáció lehetőségeinek kiaknázása” (2020/C 342 I/01) [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020XG1014\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020XG1014(01)&from=EN)

A Fővárosi Törvényszék működéséről szóló összbírói tájékoztató, 2015. <http://fovarositorvenyszek.birosag.hu/kozerdeku-adatok/gazdalkodasi-adatok/a-mukodes-torvenyessége-ellenorzesek/a-mukodes-eredmenyessége-teljesitmeny>

Az új Pp. koncepciója

A Velencei Bizottság véleménye az Alaptörvény negyedik módosításáról, DocumentCDL-AD(2012)001.

Committee of Ministers in May 2004 of Recommendation (2004)t6 on the improvement of domestic remedies

Consultative Council Of European Judges (CCJE) Opinion No. 6. (2004),
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=1046389&Site=COE&direct=true>

Consultative Council Of European Judges (CCJE), Summary Report on the responses by the CCJE member states to the questionnaire for the preparation of the CCJE Opinion No. 18 (2015): "The position of the judiciary and its relation with the other powers of state in a modern democracy."

Council of Europe Committee of Ministers Recommendation Rec(2004)4 of the Committee of Ministers to member states on the European Convention on Human Rights in university education and professional training

EJTN Kézikönyv az Igazságügyi Képzés módszertanáról
http://www.ejtn.eu/PageFiles/11019/JUST_HU-TRA-00.pdf

Emlékeztető a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2015. május 18-19. napján tartott országos tanácskozásáról, Kúriai döntések, 2015/7.

Emlékeztető a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2007. január 29-31. napján megtartott országos tanácskozásán megvitatott jogkérdésekről. Bírósági Határozatok, 2007/4.

EU Action Plan on Human Rights and Democracy 2020-2024 - IV. New technologies: Harnessing opportunities and addressing challenges
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020JC0005>

European Charter on the Statute for Judges, 1.1.3. <https://rm.coe.int/16807473ef>

Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (94) 12. számú ajánlása

European Commission: A bírák és ügyészek képzésének bevált gyakorlatai <https://e-justice.europa.eu/fileDownload.do?id=f31ce8dc-1666-42d6-9f4b-9d3006a765d3>

European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission) Opinion No. 403/2006. [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD\(2007\)028.aspx](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD(2007)028.aspx)

European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) Compendium of “best practices” on time management of judicial proceedings - Active case management role by judges <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=1073319&Site=COE&direct=true>

European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment (2018) <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>

European judicial systems Efficiency and quality of justice. CEPEJ STUDIES No. 26.

EU Justice Scoreboard:

https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/effective-justice/eu-justice-scoreboard_en

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3932_hu.htm

https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2020_en.pdf

https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2019_en.pdf

https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2018_en.pdf

https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2017_en.pdf

http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/files/justice_scoreboard_2016_en.pdf

Interim Resolution CM/ResDH(2020)180 - Execution of the judgments of the European Court of Human Rights Gászó group against Hungary, Adopted by the Committee of Ministers on 3 September 2020

Juhász Andor kúriai elnök beszéde a Kúria, a Tábla és a közigazgatási bíróság 1931. évi évnyitó ülésén. Népszava, 1931. január 8. 59. évfolyam 5. 4.

Network of the Presidents of the Supreme Judicial Courts of the European Union, Regulating Judicial Activity in Europe: A guidebook to working practices of the Supreme Courts, Cheltenham, Edward Elgar Publishing Inc., 2014, 8.

OBH elnökének éves beszámolója. <https://birosag.hu/orszagos-birosagi-hivatal-0/beszamolok>

OBH Statisztikai évkönyv 2013 https://birosag.hu/sites/default/files/2018-10/i_jarasbirosagok_2013.pdf

OBH Statisztikai évkönyv 2014 https://birosag.hu/sites/default/files/2018-10/i_jarasbirosagok_2014.pdf

OBH Statisztikai évkönyv 2015 https://birosag.hu/sites/default/files/2018-09/i_jarasbirosagok_2015.xlsx

Recommendation No. R (94) 12 of the Committee of Ministers to Member States on the Independence, Efficiency and Role of Judges Principle
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804c84e2>

Stockholmi Program – A Polgárokat Szolgáló És Védő, Nyitott És Biztonságos Európa. A polgárság és az alapvető jogok előmozdítása. Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 115., 2010.5.4.

Third Summit of Heads of State and Government of the Council of Europe: Action Plan, Warsaw 16–17 May 2005. CM(2005)80.

Twain, Mark: Chapters from My Autobiography X. The North American Review, 1907, 184 (607)

443.E/2020. (XI. 30.) OBHE számú határozat

444.E/2020. (XI. 30.) OBHE számú határozat

27.E/2021. (II.8.) OBHE számú határozat

https://b2200d98-a0ba-44c2-b39c-444faf48ae39.filesusr.com/ugd/1ea598_7a80f2605cfa461b895c8639f12fea69.pdf

<https://birosag.hu/birosagi-kozlonyok>

<https://birosag.hu/hirek/kategoria/birosagokrol/birosagok-mintegy-2700-alkalommal-hasznaltak-video-rendszer>

<https://birosag.hu/orszagos-birosagi-hivatal-0/magyar-igazsagugyi-akademia/szakmai-anyagok/kepzesek/kepzesi-rendszer>

<https://birosag.hu/ugyforgalmi-adatok/birosagi-ugyforgalom-2019-eves-adatai>

<https://birosag.hu/video-projekt>

<https://debrecenitorvenyszek.birosag.hu/hirek/20170913/debreceni-modell>

<https://judicialappointments.gov.uk/>

<https://net.jogtar.hu/muk?docid=A20F9004.MUK&getdoc=1&searchUrl=/muk-fegyelmi-kereso/gyors>

<http://www.bpugyvedikamara.hu/szabalyozas/buk-hatarozatok/a-fegyelmi-tanacs-hatarozatai/>

<http://www.coe.int/en/web/help/home>

<http://docplayer.hu/2168408-A-legfelsobb-birosag-eszrevetelei-az-uj-polgari-torvenykonyv-tervezetere-i-altalanos-megallapitasok.html>

<http://www.parlament.hu/documents/static/biz40/bizjkv40/IUB/1711211.pdf>

Az értekezés témájához kapcsolódó saját közlemények

1. A bírósági eljárások elhúzódása miatti hatékony kártérítési jogorvoslat. Magyar Jog, 2016/7-8. szám. 460-470.
2. A felróhatóság megítélése a bírósági jogkörben okozott kár megtérítése iránti igény elbírálása során. Jogtudományi Közlöny 2016/11. szám. 565-574.
3. Az ésszerű időn belüli eljárás, mint polgári peres eljárási alapelv a nemzetközi követelmények tükrében. Mailáth György Tudományos Pályázat Díjazott Dolgozatok kötet, ISBN-978-963-89313-1-3. Budapest, Országos Bírósági Hivatal, 2017. 8-53.
4. A bírói függetlenség megítélése a magyar és a dán igazságszolgáltatási szervezetben – Skandináv Kultúrmozaik konferenciakötet, ELTE, ISSN 0236-6010. 79-90.
5. Távol Európától – Az ésszerű időn belüli eljáráshoz kapcsolódó jogorvoslati lehetőségek. Eljárásjogi Szemle, 2017/4. 11-16.
6. A törvényes bíróhoz való jog, mint a tisztességes eljárás részkövetelményének szabályozása és a hazai gyakorlatban felmerülő problémái. KRE JDI 2016. évi doktoranduszi konferenciakötet. 156-178.
7. Az ésszerű időn belüli eljárás követelményének érvényesülése az új Pp. alapján. KRE JDI 2017. doktoranduszi konferenciakötet. 341-353.
8. A bírák időszerű eljárását segítő tényezők. KRE JDI 2018. doktoranduszi konferenciakötet. 205-211.
9. A polgári perek ésszerű időn belüli befejezésére vonatkozó követelmény hazai szabályozása. Doktori Műhelytanulmányok 2018, Gondolat Kiadó, 2018. 258-272.
10. A veszélyhelyzet tanulságai a polgári peres eljárások tekintetében. Közjogi Szemle, 2020/3. 86-92.

Summary

The subject of the present dissertation is the examination, analysis, and evaluation of the situation of a basic principle, namely the right to trial within a reasonable time, in Hungary, in light of international and domestic legal regulations, the applied case law, and the characteristics of the court system, focusing exclusively on civil court proceedings. The requirement of reasonable time is an integral and inseparable part of the right to a fair trial, which, when examined from various aspects, clearly shows that its fulfillment, both in theory and in practice, is a fundamental condition for the due process of law in both formal and informal terms.

The main aim of the dissertation is to investigate the reasons for the prolonged civil litigation. When examining court proceedings, we find a multi-component, complex, and dynamic system, the analysis of which requires a holistic approach, so to speak, taking into account the interactions of each component and avoiding one-sided, possibly distorting test methods. Considering that, in addition to the means provided by procedural law, the implementation of the principle of reasonable time also requires the appropriate organization and management of the judiciary, as well as the provision of material resources and, above all, the proper selection, training and motivation of judges and the judicial staff, the aim of this paper is to present and analyze the situation and possibilities of the latter area, which has not been widely studied so far.

According to the European Commission's Judicial Scoreboard on the efficiency, quality, and independence of the judiciary in Member States, the Hungarian judiciary performed outstandingly regarding the duration of civil proceedings, as Hungarian courts are usually among the fastest within the EU. However, this is in sharp contrast to the fact that the ECtHR has found a recurring or permanent problem regarding the length of proceedings in a pilot judgment in 2015 based on the violations found against Hungary. According to the results of our analysis based on the data of a Hungarian sample court, the primary reason for the glaring difference of the length of court proceedings between the ECtHR's evaluation and the upscale position appearing in the Judicial Scoreboard is the application of an erroneous administrative practice regarding Hungarian statistical data on the completion of the procedures.

It is clearly a societal expectation and, as a consequence, a legislative aim to speed up proceedings and thereby to shorten the duration of civil litigation. This can undoubtedly be deduced from the fact that the basic reason and primary motivation of creating the new Hungarian Code on Civil Procedures is to provide an appropriate legal background and an opportunity for more efficient litigation. Reviewing its regulatory concept, it can be concluded that the new code provides a much more effective tool for judges to prevent protracted proceedings than the previous civil proceedings. However, merely implementing a procedural law that is suitable for a timely procedure does not in itself guarantee the realization of the right to reasonable time. Thus, in addition to defining the appropriate legal framework, it seems essential to execute changes to the organizational and administrative framework of the judiciary, with the primary aim of balancing workloads and ensuring greater organizational flexibility. With regard to personnel matters, the current situation needs to be restructured regarding the selection, training, financial and non-material motivations, and responsibilities of judges. As for the infrastructural background, we consider it inevitable to incorporate and make the widest possible use of the opportunities offered by 21st century technologies, with particular emphasis on a general need for digitization, and a wide-ranging examination of the possibilities to apply artificial intelligence.

Consequently, in our opinion it is not due to the lack of regulation, but to the organizational and administrative problems of the judiciary that, according to the findings of our analysis of the statistical data, the new code on civil procedures is unable to implement a faster and more efficient procedure in Hungary.

Károli Gáspár Református Egyetem

Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary
Állam- és Jogtudományi Kar I Faculty of Law

NYILATKOZAT

Alulírott dr. Rainer Lilla neptun kód: WUOJHW nyilatkozom, hogy állam- és jogtudomány tudományágban nincs folyamatban fokozatszerzési eljárásom, illetve fokozatszerzési eljárásra való jelentkezésemet két éven belül nem utasították el, továbbá két éven belül nem volt sikertelenül zárult doktori védésem.

Nyilatkozom tovább, hogy nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve öt éven belül nem vontak vissza tőlem korábban odaítélt doktori fokozatot.

Budapest, 2021. március 29.

dr. Rainer Lilla

aláírás

Károli Gáspár Református Egyetem

Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary
Állam- és Jogtudományi Kar | Faculty of Law

NYILATKOZAT

(bele kell fűzni a doktori értekezésbe)

Alulírott dr. Rainer Lilla ezennel kijelentem, hogy a doktori fokozat megszerzése céljából benyújtott értekezésem kizárólag saját, önálló munkám eredménye. A benne található – másoktól származó – nyilvánosságra hozott vagy közzé nem tett gondolatok és adatok eredeti lelhelyét a hivatkozásokban (lábjegyzetekben), az irodalomjegyzékben, illetve a felhasznált források között hiánytalanul feltüntettem.

Kijelentem továbbá, hogy a benyújtott értekezéssel azonos tartalmú értekezést más egyetemen nem nyújtottam be tudományos fokozat megszerzése céljából.

E kijelentésemet büntetőjogi felelősségem tudatában tettem.

Budapest, 2021. március 29.

dr. Rainer Lilla

.....
dr. Rainer Lilla